Coperta: FLORIN *CREANGĂ*

Ilustraţia copertei 1:

Joachim von Ribbentrop semnând tratatul de prietenie sovieto-german, la 23 august 1939.

În spate, Molotov şi Stalin, zâmbind satisfăcuţi de „victoria” obţinută.

*

ISBN 973 – 32 – 0305-X! ISBN 973 – 32 – 0306 – 8

SOCIALISMUL ÎNTR-O SINGURĂ ŢARĂ

INTRODUCERE

„Războiul – scrie Clausewitz, cel mai ilustru teoretician al său – este un conflict al marilor interese, reûementat prin sânge şi doar prin aceasta se distinge de celelalte conflicte”.

Această definiţie clasică introduce între starea de război şi starea de pace o distincţie netă, pe care pregresul tehnicilor de distrugere a făcut-o anacronică. Pe vremea directorului Şcolii de Război a Prusiei, un soldat nu putea sconta să elimine, pe timpul petrecut sub drapel, decât *câteva zeci dintre semenii săi. La sfârşitul primului război mondial, se mai evalua încă la circa zece mii de gloanţe sau la zece obuze cantitatea de proiectile necesare pentru a asigura moartea unui individ. Războiul putea fi rentabil. El intră în calculele tuturor guvernelor. Mamele îl blestemau, dar bărbaţii vedeau în el arta cea mai nobilă şi prilejul de a-şi dovedi vitejia.*

Astăzi, strategii epocii nucleare socotesc în megadeath, adică în milioane de morţi. La Casa Albă, la Kremlin, în Downing Street, la Élysée şi la Beijing mai

marii lumii ar putea, apăsând pe un buton, să distrugă naţiuni întregi. Dar ei ştiu că ar avea toate şansele de a se număra în rândul victimelor trăsnetului pe care l-ar fi declanşat. Şi dacă, printr-o minune, vreunul dintre ei ar scăpa, victoria nu i-ar lăsa decât *un regat de ruine* cât *vezi cu ochii, iar ca supuşi o rasă minată, până în descendenţa sa, de cumplita boală a radiaţiilor.*

Nu există miză care să merite un asemenea preţ. Trebuie deci că ei să renunţe la războiul dus pe faţă, pentru a face să prevaleze ambiţiile sau interesele lor. În momentul în care începeau să se înfrunte într-un duel fără precedent două ideologii cu pretenţii universale, încarnate fiecare dintre ele într-un stat de o asemenea putere încât aceasta era suficientă să facă din el un candidat la hegemonie, datele tradiţionale ale politicii mondiale erau răsturnate.

Între aceste două state echilibrul terorii a instituit un soi de armistiţiu, de care Europa nu beneficiază, de altfel, decât cu preţul menţinerii unei rupturi profunde, care este o insultă la adresa bunului simţ şi a echităţii. Dar istoria nu cunoaşte o stabilizare durabilă. În Asia şi în America Latină şocul ideologiilor nu încetează să facă să curgă sânge în fiecare zi. Sub alte forme şi ascultând de alte reguli, lupta între comunism şi capitalism continuă, fără a se putea cel puţin verifica credinţa omului de rând într-una sau alta din cele două ideologii care se confruntă, pentru a putea prezice viitorul. Este ceea ce, în lipsa unui alt cuvânt, se numeşte război rece, iar istoria acestuia am încercat să o prezentăm în cele ce urmează.

Când a început el? Bătrânul financiar american Bernard Baruch, ani de-a rândul consilier al lui Roosevelt, va fi primul care îi va spune public în acest fel, într-un discurs pronunţat în 1947, cu ocazia discutării doctrinei Truman de asistenţă pentru Grecia şi Turcia. Câteva

săptămâni mai târziu, Walter Lippmann publică, sub acest titlu, o serie de articole, urmate la scurt timp de o carte. Dar expresia circula de mult timp la Washington. După opinia generală, începutul războiului rece urcă în primăvara anului 1946, şi anume exact în momentul în care Churchill, în discursul rostit la Universitatea Fulton din Missouri, chema popoarele anglofone să se unească pentru a face faţă ameninţării sovietice.

Intenţia noastră iniţială a fost aceea de a face că începutul acestei cărţi să coincidă cu ruptura marii alianţe care venise de hac Reich-ului şi Japoniei. Dar ne-am dat seama *foarte repede că nu exista niciun fel de soluţie de contiguitate în confruntarea puterii Sovietelor cu lumea burgheză şi că era imposibil să se înţeleagă crizele care s-au succedat după capitularea germană fără a se lua în considerare primele sale faze.*

Evenimente precum intervenţia occidentală în răzl boiul civil rus, tratatul germano-sovietic de la Rapallo. Münchenul, vizitele făcute de către Ribbentrop lui Stalin şi de către Molotov lui Hitler, insurecţia de la Varşovia, acordul Stalin-Churchill din 1944, privind. Împărţirea zonelor de influenţă în Balcani au avut fără îndoială o ponderee şi mai mare asupra comportamentului protagoniştilor contemporani ai războiului rece decât mizele care îi făceau să se opună ici-colo. În orice caz, ele au determinat ideea pe care atât unii, cât şi ceilalţi, şi-o făceau despre amploarea acestor mize.

De ce este nevoie să relatăm istoria războiului rece? Pentru că, foarte adesea, fără ca să ne dăm măcar seama, el ne-a modelat pe toţi. El a afectat credinţele şi obiceiurile noastre, modul de viaţă, la San *Francisco şi la Beijing, la Havana şi la Leopoldville; el a tăiat în două oraşe şi ţări, a distrus şi a creat naţiuni, a făcut că zeci de milioane de oameni să poarte armele, a ucis sute ele mii*

dintre ei, a umplut temniţele politice, a stârnit entuziasmxd, suferinţa şi frica şi, la fel ca toate marile încercări, binele şi răul. În zadar ne vom întreba ce s-ar fi întâmplat dacă el ar fi fost evitat, deşi, fără îndoială, n-ar fi putut să fie. În schimb, nu este poate inutil să-i evocăm evoluţia, chiar dacă nu ar fi decât pentru a ne convinge că – puşi în faţa unor certitudini aparent dintre cele mai sigure – lumea se află într-o perpetuă devenire şi că răsturnările care s-au produs ieri pot foarte bine să se producă şi mâine. Să ne gândim numai că Rusia sovietică, într-o jumătate de secol, avea să fie succesiv aliatul – sau asociatul – Germaniei contra semnatarilor tratatului de la Versailles, al Franţei contra lui Hitler, al lui Hitler contra Franţei, Angliei şi Poloniei, al Angliei şi Statelor Unite contra lui Hitler, al Chinei contra Statelor Unite, înainte ca acestea să devină, începând din 1971, aliaţii ei de facto.

Pentru a ne păstra, în limite rezonabile, această relatare trebuie să lase de o parte numeroase fapte care au importanţa lor sau să facă doar o scurtă referire la acestea. Am crezut totuşi necesar să urijiărim, cât *se poate de aproape, desfăşurarea unui număr de evenimente deosebit de controversate sau prea uitate, a căror cunoaştere este indispensabilă pentru a găsi firul acestei istorii al cărei sens presupus este departe de a fi rectiliniu. Avem în vedere în special pacea germano-rusă de la Brest-Litovsk din 1918, pactul germano-sovietic din 1939, ruptura dintre Hitler şi Stalin, discuţiile de la Teheran şi de la Ialta, desfăşurarea crizei indochineze din 1954, întâlnirea la nivel înal t ratată din 1960 sau criză din Cuba din 1962.*

Diverse personalităţi – oameni politici, militari, diplomaţi –, francezi sau străini, care au fost într-o calitate sau alta implicate în aceste evenimente, au binevoit să ne precizeze unele circumstanţe sau să recitească unul sau

altul dintre pasajele acestei lucrări. Nu avem cuvinte să le mulţumim, nici lor, nici colegilor noştri de la ziarul „Le Monde", *fără a căror prietenie, cunoştinţe şi arhive nu am fi putut s-o scoatem la capăt.*

Nu vom ascunde cu toate acestea caracterul cam temerar al unui proiect la care ne-am înhămat fără să-i fi măsurat întreaga amploare. Multe elemente lipsesc în mod fatal. Arhivele diplomatice nu se deschid decât *lent, mai ales în Franţa. Dezbaterile interne din lagărul socialist ar fi fost total necunoscute dacă polemica angajată de Moscova cu Belgradul mai întâi, apoi cu Beijingul şi Tirana, n-ar fi antrenat o serie întreagă de revelaţii capitale. Şi nu s-ar putea citi tot ceea ce efectiv a apărut. Pe măsură ce avansăm în redactarea acestei lucrări, nu am fost mai puţin plăcut surprinşi de terenul* redus pe care istoria acestor ultimi ani – de când întâmplările se studiază în profunzime şi fără partizanat – îi iasă sub semnul controversei.

Evident ar fi întrucâtva artificial să nu reţinem din conflictul Est-Vest decât aspectul său de confruntare politică, diplomatică şi uneori militară. Pentru a spune totul, ar fi necesar să arătăm, de asemenea, rolul forţelor economice, spirituale, intelectuale, care au acţionat de o parte şi de cealaltă. N-am putut face decât scurte aluzii la acestea. Dar să fi procedat altfel, ar fi însemnat să îngreunăm teribil o carte suficient de consistentă ca, să impună despărţirea ei în două volume[1], *marcată fără îndoială de momentul decisiv al războiului din Coreea, prima situaţie, de paroxism a marii confruntări înainte de*

1 Editura Militară asigură tipărirea acestei lucrări într-un număr de patru volume, fiecare volum original fiind împărţit in ediţia română în alte două volume, potrivit logicii interne a autorului, care a procedat el însuşi la structurarea, fiecărui volum in două părţi bine delimitate tematic şi cronologic, (n.tr.)

criza rachetelor din 1968.

Încă un cuvânt. N-am căutat aici să demonstrăm justeţea unei teze, ci pur şi simplu să relatăm la urma urmelor cel mai mare război al tuturor timpurilor. Mulţumită lui Dumnezeu, nu este desigur vorba de un război care să fi făcut până în prezent cel mxii mare număr de victime, măcar că îngheţul ce i se atribuie ar putea lăsa această impresie, ci de primul care a avut drept miză dominaţia întregii planete şi chiar a spaţiului care o înconjoară, primul care avea să pună yn luptă, dincolo de interese şi de pasiuni, două reţete ale unei fericiri automate şi universale.

Ar fi ridicol de a-l reduce, indiferent de care parte am situa pe unul sau pe altid, la o luptă între Bine şi Rău. Ca toate marile conflicte pe care le-a cunoscut umanitatea, el a determinat cele mai frumoase sacrificii, ca şi cele mai mari josnicii. Născuţi aiurea, eroii unei tabere ar fi putut foarte adesea să fie eroii celeilalte. Şi dacă este drept să spui că în afară ¡de Hitler şi locotenenţii săi, cel mai mare criminal al acestei istorii se numeşte Stalin, ar fi necinstit să nu amintim că sângele pe care l-a vărsat curgea în numele unei cauze care depăşea persoana sa, partidul şi poporul său, pentru a se identifica cu speranţele unei mari părţi a umanităţii. La fel ca şi faptul că nu ar fi fost un 1789 în cazul în care cadrele Vechiului Regim nu şi-ar fi trădat misiunea lor, că nu ar fi fost un 1917 şi niciun război rece dacă societatea capitalistă ar fi descoperit dreptatea socială înainte de a fi constrânsă – în prea puţine locuri – de presiunea maselor.

Întâmplător, sub această presiune, aşa-zisa lume occidentală sau dezvoltată s-a transformat considerabil, îndepărtându-se1 din ce în ce mai mult de definiţia clasică dată de către Marx capitalismului şi de către Lenin

imperialismului. Întâmplător, lumea socialistă, izolată de către Stalin în spatele unei cortine de fier de nepătruns, a preluat de la regimul pe care tocmai l-a doborât unele din caracteristicile sale cele mai detestabile – gustul pentru putere, teroarea, sclavia intelectuală – şi le-a păstrat prea mult timp. S-*au adăugat cinismul şi laşitatea. Fiecare s-a deprins să vadă în adversarul său un nelegiuit, împotriva** *căruia toate loviturile erau permise. Este un miracol că aceste două lumi, asmuţite una împotriva celeilalte, au sfârşit prin a stabili un fel de coexistenţă şi că, din când în când, dialogul, efortul de înţelegere, de fapt de întrepătrundere, a luat locul invectivei. Este dificil să contestăm că meritul revine mai ales înarmării nucleare. Este încă posibil să sperăm că atât o parte, cât şi cealaltă parte vor sfârşi prin a recunoaşte doza de nebunie din pretenţia acelora care nu voiau să dea o altă alegere umanităţii – pentru a regla problemele secolului al XX-lea – decât una dintre cele două ideologii, născute în secolul al XIX-lea, înaintea descoperirii avionului, atomului, spaţiului, informaţiei de masă, automatizării, decolonizării şi exploziei demografice.*

Dacă această istorie comportă o lecţie, ea aste înainte de toate o lecţie de modestie. Nici socialismul, pretins ştiinţific, nici. Capitalismul, pretins liberal, nu oferă soluţii de-a gata problemelor bietei noastre lumi. Niciunul, nici altul nu pun pe conducătorii lor la adăpostul erorilor, eşecurilor şi crimelor. Nu este ambiţie care să nu fie nevoită să aleagă, mai devreme sau mai târziu, între înţelegere sau pieire.

Ianuarie 1962 – noiembrie 1965

Oare cât timp îi va mai trebui lavei să încremenească? Ce vă mai rămâne din Rusia? Cum va dăinui e*a* organizată fiind? Rămâne un mister Ea îşi ia

istoria şi îi va trebui un Ivan cel Groaznic care să-i redea înfăţişarea de naţiune.

PAUL CAMBON

(Scrisoare către domnul Boppe, ministru al Franţei la Beijing, 28 feliruarie 1918)

TREZIREA URIAŞILOR

Bătrâna Europă şi-a trăit traiul. Nu mai sunt decât două popoare. Rusia, barbară încă, este mare şi (exceptând Polonia) respectabilă. Bătrâna Europă va trebui, mai devreme sau mai târziu, să ţină seama de această tinereţe, pentru că Rusia, aşa cum spune poporul, reprezintă tinereţea; cealaltă tinereţe este America, o democraţie adolescentină şi exaltată, care nu cunoaşte niciun obstacol. Viitorul omenirii se află aici, între aceste două mari lumi. Ele se vor ciocni într-o bună zi; se vor vedea atunci bătălii despre care trecutul nu poate oferi nicio idee, cel puţin în privinţa numărului de participanţi şi a şocului fizic, deoarece iirerrţf.tL marilor acte morale a apus.

(Remarcile lui Thiers parafrazate de Sainte-Beuve, *Caiete*, 19 decembrie 1847)

N-ar fi fost războiul rece dacă la mijlocul acestui veac n-ar fi existat două puteri, şi numai două, destul de mari, destul de populate, destul de încrezătoare în valoarea crezurilor lor şi a armelor lor de toate felurile, care să-şi dispute supremaţia mondială, fără că niciuna, nici cealaltă să fie în stare vreodată să-şi asigure o superioritate decisivă.

Rivalitatea lor n-a ieşit la lumina zilei decât după zdrobirea, în 1945, a duşmanilor lor comuni, nemţii şi japonezii. Dar cele două evenimente care au zămislit-o au

avut loc în 1917: intrarea Statelor Unite în război şi revoluţia rusă. Pretenţia preşedintelui Wilson, enunţată în mesajul său către Congres la 2 aprilie în acelaşi an – an al marilor speranţe şi, în acelaşi timp, al celor mai profunde descurajări – *de a aşeza pacea mondială pe bazele verificate ale libertăţii politice* 1 se bătea cap în cap cu profesiunea de credinţă a lui Leon Troţki, comisar al poporului pentru afaceri externe, făcută în faţa Congresului Sovietelor la puţin timp după victoria insurecţiei: *sau revoluţia rusă va declanşa o mişcare revoluţionară în Europa sau puterile europene vor zdrobi revoluţia rusă 2. Lenin şi Wilson* – spunea acelaşi Troţki într-o scurtă, dar pertinentă analiză – *sunt antipozii apocaliptici ai zilelor* noastre3. Ca şi în 1792, sfidarea ideologică adăuga o justificare în plus tuturor mobilurilor care, de milenii întregi, au făcut popoarele să se sfâşie între ele: orgoliul, pofta nemăsurată, neîncrederea şi teamă.

Prima ciocnire – intervenţia Statelor Unite în războiul civil rus – avea să fie de mică anvergură şi de scurtă durată. Americanii se vor reîntoarce la izolaţionismul lor, iar bolşevicii se vor retrage în propria lor găoace, în timp ce Europa, inconştientă de pericolele care planau asupra ei, se pregătea pentru noul măcel în care avea sănşi piardă libertatea. Dar momentul marii confruntări, anunţate de atâţia gânditori şi oameni de stat francezi ai secolului al XIX-lea, fusese hotărât.

Aflat pe insula Sfânta Elena, Napoleon credea că lumea va fi în curând *o republică americană sau* o *monarhidrusă* universală4. Henri Martin, Micheleit, Ernest Coeurderoy îşi spuneau că bătălia decisivă între despotism şi libertate se va da între Moscova şi Washington. Evocând într-o pagină de neuitat caracterul atât de diferit al celor două popoare, Tocqueville le-a descris ca împărţindu-şi

într-o bună zi lumea.

Până la războiul din 1914, nimic nu avea să confirme aceste profeţii impresionante. În plină expansiune colonială şi industrială, Europa avea conştiinţa că este, mai mult ca oricând, centrul lumii. În timpul acesta însă, Eusia şi America, despărţite de două oceane, desăvârşeau – eu ajutorul aurului, al sabiei sau al drumului de fier – constituirea unor imense imperii continentale, care le vor face în măsură să intre mai târziu într-o competiţie pe care doar puţini dintre fiii lor ar fi îndrăznit pe vremea aceea să şi-o închipuie.

Nu există niciun motiv – i-a scris Alexandru I lui Jefferson, la începutul secolului al XIX-lea – ca prietenia noastră să fie tulburată.de indiferent ce. *Suntem deopotrivă interesaţi de libertatea mărilor5*. *Peste mai mult de cincizeci de ani, secretarul de stat Seward se va face ecoul acestuia*: *Rusia, înaintea oricăror altor puteri, se bucură de prietenia noastră, deoarece ea nu ne vrea decât binele şi ne lasă să ne vedem de treburile noastre aşa cum credem noi de cuviinţă 6*.

Alexandru a ajuns chiar să dorească intrarea Statelor Unite în Sfânta Alianţă. Însemna să împingi paradoxul cam departe, după cum avea să o arate în ourând revolta coloniilor spaniole. În timp ce ţarul era în întregime dispus să alerge în ajutorul Burbonilor de la Madrid, preşedintele Monroe, cu spatele asigurat de protecţia indispensabilă a flotei engleze, stăpâna incontestabilă de atunci a mărilor şi oceanelor, va lansa în 1823 doctrină care avea să-i imortalizeze numele. Ne vom abţine, declara el, de la orice ingerinţă în treburile vechiului continent, dar vom considera drept *periculoasă… orice tentativă a puterilor monarhice de a stabili sistemul lor politic în continentul american şi drept inamicală… orice intervenţie împotriva independenţei republicilor sud-americane 1*.

Se acumulaseră toţi germenii unui conflict. Dar acesta nu va izbucni. Nu numai că Rusia va renunţa, confruntată fiind cu opoziţia Vienei şi a Londrei, să se amestece în treburile Americii de Sud, dar ea va şi lichidă, încetul cu încetul, aşezările, cât erau ele de numeroase şi de prospere, create de colonişti de la Vancouver până la San Francisco. În 1825, Nicolae I, succesorul lui Alexandru, va respinge – mai ales de teamă de a nu-i încuraja pe insurgenţii din coloniile spaniole – propunerea ce-i fusese avansată de către mexicani, şi anume de a dobândi California de Nord în schimbul recunoaşterii independenţei lor. În anul următor, el va încheia cu Statele Unite o convenţie care acordă libertatea comerţului şi pescuitului navelor celor două ţări. În 1825, se va înţelege cu Anglia asupra opririi expansiunii teritoriale ruse în Lumea Nouă pe linia marcând astăzi graniţa de sud a statului Alaska. Prin tratatul anglo-american din 1846, Statelor Unite le erau atribuite definitiv California şi Oregonul fără ca Petersburgul să găsească vreun motiv de critică.

Anul 1863 va fi martorul unei prime experienţe de cooperare activă între ruşi şi americani, cu toate că ideologia ar fi trebuit să-i despartă. În Războiul de secesiune, simpatia Petersburgului se îndrepta evident spre proprietarii de sclavi din Sud, în timp ce Internaţionala I îi telegrafia lui Lincoln, sub semnătura lui Karl Marx: De *la începutul luptei titanilor, desfăşurată în America, muncitorii Europei ştiu că destinul lor de clasă este legat de drapelid înstelat8.* În ceea ce îi priveşte, cruciaţii americani ai libertăţii nu puteau decât să se simtă solidari cu insurecţia care tocmai izbucnise în Polonia. Dar interesul avea să prevaleze. Napoleon al III-lea – total absorbit de visul său mexican – şi guvernul de la Londra – grijuliu să-şi păstreze sursele de aprovizionare cu bumbac

din Virginia şi Mississippi pentru filaturile din r ancashire – îi susţineau pe confederaţi. Ţarul se temea ca Parisul şi Londra să nu cumva să profite de greutăţile sale de la Varşovia şi să declanşeze un nou război Crimeii. Va expedia în porturile Uniunii – foarte încântată să le primească – două escadre cu intenţia de a le angaja dacă va fi cazul de-a curmezişul liniilor de navigaţie britanice.

Seward va exclamă într-o frumoasă tiradă: *Când robii şi sclavii vor fi definitiv eliberaţi, posibilităţile poporului rus şi american nu vor mai avea limite*. *Obiectivul cel mai neînsemnat pe care îl vor putea atinge va fi menţinerea păcii omenirii şi împiedicarea despoţilor ambiţioşi de a azvârli\popoarele în războaie inutile 9*. *Franklin Roosievelt va vorbi în 1944 în termeni destul de asemănători*.

Rezultatul acestei colaborări va fi considerabil. Atunci când, în 1867, ţarul va hotărî să se lipsească de Alaska, considerată nerentabilă şi greu de apărat, el o va vinde Statelor Unite pentru nimica toată, pentru că nu se gândea că acestea ar putea vreodată să ameninţe securitatea Imperiului. De altfel, operaţiunea nu va stârni niciun fel de entuziasm în America. Seward, apărător înflăcărat al acesteia, s-a dat de ceasul morţii pentru a reuşi să determine Congresul să ratifice achiziţionarea a – ceea ce se numea pe atunci *nebunia* sau *gheţăria* sa i0. Tot aşa, pe vremuri, Voltaire reducea Canada la *câteva pogoane de zăpadă*. Astăzi, Alaska joacă rolul capital de fortăreaţă avansată a sistemului defensiv american şi de placă iturnantă a zborurilor tranapolare.

În epoica respectivă, marea rivală a Rusiei era, într-adevăr, Marea Britanie, de ambiţiile căreia se ciocnea pretutindeni, de la graniţele Turciei până la cele ale Indiilor, în încercările sale de a-şi asigura porturi în mările calde.

Toată viaţa lui, Lenin însuşi va considera Anglia drept

prototip al *imperialismului*, în stadiul *monopolist*, stadiul *cel mai înalt* al capitalismului, la ceasul *dominaţiei monopoliste asupra teritoriilor lumii, a căror împărţâre fusese definitiv realizată* u. Dacă a existat vreodat pe pământ o putere imperialistă, apoi a fost aceea car a reuşit, în decurs de patruzeci de ani, din 1860 pân' în 1900, să-şi mărească de patru ori. Suprafaţa teritoriilor supuse sceptrului său.

Tocmai în ideea de a slăbi această putere, Rusia v aplauda de la bun început manifestările colonialismulu american, care – după războiul victorios împotriva Spaniei şi anexarea Filipinelor – a împins frontiera Statelor Unite la o depărtare mai mare de 10.000 de kilometri de San Francisco. *Istoria umanităţii* – proclam pe atunci cu mândrie preşedintele Theodore Roosevelt *a debutat printr-o epocă mediteraneană, a trecut prir1 perioada atlantică şi intră acum în* fqm *Pnrifimlyi 13*

Dar dacă acest *incomparabil salt înainte* 13: – ca să; reluăm formula lansată de apologetul său de atunci, amiralul Mahan – în insula pe americani într-o veche zonă interzisă de vânătoare a europenilor, acesta era îndreptat înainte de toate contra Angliei. Dimpotrivă, s-ar putea spune, întrucât din această epocă datează, aşa cum o reaminteşte Anthony Hartley, hotărârea conducătorilor britanici de *a nu întreprinde nimic care ar putea ofensa Statele Unite li*. Această regulă n-a cunoscut de atunci încoace decât o unică şi foarte scurtă excepţie: criza Suezului din 1956. Iată adevărata *antantă cordială* a vremurilor noastre.

În schimb, imperialismul american era sortit, datorită propriului său dinamism, să intre în coliziune cu Rusia. Filipinele, precum Cuba şi Porto Rico – declarase preşedintele Mckinley, după anexarea arhipelagului – ne-au fost încredinţate de Providenţă… Filipinele sunt ale

noastre pentru totdeauna... Imediat în spatele Filipinelor se află nesfârşitele pieţe ale Chinei. Nu vom renunţa nici la unele, nici la celelalte 15.

Chiar de la începutul secolului al XX-lea, secretarul de stat John Hay va susţine principiul *porţilor deschise* eritru comerţul internaţional în China, răspunzând în goală măsură intereselor industriei americane şi sănătoaselor idei liberale ale compatrioţilor săi. Deşi, f-espingând or-ice idee colonială, diplomaţia ţaristă înţelegea, potrivit eufemismului lansat de principalul ei artizan, contele Witte, să asigure în Orient o *misiune de protecţie şi de educaţie 16*.

În (IJJ3, Coreea şi Manciuria deveniseră protectorate ruse, Ambasadorul lui Nicolae al II-lea la Berlin declara în mod oficial că *provinciile din nordul Chinei, a* (? *Helinului şi a Turkestanului chinez vor constitui pentru ţara să o sferă exclusivă de acţiune* 17. Cabinetul de la Petersburg avea să obţină din partea Beijingului, cu titlu de închiriere, două porturi, cele de la Liishun (Port-Arthur) şi Dalien (Dairen). La 28 aprilie 1899, Londra recunoştea da zonă de influenţă rusă teritoriile *de la nord de Marele Zid Chinezesc* 18. Cu timpul au urmat şi alte acorduri de acest gen între Anglia şi Rusia: În 1907 şi în 1941, împărţirea zonelor de influenţă în Persia; în octombrie 1944, de astă dată între Stalin şi Churchill, împărţirea, exprimată în procente, a zonelor de influenţă în Balcani.

La un moment dat, în 1902, sub influenţa Franţei, aliata sa, Rusia, s-a prefăcut că dă înapoi, angajându-se chiar să evacueze Manciuria: Dar ea va formula neîntârziat nişte condiţii inacceptabile pentru punerea în aplicare a promisiunilor făcute. A rezultat o stare de puternică tensiune cu Japonia. Ea va conduce la războiul din 1904 şi la serioasele înfrângeri ale armatei ruse, ceea ce avea să agraveze considerabil climatul social şi politic destul de

încărcat şi aşa şi să ducă la revoluţia din 1905, preludiu al celei din 1917.

Theodore Roosevelt nu s-amărginit să se felicite pentru atacul japonez. El a făcut cunoscut Franţei şi Germaniei – aşa cum avea să spună el însuşi –, *în modul cel mai politicos şi mai discret*, că în cazul în care acestea s-ar asocia Rusiei împotriva Japoniei *el se va plasa imediat în partea acesteia, din urmă şi va merge* atât *de departe* cât *va fi necesar să meargă* 19. El se tef mea însă în acelaşi timp şi de o victorie totală a japoj nezilor, care le-ar fi putut dezlănţui ambiţiile. Se vsâmţi în largul său exercitând o acţiune de mediere aceasta va conduce, la 5 septembrie 1905, la tratatul de la Portsmouth (New Hampshire), prin care se acorda ja ponezilor controlul asupra Manciuriei de Sud, Coreii sudului insulei Sahalin. Patruzeci de ani mai târziu Stalin trebuia să-şi ia revanşa faţă de un alt Roosevelt ca preţ pentru intrarea sa în război împotriva Imperiu lui Soarelui Răsare, el va obţine la Ialta *restabilire drepturilor anterioare ale Rusiei, încălcate prin atacul ne loial al Japoniei din 1904 r*.

Începând cu anul totuşi guvernul Mikadoului având în vedere un posibil conflict cu Statele Unite, realizat o rapidă apropiere de Petersburg, implicând recunoaşterea intereselor speciale ale ţarilor în Manciuri de Nord, în Mongolia şi chiar în Coreea. Rusia bolşevic nu va uita aceasta…

Instalarea la Casa Albă a lui Woodrow Wilson, în 1913, va aduce cu sine o schimbare radicală în politic” Washingtonului. Partidul Democrat, al cărui candida era, criticase cu asprime – pe vremea lui Theodore Roosevelt şi a succesorului său, Taft – *diplomaţia dolarului* şi imperialismului. Refuza să creadă în altceva deci t în bunăvoinţă, în organizaţia internaţională, în *Noua Libertate*. Dădea în mod strict prioritate idealismului – sau

dacă vreţi ideologiei – în materie de politică internaţională în detrimentul interesului.

Noii conducători nu aveau decât aversiune faţă de ţarism, cu întreg cortegiul său de deportări, spânzurări şi pogromuri. Dar atunci când acesta a fost răsturnat, s-au repezit să creadă că Rusia se va transforma pe loc într-un paradis liberal. În mesajul său către Congres, citat mai susi, din 2 aprilie 1917, Wilson nu a ezitat să proclame că, *pentru cei care o cunoşteau mai bine, Rusia a fost întotdeauna profund democrată în întregul său mod e gândire, în obiceiurile de fiecare zi ale ilocuitorilor ei*.

— *Nnanifestarea adevăratului lor instinct şi a atitudinii Zor faţă de viaţă*. *Autocraţia care încununa vârful ediiiciului său... nu era în realitate rusă din punctul de vedere al originilor, naturii şi tendinţelor sale... iată – va spune el în concluzie – un asociat demn într-o ligă de onoare 21*. *Emoţionante iluzii, care vor înflori în perioada alianţei împotriva nazismului, cu toate că, între timp, stalinismul reînviase imaginea unei Ruşii în mod ciudat asemănătoare aceleia descoperite de Custine în 1839*: *O naţie de cuceritori prin definiţie, hrăpăreaţă datorită privaţiunilor, care ispăşeşte dinainte, la ea acasă, păcatul speranţei că va putea să-şi impună tirania altora22*”.

Spre deosebire de Statele Unite, ţările europene au avut aproape toate, într-un moment sau altul al istoriei lor, ocazia să se încaiere cu Rusia. Imperiul ţarilor suferea într-adevăr rip un pyp; itwn: i 1. În lipsa unei frontiere naturale care să-i oprească pe cuceritorii veniţi din Apus, era înclinat mereu să-şi împingă avanposturile tot mai departe. Şi cum iarna îl supunea timp de şase luni pe an unei adevărate blocade, el căuta, absolut fireşte, porturi la mările calde care să-i asigure o ieşire din această situaţie. Când, în 1914, Nicolae al II-lea va declara război imperiilor centrale, nu o va face pentru a asigura victoria Dreptului şi

a Libertăţii – pe care acestea le respectau în mai mare măsură decât el – ci pentru a dobândi, atât în Vest, cât şi în Sud, acele avantaje teritoriale decisive pe care predecesorii săi căutaseră în zadar să le obţină.

Aliaţilor le-a pretins astfel Dardanelele, jefileurile Carpaţilor întreaga Polonie, parte din Prusia onen –, talatin 1915. – LP-ubihiut – dtr la aceştia, printr-un tratat secret, promisiunea că i se va acorda Constantinopolul. În anul următor, acordul Sykes-Picot, care împărţea între Anglia şi Franţa prada Imperiului otoman, îi atribuia Trapezuntul, Kurdistanul şi jumătate din Persia.

Nemulţumită doar să jinduiască la provinciile de 1 graniţele sale, Rusia se va implica în intenţia de purifi care a putredului Occident. Cazacii poposiseră în 181 pe Champs ELysees. Nicolae I, campion înrăit al reacţiunii, îşi oferise soldaţii, în 1830, regelui Olandei, pentru zdro birea revoltei belgiene. Metternich nu va ezita să ape –, leze la el, în 1848, pentru a înăbuşi insurecţia wngară Intelectualii slavofili n-aveau să rămână datori ţarilor Gogol exclamă liniştit în Suflete moarte; Şi tu, Sfânta Rusie, în ce viitoare ai intrat, ca acea troică pe care nimeni nu poate s-o ajungă. Ridici volburi de praf, podurile trosnesc şi totul se dă înapoi în calea ta... depăşeşt totul. ... Şi cel care te priveşte se opreşte uluit că de minune cerească... troica spintecă spaţiul, călăuzită de însuşi Dumnezeu... Tot ceeerce vieţuieşte pe pământ fug şi dispare, iar celelalte popoare, celelalte imperii se dau la o parte, lăsându-ţi ţie, Sfântă Rusie, cale liberă! 23

Autorul Demonilor, Dostoievski, scria că poporul rus este singurul teofan (purtător de Dumnezeu); că era singurul dintre toate popoarele care-l deţine pe adevăratul Dumnezeu şi că a doua venire a lui Mesia va avea loc în Rusia... Un popor cu adevărat mare – scria el mai departe – nu se va mulţumi niciodată cu un rol secundar în omenire;

ceea ce îi trebuie este deplina întââetate, rolul unic... 24 *La polul opus, Bakunin anunţa, în 1848, ziua în care, din oceanul de sânge şi de foc, se va ivi la Moscova, în înaltul cerului, tfpmig* Revoluţiei menită să *devină călăuza omenirii 25*.

O jumătate de secol mai târziu, steaua roşie va încorona într-adevăr turnul Kremlinului şi mecanismul marxist se va grefa pe mesianismul rus, asumându-şi-l încetul cu încetul. Aceasta era ziua pe care Marx o aşteptase în ultimii ani ai vieţii sale. Mărturisise totuşi timp îndelungat un dispreţ suveran faţă de *Moscova, născută şi crescută la acea şcoală a abjecţiei care a fost crunta opresiune mongolă25*. El denunţare cu putere tendinţele şale de *agresiune* universală27. Dar după ce scrisese în *Manifestul comunist* (1848), că, *în Germaniat revoluţia burgheză va fi în mod obligatoriu preludiul nemijlocit al revoluţiei proletare28, după ce aşteptase cântul cocoşului galic29 să vestească Revoluţia universală, după ce nutrise unele iluzii privind clasă muncitoare engleză, se consolase după toate aceste decepţii mizând pe Rusia, junde operele sale au stârnit mare interes*: *Rusia – scria el unui prieten, profesorul de muzică Sorge, în 1877 – este de mult timp ameninţată de o răsturnare*: *sunt întrunite toate elementele (...), toate straturile societăţii ruse se află în plină descompunere, din punct de vedere economic, moral şi intelectual*. *Revoluţia va începe de această dată la Răsărit30*.

Sub impresia războiului ruso-turc, Marx a luat încă o dată dorinţele drept realităţi. Dar, douăzeci şi opt de ani mai târziu, în 1905, revoluţia va izbucni într-adevăr în Rusia. Era o revoluţie, burgheză. Ce aveau să facă militanţii grupa (17 încă din 1898, în sânul Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia (P.M.S.D.R.), afiliat la Internaţionala a II-a? Împotriva celor susţinute de

socialiştii revoluţionari, care preconizau împărţirea pământurilor, înainte de naşterea civilizaţiei industriale, pentru a evita contaminarea de către gândirea occidentală ei credeau – odată cu autorul *Capitalului* – că revoluţia socialistă, cu alte cuvinte însuşirea în proprietate colectivă, prin dictatură proletariatului, a tuturor mijloacelor de producţie, nu poate avea loc decât într-un stat capitalist avansat. *Or* – scria atunci Lenin – *gradul de dezvoltare economică a Rusiei* (*condiţie obiectivă*) *şi nivelul de conştiinţă şi de organizare al maselor largi ale proletariatului... fac imposibilă emanciparea imediată şi completă a clasei muncitoare* 31. Deci, în acest caz, *proletariatul şi ţărănimea nu dispun de o altă cale spre adevărata libertate decât aceea a libertăţii burgheze, şi a progresului burghez* 32. Dar, cele două tendinţe principale din partid vor trage concluzii diferite din această premisă.

Cei numiţi *menşevici* pentru că reprezentau „minoritatea" în conducerea partidului, deşi balanţa numerică înclina în favoarea lor, erau convinşi, împreună cu Martov, de caracterul inevitabil al revoluţiei. Ei gândeau că răspândirea ideilor marxiste va fi suficientă pentru a determina în rândurile poporului *nevoia arzătoare de a ataca şi de a se înarma*™. Susţineau deci ideea unui partid al maselor largi şi condamnau, în numele purităţii ideologice, orice sprijin, fie chiar şi tactic, dat politicienilor *burghezi*. Ei nu voiau să colaboreze la naşterea acestei revoluţii burgheze, pe care o considerau totuşi indispensabilă succesului propriilor lor teze.

Opus lor, Lenin şi *bolşevicii săi* (*majoritari*) propovăduiau limbajul realismului şi al îndrăznelii. Trebuie – spuneau ei – că partidul să fie organizat în vederea cuceririi puterii, deci să alcătuim o armată puternică şi antrenată, ceea ce presupune că în recrutare vom acorda primat calităţii faţă de cantitate. Trebuie început cu

începutul, deoarece – scria Lenin – *ideea de a căuta salvarea clasei muncitoare în altă parte decât în capitalism este reacţionară.31*

Proletariatul – continuă el – trebuie să ducă până la capăt revoluţia democrată, alăturându-şi masele de ţărani, pentru a zdrobi prin forţă rezistenţa autocraţiei şi pentru a neutraliza instabilitatea burgheziei, 35 Dar revoluţia democrată odată încheiată, vom păşi imediat şi pe măsura exactă a forţelor noastre, pe măsura forţelor proletariatului conştient şi organizat pe calea revoluţiei socialiste. 30 Nimic altceva nu va spori mai mult energia revoluţionară a proletariatului mondial – afirma el în continuare –, nimic nu va scurta într-atât drumul său spre victoria totală ca această victorie hotărâtoare a revoluţiei începute în Rusia... 37

Dar revoluţia *burgheză* din 1905 nu va fi victorioasă decât în aparenţă. Curând ţarul îşi va lua revanşa şi represiunea se va abate cu violenţă asupra social-democraţilor, care nu vor conteni să se sfâşie între ei cu frenezie, în 1912, pe fondul unor frământări sociale tot mai ample în Rusia, bolşevicii vor înregistra o serie de succese. Cea de a VI-a Conferinţă a P.M.S.D.R., întrunită la Praga, în ianuarie, îi va elimina pe menşevici din organele sale conducătoare şi pentru a consfinţi sciziunea va adăuga un b „(bolşevic) la titulatura sa oficială. Un *birou rus*, condus de Iosif Djugaşvili, alias Stalin, un dur militant georoian, exilat pe vremea aceea în Siberia, era însărcinat să contralizeze acţiunea revoluţionară chiar în Rusia. Lenin se va instala în Galiţia austriacă, în imediata” vecinătate a frontierei, pentru a fi mai aproape de militanţi. Un mare ziar, „Pravda” – adevărul –, va fi lansat de către partid la Petersburg. Interzis în mai multe rânduri, acesta va reapărea, de fiecare dată, sub un alt titlu. În octombrie, şase bolşevici vor fi aleşi deputaţi în Duma (parlament)

Imperiului. Candidaţii partidului vor obţine un milion de voturi faţă de cele numai două sute de mii ale menşevicilor. În sfârşit, Congresul Internaţional, reunit la Basel, va adopta o rezoluţie în care aprecia că *răsturnarea ţarismului... speranţa tuturor puterilor reacţiunii din Europa este una din principalele sale sarcini*. *38*

Doi ani mai târziu, situaţia era complet schimbată. La Basel, partidele socialiste declaraseră *război războiului* şi chemaseră clasă muncitoare din toate ţările să facă tot ceea ce este posibil să-i pună capăt, în cazul în care din nenorocire el ar izbucni, folosind cât *se poate de mult criză economică şi politică provocată de război, pentru a agita straturile cele mai adânci ale populaţiei şi pentru a grăbi căderea dominaţiei capitaliste*. Or, încă de la prima salvă de tun a primului război mondial, ele se vor alătura, de ambele părţi ale baricadei, unei sacre uniuni. *Acesta este sfârşitul Internaţionalei a II-a* – va exclamă Lenin – nevoit să se refugieze în Elveţia. *De astăzi încolo nu mă mai numesc social-democrat, ci comunist...39* La 1 noiembrie 1914, P.M.S.D.R. publică o rezoluţie, afirmând că *transformarea războiului imperialist în război civil este singurul cuvânt de ordine proletar just...*

În actuala situaţie internaţională – continua textul, nu se poate spune, din punctul de vedere al proletariatului internaţional, care înfrângere – a cărui grup de naţiuni beligerante – ar dăuna cel mai puţin socialismului. Dar pentru noi, social-democraţii ruşi, este în afară de orice îndoială că, din punctul de vedere al clasei muncitoare şi al maselor de oameni ai muncii ce aparţin tuturor popoarelor Rusiei, cel mai mic rău ar fi înfrângerea monarhiei ţariste, guvernarea cea mai reacţionară şi cea mai barbară, care oprimă cel mai mare număr de naţiuni şi masa cea mai mare de populaţii din Europa şi Asia/ O

Acest limbaj nu va avea pe moment un răsunet prea

mare. Câţiva militanţi pacifişti, veniţi din toate părţile Europei, vor reuşi să se întâlnească în 1915 şi 1916 în localităţile Zimmerwald şi Kienthal din „Elveţia. Sprijinit de credinciosul său colaborator Zinoviev, Lenin va încerca fără succes să impună un apel adresat combatanţilor, prin care li se cerea *să depună armele şi. Să le întoarcă împotriva duşmanului lor comun, guvernele capitaliste/’1* Insistenţa sa de a-i face pe participanţii la congres să accepte falimentul Internaţionalei a II-a şi să se pronunţe pentru crearea celei de a treia va fi la fel de zadarnică.

În 1914, Lenin se va afla pe punctul de a abandona politica. Dar amplificarea în cele două tabere a unei mişcări împotriva războiului – pe măsura agravării masacrului – îi va reda, încetul cu încetul, speranţele. Atunci – după. Ce lansase într-o broşură celebră teoria prudentă, dată fiind destinaţia difuzării ei în Rusia, *a imperialismului drept stadiul cel mai înalt al capitalismului* – Lenin va elabora legea potrivit căreia *dezvoltarea capitalismului are loc în mod extrem de inegal în diversele ţări…* Ca urmare, trăgea concluzia că *socialismul nu poate învinge simultan în toate ţările42.*

Stalin va relua mai târziu toate acestea în Principiile leninismului, scriind că lanţul frontului imperialist trebuie să se rupă în general acolo unde verigile sunt cele mai slabe şi, în orice caz, nu neapărat acolo unde capitalismul este mai dezvoltat… 43. La ora aceea veriga cea mai slabă se afla evident în Rusia.

Încă din 1902, Lenin a scris în Ce-i de făcut?: Istoria ne atribuie o sarcină imediată, cea mai revoluţionară dintre toate sarcinile imediate ale proletariatului din indiferent care altă ţară. Îndeplinirea acestei sarcini va face din proletariatul rus… avangarda proletariatidui internaţional…”

Căderea ţarismului, în martie 1917, îl ia pe

nepregătite. Dar ea va apărea, imediat, ca o şansă unică de realizare a acestui program. Nu pierde timpul pentru a explica *ştiinţific* de ce aceasta fusese inevitabilă şi cheamă proletariatul să treacă la cea de a doua etapă: cucerirea puterii burgheze, pentru a face apoi propria sa revoluţie. Îmbinând vorbele cu fapta, ia trenul spre Rusia în tovărăşia unui grup de emigranţi, beneficiind de permisele de liberă trecere şi de binecuvântarea autorităţilor germane. *Desigur* – scria el într-o scrisoare adresată muncitorilor elveţieni, la plecarea sa de la Geneva – *Rusia este o ţară preponderent ţărănească, una din ţările cele mai înapoiate din Europa. Socialismul nu poate triumfa nemijlocit... Proletariatul rus nu poate doar prin propriile sale forţe să ducă victorios la capăt revoluţia socialistă...* El apreciază totuşi că *natura agricolă a ţării... este susceptibilă să facă din revoluţia burghezo-democratică din Rusia preludiul revoluţiei* mondiale45. Acestui ţel i se va dedica pe viitor cu o energie, cu un curaj şi o inteligenţă care fac din el în mod sigur una din figurile cele mai marcante ale istoriei omenirii.

Din luna februarie, la cârma Rusiei coexistau, de bine de rău, două puteri: guvernul provizoriu, dominat de elemente burgheze, prezidat pe rând de prinţul Lvov şi de socialistei revoluţionar Kerenski; Sovietele, emanaţie a muncitorilor şi soldaţilor, în cadrul cărora, în cele mai multe din marile oraşe, majoritatea era deţinută de menşevici şi socialişti revoluţionari. Denunţând cu vehemenţă caracterul *imperialist* al guvernului provizoriu, care continua războiul alături de Antantă, Lenin a dus imediat o campanie sub lozinca *Toată puterea în mâinile Sovietelor*, străduindu-se să obţină majoritatea de partea sa. În august, complotul generalului Kornilov, care voia să dizolve Sovietele, va avea drept consecinţă ralierea de partea bolşevicilor a celor din Petrograd şi din Moscova.

La 10 octombrie, Comitetul central al P.M.S.D.R. recunoştea că insurecţia armată este inevitabilă şi pe deplin actuală.

Bibliografie şi note

1. Sir Thomas BARCLAY, Le *Président Wilson*, Paris, Armand Colin, 1918, p. 263.
2. John REED, *Dix jours qui ébranlèrent le monde*, Paris, Éditions sociales, 1958, p. 155.
3. Isaac DEUTSCHER, *Trotsky*, Paris, Julliard, 1964, tom II, p. 291.
4. Denis de ROUGEMONT, *Vingt siècles d'Europe*, Paris, Payot, 1961, p. 268.
5. Victor ALEXANDROV, *L'ours et la baleine*, Paris, Stock, 1958, p. 14.
6. Fernand L'Huillier, *De la Sainte-Alliance au Pacte atlantique*, La Baconnière, Neuchitel, 1954, tom I, p. 149.
7. André MAUROIS, *Histoire des Etats-unis*, Paris, Albin Michel, 1947, p. 293.
8. Jean DARIDAN, *Abraham Lincoln*, Paris, Julliard, 1962, p. 228.
9. ALEXANDROV, op. cit., p. 35 – 36.
10. Amiral LEPOTIER, *Les Russes en Amérique*, Paris, Fayard, 1958, p. 170. V
11. LÉNINE, *L'impérialisme, stade supreme du capitalisme*, Paris, Éditions sociales, 1945, p. 79.
12. L'HUILLIER, op. cit., p. 266.
13. Walter LTPPMANN, *La politique étrangère des Etats-unis*, Paris, Editions des Deux Rives, 1945, p. 36.
14. Apthony HARTLEY, *L'Angleterre. Une autocritique*, Paris, Éditions du Seuil, 1946, p. 66.
15. Lénine, op. cit., p. 109.
16. L'HUILLIER, op. cit., tom II, p. 21.

17. *Ibid.*, tom I, p. 248.

18. Pierre RENOUVIN, *La question d'Orient*, Paris, Hachette, 1946, P169.

19. L'HUILLIER, op. cit., tom II, p. 59.

20 STETTINIUS, *Yalta, Roosevelt et les Russes*, Paris, Gallimard, 195L p. 92.

21. BARCLAY, op. cit., p. 263.

22. Marquis de CUSTINE, *La Russie en 1839*, Paris, Librairie. D'Amyot, 1843, tom IV, p. 354.

23. GOGOL, *Les ames mortes*, Paris, Albin Michel, 1948, p. 264.

24. DOSTOIEVSKI, *Les Démons*, Paris, Gallimard, 1955, p. 267 – 268.

25. Benoît HEPNER, *Bakounine et le panslavisme révolutionnaire*, Paris, Marcel Rivière –, 1950, p. 270.

26. Michel COLLINET, *Du bolchevwme*, Paris, Amiot-Dumont, 1957, p. 179.

27. *Ibid.*, p. 180.

28. Karl MARX, *Oeuvres*, Paris, Gallimard, 1963, tom I, p. 194.

29. Jean-Yves CALVEZ, *La pensée de Karl Marx*, Éditions du Seuil, Paris, 1956, p. 33.

30. MARX, op. cit., *p. CLXIII*.

31. LÉNINE, Deux tactiques de la social-démocratie révolutionnaire în Oeuvre choisies, Moscou, Éditions en langues étrangères, 1948, p. 428.

32. *Ibid.*, p. 506.

33. „Iskra" din 27 ianuarie 1905, citată de Collinet, p. 57.

34. LÉNINE, Oeuvres choisies, op. cit., *p. 448*.

35 *bid.*, p. 496.

36. LÉNINE, L'attitude de la social-démocratie à l'égard du mouvement paysan, în ibid., p. 541.

37. *Ibid.*, p. 455.

38. Textul rezoluţiei de la Basel în anexă la Lénine, *L'impérialisme, stade supreme*, op. cit., p. 116 şi urm.

Istoric, războiului rece

39. Nina GOURFINKEL, *Lénine,* Paris, Éditions du Seui 1959, p. 87.

40. LÉNINE, Oeuvres choisies, op. cit., *p. 746.*

41. *Ibid...* p. 744.

42. LÉNINE, Le programme militaire de la révolution prolé tărienne, în Oeuvres choisies, op. cit., *p. 888.*

43. STALINE, *Les questions du Léninisme,* Paris, Édition sociales, 1947, tom I, p. 27.

„LÉNINE, Que faire, în Oeuvres choisies, op. cit., *p. 19*

45. COLLINET, op. cit., p. 72.

46. Histoire du părţi communiste (bolchevik) de l'U.R.S. Paris, Éditions sociales, 1946, p. 174.

DE LA RĂZBOIUL IMPERIALIST LA RĂZBOIUL CIVIL

Când a izbucnit bătălia revoluţiei, regii nu au înţeles-o deloc; ei au văzut o revoltă acolo unde ar fi trebuit să întrevadă transformarea naţiunilor, sfârşitul şi începutul unei lumi.

CHÂTEAUBRIAND (Memorii de dincolo de mormânt)

Lenin nu era tocmai apostolul coexistenţei paşnice, căruia, ulterior, propaganda sovietică avea să-i compună o imagine liniştitoare. Condamnarea la spânzurătoare de către justiţia ţaristă şi executarea fratelui său, un terorist romantic, a făcut din acest fiu de funcţionar, în vârstă de şaisprezece ani, un duşman de moarte al civilizaţiei capitaliste. Dacă era un om bun, aceasta era l-ai modul abstract, în felul lui Robespierre. Cum spunea Gorki, *îşi*

reţinea sufletul cu aripile 1. Se credea îndreptăţit, în numele credinţei care sălăşluia în el, să recurgă la orice mijloace. Îl îndemna în acest sens predispoziţia naturală a spiritului său, uimitor de dotat pentru dialectică, polemică şi sinteză istorică. Marx fusese pe fetul revoluţiei mondiale. Lenin i-a fost mamoşul şi genialul ei strateg.

El nu ar fi pornit la asaltul şubredului guvern pe vizoriu al lui Kerenski dacă n-ar fi crezut – că revoluţi avea să izbutească foarte curând în principalele state ăla Europei. Este un *adevăr absolut* – a declarat el la! martie 1917, în faţa celui de al VII-lea Congres aii P.M.S.D.R.

— *Că vom fi condamnaţi la pieire dacă revoluţia nu izbuteşte în Germania 2*.

Iar Comi totul Central va considera *Situaţia inter naţională a Revoluţiei ruse* (*revolta din cadrul marine germane, ca semn extraordinar al extinderii în întreaga Europă a revoluţiei mondiale* socialiste3...), în fruntea motivelor care la 23 betombrie 1917 (10 octombrie stil vechi) l-au determinat să hotărască insurecţia împotriva guvernului provizoriu burghez al lui Kerenski.

Lenin supraapreciase elanul revoluţionar al clasei muncitoare germane. Revolta flotei imperiale s-a redus la răzvrătirea, rapid reprimată, a echipajelor a trei vase aflate în porturi[2]. Dar ar fi trebuit ceva mai mult pentru a-l face să-şi schimbe părerea pe un asemenea om, atât de convins, de caracterul ştiinţific al analizelor şi intenţiilor sale. Nu vedea oare Marx în socialism o *enigmă a istoriei rezolvată*? 4. Prima hotărâre a guvernului Sovietelor, *decretul asupra păcii* din 8 noiembrie 1917, nu-şi găseşte explicaţia decât în certitudinea unei contaminări rapide după exemplul rus.

Textul citit de Lenin personal în faţa Congresului

---

2 în iulie-august 1917 s-au răsculat echipajele a trei vase ale flotei imperiale germane, ancorate la Kiel şi Wilhelmshaven (n. tr.)

Sovietelor din întreaga Rusie, primit cu ovaţii extraordinare, se adresa *popoarelor şi guvernelor tuturor ţărilor beligerante*. Acesta le propunea deschiderea ne în „iată de negocieri în vederea unei *păci democratice chitabile,* adică fără anexiuni şi fără despăgubiri. Preeiând că era dispus să examineze orice alte condiţii deace sub rezerva că acestea să fie *redactate cu toată claritatea, fără cel mai mic echivoc şi fără cel mai mic secret,* guvernul revoluţionar anunţa intenţia sa de a renunţa la diplomaţia confidenţială şi de a publica integral tratatele secrete semnate de către ţari. Preconiza încheierea fără întârziere a unui armistiţiu de cel puţin trei luni, interval în care negocierile de pace ar fi trebuit să fie în măsură să se încheie. Adăuga că, formulând o asemenea propunere, se adresa în *special muncitorilor conştienţi ai celor trei state – cele mai mari dintre part ticipanţii la războiul actual, muncitorilor din Anglia, din Franţa şi din Germania 5*.

Comentând decretul, Lenin declara că acesta se va lovi de opoziţia guvernelor imperialiste. *Nu ne facem nicio iluzie în această privinţă, adăuga el*. *Dar sperăm că revoluţia va izbucni în curând în ţările beligerante... dacă proletariatul german înţelege că suntem gata să luăm în considerare toate ofertele de pace, aceasta va fi, după toate aparenţele, picătura de apă care va face să se reverse paharul*. *Revoluţia va izbucni în Germania6*.

Decretul a fost adoptat în unanimitate în acordurile „Internaţionalei”. Dar, peste hotare, el va trece total neobservat. Autoritatea Sovietelor nu depăşea la acea dată cu nimic oraşul Petrograd. Mai mult decât atât... Preşedintele Sovietului capitalei, Troţki, vechi men şevic, care se reconciliase cu Lenin şi fusese numit comisar al poporului la Afacerile Externe, a trebuit să găsească un lăcătuş care să-i deschidă porţile ministerului, unde funcţionarii prezenţi îi refuzau orice concurs. N-a putut

nici măcar să impună traducerea în limbi străine a decretului asupra păcii.

Guvernele marilor puteri obţineau ştirile cele mai contradictorii privind evenimentele din Rusia. Refuzau să creadă în succesul durabil al unor oameni care declaraseră război stâlpilor tradiţionali ai ordinii: proprietatea, religia, morală. Când puterea Sovietelor, după s-a consolidat de bine de rău la Petrograd şi s-a invtaj la Moscova, a reuşit să-i încunoşitiinţezs formal pe alia la 20 noiembrie, despre propunerea sa de pace imediai nici măcar nu i s-a răspuns.

Fiind oficial în război cu Rusia, Germania nu au un reprezentant diplomatic la Petrograd. A fost neces deci să se trimită emisari peste liniile frontului. La Be lin, îşi frecau mâinile de mulţumire. Nu-şi făcuseră pe bleme să-l lase «pe Lemn şi pe câteva zeci dintre fidelii's să folosească, pentru a se reîntoarce în Rusia după abcarea ţarului, un tren, care contrar legendei, nu fuse plumbuit7. Ostilităţile se vor opri la 1 decembrie. T fdata de 5 s-a încheiat un armistiţiu de zece zile – ca la 15 deceimbrie trebuia să fie prelungit pentru o lună şi s-a stabilit ca la 22 decembrie să înceapă negocieri de pace în oraşul polonez Brest-Litovsk, unde era instalat cartierul general al trupelor germane din Răsărit.

Deci Sovietele urmau să negocieze cu plenipotenţiari Kai serului şi nu cu reprezentanţii proletariatului german iar, întrucât de la Paris sau de la Londra nu venea nici cel mai mic semn al vreunei dorinţe de tratative, acest negocieri nu puteau avea în vedere decât o pace separat” O atare perspectivă nu avea nimic în sine care să-i spe de pe nişte oameni care – spre deosebire de menşevic şi socialişti revoluţionari – preconizaseră, cu câteva luni înainte, politica *înfrângerii propriului guvern în războiul* imperialist8. Aveau nevoie să obţină condiţiuni care să Ilie pună în pericol puterea. Or, ei abordau negocierile de pace

fără a dispune de cel mai mic atu.

Nu mai exista o armată rusă demnă de numele de armată. În ajunul revoluţiei din martie, numărul dezertorilor ajunsese deja la două milioane. Generalul Duhonin, comandant suprem, refuzând să ia contact cu comandamentul german, aşa cum îi ordonase Consiliul comisarilor poporului, fusese pe loc revocat din funcţie, înainte de a fi ucis de soldaţii din garnizoana din Moghilev, Sublocotenentul de marină Krîlenko, numit în locul lui, nu desigur.

— Nicio şansă să se facă ascultat de nişte a\erali care nu gândeau decât să întoarcă armele împova revoluţiei. Sarcina sa consta mai ales în aceea de a – cheia armistiţiul şi de a organiza demobilizarea trupelor acţiune care avea să înceapă la 19 decembrie.

Rămasă fără conducător şi fără armata care îi menţinea unitatea, Imperiul rus se dezagrega. Nu numai anti bolşevicii – încurajaţi da Paris şi de Londra – se regrupau cam peste tot, ci şi alogenii. Nu fuseseră oare Sovietele primele care să-i încurajeze în acest sens? În aprilie, Conferinţa pe întreaga Rusie a partidului bolşevic ceruse pentru *toate popoarele care fac parte din Rusia dreptul la autodeterminare şi la constituirea de state independente* 9. Raportul asupra acestei probleme a fost prezentat de către Stalin, un georgian, deci un nerus, autor al unei lucrări publicate în 1913 asupra marxismului şi a problemei naţionale. Încă din 1901, el scrisese într-un eseu apărut la Tiflis: *Gem naţionalităţile şi religiile oprimate, gem în special polonezii şi finlandezii, izgoniţi de pe pământurile lor natale şi jigniţi în sentimentele lor cele mai sfinte… Gem, datorită persecuţiilor şi umilinţelor neîntrerupte, şi evreii, privaţi chiar şi de cele mai prăpădite drepturi de care se bucură ceilalţi supuşi ruşi… Gem georgienii, armenii şi celelalte popoare…10*

Numit comisar al naţionalităţilor în guvernul insurecţional, Stalin va determina adoptarea, la 14 noiembrie 1917, a *declaraţiei drepturilor popoarelor din Rusia11*, care reluă principiile declaraţiei din aprilie privind dreptul la despărţire. Câteva zile mai târziu, el avea să se ducă la Helsinki pentru a anunţa Congresului partidului social-democrat finlandez că ţării lor, mare ducat rus din anul 1809, i se reda independenţa. Dar, în acelaşi timp, el lansa un apel la o *alianţă de bunăvoie şi cinstită între popoarele rus şi finlandez n*. Or, dacă social-democraţii doreau această alianţă, nu la fel se întâmpla şi cu partidele burgheze, care se temeau de contagiunea bolşevismului. Nu se înşelau, întrucât din martie 1918 vor începe să se formeze soviete în oraşe. Ca să le vină hac, baronul Mannerheim, fost general în armat ţaris devenit mai târziu comandant şef al foartq? Tinere arma finlandeze, a făcut apel la Suedia, care va refuza să interj vină, apoi la Germania, care îi va trimite un detaşame de 12.000 de oalmeni, comandaţi de generalul von d Goltz. Gărzile roşii, la rândul lor, au primit arme şi îi curajări din partea ruşilor. Războiul civil, care va du o lună, va fi marcat de numeroase atrocităţi. Înfrânger comuniştilor va fi urmată de o represiune foarte aspr Raporturile sovieto-finlandeze, în ciuda tratatului d pace semnat în octombrie 1920, aveau să fie pentru mul timp afectate.

Dacă Rusia sovietelor putea în cel mai rău caz să împace cu existenţa unei Finlande total independent” nici nu putea fi vorba de aşa ceva în cazul Ucrainei, că era în acelaşi timp grânarul şi bazinul ei carbonifer. Alt piţi cu forţa, în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea, Imperiul ţarist, lipsiţi începând din 1875 de dreptul publicare şi de instruire în limba maternă, ucrainenii vă resimţi puternic dominaţia rusă. În zilele care vor un abdicării lui Nicolae al II-lea, un consiliu central ucra* nean, Radă, se va reuni la

Kiev, unde se va decreta, 1 23 iunie, autonomia ţării. Dominată de elemente *bu glieze*, Rada va refuza să recunoască Sovietele şi anunţa, la 20 noiembrie, crearea unei republici naţional care putea eventual să stabilească legături confederaţi cu alte naţiuni. Guvernul de la Kiev va fi. Recunoscut către Franţa şi de către Marea Britanie, care vor acre dita pe lângă acesta misiuni diplomatice şi militare.

Foarte curând, tânăra republică, care se ciocnea! marile oraşe cu sovietele de muncitori şi de soldaţi, ave să intre în conflict cu Petrogradul. Conducătorii săi dăduseră într-adevăr ordin tuturor trupelor ucrainene, ori unde s-ar fi aflat acestea, să se înapoieze în ţară, ceea ce lăsa descoperite în faţa armatei germane întregi sectoare ale frontului. În acelaşi timp, aceştia se opunea trecerii prin teritoriul lor a trupelor comuniste ruseşti trimise ca întăriri împotriva soldaţilor generalului alb Kaledin, care se pregăteau să ia cu asalt bastionul bolşevic al Doneţului.

La 17 decembrie, Lenin şi Troţki adresau poporului ucrainean – nu guvernului său – un manifest prin care, deşi Republica ucraineană şi dreptul ei de completă separare de Rusia erau în totalitate recunoscute, îi dădeau patruzeci şi opt de ore ca să permită trecerea trupelor ruseşti. Invazia avea să înceapă aproape imediat şi, ¡a 10 februarie 1918. Comandantul şef al trupelor sovietice anunţa că *transferase Sovietelor din Ucraina puterea stabilită aici prin forţa baionetelor noastre* 13. Încă din ianuarie, Stalin ceruse Congresului Sovietelor să revizuiască principiul autodeterminării popoarelor. În cazul naţiunilor mici, el urma să se aplice de aici înainte maselor proletare şi nu burgheziei. Iată o primă deformare a unor principii frumoase a căror traducere în practică cu sinceritate ar fi venit de hac puterii Sovietelor. Vor mai urma multe altele…

Însă Radă, după ce îl îndepărtase pe ministrul de

război Petliura, partizanul continuării luptei alături de occidentali, trimisese la Brest-Litovsk o delegaţie a cărei prezenţă fusese acceptată de ruşi. Berlinul va fi foarte încântat să poată invoca pretextul existenţei guvernului ucrainean pentru a condiţiona pacea cu Rusia de părăsirea întregii republici de către bolşevici. Aceasta n-a fost nici pe departe singura sa pretenţie teritorială. Încă de la începutul lunii ianuarie, Sovietelor li se va cere să părăsească principalele teritorii cucerite de către ţari în Europa de la Petru cel Mare încoace. Era mult totuşi să se ceară aşa ceva unor indivizi care nu încetaseră să militeze pentru o pace *fără anexiuni şi fără despăgubiri* şi care, total indiferenţi faţă de realităţile militare, cereau liniştiţi – în numele dreptului popoarelor de a dispune de propria lor soartă – evacuarea tuturor regiunilor ocupate de trupele germane, mai ales în Polonia, precum şi organizarea de plebiscite.

Convorbirile vor fi întrerupte la 18 ianuarie penţ a-i permite lui Troţki să-şi consulte guvernul. Se manj festau două tendinţe: grupul cel mai important, comniştii de stânga, conduşi de Buharin, şi socialiştii-revolţionari de stânga, pe atunci aliaţi ai bolşevicilor, conda n-au orice idee privind o pace ruşinoasă. În numele realisimului, Lenin, sprijinit de Stalin, preconiza acceptarf condiţiilor germane. Nu este nicio îndoială – va excl mă el la 21 ianuarie – că revoluţia socialistă trebuie's vină în Europa şi că ea va surveni pe neaşteptate. Toate speranţele noastre în triumful definitiv al socialismul se bazează pe această certitudine, pe această previziun ştiinţifică... Dar ar fi o gravă greşeală că tactica guvernului socialist al Rusiei să se bazeze pe încercările d a calcula dacă revoluţia socialistă în Europa şi în specia\în Germania va izbucni în decurs de şase luni... Munci-ltorii care semnează, după o grevă eşuată, contracte avantajoase pentru capitalism nu

trădează socialismul... Cet care declară că lupta împotriva imperialismului germa este o luptă de apărare şi justă, care acceptă sprijinul imperialiştilor anglo-francezi... acela este un trădător al socialismului. Dar cel care nu ascunde nimic poporului său... care subscrie în numele unei naţiuni slabe la condiţiile de pace favorabile uneia din grupările imperialiste – acela nu trădează cu nimic socialismxd. 14 Dar el nu avea să fie urmat decât de o minoritate.

Simţind ezitarea Sovietelor şi pentru a încuraja elementele care se pronunţau pentru rezistenţă, preşedintele Wilson va prepiza într-un discurs că ţelurile de război ale Aliaţilor presupuneau şi menţinerea unităţii teritoriale a Rusiei, în cele din urmă, după dezbateri interminabile, Comitetul Central va fi încântat să iasă din impas, adoptând cu 9 voturi pentru şi 7 voturi contra, în ziua de 24 ianuarie, o rezoluţie propusă de inventivul Troţki şi prezentată de el însuşi, pe drept cuvânt, ca *un act unic în istoria omenirii15*: *Încetăm războiul fără să încheiem pacea*: *demobilizăm armata 16*.

Congresul Sovietelor – autoritatea supremă a ţării – va aproba în unanimitate, fără a impune însă negocia-Orilor un mandat ferm. Singurele instrucţiuni date de Comitetul Central erau, aşa cum ceruse Lenin, să se câştige timp prin toate mijloacele. Acesta mai voia încă să ci cadă că muncitorii şi soldaţii germani vor sfârşi prin a se revolta.

Dar reprezentanţii imperiilor centrale au înţeles per” fect jocul rusesc. Ascultau apelurile înflăcărate transmise de radioul bolşevic şi citeau manifestele pe care plenipotenţiarii Petrogradului le împărţeau cu nemiluita garnizoanei de la Brest-Litovsk. Ei ştiau că, înainte cu trei zile de deschiderea negocierilor, Troţki definise obiectivul lor în modul următor: În primul rând, *să se ajungă* cât *mai rapid posibil la o încetare a ruşinosului şi criminalului*

masacru care duce Europa la pierzanie; *în al doilea rând, clasă muncitoare din toate ţările să fie ajutată prin orice mijloace... să răstoarne dominaţia capitalului şi să pună mâna pe puterea politică* 17, ca şi faptul că el revenise asupra acestui subiect la 30 decembrie. Ştiau, de asemenea, că Sovietele puseseră la dispoziţia mişcărilor revoluţionare din toate ţările un credit de două milioane de ruble.

La 9 februarie, în timp ce gărzile roşii cucereau Kievul, Germania şi Austria semnau pacea cu Ucraina. Reprezentanţii lor puteau de aici înainte să dea cu pumnul în însă convinşi fiind că astfel îi vor obliga pe ruşi să renunţe la fanfaronada lor şi să încheie pacea. Pe data de 10, generalul german Kuhiman avea să prezinte o hartă mare pe pare erau însemnate toate pretenţiile teritoriale ale Berlinului şi ale Vienei. În acel moment, Troţki va face, cu de la sine putere, acel pas pe care istoria oficială a partidului comunist al U.R.S.S. Îl va califica mai. Târziu drept un *act monstruos 18*.

În aşteptarea momentului când clasele muncitoare din toate ţările vor prelua puterea – va declara el – noi ne retragem poporul şi armata din război... refuzăm condiţiile pe care imperialismul german şi imperialismul austro-ungar le sapă cu forţă armelor în trupul viu al naţiunilor. *19 în concluzie, el punea pământul rusesc sub pro tecţia poporului german pe care în mod hotărât nu dorea să-l deznădăjduiască*.

Acest calcul ingenios s-a dovedit foarte curând o decepţie, în ciuda grevei din industria de război a Reichului, care a mai hrănit un timp speranţele bolşevicilor. Imperiile centrale vor denunţa armistiţiul. Trupele lui Wilhelm al II-lea vor ocupa în câteva zile oraşele Revel, Minsk şi Kiev, vor trece Donul la Harkov şi îşi vâr cro drum până la Rostov, în timp ce turcii vor cuceri

în Caucaz localităţile Kars, Ardahan şi Batumi. Muncitorii din Petrograd – înarmaţi la repezeală, pentru a opri invadatorul care ajunsese până la Narvă – se vor trezi prins de debandada armatei.

Acţionând fără instrucţiuni precise, trei occidentali, căpitanul Jacques Sadoul – un avocat, afectat pe lângă misiunea militară franceză, colonelul Robins – directorul Crucii Roşii americane în Rusia şi englezul Bruce Lockhart – fost consul general la Moscova, vor păstra contactul cu Troţki. Sadoul şi Bruce Lockhart îşi vor asuma răspunderea de a le propune ruşilor un ajutor economic şi militar în cazul în care vor continua războiul. La 22 februarie, Troţki va supune propunerea acestora Comitetului Central, care o va accepta cu 6 voturi contra 5 Câteva vorbe, scrise la repezeală pe o bucăţică de hârtie de către Lenin – care nu a participat la acea şedinţă –, au determinat adoptarea hotărârii. *Doresc să-mi dau şi eu votul pentru acceptarea cartofilor şi a armelor din partea tâlharilor imperialismului anglo-francez.*20 Dar cum aveau să le fie expediaţi aceşti cartofi şi trimise aceste arme? Nimeni, de fapt, nu îşi va pune niciodată în mod serios această întrebare.

Nimic, în afară de pacea cu Germania, nu putea evita prăbuşirea Sovietelor. Lenin şi Stalin, în ceea ce-i priveşte, înţeleseseră perfect că era necesar să se trateze cu\ Berlinul, şi aceasta cât mai repede posibil. Lenin va trebui totuşi să ameninţe cu demisia sa şi cu spectrul unei reconcilieri a Germaniei cu inamicii ei, îndreptată împotriva bolşevismului, pentru a obţine acceptarea de către Comitetul Central a condiţiilor de pace propuse de Berlin, la 23 februarie, asupra cărora trebuia hotărât, într-un fel sau altul, în decurs de 48 de ore. Şi de data aceasta Hu va obţine deiiat 7 voturi contra 4. Troţki se ve abţine împreună cu trei dintre adepţii lui, nu fără a-şi face

cunoscută opoziţia. Va renunţa pe tac la funcţia de comisar pentru afacerile externe, care a revenit adjunctului său, Cicerin.

Noile condiţii germane erau mult mai dure decât cele precedente, adăugându-li-se de astă dată şi exigenţele turce. Sovietele au fost nevoite să renunţe la provinciile baltice, precum şi la poziţiile câştigate în Caucaz de către soldaţii sultanului. Trebuiau în plus să se angajeze la plata unei despăgubiri enorme către imperiile centrale.

La-3 martie, pacea era încheiată. Aliaţii au încercat să evite ratificarea ei, invocând posibilitatea unei intervenţii japoneze, în cazul votării ei. Dar a fost în zadar. La 6 martie, al VII-lfa Congres al P.M.S.D.R. aprobă tratatul cu 30 de voturi pentru, 12 contra şi 4 abţineri: pentru a-şi exprima voinţa de a porni de la „zero", s-a hotărât schimbarea denumirii partidului în Partidul Comunist (bolşevic) din Rusia. Prescurtat P.C. (b) R. Trebuie să ştim să dăm înapoi, a spus Lenin în raportul său. Nu mai putem da înapoi în ordine. Slavă Domnului, o putem face cel puţin în semiordine, pentru a câştiga timp, oricât de scurt ar fi, pentru ca partea bolnavă a organismului nostru să se poată odihni niţel. Organismul în întregul său este sănătos, va învinge boala. Nu putem pretinde s-o facă într-o clipă, să stăvilească armata în plină debandadă... Tot ceea ce am prezis s-a înfăptuit. H loc de 7 Jacea de la Brest (Litovsk), ne-am ales – *din vina celor care nu au vrut-o* – cu o pace şi mai ruşi-*Dar orice ţăran şi orice muncitor serios mă vor absolvi de vină pentru că ei sunt cei care înţeleg că pacea nu este decât un mijloc de a-ţi recăpăta forţele... 21 El îi luase în râs pe cei care îl întrebau dacă avea de gând să respecte sau nu tratatele şi le-a cerut comuniştilor să pornească la muncă fără întârziere pentru a-şi asigura mijloacele materiale necesare victoriei.*

Se resemnase să cedeze spaţiu pentru a câştiga timp Dar spaţiul asupra căruia îşi exercită autoritatea se reducea de parcă ar fi intrat la apă. La Brest-Litovsk, aban dorise deja un teritoriu, cam o dată şi jumătate cât Fran ţa, pe care se afla un sfert din populaţia imperiului, o treime din lanurile sale de grâu şi trei sferturi din resursei sale de fier şi de cărbune. Iar germanii continuau savanseze spre Sud, la chemarea cazacilor de pe Don şi din Crimeea. Bielorusia şi-a proclamat independenţa la 2 martie, urmată curând – la instigarea occidentalilor de trei republici din Transcaucazia: Armenia, Georgi şi Azerbaidjan. Musulmanii başchiri, chircizi, turkmen circasieni nu aşteptaseră *declaraţia privind drepturile po poarelor din Rusia* pentru a se scutura de autoritatea puterii centrale. Albgardiştii operau în cele patru colţuri al ţării. Socialiştii revoluţionari – care aveau de partea i-o majoritatea ţărănimii şi care se aliaseră cu bolşevicii! momentul insurecţiei – s-au despărţit de aceştia ca semq de protest împotriva *păcii ruşinoase*. Ei şi-au înmult atentatele şi sabotajele şi au format o armată care! iulie 1918, va cuceri oraşul Iaroslav, aflat la 250 kilome? Tri la nord de Moscova.

Sovietele erau ameninţate de încă un pericol: intervenţia Aliaţilor. Majoritatea conducătorilor francezi r englezi, total preocupaţi de războiul împotriva Germanie nu vor întrevedea niciun moment răsunetul Revoluţie din Octombrie. Aceştia nu puteau să creadă în supravieţuirea unui stat care – după ce distrusese una după alt bazele societăţii – îndrăznea să anuleze datoriile ţarimului, ridicând astfel împotriva sa masă enormă de or ditori: numai în Franţa erau 1 600.000. După afacerea e trenul aşa-zis plumbuit, Lenin nu mai era pentru ei dec un agent în solda Kaiserului. S-a confirmat, de altfel, fă tul că Berlinul trimisese fonduri bolşevicilor înainte de revoluţie,

prin intermediul unui prieten de-al lui Troţki, ¿\lexander Halphand, zis Pârvus; ceea ce este mai puţin sigur este dacă acestea le-au parvenit. Brest-Litovskul nu putea, în orice caz, decât să întărească opinia occidentală în legătură cu *trădătorul* Lenin. Plenipotenţiarii imperiilor centrale – care i-au văzut pe omologii lor ruşi timp de săptămâni întregi îndemnându-i pe soldaţii lor la revoltă – au sesizat mai bine natura valului care avea să se rostogolească în curând peste Europa.

În noiembrie 1917, guvernul britanic a respins un proiect al lui Foch, sprijinit de Churchill, ce viza redeschiderea unui front la Răsărit. *Nicio politică nu ne-ar putea fi atât de fatală* – declarase ministrul afacerilor străine Balfour – *ca aceea de a le oferi ruşilor pretextul de a-i primi ca prieteni şi eliberatori pe ofiţerii şi soldaţii germani*.22 Dar, încă din luna decembrie, Clemenceau semna cu lordul Miller o convenţie delimitând regiunile în care cele două guverne puteau interveni, dacă era cazul: Transcaucazia, Kazahstanul, Kurdistanul, statele baltice şi regiunea arctică – pentru Marea Britanie; Ucraina, Basarabia, Crimeea – pentru Franţa.

În ianuarie 1918, vase de război japoneze, britanice şi americane au fost trimise în faţa Vladivostokului, oficial pentru a împiedica ca enormele stocuri de arme – 800.000 tone – livrate de către Aliaţi şi care, din lipsa mijloacelor de transport, nu putuseră fi dirijate spre front, să cadă în mina germanilor... care se aflau la mai multe mii de kilometri depărtare. Puşcaşi marini japonezi au ajuns în Siberia în martie, ca avangardă a unei armate de 75.000 de oameni ale cărei scopuri imperialiste nu puteau să nu-i îngrijoreze pe americani. De aceea, în parte pentru a-i contracara, Wilson va trimite în Siberia, în august, o mică formaţiune de *infanterie mrină*, care avea să fie retrasă în 1920, japonezii eram-Ponându-se acolo încă patru ani. Sub

acelaşi pretext al protejării stocurilor de arme, francezii, englezii şi amei cânii vor debarca în luna august câipra mii de oameni Murmansk şi la Arhanghelsk în Marele Nord. Dar ni cleul intervenţiei se va constitui din soldaţi aflaţi deja faţa locului: mai multe zeci de mii de cehi şi de slovg mobilizaţi sub culorile Habsburgilor şi care se lăsasei luaţi prizonieri în Carpaţi ca să nu mai lupte penin dubla monarhie.

În momentul revoluţiei, ei se declaraseră neutri faj de problemele ruseşti şi se puseseră de acord atât 1 Aliaţii, cât şi cu comuniştii pentru a reveni în Europ occidentală. Cum însă în drumul lor se interpunea groşi armăşelor germane şi austriece, o singură cale părea de ponibilă: transsiberianul. Ne putem închipui cel însemnat această *Anabasis* feroviară într-un teritori căzut pradă anarhiei totale, terorizat de grupuri înarma) de toate felurile, adesea simpli bandiţi, precum şi J partizani ai unui clan sau ai unui alt clan. În mai mul rânduri, cehii şi-au croit calea cu arma în mână. Vor jefi în drum rezervele de aur ţariste. În mai 1918, în apre piere de Celeabinsk, se va produce o ciocnire serioai între una din formaţiunile lor şi alţi prizonieri – ungu şi comunişti – angajaţi împreună cu alte mii ca ei Armata roşie. Curând după aceea, delegaţii cehoslovaci Moscova vor fi arestaţi şi Troţki va ordona dezarmare Legiunii. Conducătorii acesteia au refuzat să se confoi meze şi au decretat insurecţia împotriva bolşevicilor. C ei au fost inciaţi de diverse elemente aliate nu încaj aproape discuţie. *Intervenţia pe care încercă*m să-i *declanşăm* – scria atunci consulul Franţei la Moscov Grena rd – *şi care, până la un anumit punct, este opt*) *noastră, a început. Acum trebuie să avem grijă ca ea.* *fie încununată de sileces.* 23 Cehii sperau în mod evide să câştige bunăvoinţa occidentalilor, pentru a-i conving să consimtă la crearea unui stat cehoslovac imediat du

înfrângerea germanilor. Un guvern „panrus” – cu p ponderenţă socialist-revoluţionară – va fi instalat’s protecţia lor la Ufa. Îi vor izgoni pe comuniştii din Via vostok, unde vor pune stăpânire pe renumitul depozit de arme al Aliaţilor.

La sfârşitul verii, situaţia comuniştilor părea disperată, pierduseră întreaga Siberie. Cehii ocupau bazinul Volgăi. Cazacii de pe Don înaintau spre Moscova. În regiunile aflate încă sub controlul Sovietelor se înmulţeau răzmeriţele ţăranilor, hăituiţi de poliţia politică, Ceka. Şi apoi, încetul cu încetul, vântul şi-a schimbat direcţia. Datorită atrocităţilor comise de albgardişti, o mare parte a populaţiei s-a îndepărtat de aceş ¿a. S-au înmulţit grupurile de partizani acţionând în spatele lor. Dar, mai presus de orice, Armata roşie a fost între timp organizată cu o mână de fier de către Troţki.

La data creării sale, la 12 ianuarie 1918, ea a fost prezentată drept socialistă şi de voluntari2. Şase luni mai târziu, ea nu mai era niciuna, nici alta. S-a renunţat la alegerea ofiţerilor, s-au instituit serviciul militar obligatoriu precum şi pedeapsa capitală, în numele principiului prezentat de Troţki însuşi, susţinând că nu pot fi duse la moarte mase de oameni dacă un comandant nu dispune în arsenalul său de pedeapsa cu moartea. Atât timp cât *aceste maimuţe rele, fără coadă, care se numesc oameni, vor forma armate şi se vor lupta – va scrie el în Viaţa mea – comandamentul îi va pune pe soldaţi să aleagă între o moarte jiosibilă din faţă şi o moarte sigură din spate 2 r.*

În septembrie, această forţă improvizată, sprijinită de prizonieri germani, austrieci, unguri, sârbi etc., ai căror supravieţuitori vor formă mai târziu avangarda partidelor comuniste din Europa Centrală, îi respingea pe cehi spre Munţii Ural şi elibera valea Donului. Occidentul nu va

consimţi să o ia în serios decât douăzeci şi patru de ani mai târziu, cu ocazia bătăliei de la Stalingrad.

Revoluţia rămânea în continuare serios ameninţată. Socialiştii-revoluţionari, care nu le iertau bolşevicilor Brest-I itovskul, îşi înmulţeau răzmeriţele şi atentatele. Unul dintre aceştia îl va răpune, la 6 iulie, pe ambasadorul *Germaniei. La 30 august, o studentă, Fanny Kaplan, încerca să-l asasineze pe Lenin. O represiune implacabil se va abate asupra tuturor adversarilor puterii. Nu sputea înţelege mai bine amploarea ei decât citind câte rânduri, de o conciziune tragică, extrase din istoria oficial*! *A Partidului Comunist al U.R.S.S. La 2 septembrie 191 Republica sovietelor a fost declarată tabără militar Terorii contrarevoluţiei, puterea Sovietelor îi va răspun cu teroarea roşie. Indivizii aparţinând organizaţiilor al gardiste şi cei care vor participa la comploturi şi la ră merite erau pasibili de execuţie. În aceste zile, Ceka, co dusă de către Dzerjinski, a dat lovituri zdrobitoare age*ţilor *imperialiştilor. 26*

Înfângerea imperiilor centrale a venit la timp! ajutorul bolşevicilor, ai căror agenţi încurajaseră, prin toate mijloacele, pe muncitorii germani, austrieci, ungu să-şi răstoarne guvernele şi să ceară pacea. În primei zile ale lui noiembrie 1918, cabinetul de la Berlin îl ex pulzase pe ambasadorul Sovietelor, Adolf Ioffe, care dusese atât de departe ortodoxismul comunist încât refuzat să-i prezinte Kaiserului scrisorile de acreditare nefăcând niciun fel de mister din activităţile sale su1 versive.

La 5 noiembrie, zorii revoluţiei se ridicau deasupr Germaniei. Marinarii din Kiel înălţau drapelul roşu. În câteva zile, de-a lungul şi de-a latul imperului, s-au constituit *consilii* (*Räte*) ale soldaţilor şi muncitorilor după modelul sovietelor ruseşti. Kaiserul a abdicat, a fost proclamată republica şi s-a semnat amistiţiul la Rethonde.

Aceste veşti au fost primite la Moscova cu vii manifestaţii de bucurie. Uitând că Stalin în persoană încheiase, la 12 iunie acelaşi an, pacea cu Rada separatistă Armata roşie va întăra în Ucraina. Una din clauzei armistiţiului prevedea că, pe frontul de Est, trupele germane nu se vor deplasa decât cu acordul Aliaţilor: evident, se căuta în acest fel să se prevină o revărsare a bolşevicilor. Dar soldaţii la Wilhelm al II-lea erau în ai ori ta tea cazurilor mai curând dispuşi să dezerteze său. Fraternizeze cu cei ai lui Lenin, decât să reînceapă nota împotriva acestora. Unităţi neregulate germane, ţ cadrate de ofiţeri, care aveau ulterior să se regăsească în diverse acţiuni reacţionare (cea mai recentă fiind nazismul), se vor opune pe ici, pe colo, în special în ţările baltice, înaintării roşilor. Aceştia vor recuceri cu uşurinţă Bieloruşia, în timp ce 5 n Ucraina se vor ciocni cu formaţiunile separatiste ale atamanului Petliura şi cu albgardiştii, ca să nu mai vorbim de anarhiştii teribilului Mahno.

Încă de la 6 noiembrie, Congresul al VI-lea al Sovietelor propusese negocieri de pace guvernelor angajate în luptă împotriva Rusiei. Wilson era partizanul unui răspuns pozitiv. El recunoştea că *a încerca să opreşti o mişcare revoluţionară cu armatele regulate e ca şi cum ai folosi o mătură să opreşti fluxul mării 27*.

Cabinetul britanic era divizat în această chestiune. Lloyd George era favorabil negocierii. Dar Churchill, ministrul de război, trimitea trupe în Caucaz, la Baku. El se temea – după cum îi va mărturisi într-o scrisoare adresată mai târziu colegului său francez Loucheur – ca victoria bolşevismului să nu ducă la formarea unui puternic *imperiu militar iacobin, animat de spiritul naţional rus*, care va încerca *să recucerească toate provinciile ruseşti evacuate şi să despartă populaţiile Antantei printr-o propagandă revoluţionară pompată din*

resursele financiare ale unui stat puternic. Considera că statul comunist va fi absolut firesc împins să sc. 4 nţeleagă cu Germania *căreia îi putea reda tot ceea ce a pierdut 28*. Preconiza deci o intervenţie masivă alături de amiralul alb Kolceak, care la 18 noiembrie răsturnase guvernul socialist-revoluţionar de la Ufa şi se proclamase *regent suprem*. Acesta, bucurându-se de sprijinul lui Denikin, deţinea controlul asupra Crimeii şi a bazinului Donului, încerca să se facă recunoscut de către Aliaţi. Clemenceanu, la rândul său, trimisese încă din decembrie, la Odessa, un corp expediţionar, constituit din soldaţi dil Armata Orientului.

În ianuarie 1919, Statele Unite se vor hotărî să praf pună şefilor diverselor tendinţe ruse negocieri în insul Kizil Adalar din Bosfor. După refuzul albilor, inspira de Paris, unde se mai spera că, graţie unei restaurări politice, investiţiile pierdute să poată fi recuperate, Wilsol va persista în căutarea unei negocieri cu Moscova pe baa consolidării *statu-quo*-ului, cu alte cuvinte a dezmem brării Rusiei. Un tânăr diplomat american, William Bulliţi viitor ambasador la Moscova şi la Paris, va fi trimis i? Lenin. El va reveni convins de posibilitatea unui aranjament. Dar nu va putea să-i convingă pe conducători Antantei. În orice caz, pentru bolşevici perioada Brest Litovskului – când nu avuseseră altă posibilitate deci să accepte condiţiile adversarului – era de domeniu trecutului. Orice s-ar spune, pe teren situaţia lor era departe de a fi strălucită: Aliaţii, care hotărâseră înti timp blocada zonelor controlate de roşii, debarcau întăriri. Armatele albe, abundent aprovizionate de către Franţa şi de către Anglia, avansau pe Volga şi ameninţau Petrogradul. Dar Sovietele dispuneau de acum înaintd de două atuuri puternice: Armata roşie şi contaminarea revoluţionară.

Aflate la ordinele unor şefi care nu se înţelegeau şi

care destul de des nu se gândeau decât la propriile lori ambiţii, formaţiunile albe, risipite pe întreaga imensitata rusă, pierdeau din ce în ce mai mult sprijinul ţăranilor, sătui de hoţiile lor. *Armata de voluntari* – avea să scrie unul din principalii comandanţi albi, amiralul Vranghel *s-a discreditat singură prin jafurile şi violenţele pe care le-a comis* – 9. Troţki avea un atu enorm faţă de ad-a versarii săi: hotărârea unui comandant care ieşise din faza improvizaţiilor şi care risca totul pe o carte. *Conm ducătorii sovietici* – avea să scrie diplomatul american George Kennan, care a studiat această perioadă mai bine: ca oricine – *ştiau ce voiau. Îi consacrau zilele şi nopţile lor. Nu se gândeau la ei înşişi... O impresie de ei iitat pentru cei care se aflau în lojile din faţă* 30. Disunând de aici înainte de un număr suficient de compatanţi entuziaşti pentru a-i încadra pe cei lipsiţi de Jian. Obligând numeroşi ofiţeri din vechea armată, inclusiv generali – graţie instituirii comisarilor politici –, să instruiască recruţii şi să-i ducă la luptă, ei au reuşit să impună trupelor lor o disciplină de fier. Efectivele nu încetau să crească. În octombrie 1918, Comitetul Central a hotărât să le ridice la trei milioane de oameni.

Făcând uz de o autoritate feroce, social-democratul Noske va zdrobi la Berlin, în ianuarie 1919, revolta *Spartakiştilor*, cum se intitulau bolşevicii germani, în amintirea răscoalei sclavului roman Spartacus. Dar comuniştii începeau să se organizeze mai peste tot în jurul fracţiunii internaţionaliste şi pacifiste a partidelor social-democrate, profitând din plin de nemulţumirea crescândă a unor largi pături ale clasei muncitoare faţă de acceptarea războiului şi participarea la putere a unor lideri ai fracţiunii majoritare. În curând, aveau să se reunească la Moscova o mână de delegaţi ruşi şi prizonieri de război, care se alăturaseră bolşevicilor, pe de o parte, şi cinci

militanţi occidentali care reuşiseră să li se alăture strecurându-se prin ochiurile blocadei Aliaţilor, pe de altă parte. Aceştia i-au făcut lui Lenin cadoul pe care pacifiştii nehotărâţi de la Zimmerwald şi Kienthal i-l refuzaseră cu patru ani înainte. La 2 martie, ei creau *Internaţionala a III-a*, Internaţionala comunistă sau *Cominternul*, menit să preia ştafeta de la cea de-a doua, trecută cu arme şi bagaje de partea *duşmanului de clasă*.

Dezbaterile se vor desfăşura într-o atmosferă de confuzie şi de entuziasm. Citind într-un ziar englez antisociallisit că guvernul de la Londra primise *Sovietul* munciutorilor din Birmingham şi că îi promisese recunoaşterea sovietelor ca organisme economice, Lenin a tras concluzia pripită că *sistemul sovietic obţinuse victoria nu numai în Rusia înapoiată, ci şi în ţara cea mai civilizată din Europa*: *Germania şi în cea mai veche* iară *capitalistă*: *Anglia şi va afirma că victoria revoluts comuniste mondiale era asigurată 31*.

Peste trei săptămâni, el anunţa în faţa celui de fi *VIII-lea Congrcă al partidului proclamarea la BudapestJ de către Béla Kun, a unei „Republici a sfaturilor" dup, model rusesc*. *Suntem siguri – va exclamă el – că ni vor filmai mult de şase luni realmente grele... vom fact faţă tuturor încercărilor pentru a apropia victoria finatfţ pentru că tinerele republici surori să se alăture repui blicilor Sovietelor din Rusia şi din Ungaria*; *aceste surori noi le vom vedea născându-se*; *vom vedea născinM du-se Republica Internaţională a Sovietelor 32*.

Într-adevăr, peste câteva zile, la München se proclama o republică sovietică. Dar asasinarea şefului ei, f Kurt Eisner, avea să pună rapid capăt existenţei sale. Cât priveşte regimul comunist ungar, răsturnat la capătul a 133 de zile de către românii care acţionau în contul[3]

3 Râkosi Mâtyas (1892—1971). Om politic ungar. A aderat de tînăr la

occidentalilor, el avea să le dea ungurilor o mostră del ceea ce va fi mai târziu sinistra dictatură a lui Rákosi bineînţeles, acolo ca şi în altă parte teroarea albă îi va; succeda rapid terorii roşii.

Între timp, se dezvoltase o stare de agitaţie printre soldaţii aliaţi debarcaţi în Rusia, care, după cinci ani fiţe război împotriva Germaniei, doreau să se întoarcă la căminele lor. Un ofiţer mecanic, André Marty, va organiza o răscoală în escadra franceză. La 3 aprilie, Parisul va fi nevoit să-şi retragă corpul său expediţionar de la Odessa. Englezii vor evacua oraşul Baku luna următoare şi curând după aceea oraşele Arhanghelsk şi Murmansk. *De îndată ce burghezia internaţională ridică mâna împotriva noastră* – va exclamă Lenin – *proprii ei muncitori o apucă de încheietură 33*.

Marile democraţii s-au străduit efectiv să ofere despre ele însele o imagine cât mai aproape posibil de simplificările marxismului: aceea a unor imperalişti întotdeauna gata să se războiască pentru a-şi apăra

---

Partidul Social-Democrat. în timpul primului război mon31 dial a fost prizonier în Rusia. Acolo a devenit membru al Parti-'j dului Comunist. Va participa la guvernul lui Bela Kun (1919) în | calitate de Comisar adjunct la Economie. După răsturnarea acesfl tuia, va fi închis pentru mai mulţi ani. în timpul celui de-alií doilea război mondial se va afla în U.R.S.S. Revine cu trupele® sovietice în 1945. Vicepreşedinte al guvernului în cabinetul lui« Tildy (1945) şi secretar general al Partidului Muncitoresc (comu-»B nist). Domină viaţa politică a ţării între 1949 şi 1953, urmînd® strict linia stalinistă. A fost unul dintre instigatorii marilor proJM cese ale comuniştilor acuzaţi de titoism şi al epurărilor în inte« riorul Partidului Muncitoresc. Preşedinte al Consiliului de Mi-JJ niştri în 1952. Moartea lui Stalin (1953) diminuează atotputerniJB cia lui Râkosi ; se instalează o conducere colectivă a partidului.» Demisionează din funcţia de prim-ministru în 1953. îi succedeW Imre Nagy, păstrîndu-şi totuşi influenţa în ciuda criticilor. In« momentul evenimentelor din Polonia, în 1956, părăseşte postul deS secretar general ; în timpul revoluţiei din Ungaria (octombrie 1956) se refugiază în U.R.S.S. Exclus din partid în 1962. (n.tr.)

interesele lor financiare, dar obligaţi până la urmă să bată în retragere în faţa refuzului propriilor lor popoare de a servi ţelurile infame ale acestora.

Ar fi fost totuşi de ajuns câteva sute de mii de oameni 34 – Lenin *dixit* – ca să răstoarne regimul comunist în Rusia. Dar nici Franţa, nici Anglia, după patru ani de lupte nemiloase, nu erau în măsură să se lupte de astă dată cu Armata roşie. Doar Statele Unite dispuneau de resursele necesare. Intervenind deschis, ele ar fi putut asigura victoria acelor adversari ai bolşevismului care militau pentru o adevărată democratizare; oare nu obţinuseră socialiştii-revoluţionari, la alegerile organizate imediat după Revoluţia din Octombrie, 20 de milioane de voturi din 38, pe când comuniştii nu culeseseră decât 9 milioane? Ele ar fi putut, de asemenea, aplicând aidoma principiul wilsonian referitor la dreptul popoarelor de a dispune de ele însele, să ia atitudine împotriva oricărei ingerinţe în treburile Rusiei şi să profite – aşa cum propusese Wilson la 14 martie 1918 Congresului Sovietelor – *de orice ocazie pentru a garanta suveranitatea totală a poporului rus… şi să-i redea locul major pe care trebuie să-l aibă în viaţa Europei şi a lumii moderne* 35, deschizând astfel un credit de încredere bun de exploatat mă târziu.

Prins între două tendinţe opuse, preşedintele Statelor Unite nu va şti să aleagă. Ostil prin doctrină unei intervenţii, el se va resemna până la urmă cu participarea ţării sale la aceasta, prea mică pentru a-i asigura succesul, dar suficientă pentru a-l asocia, în mintea bolşevicilor, *bandiţilor imperialişti*. Va simţi în plus nevoia să justifice intervenţia prin argumente morale şi să se prezinte ca prieten al Rusiei. Nici nu trebuia mai mult ca să le întărească liderilor revoluţiei – obişnuiţi prin formaţia lor marxistă să caute minciuna în spatele oricărei afirmaţii burgheze – convingerea că americani practică ipocrizia şi

jocul dublu.

Nereuşind să extirpeze comunismul în Rusia, Occidentul va încerca de acum înainte să se apere cu ajutorul unui *cordon sanitar, lăsând* – potrivit spuselor lui Wilson – *ca bolşevicii să fiarbă în suc propriu până* când *circumstanţele aveau să-i facă pe ruşi mai înţelepţi 36*.

De devenit deveneau ei mai înţelepţi, dar nu datorită vreunei convertiri, ci sub imperiul necesităţii. După doi ani de lupte neîntrerupte şi de orori de toate felufile, ţara era epuizată, uzinele şi câmpiile pustii. Troţki va hotărî să pună Armata roşie la lucru. În 1920, Sovietele vor încheia tratate de pace nu numai cu Finlanda, dar şi cu cele trei state baltice pe care le disputaseră în zadar unităţilor neregulate germane şi apoi Aliaţilor.

Vor face, de asemenea, pace şi cu Polonia, care îşi proclamase independenţa încă de la semnarea armistiţiului germano – aliat. În februarie 1918, de-abia constituita armată a tânărului stat polonez trecuse la ofensivă pentru a ocupa teritoriile evacuate de germani. Dar, în acel moment, bolşevicii erau serios ameninţaţi de albi. Nici Piłsudski, şeful statului polonez, nu şi-ar fi dorit restaurarea în Rusia a unui imperiu cu care ar fi fost nevoit mai târziu să-şi dispute provinciile de graniţă orientale. La fel ca multe alte capete luminate ale epocii, el credea că tocmai comunismul va menţine Rusia în anarhie şi n eputinţă. Nu numai deci că s-a ferit să coopereze cu Denikin, în momentul când acesta era în marş către jmoscova, dar până la înfrângerea acestuia, în luna decembrie a aceluiaşi an, a păstrat în secret contactul cu Lenin. În toată această perioadă, ciocnirile între cele două armate vor rămâne sporadice.

La 22 decembrie, Cicerin, comisarul poporului pentru afaceri externe, va propune oficial Varşoviei inaugurarea de negocieri pentru încheierea unei păci durabile între

cele două ţări. Dar Piłsudski nu era nicidecum dispus pentru aşa ceva. El nu se gândea decât să separe Ucraina şi Bielorusia de Rusia şi să formeze împreună cu ele o federaţie condusă de Polonia, la care ar fi aderat şi Lituania. Când, la sfârşitul lui februarie 1920, Comisia pentru afaceri externe a Seimului, parlamentul de la Varşovia, se va hotărî să confirme primirea propunerii sovietice, aceasta va face cunoscut că pacea nu era posibilă decât dacă se revenea la situaţia anterioară împărţirii din 1772 – ceea ce ar fi făcut că frontiera să treacă prin împrejurimile Smolenskului şi ale Kievului – şi dacă dreptul la autodeterminare era recunoscut tuturor populaţiilor ce trăiau dincolo de această linie. La 27 martie, guvernul polonez va accepta principiul negocierilor, dar nu va întreprinde nimic pentru a le face posibile; nu s-a putut ajunge niciodată, de exemplu, la o înţelegere asupra locului unde ar fi urmat ca acestea să aibă loc.

La 25 aprilie, după ce încheiase o alianţă cu Petliura devenit ataman (comandant şef) al separatiştilor ucraineni –, care acceptase să lupte sub ordinele sale, Piłsudski va anunţa că dăduse ordin armatei sale *să pătrundă adânc în* Ucraina37 şi să nu evacueze această ţară până ce guvernul Ucrainei independente nu se aşeza Pe baze solide. Câteva zile mai târziu, ea intră în Kiev.

Rămăşiţele armatei lui Denikin, adunate în Crimeea sub ordinele generalului Vranghel, vor profita de acest noroq pentru a ataca pe Nipru. În zadar. Două luni mai târziul polonezii se retrăgeau în dezordine şi călăreţii lua Budionnîi – omul cu sabie şi cu mustăţi mari, foarte popular în Armata roşie – avansau spre Varşovia. S-a constituit un comitet revoluţionar polonez. Al doilea Congres al Internaţionalei comuniste, reunit la Moscova, în iulie, îşi încheia rezoluţia finală cu următoarele cuvinte:

„Trăiască Polonia sovietică!” 38

La 12 august, avangărzile roşii ajungeau în suburbiile capitalei poloneze, a cărei cădere nu părea să fie decât; o chestiune de ore. Când la 17 august se vor deschide l-ai Minsk tratative de armistiţiu, sovieticii vor avansa propuneri care ar fi condus la transformarea încă o dată a Poloniei într-un protectorat rus. Ei nu ştiau însă că sorţii se schimbaseră din nou şi că Piłsudski, ajutat de misiunea militară franceză, condusă de Weygand, reluase ofensiva.

Acest du-te-vino nu putea dura. De ambele părţi, se resimţea epuizarea. Lenin fusese nevoit să constate că! Poporul polonez, luat în ansamblul său, rămăsese surd faţă de chemările la revoluţie. Discuţiile preliminare de pace se vor încheia, în sfârşit, la Riga, la 12 octombrie 1920. Frontiera va fi fixată la 200 de kilometri est de linia Curzon, numită astfel după numele ministrului britanic al afacerilor străine, care propusese anterior cai aceasta să coincidă cu linia de demarcaţie între populaţia poloneză, pe de o parte, şi cea ucraineană şi bielorusă! Pe de altă parte.

Bielorusia şi Ucraina se trezeau astfel tăiate în două, Era clar că, la prima ocazie, Moscova va repune în disjj cuţie această linie artificială. Prima ocazie va fi atacul german împotriva Poloniei. În mare, linia Curzon vs fi aceea care va despărţi în 1939 trupele sovietice de trupele germane. Patru ani mai târziu, Roosevelt şi Churchill o vor recunoaşte, după câteva modificări, ca graniţă definitivă. Înainte de a ajunge aici, nefericita polonie avea să plătească scump ambiţiile conducătorilor ei şi manevrele dezolante pe care aceste ambiţii le-au inspirat.

Bibliografie şi note

I. GOURFINKEL, op. cit., p. 161.

2. Fritz STERNBERG, *Le conflit du siècle, Paris,* Éditions du Seuil, 1958, p. 233.

3. Les Bolcheviks et la Révolution d'octobre, Paris, Maspero, 1964, p. 138.

4. CALVEZ, op. cit., p. 528.

5. Text integral în REED, op. cit., p. 141 – 143.

6. *Ibid.*, p. 163.

7. Vezi în legătură cu acest subiect o scrisoare a unuia din cei ce au călătorit cu acest tren, domnul Erich Wollenberg, publicată în „Süddeutsche Zeitung” din 20 iulie 1963.

8. Histoire du părţi communiste (bolchevik) de l'U.R.S.S., Paris, Éditions sociales, 1946, p. 144.

9. *Ibid.*, p. 162.

10. Isaac DEUTSCHER, *Staline*, Paris, Gallimard, 1953, p.

68 – 69.

II. Textul preambulului în REED, op. cit., p. 342.

12. DEUTSCHER, op. cit., p. 231.

13. Problèmes actuels de l'Est européen, nr. 21, septembrie

1963.

14. LÉNINE, *La révolution bolcheviste*, Paris, Payot, 1963, p. 41 şi urm.

15. ISAAC DEUTSCHER, *Trotsky*, op. cit., tom I, p. 494.

16. Les Bolcheviks et la révolution, op. cit., *p. 240.*

17. *L'Union soviétique dans la lutte pour la paix*, Moscou, Édition en langues étrangères, 1929, p. 34.

18. Histoire du părţi communiste, op. cit., *p. 183.*

19. DEUTSCHER, *Trotsky*, op. cit., p. 301 – 302.

20. Les Bolcheviks et la révolution, op. cit., *p. 283.*

21. LÉNINE, La révolution bolcheviste, op. cit., *p. 59 şi urm.*

22. D. LLOYD GEORGE, *War Memoirs*, London, Nicholson Watson, 1936, vol. V, p. 2577.

23. André MARTY, *La révolte de la Mer Noire*, Paris, Éditions sociales, 1949, p. 59.

24. Merle FAINSOD, *Comment l'U.R.S.S. est gouvernée*, Paris, Éditions de Paris, 1957, p. 387.

25. GALTIER-BOISSIËRE, *Histoire de la Grande Guerre*, Les productions de Paris f.a., p. 543.

26. *Histoire du părţi communiste de l'U.R.S.S.*, Moscou, Éditions en langues étrangères, 1960, p. 344.»

27. J.R. DUROSELLE, *De Wilson à Roosevelt*, Paris, A. Colin, 1960, p, 122.

28. Louis LOUCHEUR, *Carnets secrets*, Bruxelles, Brepols, 1962, p. 78.

29. DEUTSCHER, *Trotsky*, op. cit., p. 586.

30. George KENNAN, *La Russie et l'Occident*, Paris, Calmann-Lévy, 1962, p. 66.

31. LÉNINE, La révolution bolcheviste, op. cit., *p. 122 şi urm.*

32. *Ibid.*, p. 127 şi urm.

33. Histoire du părţi communiste, op. cit., *p. 208.*

34. LÉNINE, La révolution bolcheviste, op. cit., *p. 145.*

35. Jacques SADOUL, *Naissance de l'U.R.S.S.*, Paris, Charlot, 1946, p. 303.

36. DUROSELLE, op. cit., p. 121.

37. Josef KORBEL, *Poland between East and West*, Princeton University Press, 1963, p. 28.

38. *Ibid.*, p. 45.

3.

RĂGAZUL

Istoria ne demonstrează că pacea este un armistiţiu în purtarea războiului, iar războiul este un mijloc de a obţine o pace ceva mai bună.

LENIN

(Discurs pentru ratificarea Tratatului de la Brest-Litovsk, 1918)

Eşecul unei foarte imprundente *acţiuni din martie*, în 1921, şi represiunea ce i-a urmat, folosind-o pe aceasta ca pretext, au pus capăt speranţelor comuniştilor germani de a lua puterea; când, în 1923, guverne muncitoreşti se vor instala legal în Saxonia şi Thuringia, ele se vor lăsa împrăştiate de către Reichswehr, fără a opune niciun fel de rezistenţă. Anul 1922 cunoaşte alte câteva ciocniri între ruşi şi japonezi în apropiere de Vladivostok. În anul următor, comuniştii bulgari – după ce asistaseră fără să reacţioneze la o lovitură de stat a extremei drepte – vor declanşa o insurecţie, ce va fi înecată în sânge. Campania din Polonia n-a pus nici ea capăt, în fond, primei confruntări armate dintre bolşevici şi lumea burgheză. Ea s-a încheiat meci nul. Occidentul nu a reuşit să răstoarne regimul comunist. Iar acesta nul a reuşit să exporte revoluţia. De la Oceanul îngheţat I până la Marea Neagră, el se va afla încercuit de o serie de state ostile. Va trebui să se mulţumească cu nişte graniţe care repun în discuţie cea mai mare parte a cuceririlor lui Petru cel Mare şi ale succesorilor săi. Petrogradul, Moscova, grâul şi minereurile Ucrainei nu bene (ficiază de nicio zonă protectoare formată din state satelite Rusiei. Aceasta continuă să nu aibă un port la mările calde. Cine poate crede că ea nu va încerca într-o bună zi să rupă încercuirea?

În viitorul imediat nici nu poate fi vorba de aşa ceva. După opt ani de lupte, ea este vlăguită; recolta din 1921 nu a atins nici jumătate din cea de dinainte de război; producţia industrială s-a prăbuşit la o şeptime din nive – lui înregistrat în 1913. Cinci milioane de oameni sunt atinşi de tifos. Sute de mii mor de foame. La 3 martie

1921, marinarii din Kronstadt, sătui de atâta mizerie, se vor răscula împotriva comuniştilor. Troţki – care cu patru ani înainte salutase în ei *gloria şi mândria revoluţiei* 1 – i-a reprimat fără cruzime, desigur, dar şi fără milă.

Această revoltă va fi un semnal de alarmă: venise momentul ca lestul să fie aruncât peste bord. Va urma noua politică economică (N.E.P.), pe care Lenin a definit-o în felul următor: *Noi nu putem menţine* pu*terea proletariatului într-o ţară total ruinată, cu o preponderenţă de ţărani, şi ei ruinaţi*; *nu putem s-o menţinem fără ajutorul unui capital care ne va smulge, desigur, 100 la sută*. *Trebuie să se înţeleagă acest lucru*. *Fie va exista această formă de relaţii economice, fie nu va exista nimic* 2. Comerţul particular este reînfiinţat, ţăranilor li se redă posibilitatea de a dispune liber de surplusul de producţie; investiţiile străine sunt încurajate; se autorizează munca în acord.

Aceasta avea să fie ultima mare hotărâre a părintelui revoluţiei. În momentul în care va proclama – în noiembrie 1922 – în faţa Sovietului Moscovei convingerea sa că *Rusia N.E.P.-ului va deveni Rusia socialistă 3*, el era deja atins de hemiplegie, care îl va îndepărta de orice activitate publică, în afară de redactarea câtorva articole, înainte de a-l răpune paisprezece luni mai târziu. O umbră se profilează la orizont – datorită dispariţiei sale treptate –, umbră pe care întreaga lume va ajunge curând să o urască sau să o venereze. Numit în aprilife 1922 secretar general al Comitetului Central al Partidului Comunist (b), Stalin nu va avea linişte până nu-i va elimina pe toţi cei care l-ar putea opri din drumul spre puterea absolută sau, odată aceasta obţinută, ar încerca să-l facă s-o piardă. Timp de treizeci şi unu de ani, se va strădui în acest sens – a scris unul dintre admiratorii săi dezamăgiţi, iugoslavul Milovan Djilas – *cu insensibilitatea unui Caligula, cu rafinamentul unui Borgia*

şi cu brutalitatea unui Ivan cel Groaznic 1. Va trece mult timp până se va putea şterge sângele cu care el a pătat revoluţia.

Lenin a întrevăzut pericolul: *Tovarăşul Stalin – devenit secretar general, avea el să scrie în scrisoarea adresată celui de-al XIII-lea Congres, scrisoare ce s-a constituit în testamentul său – a concentrat în mâinile sale o putere nemărginită şi nu sunt convins că el va şti întotdeauna să se folosească cu destulă prudenţă de această putere*. *El – propunea să se chibzuiască la modalitatea de a-l înlocui pe Stalin şi de a numi în această funcţie o persoană care va prezenta sub acest raport avantajul de a fi mai îngăduitor, mai loial, mai politicos şi mai atent faţă de tovarăşi, mai puţin capricios* etc. S-*ar putea – spunea el în concluzie – să se creadă că este vorba de un amănunt cu totul nesemnificativ*. *Nici gând… acest amănunt poate căpăta o importanţă hotărâtoare 5*.

Congresul din mai 1924 hotărăşte să-l menţină pe Stalin în funcţia sa. În cadrul „troicii” care guverna atunci partidul şi, prin el, statul, el era considerat drept un omi deosebit de rezervat de către acoliţii săi, Zinoviev şi Kal menev, spirite suficient de prudente pentru a se prol nunta, în 1917, împotriva ideii de declanşare a insurec-lţiei. El face, de altfel, pe modestul şi pe sfântul. *Conduă cerea partidului altfel decât în echipă* – mai declara el încă în 1926 – *este imposibilă*. *După Ilici, ar fi stupid sal visezi la aşa ceva, ar fi stupid să vorbeşti despre* aşi *ceva G*.

Funcţionarii din aparat („aparatcikii”), preocupaţi înainte de toate să-şi conserve privilegiile, se tem mai mult de Leon Triotki. Ei îl invidiază pentru inteligenţi să strălucitoare şi plină de mobilitate, dar îi deranjează *aplombul* excesiv7 pe care Lenin i-l reproşa pe bună i dreptate. Se tem să nu le dea peste cap existenţa me-l dioicră, dar liniştită de birocraţi şi carierişti. Îninucât dom-

I neşte peste Armata roşie – al cărei creator glorios îl fost – ei denunţă fireşte în persoana sa existenţa unui eventual Bonaparte. Împotriva acestuia, Stalin va şti să le devină protector.

Agitator genial, dotat cu un minunat simţ organiza-i toric, Troţki nu este decât un biet tactician, în comparaţie cu vicleanul georgian care şi-a împrumutat porecla! De militant de la cuvântul oţel (*stal* în limba rusă). În loc să încerce să unească oponenţii de toate tendinţele, în broşura *învăţămintele lui* Octombrie8 – în care trage concluzii din eşecul revoluţiilor bulgară şi germană 9 Troţki îi va înfrunta chiar pe cei care fuseseră desemnaţi adjuncţi ai secretarului general pentru a-l supravei ghea – Zinoviev şi Kamenev –, cărora le reproşează laşitatea din 1917. Stalin, bineînţeles, le va lua imediat apărarea. Ei devin astfel ostatecii săi înainte de a fi vici tunele sale. Când se vor reconcilia cu Troţki va fi prea târziu. Aidoma se va întâmpla şi cu oponenţii de dreapta, conduşi de Buharfn, care încep prin a-l susţine pe Stalin împotriva stângistului Troţki, nebănuind că dictatorul, după ce se va debarasa de adversarul său cel mai puternic, se va întoarce împotriva lor.

Moartă lui Stalin, ca de altfel cea a lui Tortki, căzut în 1940, în Mexic, victimă a unui ucigaş plătit, nu va reuşi să pună capăt unui conflict care va fi cauză sau pretextul uneia din cele mai înspăimântătoare persecuţii a tuturor timpurilor. Hruşciov îl va renega pe tiran, îi va scoate moaştele din mausoleul în care fusese venerat, va reboteza oraşele şi străzile care purtau numele său. Va reabilita o mulţime din victimele sale, dar nu pe Troţki, ai cărui discipoli încăpăţânaţi vor continua să denunţe, în cadrul Internaţionalei a IV-a, acele trăsături ale stalinismului păstrate de sistemul sovietic. Numele său va rămâne mult timp suprema injurie în criticile neîncetate formulate de

către chinezi sau de către albanezi împotriva ereticului iugoslav şi a „revizioniştilor moderni”, ca şi de către sovietici când se pronunţau împotriva „dogmaticilor” de la Beijing.

Care este obiectul acestei feroce rivalităţi? Nu este vorba oare – aşa cum avansează interpretarea cea mai răspândită – doar de o dezbatere teoretică în chestiuni de strategie privind „revoluţia permanentă” sau „socialismul într-o singură ţară”? Singura problemă este oare aceea de a stabili dacă trebuie acordată prioritate expansiunii geografice a revoluţiei sau mai bine, ţinând seama de eşecurile succesive din exterior, să se înceapă prin a crea în Rusia o bază de neînvins? Troţki însuşi părea să admită acest lucru, scriind: *Revoluţia permanentă sau socialism într-o singură ţară, această alternativă implică problemele interne ale Uniunii Sovietice, perspectivele revoluţiilor din Răsărit şi, în ultimă instanţă, soarta întregii Internaţionale comuniste 9*.

Şi totuşi această controversă nu se va preciza decât pe măsură ce, dezvoltându-se, ea se va ascuţi. Locotenent al lui Lenin, Troţki nu s-a opus nicio clipă încheierii păcii cu Finlanda, cu Polonia, cu Turcia, cu statele baltice şi cu atât mai puţin stabilirii de relaţii comerciale cu Anglia sau Germania. Era membru ai Biroului Politic în momentul în care Ciicerin va declara la Genova, la 10 *aprilie 1922*: *Delegaţia rusă recunoaşte că în această etapă, a Istoriei, care permite existenţa paralelă a vechii ordini sociale şi a celei noi, care tocmai s-a născut, colaborarea economică între statele reprezentând cele două forme de proprietatea este un imperativ fundamental al reconstrucţiei economice a lumii10*. *De la existenţa paralelă la coexistenţă distanţa este scurtă*. *Stalin, la rândul său, va revendica fără înconjur dreptul U.R.S.S. de a interveni în ajutorul unei revoluţii ameninţate*: *Presupun – va spune el în ianuarie*

1925 în faţa Comitetului Central – că forţele mişcării revoluţionare din Apus sunt mari, că sunt în creştere, că se vor înmulţi şi mai mult şi că vor putea să răstoarne ici şi colo burghezia... Acest lucru este adevărat. Dar le va fi foarte greu să-şi menţină poziţia. Problema armatei noastre, a forţei şi vitalităţii sale se va pune inevitabil, date fiind complicaţiile în ţările care ne înconjoară... Stindardul păcii va rămâne ca şi în trecut stindardul nostru. Dar dacă izbucneşte războiul, nu vom rămâne câtuşi de puţin cu braţele încrucişate... Va trebui să participăm la acesta... ultimii... pentru a arunca în balanţă greutatea hotărâtoare u.

Neîndoielnic, încă de la început, a existat o mare diferenţă de optică faţă de străinătate, între Troţki, cosmopolit, care a trăit în exil în toate capitalele occidentale, şi Stalin, care n-a avut niciodată încredere în Europa şi pe care rădăcinile sale georgiene nu l-au ferit de păcatul, adesea denunţat de Lenin – şi de el însuşi la începuturi – al *şovinismului velico-rus*. Viitorul generalisim exclamase încă din iulie 1917: *Nu puteţi exclude posibilitatea ca Rusia să fie acea ţară anume care va netezi drumul socialismului... Ar trebui să înlăturăm ideea perimată că doar Europa este cea care ne poate arăta calea...* 12. Dar ceea ce îi opune şi mai mult sunt temperamentele lor. Înţelegerea este imposibilă între intelectualul evreu, romantic şi optimist, împătimit de discuţii interminabile, incapabil să accepte o altă autoritate decât a sa, şi jucătorul de şah taciturn şi perfid, pe care lungii

¿g ilegalitate l-au învăţat să nu aibă încredere în nimeni şi vadă rivali – dacă nu chiar virtuali trădători în cei mai buni tovarăşi ai săi.

Luptă este dusă de către Stalin cu nişte arme care înarţin mai curând Inchiziţiei decât dialecticii materialiste,

dragă marxiştilor, şi care se laudă cu rigoarea ei ştiinţifică absolută. În iarna 1923 – 1924, Troţki simte nevoia dintr-o dorinţă de autojustificare şi poate doar numai din vanitate – să-şi reafirme, într-o serie de articole consacrate în esenţă denunţării birocratizării crescânde a regimului, fidelitatea faţă de teză revoluţiei permanente, pe „care o susţinuse, în 1905, pe vremea când era menşevic. Stalin, care nu uită că Troţki i-a criticat comportarea în timpul războiului civil, profită de aceste scrieri pentru a condamna, pe bază de citate, o teorie care conduce, după părerea sa, la *negarea teoriei leniniste despre dictatura proletariatului* 13. Cu aceeaşi ocazie, el repune în discuţie, nu fără oarecare complezenţă, rolul esenţial pe care şi-l atribuie rivalul său în declanşarea şi desfăşurarea insurecţiei din 1917.

Astfel începe acea permanentă revizuire a istoriei, care i-a inspirat lui George Orwell paginile de neuitat14 din *1984*. Treizeci de ani mai târziu, pictorii vor continua să şteargă din tablourile oficiale chipurile mai marilor căzuţi în dizgraţie, iar *Enciclopedia sovietică* va trimite abonaţilor săi notiţe rectificând faptele şi gesturile părinţilor fondatori. Biografia lui Beria, după executarea sa, va fi înlocuită, de exemplu, cu un studiu de circumstanţă despre Strâmtoarea Bering.

Declanşată de un discurs al lui Zinoviev, ţinut la 18 noiembrie 1924 – căruia Stalin însuşi şi alţi conducători îi ţin imediat isonul –, campania împotriva lui Troţki, aflat atunci în convalescenţă în Georgia, conduce în primele zile ale lui ianuarie la demisia creatorului Armatei roşii din funcţia sa de preşedinte al Consiliului revoluţionar de război. Nu se va şti niciodată cu certitudine dacă el a abandonat astfel, din idealism bolşevic sau din dezgust, fără luptă, principalul, dacă nu singurul, instrum «de care dispunea pentru a-i rezista lui Stalin.

În ianuarie 1925, tezele sale sunt condamnate în oficial de către Comitetul Central. Totuşi, acesta refull să dea curs cererii de excludere formulată de către noviev. Aceasta nu va surveni decât doi ani mai târziu\fi cum între timp Zinoviev se reconciliase cu el împotrivii Georgianului, ei vor fi excluşi amândoi în acelaşi timp. L

În aprilie 1925, cel de-al XIV-lea Congres al parjH dului adoptă, la insistenţele lui Stalin, o rezoluţie pot «l viţ căreia trebuie *să se depună toate eforturile pentru* în *construi societatea socialistă, cu credinţa fermă că* aceas» *ta operă poate şi va fi victorioasă dacă se va reuşi jă ţara să fie salvgardată împotriva încercărilor de restauraţie* 15. Fireşte, Troţki se va opune acestui text. Dar va demonstra astfel – potrivit procurorilor de atunci-a că nu are încredere în capacitatea muncitorilor ruşi fi a apăra revoluţia.

De aici până la a pretinde că el preconizează capitur larea în faţa imperialismului nu este decât un pas, pe care istoria oficială a partidului îl va face. În acelaşi timp i se va reproşa că, datorită anarhismului său *mic burghez*, refuză statului mijloacele draconice indispensabile pentru a se proteja împotriva revenirii în forţă a capitalismului, deoarece, continuă rezoluţia: *Singura garanţie împotrivi restaurării acestuia este victoria revoluţiei socialiste fi mai multe* ţări16. Altfel spus, atât timp cât alte revoluţii nu se vor fi produs, U.R.S.S. va trebui pusă, pe toate planurile, în stare de apărare. Lui Buharin, care propovăduieşte construirea socialismului *în ritm lent*, Stalin îi opune deci lozinca sa: *să-i ajungem din urmă şi sări depăşim*, împrumutată de altfel de la Troţki17, pe care Hruşciov nu va face decât să o reformulezfe. *Suntem cu cincizeci până la o sută de ani în urma ţărilor avansate* – va declara Stalin la 4 februarie 1931. *Trebuie să pari curgem această*

distanţă în zece ani. Ori o vom face, ori vom fi nimiciţi18.

Anunţând în lumea capitalistă începutul celei mai mari crize economice din toate timpurile, anul 1929 îi consacră triumful. El va fi marcat în Rusia prin hotărâri ce conturează imaginea cu care lumea se va obişnui: punerea în aplicare a primului plan cincinal; colectivizarea pământurilor, însoţită de deportarea a sute de mii, dacă nu a milioane de *culaci* sau ţărani *bogaţi*; eliminarea ¿în organele conducătoare ale partidului – în aşteptarea executării lor – a opozanţilor de dreapta; începutul, în fine, cu ocazia celei de a cincizecea aniversări a sa, a zeificării dictatorului.)

În ochii rarilor săi vizitatori burghezi, *paradisul Sovietelor* oferea atunci un spectacol înspăimântător; perioada N.E.P.-ului – în care unii nâivi, precum preşedintele american Coolidge, crezuseră că pot vedea *premisele unei reveniri la vechea ordine a societăţilor* 19 – era pe de-a-ntregul încheiată. Orice urmă de libertate a dispărut. Colectivizarea forţată a pământurilor provoacă o nouă foamete. Zeci de mii de copii abandonaţi – aşa-numiţii *bezprizornâie* – vagabondează în bande, înmulţind furturile şi asasinatele. Oraşele cu faţadele crăpate sunt practic lipsite de mijloace de transport. Cozi imense, tăcute şi resemnate, se înşiră în faţa prăvăliilor goale.

Puţini sunt aceia care prevedeau atunci că în acest decor sinistru se ridică gigantica putere care va permite Kremlinului să dispună, în momentul încercării decisive, de o armată ale cărei acte de vitejie vor uimi lumea, să ajungă din urmă Statele Unite, zece ani mai târziu, în cursa armelor nucleare şi, pentru un timp, să le întreacă în spaţiul cosmic. Stalin va şti, de altfel, când se va întrece măsura, să dea înapoi, să-i restituie ţăranului vaca şi peticul lui de pământ, să-i dea muncitorului, prin emulaţie şi prime, *stimulentele materiale* indispensabile. Tot astfel,

el va reface legătura cu tradiţia rusă, va restabili gradele în armată, va face ca acelaşi regim care a consacrat la un moment dat anarhia sexuală să împartă mamelor de familie medalii, va mobiliza, în sfârşit, întreaga naţiune, de la femei de serviciu până la artişti, în slujba unui stat despre care nu se va mai şti prea bine ce prg, lua din cele două moşteniri ale sale, de la Sfânta Ruţi şi de la revoluţia comunistă. Unui Troţki, aflat în ex ca şi tuturor acelora care împreună cu acesta îl acuză) la rândul lor de bonapartism, Stalin le va opune distry. Gerea completă a sistemului capitalist în U.R.S.S., aceste fiind prima ţară din lume care se poate lăuda că a rea. Lizat-o. Acest argument va părea destul de puternic Perú tru că cel de-al VII-lea Congres al Internaţionalei a III-a să se adopte, în 1935, o rezoluţie potrivit căreia *apărarm U.R.S.S., ajutorul care să i se ofere pentru a contribui la victoria sa asupra tuturor duşmanilor săi trebuie în dicteze acţiunile fiecărei organizaţii revoluţionare a pro. Letariatului, ale fiecărui adevărat revoluţionar, ale fiecărui socialist, ale fiecărui muncitor înaintat, ale fiecărui ţăran muncitor, ale fiecărui intelectual şi democrat cinstit 20*.

Patria socialismului va putea avansa cu repeziciune şi va duce – în numele intereselor supreme ale proletariatului – orice politică, cu certitudinea că va găsi pretutindeni sprijinul entuziast al militanţilor gata să-şi sacrifice timpul, libertatea şi chiar viaţa, pentru salvarea revoluţiei roşii, fără să ţină seama de tributul din ce 9 ce mai greu pe care neîncrederea patologică a lui Stalin îi va face să-l plătească, începând cu anul 1934, chiar şi pe bolşevicii aflaţi deasupra tuturor bănuielilor. Niciodată în istorie o ţară nu va mai putea duce o politică atât de egoist naţională şi să dispună în străinătate de un ajutor atât de mare şi de dezinteresat. Bineînţeles, nu este vorba decât de un *răgaz,* menit să asigure statului sovietic capacitatea

de a face faţă unui *război cu lumea capitalistă*; Stalin declarase la 4 decembrie 1927, în faţa celui de-al XV-lea Congres al partidului, la adăpostul autorităţii lui Lenin, că războiul este *inevitabil, dar că poate întârziat până la maturizarea revoluţiei proletare în Europa sau până la declanşarea revoluţiilor coloniale, sau până ce ţările capitaliste se vor lupta între ele pentru împărţirea* coloniilor21. Va trebui să vină acel an 1952 pentru ca mişcarea comunistă mondială să înceapă să întrevadă posibilitatea de a renunţa la această viziune apocaliptică şi acel an 1957 pentru ca dogma *inevitabilităţii războaielor* care se mai află încă la loc de cinste la Beijing şi la Tirana – să fie îngropată definitiv ia Moscova.

În aşteptarea acestui deznodământ inevitabil, Sovie – tele nu vor pierde nicio ocazie să-şi extindă cu forţa limitele autorităţii lor. În 1921, după ce distruseseră baza de operaţiuni anticomuniste instalată de către aventurierul de origine baltică Ungern Sternberg, acestea vor restabili în Mongolia exterioară autoritatea pe care ţarii o exercitaseră încă de la începutul secolului.

În acelaşi an 1921, Armata roşie îşi încheia conturile cu Georgia, în pofida tratatului de prietenie şi de neamestec în treburile interne încheiat cu câteva luni în urmă. În 1924, în ţară izbucneşte o revoltă ţărănească şi naţionalistă. Este reprimată cu o brutalitate prevestind cea ce se va întâmpla treizeci şi doi de ani mai târziu la Budapesta. La fel ca şi în 1956, Occidentul se va indigna şi apoi va uita. Celelalte două republici transcaucaziene – Armenia şi Azerbaidjanul – căzuseră în mâinile bolşevicilor ca urmare a unor răzmeriţe locale, puternic încurajate bineînţeles din exterior.

Dar pretutindeni, expansiunea comunismului este puternic înfrânată, în ciuda prestigiului de care se mai bucură în rândurile unei părţi a proletariatului european

victoria Revoluţiei din Octombrie, ca şi a importantelor mijloace materiale pe care Cominternul le va pune la dispoziţia agenţilor săi din lumea capitalistă. Cum se poate explica eşecul revoluţiei în ţările cele mai dezvoltate? Lenin elaborează teoria potrivit căreia *supraprofitul,* ob ţinut de capitalişti de pe urma exploatării ţărilor coloniale, le permite *să-i corupă pe liderii muncitorimii şi acea pătură superioară care constituie aristocraţia muncitorească 22*.

Din această constatare trebuie să decurgă absolut firesc un nou consemn tactic: să fie sprijinită revolta popoarelor coloniale, pentru a tăia sursa acestui supraprofit. Dar cum să reuşeşti un asemenea lucru? În ceea ce îl priveşte, Lenin s-a mărginit la învăţătura marxist ă, potrivit căreia *niciodată o societate nu-şi dă suflarea înainte ca să se fi dezvoltat toate forţele de producţie pe care aceasta este destul de mare să le poată stăpâni şi niciodată raporturile superioare de producţie nu se installează înainte ca înseşi condiţiile materiale ale existenţei lor să se fi ivit chiar în sânul vechii societăţi2*: *i.* În ace-i laşi fel, deci, ca în 1905, când îi îndemna pe bol şevicii ruşi să sprijine revoluţia burgheză, în numele principiului că reuşita acesteia era condiţia prealabilă a revoluţiei proletare, tot aşa el le va cere marxiştilor din ţ ările coloniale să susţină mişcarea de eliberare naţională însdfleţită de către burghezii autohtoni, adică de *burghezia naţională*.

Un tânăr matematician indian, Manabendranat Royv delegat la cel de-al II-lea Congres al Internaţionalei, din iulie 1920, îl va convinge pe Lenin că burghezia naţională este solidară cu sistemul feudal şi că este necesar să fie create peste tot partide comuniste, care vor permite clasei muncitoare, când va veni ziua, să preia conducerea luptei de eliberare naţională. Primul Congres promisese *sclavilor*

coloniali din Africa şi din Asia că ceasul dictaturii proletare în Europa, va suna pentru ei ca un ceas al dezrobirii lorvt. El se făcea astfel ecoul celor scrise de Lenin în preajma r ăzboiului: Î*ntreaga Asie tânără – adică sute de milioane de muncitori din Asia – are un aliat de nădejde în proletariatul din toate ţările civilizate*. *Nicio forţă din lume nu va putea să împiedice victoria sa, care va dezrobi atât popoarele Europei*, cât *şi pe cele ale Asiei 2-\1*

Dar la cel de-al doilea Congres, Lenin avea să folosească un limbaj cu totul diferit. El va proclamă că *datoria imperioasă a partidelor comuniste în ţările în* e *re predomină raporturile precapitaliste, ca şi cea a elementelor dispuse să constituie partide comuniste, este să facă vropagandă în favoarea sovietelor de ţărani, a sovietelor ¿e muncitori, neîncetat şi pretutindeni, în ţările rămase* în *urmă, în* colonii26. Cuvânt de ordine ce avea să fieurmat cu sfinţenie, nu numai în China – aşa cum vom vedea ceva mai departe –, după o tentativă nefericită de colaborare cu puterea burgheză, dar şi în Indonezia (1926) şi în Indochina franceză (Sovietul din Nghe-An, iulie 1930).

În cele din urmă, Congresului i se vor supune spre aprobare nişte teze dintre care una conchide: *Cu ajutorul proletariatului din ţările avansate, ţările înapoiate pot ajunge la regimul sovietic şi, trecând prin anumite stadii de dezvoltare, la comunism, ¿uitând stadiul capitalist2/*. *Un singur delegat, italianul Serrati, va vota împotriva unui* ¡*text contravenind atât de mult ideilor de bază ale marxismului*; *alţi trei se vor abţine*. *Istoria – comentează Troţki – pare*. *Să-şi depene firul de la capătul greşit, adică începând cu ţările mai puţin maturizate28*.

La 1 septembrie 1920, vreo două mii de musulmani, veniţi în majoritate din Rusia, dar şi din Turcia, din Iran şi chiar din China, se vor reuni la Baku, într-un Congres al popoarelor oprimate. Zinoviev, preşedintele

Corninternului, care a organizat această manifestare, li se va adresa în termeni înflăcăraţi. El va afirma că se pot constitui soviete *chiar şi acolo unde nu se găsesc muncitori... Când Orientul se va mişca într-adevăr* – exclamă el – *Rusia şi împreună cu ea întreaga Europă nu vor reprezenta decât un colţişor din acest grandios tablou29*.

Dezbaterile vor avea loc într-o atmosferă de mare confuzie deoarece, dacă reprezentanţii Internaţionalei caut ă să obţină din partea delegaţiilor mai ales un sprijin pentru propria lor acţiune în Europa, musulmanii prezenţi înţeleg să impună luarea în considerare a specificităţii problemelor lor şi a necesităţii de a se conferi în cazul lor prioritate caracterului naţional al revoluţiei. Nu lipsesc dintre aceştia reprezentanţii Asiei Centrale sovietice care gândesc, într-adevăr, că revoluţia bolşevică nu a schimbat mare lucru, pentru că, de fapt, comuniştii ruşi s-au substituit pur şi simplu funcţionarilor ţariştii fără ca autohtonii, care nu fuseseră deloc organizaţi, să-şi Găsească vreun rost. Aşa se explică ridicarea basamdb oilor din Turkestan, în fruntea cărora vă fi ucis, la 4 august 1922, Enver Paşa, fostul lider al Junilor turcii ginerele ultimului sultan şi dictator, de fapt, al Impel râului otoman, în timpul primului război mondial. Venit la Congresul de la Baku din anglofobie, el se pusese în slujba Sovietelor, care îl trimiseseră să lupte împotriva l acelor înaintaşi îndepărtaţi ai felahilor, fără să se gânt dească că li se va alătura în numele unui efemer vis *panturanic*.

Într-un moment în care perspectivele revoluţiei imediate nu încetează să se întunece în Europa, Congresul de la Baku va reda conducătorilor bolşevici speranţa, într-unul din ultimele sale articole – „Mai bine mai puţin, dar mai bine” – pe care îl încredinţează ziarului „Pravda” la 4 martie 1923, Lenin afirmă că rezultatul general al luptei

poate fi prevăzut, pentru că imensa majoritate a populaţiei Pământului se pregăteşte şi se oţe-i este pentru lupta împotriva capitalismului însuşi. Rezultatul final al luptei va depinde în cele din urmă de faptul că Rusia, India, China etc... alcătuiesc marea mamritate a lumii; de câţiva ani încoace, această majoritate se lasă antrenată în lupta pentru eliberarea sa, *cu o rapiditate extraordinară, şi nu poate exista nici cea mai mică umbră de îndoială în privinţa rezuftatului final al acestei lupte mondiale*.

La fel după cum, la Brest-Litovsk, bolşevicii negociau cu un împărat, chemându-i în acelaşi timp pe şu –, puşii săi să-l răstoarne, Moscova nu înceta să întindă mâna acestor state burgheze, pe care filosofia, propaganda şi acţiunea ei le-au condamnat la moarte. S-a făcut apel mai întâi la inima lor mare. Gorki îi adresează o scrisoare preşedintelui Hoover prin care îi solicită ca organizaţia de ajutoare creată de acesta să vină în sprijinul populaţiilor ruse încercate de foamete. Americanii răspund cu generozitate. Sfântul Scaun şi diverse instituţii filantropice sprijină eforturile acestora. În martie 1922, zece milioane de raţii alimentare vor fi distribuite zilnic de către străinătate. Kremlinul va lăsa chiar să pătrundă cu această ocazie pe teritoriul său vreo doisprezece preoţi catolici. Dar întrucât aceştia nu şi-au respectat cu toţii angajamentul, de a nu face niciun act de apostolat, vor fi nevoiţi să plece după câteva săptămâni.

U.R.S.S. se adresează de asemenea bunăvoinţei marilor puteri. Trecuse ceva timp de când Troţki, abia numit comisar al poporului la Afacerile Externe, exclamă, parafrazând nişte cuvinte celebre: *Revoluţia nu are nevoie de diplomaţi. Voi lansa câteva proclamaţii revoluţionare şi pe urmă mă las de* meserie30. La 16 martie 1921 se semnează două acorduri. Unul, comercial, va fi încheiat cu Marea Britanie. *Noi facem bine negoţ cu*

canibalii31, va spune Lloyd George în semn de scuză. Celălalt va fi încheiat cu Mustafa Kemal. Fondatorul Turciei moderne

— Pe care Moscova l-a ajutat în lupta să contra sultanului şi a puterilor occidentale, din dorinţa de a recupera Armenia, căreia Aliaţii îi proclamaseră independenţa, şi de a ţine *imperialiştii* cât se poate de departe de Caucaz

— A încheiat cu U.R.S.S., care a renunţat în mod solemn la aspiraţiile ţarilor privind Constantinopolul, un tratat de „prietenie şi fraternitate". Conducătorii ruşi nu ignorau totuşi faptul că, în urmă cu şase săptămâni, poliţia viitorului Atatürk îi va înhăţa – în momentul în care încercau să debarce în mod clandestin la Trapezunt – pe Mustafa Subhi, plasat de Comitem în fruntea partidului camiuniist turc, şi alţi şaisprezece dintre tovarăşii săi şi i-a înecat fără a fi judecaţi… Tratatul restituie ruşilor Batumi, dar lasă Turciei vilaietele Kars şi Ardahan, care le fuseseră atribuite la Brest-Litovsk. Relaţiile celor două ţări vor cunoaşte ulterior numeroase obstacole şi Stalin va provoca una din primele crize ale războiului rece, pretinzând în 1945 cele două vilaiete.

Tot interesul este acela care apropie Rusia roşie de Bulgaria, Afghanistan şi de Persia; Rusia reuşeşte să i se recunoască, printr-un tratat din 26 februarie 1921, un drept de intervenţie în Persia, în cazul în care aceasta s-ar simţi ameninţată, şi determină puterile capitaliste să o invite să participe, în aprilie 1922, la Genova, la o conferinţă menită să restabilească libertatea schimburilor comerciale în Europa. Conferinţa în sine nu va ajunge la niciun rezultat, dar ea oferă prilejul unei prime, dar zadarnice, luări de contact între Kremlin şi Biserica Catolică şi mai ales a unei lovituri de teatru diplomatice: „Primul acord al Sovietelor şi al Republicii de la Weimar J

După eşecul *acţiunii din martie* 1921, bolşevicii şi-au pierdut iluziile privind iminenţa revoluţiei germane şi Stalin îi va sfătui pe partizanii săi din Saxonia şi Thuringia să procedeze cu prudenţă, în toamna anului 1923, când vor participa la nişte guverne muncitoreşti, rapid răsturnate de către armată. Nereuşind să-şi impună puterea la Berlin n-ar fi oare posibil să îndepărteze Republica de la Weimar de învingătorii Rusiei şi să facă în aşa fel ca industria sa să contribuie la reconstrucţia ei? Ce importanţă are că nu este comunistă, dacă apucă mâna întinsă! Or, totul o îndeamnă să procedeze aşa: solidaritatea condamnaţilor, respingerea sistemului de la Versailles, calificat de Lenin ca *un tratat al unor jefuitori şi banditţii… de pace scelerată, fără precedent* 32, conştiinţa obţinerii unui profit posibil de pe urma colaborării ecoj nomice.

Încă de la 6 mai 1921, Republica de la Weimar va recunoaşte *de facto* Republica Sovietelor şi va încheia cu aceasta un acord comercial. Evenimentul trece neobservat. Nu se va întâmpla acelaşi lucru ca pasul următor. În 1922, de Duminică Paştilor, Cicerin, venit la Genova la conferinţa privind schimburile comerciale, o şterge discret spre micul port Rapallo pentru a semna cu preşedintele trustului electric A.E.G., devenit ministru al afacerilor externe, Walther Rathenaú, tratatul al cărui nume va simboliza de atunci – aşa cum în secolul trecut se întâmplase cu Tauroggen după fuga lui Yorck – riscul unei bruşte schimbări de macaz germane.

Tratatul în sine nu are nimic extraordinar: stabilire de relaţii diplomatice, clauza naţiunii celei mai favorizate, renunţarea la orice reparaţiuni sau restituiri, asistenţă mutuală pentru uşurarea dificultăţilor economice. Nu va comporta nicio clauză secretă. Va provoca totuşi un şoc profund asupra unei opinii publice, cu uşurinţă incitată după Brest-Litovsk să vadă în înţelegerea între Berlin şi

Moscova un pact între bandiţi. *Rusia* – avea să scrie la 18 mai „Izvestiiş”, organ al Sovietului Suprem – *şi-a obţinut recunoaşterea*. *Breşa nu se va mai închide*. Germania, în ceea ce o priveşte, nota Clemenceau, *îşi recapătă în ochii lumii* independenţa33. Şi o recapătă graţie Moscoyei, care oferă industriei sale debuşeuri ce îi vor permite să meargă din plin.

Or, niciodată această Germanie nu şi-a meritat mai mult calificativele de *militaristă şi revanşardă*, cu care, treizeci de ani mai târziu, propaganda sovietică va eticheta Germania Federală. Sub conducerea lui von Seeckt, statul-major al Reichswehr-ului nu are decât o idee: să ocolească clauzele militare ale Tratatului de la Vensailles. U.R.S.S. Îl va sprijini în mare măsură, permiţându-le constructorilor germani să pună la punct pe teritoriul său prototipuri de arme interzise. Liderul aocialisit Sicheidemann va denunţa la 16 decembrie 1926, la tribună Reichstag-ului, aducând mărturii în sprijin, procedeul *nici curat, nici cinstit* la care se preta U.R.S.S. atunci când *propovăduind revoluţia mondială înţirma în acelaşi timp* Reichswehr-ul.

Această colaborare nu are loc fără suspiciuni. Semnarea, în 1925, între Germania şi vecinii săi a pactului de la Locarno, prima încercare de grupare a Europei burgheze, este foarte prost primită de guvernul de la Moscova. Ţinut în afara negocierilor, el îl va interpreta – aşa cum va face mai târziu cu acordurile de la München – ca îndreptat împotriva lui. Doar pactul de neutralitate şi de neagresiune germano – sovietic din 1926 şi diversele declaraţii ale conducătorilor de la Berlin vor fi în stare să-l liniştească. În orice caz, va obţine să fie bine plătit pentru bunăvoinţa manifestată faţă de generalii germani. „Fokker” îi va livra 824 de avioane., „Dornier” îi va dota baza de la Kronstadt. „Badische Anilin” îi va organiza industria chimică. Cinci mii de tehnicieni germani se

instalează în U.R.S.S., jumătate din comerţul exterior sovietic, de-a lungul a mai multor ani, făcându-se cu Berlinul.

De fapt, pactul Ribbentrop – Molotov din 1939 va fi prezentat ca o revenire la tradiţii: *Noi am socotit întotdeauna* – va spune în octombrie 1939 comisarul poporului pentru afacerile externe ale U.R.S.S. În faţa Sovietului Suprem – *că o Germanie puternică este o condiţie necesară pentru o pace trainică în Europa 35. Hitlerii dispar, poporul german rămâne* 3, va exclamă Stalin în toiul războiului împotriva nazismului, atunci când mareşalul Paulus tocmai înfiinţa în lagărul pentru prizonierii germani Comitetul Germaniei libere. Deziluziile repetate nu-l vor împiedica pe Hruşciov, în decembrie 1961, să adreseze din nou *celor mai puternice două ţări din Europa* 37 chemarea la înţelegere.

Atitudinea noii Ruşii faţă de Anglia contrastează cu simpatia sa faţă de Germania, întrucât, în ochii conducătorilor de la Moscova, aceasta apărea atunci ca principal bastion al imperialismului. Fără îndoială, schemele ideologice rămase de la Marx şi moştenirea lăsată de diplomaţia ţaristă îi fac să exagereze răceala şi aviditatea acesteia. Ei refuză să vadă că războiul şi victoria laburistă au început să opereze o transformare imensă în societatea britanică. Nu este mai puţin adevărat că, de la Shanghai la Cairo, tirania engleză rămâne deosebit de brutală şi că sunt foarte puţini la Londra aceia care se gândeau pe atunci că vor fi abandonate într-o bună zi imensele posesiuni care asigură prosperitatea economiei imperiale.

Etica britanică rămâne la urma urmelor foarte conservatoare. Revoluţia rusă trezeşte anumite simpatii în cadrul mişcării socialiste, deşi intelectualismul autoritar al lui Lenin şi al acoliţilor săi rămâne total impermeabil la

pragmatismul naţional. Dar toată acea suflare de duci şi de *esquires*, de mari şi de mici burghezi s-a cutremurat ca un singur om când a aflat de masacrarea familiei imperiale – înrudită cu casa de Windsor – şi de anularea datoriilor ţarismului. Era cu atât mai tentant, în momentul în care, din Indii p până în Orientul Apropiat, începeau să se înfiripeze mişcările de eliberare naţională, să se atribuie întreaga răspundere agitatorilor plătiţi de Kremlin, care nu ascundea, pe vremea aceea, faptul că finanţa partidele revoluţionare din străinătate, chemându-le prin gura lui Kamenev, la Congresul de la Baku, *la lupta sfântă împotriva imperialismului britanic38*.

Venirea la putere a laburiştilor în 1924 aduce un armistiţiu de scurtă durată. MacDonald, recunoscând de *jure* U.R.S.S., propune reglementarea problemei datoriilor, admiţând că Anglia, la rândul ei, datora reparaţiuni Moscovei pentru intervenţia să în războiul civil. Dar, tocmai în acel moment, este descoperită şi publicată o scrisoare a lui Zinoviev, prin care acesta îi chema pe comuniştii englezi să declanşeze o insurecţie. Era foarte probabil vorba de un fals, dar el va contribui în mare măsură la condamnarea în ochii opiniei publice a oricărei încercări de înţelegere cu bolşevicii: Partidul Laburist este zdrobii în alegerile generale din octombrie.

Liderul conservator Baldwin, care formează noul guvern, îl cheamă la Ministerul Finanţelor pe Winston nurchill, a cărui ostilitate faţă de bolşevism nu a scăzut absolut deloc şi care nu pierde nicio ocazie să facă cunoscut acest lucru. Astfel, cu ocazia unei vizite făcute tul Mussolini, îl va felicita în public pentru *lupta să vicrioasă împotriva poftelor bestiale ale comunismului*.

Ducele – dacă ar fi să ne luăm după cele spuse de Churchill – *a oferit naţiunilor civilizate antidotul necesar împotriva otrăvii ruseşti* 39. El se va dezlănţui împotriva

liderilor sindicali – printre care Ernest Bevin viitorul şef al diplomaţiei britanice postbelice – vinovaţ de a fi declanşat marile greve din 1926, acuzându-i de cârdăşie cu Sovietele. Oare nu le trimiseseră sindicatele ruse subsidii importante? I

Tot Churchill este acela care, în anul următor, foloseşte pretextul descoperirii, la sediul organizaţiei comerciale sovietice, a unor documente – după cât se pare autentice – care dovedesc că aceasta se ocupa cu spionajul pentru a cere ruperea relaţiilor diplomatice» Kremlinul. Opinia publică şi cabinetul britanic îl urmează fără dificultate. Relaţiile diplomatice vor fi restabilite abia în 1930, odată cu revenirea laburiştilor putere. Pe vremea aceea, ostilitatea deliberată a conservatorilor faţă de comunism rămâne nealterată. Dacă Churchill, atunci când pericolul hitlerist se va contura cu precizie, va şti să treacă peste aceste sentimente, pentru propovădui rezistenţa faţă de nazism, nu acelaşi lucru va întâmpla cu majoritatea prietenilor săi politici, începând cu Chamberlain şi Halifax. Prejudecăţile lor anttsovietice explică, în mai mare măsură decât teama de război, întreaga politică care avea să ducă la München.

Aceleaşi sentimente se regăsesc în Franţa, cu difrenta că bolşevismul se bucură fără greutate de simoa A mult mai numeroase şi că acţiunea opoziţiei – folosim: faimoasele *ligi* şi aşteptând apariţia Cagoulei – ia foriş mult mai violente. Guvernele nu-şi ascund prejudecăţii[4] împotriva puterii sovietice. În 1919, Millerand a mers până la a recunoaşte de *facto*, cu ocazia intervenţiei, autoritatea generalului Vranghel, comandantul armatelor albgardiste din Sud. Dar elementele comuniste deţineau, chiar din această epocă, majoritatea în organizaţiile muncitoreşti. Sub imboldul lui Daniel Renoult, Marcel Cachin şi Ludovic-

---

4 — cd !',21

Oscar Frossard, reîntors din Rusia, Partidul socialist unificat, reunit în congres la Tours, se va pronunţa, cu 3 208 voturi pentru, 1 022 voturi contra şi 397 de abţineri (alte 104 voturi pentru diverse moţiuni), la data de 29 decembrie 1920, la capătul unor dezbateri dramatice, în favoarea aderării la Internaţionala a III-a. Minoritarii, montaţi de Longuet, Paul Faure, Léon Blum, provoacă o sciziune, supravieţuind tuturor meandrelor politicii sovietice.

Noul partid comunist, numărând 12 deputaţi la Palais-Bourbon[5], adoptă atitudinile cele mai extremiste, cu riscul, de altfel, de a provoca plecarea mai multora dintre fondatorii săi. Va încuraja insurecţiile coloniale. Îl va felicita pe Abd el Krim pentru succesul înregistrat în Rif. Susţine dreptul la autodeterminare *a doua milioane de locuitori ai Alsaciei şi ai Lorenei*, Maurice Thorez reproşând Franţei că i-ar *oprima* într-un discurs, pronunţat la Berlin, în ianuarie 1933, care îi oferă ocazia să denunţe *frontierele arbitrare* impuse Germaniei prin Tratatul de la Versailles 40. Partidul îşi menţine un important aparat clandestin, dirijat îndeaproape de Moscova, specializat în spionaj industrial şi în agitaţii antimilitariste. Dată fiind indignarea opiniei publice burgheze împotriva conducătorilor mişcării, se angajează în mai multe rânduri urmărirea finală, aceştia petrecând o bună parte a timpului lor în închisori sau în ilegalitate. Albert Sarraut, ministrul de interne, dă glas în 1927 doctrinei oficiale, declarând: *Comunismul, iată inamicul... conducătorii comunismului moscovit speră să facă să apară noul imperialism al cine ştie cărei imense hegemonii slave. J distrugerea patriei nu este o opinie, este o crimă... 41*.

Relaţiile cu Uniunea Sovietică, în ciuda recunoaşterii pe care i-o acordă în 1924 guvernul Édouard Herriot,

---

5 Palais-Bourbon — sediul Adunării Naţionale a Franţei. (n. tr.)

lâncezesc în acest climat general. Minţile luminate ale epocii sunt, de altfel, convinse că zilele regimului bolşevic sunt numărate. Şi apoi interesele diplomatice ale Franţei vizează altceva. Ele urmăresc supravieţuirea acestui Tratat de la Versailles – împotriva căruia s-au coalizat Rusia şi Germania – şi ca atare menţinerea alianţei cu ţări ca Polonia sau România, care se tem de revizionismul rus mai mult decât de cel german.

În ceea ce o priveşte, U.R.S.S. va deveni bănuitoare în legătură cu activitatea diplomaţiei franceze în privinţa frontierelor sale imediate. Se poate crede că, mai presus de orice, în scopul de a o contracara, ea nu se va mulţumi să-şi dea adeziunea la pactul Briand – Kellog din 1928, care pune războiul *în afara legii*, propunând vecinilor săi să-i aplice imediat dispoziţiunile în relaţiile reciproce, fără să mai aştepte ratificarea generală. În acest scop, se încheie un protocol la 9 februarie 1929. Dar se mai poate întrezări aici semnul unei dorinţe de normalizare a raporturilor U.R.S.S. cu lumea burgheză. Nu acceptase oare, în principiu, Kremlinul, în 1927, să participe la conferinţa pregătitoare pentru dezarmare, propusă de Societatea Naţiunilor, din care totuşi nu făcea parte? Această hotărâre este cu atât mai remarcabilă, cu cât, în octombrie 1916, Lenin aruncase anatema asupra dezarmării. *Formularea uneiv astfel de revendicări* – a scris el – *echivalează cu o totală respingere a ideii luptei de clasă, cu renegarea până şi a ideii de revoluţie* 42. Desigur, conducătorii sovietici nu-şi făceau nici cea mai mică iluzie în legătură cu şansele de a ajunge la un acord în această problemă. Nu este mai puţin adevărat că făceau atunci, pe lungul drum al *revizionismului ideologic*, un pas care va fi urmat în curând de alţi paşi.

La celălalt capăt al lumii vechi se mai afla o ţară – Ch! Na – care avea şi ea toate motivele să se plângă de a

ea instituită de învingătorii din 1918. Căzută la începutul secolului în anarhie, ţintă a poftelor nemăsurate ale marilor puteri care şi-au asigurat concesiuni şi privilegii. Exploatând fără scrupule o populaţie mizeră, ea constituia un teren ideal pentru propagarea ideilor extremiste. La fel ca şi în Germania, Stalin încearcă nu atât să stârnească o revoluţie, cât să se înţeleagă cu guvernanţii acesteia pentru a rupe *încercuirea capitalistă*. Tratatul de la Versailles, transferând Japoniei toate privilegiile Reich-ului în China, frustrând-o pe aceasta în totalitate, deşi a fost aliata Antantei din august 1917, a condus-o în mod fireisc la o apropiere de Rusia.

În 1921, anul înfiinţării la Shanghai a Partidului Comunist Chinez, de către o duzină de intelectuali, printre care şi un ajutor de bibliotecar numit Mao Zhedong (Mao Tse-dun), două puteri pretind să conducă Imperiul de mijloc. La Beijing, un aşa-zis guvern recunoscut de străinătate, dar incapabil să-şi impună autoritatea tu-kiunilor, mari feudali, pe jumătate soldaţi, pe jumătate bandiţi, care îşi disputau provinciile şi duceau un război neîntrerupt, marcat de schimbări de alianţe şi de victorii fără viitor. La Shanghai, refugiat în concesiunea fran – ceză, după ce fusese alungat din Guangzhou (Canton), capitală sa de către propriul său ministru de război, se afla Sun Yat-sen, fondatorul Republicii chineze, apostolul celor *Trei Min*, a celor trei cerinţe imperative ale poporului: naţionalism, democraţie, minimum de trai, omul care a dorit să occidentalizeze China şi pe care Occidentul nu a fost în stare nici să-l ajute, nici chiar să-l înţeleagă. Prestigiul său rămâne totuşi considerabil şi aşteaptă clipa publicând manifeste grandioase.

Încă din 1919, Cicerin anunţase că Sovietele renunţau la toate privilegiile pe care ţarii şi le asiguraseră în China; între Moscova şi China s-au stabilit contacte. În

1922, Ioffe – care făcuse parte din delegaţia rusă prezentă la Brest-Litovsk – ajunge în capitala Chinei pentru a trata cu *guvernul* fantoşă al Republicii. În aceeaşi clipă, alţi emisari ai Kremlinului intră de asemenea în contact cu Sun Yat-sen, care, dezamăgit de neînţelegerea marilor democraţii, îi primeşte cu braţele deschise. Aceştia îi furnizează un ajutor masiv în arme şi materiale. Ioffe însuşi soseşte curând la Shanghai. Va semna cu Sun, la 16 ianuarie 1923, celebrul document prin care reprezentantul sovietic se declară de acord cu acesta că, *dată fiind absenţa condiţiilor favorabile pentru aplicarea lor fructuoasă în China, comunismul sau chiar sistemul sovietic nu pot fi introduse* acol043. Îl asigură în acelaşi timp de sprijinul Moscovei pentru realizarea uniunii naţionale şi pentru independenţa deplină a ţării. Cu câteva zile înainte, Cominternul a cerut Partidului Comunist Chinez ca – *fără să abandoneze personalitatea sa politică – să-i determine pe membrii săi să adere la Kuomintang* – mişcarea prezidată de Sun – *şi să exercite presiuni asupra acestuia în sensul întăririi legăturilor cu Rusia sovietică în lupta comună împotriva imperialismului european, american şi japonez44*.

Luna următoare, Sun Yat-sen se reinstalează la Guangzhou (Canton). Curând, el îl va trimite la Moscova pe unul dintre tinerii săi colaboratori, colonelul Chiang Kai-shek. La reîntoarcere, acesta creează o academie militară la Huangpu (Whampoa), comisar politic al acesteia este Zhou Enlai (Ciu En-lai), viitorul prim-mihistru al Chinei comuniste, iar adevăratul ei conducător este generalul sovietic Bliuher, cunoscut sub numele de Gallen, între timp, la Canton se instalează un reprezentant personal al Cominternului, şi de fapt al lui Stalin, agitatorul de profesie Michel Grüsenberg, zis Borodin – în mod curios, acesta s-a pregătit pentru revoluţie la bursa din Chicago –,

căruia André Malraux i-a făcut în *Les Conquérants* (*Cuceritorii*) un portret de un roimalitism cam barce.

El va fi acela care va redacta noul statut al Kuomintangului şi va face din acesta un partid disciplinat şi bine Organizat, capabil să se lanseze la asaltul pentru preluarea puterii. Ceea ce nu îl împiedică pe subtilul Karahan primul ambasador sovietic în China, să semneze la 31 mă

1924, cu guvernul de la Beijing, un tratat care stipula între altele, că fiecare dintre cele două părţi se angajează *să nu tolereze pe teritoriul său existenţa unor grupări care desfăşoară acţiuni armate împotriva guvernului*

„Celeilalte părţi45. Tratatul implica renunţarea de către Rusia la pretenţiile sale asupra teritoriului chinez; el prevedea restaurarea suveranităţii chineze asupra Mongoliei exterioare, autonomă din 1911. În realitate era protectorat sovietic din 1921 şi va rămâne în continuare ca atare. Stalin îl va determina pe Roosevelt, la Ialta, să recunoască *statu-quo-ul* în această regiune, iar această primă democraţie populară, din punct de vedere cronologic, va fi admisă la O.N.U. În 1961, după o lungă tocmeală, odată cu Mauritania. U.R.S.S. nu se mulţumeşte cu atât. Solid instalată la SinKiang, ea obţine printr-un tratat dreptul de exploatare a căilor ferate din Manciuria, deschizându-şi astfel porţile spre *Ruhrul chinez. 1*

Ajutorul Moscovei şi acela al comuniştilor, cărora intervenţia acesteia face să le sporească rapid audienţa, aduc Kuomintangului progrese fulgerătoare. La sfârşitul anului 1924, cel mai puternic din mareşalii din Nord, Wiu Peifu, îi propune p întâlnire lui Sun Yat-sen. Acesta ajunge la Beijing, în ciuda rezervelor manifestate de mulţi dintre locotenenţii săi. I se asigură o primire triumfală, dar moare câteva zile mai târziu, la 12 martie

1925, de un cancer la ficat.

Bună înţelegere între comunişti şi Kuomintang nu va supravieţui mult după dispariţia sa. La începutul lui

1926, Chiang Kai-shek, devenit comandant al armatei din Sud, intră în conflict cu şeful misiunii militare sovietice, Kissanka, în legătură cu o expediţie pe care el o proiec-I tase împotriva Nordului. După ce şi-a înaintat demisia, proclamă legea marţială, la 20 martie, la Guangzhou (Canton), şi ordonă arestarea câtorva conducători comunişti. Borodin, care se afla la Moscova în momentul incidentului, revine curând într-o dispoziţie dintre cele mai conciliante, astfel că Chiang poate să lanseze campania potriva seniorilor războiului din Nord, în timp ce W'ang Jingwei (Wang Chin-wei), preşedintele prosovietic al Kuomintangului, soseşte în Franţa *pentru motive de sănătate*.

Troţkiştii care, în sânul Cominternului, îndemnaseră întotdeauna la prudenţă în colaborarea cu Kuomintangul, vor preconiza acum ruptura cu acesta. Dar Stalin, chit că va trebui să-şi modifice aprecierile anterioare asupra perspectivelor acestei colaborări, va insista asupra necesităţii de a o continua. În luna noiembrie, Comitetul Executiv lărgit al Internaţionalei va ajunge chiar să salute în succesul expediţiei din Nord cea de *a treia etapă a mişcării revoluţionare mondiale 46*.

La 5 aprilie 1927, Georgianul va mai susţine încă, într-un discurs pronunţat la Moscova, că întrudat comuniştii au majoritatea în sânul Kuomintangului, iar Chiang *se supune* disciplinei47, nu există niciun. Motiv să fie declanşată o lovitură de stat. Este greu să împingi orbirea mai departe. O săptămână mai târziu, zi de zi, forţele lui Chiang, care cuceriseră Shanghaiul, lichidează formaţiunile comuniste din oraş, folosind drept pretext numărul sporit de incidente între proletariat – care, graţie propagandei roşilor, devine conştient de

mizeria sa îngrozitoare – şi poliţia concesiunilor europene. Operaţiunea este condusă cu o brutalitate deosebită: sediile partidului sunt atacate cu grenade, iar-militanţii care nu au pierit pe loc sfânt masacraţi cu sălbăticie.

Împotriva *duşmanilor interni...* En timp ce, în faza prel cedentă, revoluţia era *îndreptată în special împotriva i.*

Întrudat Chiang Kai-shek şi-a creat propriul guvern, Stalin este tentat să creadă că există posibilitatea pentru comuniştii chinezi să-şi continue colaborarea cu restul Kuomintangului, instalat la Wuhan. Cu cel mai perfect sânge rece şi fără să-i treacă o clipă prin minte să-şi recunoască greşelile, Stalin prezintă – în faţa Comitetului Central sovietic, în luna august 1927 – aceste evenimente că începutul *celei de a doua etape* a Revoluţiei chineze, al cărei ascuţiş este îndreptat în special *penalismului* străin48. Or Kuomintangul de la Wuhani tocmai îi exclusese pe membrii săi comunişti, printre care şi Mao Zhedong, care îşi luase tălpăşiţa şi era pe punctul de a se înclina în faţa lui Chiang.

Situaţia roşilor nu era mai bună în Nord, unde guvernul – după ce descoperise în localul ambasadei sovietice probe mai mult decât abundente ale amestecului ei în afacerile interne ale ţării – rupsese relaţiile diplomatice cu Kremlinul şi declanşase, şi el, un val de arestări şi execuţii.

Trebuia găsit un ţap ispăşitor pentru această prăbuşire totală, al cărei principal vinovat era Stalin. Acesta: a fost găsit în persoana secretarului général al partidului chinez, Chen Duxiu (Chen Tu-siou), care comisese gre-S sala de a demisiona în semn de protest împotriva dispoziţiilor absurde ale Cominternului. A fost adoptată o nouă tactică, aceea a răscoalei armate. Cea de la Guangzhou (Canton) din decembrie 1927 s-a terminat cu

un veritabil dezastru: mii de militanţi au fost ucişi. Insurecţia recoltei de toamnă, la ţară, nu a avut mai mult succes. Dar câteva sute de supravieţuitori, conduşi de Mao Zhedong, cel care fusese exclus din funcţia sa de membru supleant al Comitetului Central, ca pedeapsă pentru înfrângerea insurecţiei, au reuşit să facă joncţiunea, la Hunan, provincia natală a lui Mao, cu alţi partil zani înarmaţi, conduşi de Zhu De (Chou-Teh), viitorul generalisim al armatei populare. Acolo, doi ani mai târziu, Mao va instala un guvern provizoriu al Republicii sovietice chineze, care s-a încropit de bine, de rău având din toate punctele de vedere exemplul Rusiei, până în 1933, dată la care Chiang va lansa o ofensivă generală: Împotriva comuniştilor, care II Obligă să se retragă la celălalt capăt al Chinei, la Yan an (Yenan), provincia Shaanxi (Shen-şi), în apropierea Mongoliei exterioare, J aflată sub influenţă sovietică. Acesta este *marşul cel lung*, episod eroic al revoluţiei chineze, în cursul căruia au căzut aproximativ 100.000 de combatanţi roşii, pe parcursul unei retrageri desfăşurate pe aproape 10.000 de kilometri. Va trebui să se producă agresiunea japoneză din 1937 şi să se declanşeze războiul mondial pentru ca Mao să-şi ia revanşa.

Mai exista încă o mare putere, a cărei importanţă decisivă pentru viitorul omenirii a fost imediat sesizată de către bolşevici. Mari învingătoare în război, singurele care nu au fost ruinate de acesta, debordând de dinamism şi încredere în sine, convinse şi ele că progresul material deschide calea spre fericire, Statele Unite constituiau pentru Rusia nouă în acelaşi timp obiectul admiraţiei, termenul de referinţă al ambiţiilor economice ce păreau pe atunci aberante şi simbolul sistemului social pe care s-a jurat să-l doboare. Nimic nu te lasă să crezi că Rusia a putut gândi vreodată, cum a făcut-o în cazul Germaniei sau

al Chinei, că revoluţia ar f-i posibilă în viitorul imediat în America. Partidul comunist nu a reunit peste Atlantic decât câteva mai, de nemulţumiţi sau dezrădăcinaţi, al căror număr atât de redus îi expune dispreţului general. Nicio clipă extremă stângă nu a reprezentat pentru ordinea politică alt pericol decât cel al spionajului, dat fiind că unii membri ai acâsteiia au devenit agenţi – conştienţi sau involuntari.

După victoria din 1918, o mulţime de americani nu sunt mai puţin convinşi de iminenţa revoluţiei/’9, pe care primarul oraşului Seattle, Ole Hanson – pierzându-şi capul din cauza grevei generale –, crede că are motive să o anunţe. Un camion înţesat cu explozibili sare în aer în faţa birourilor băncii Morgan, ocazie cu care şi-au găsit moartea 38 de persoane. La aceasta se adaugă expedierea de bombe prin poştă diverselor personalităţi guvernamentale ceea ce produce un adevărat val de isterie, exploatat din plin de *marea finanţă* pentru a jugula torentul de revendicări sociale. Se ajunge la expulzarea a peste cinci sute de comunişti străini, la arestarea a mii de americani, la condamnarea la moarte, îo-sfârşit, a doi anarhişti italieni, Sacco şi Vanzetti, ceea ce avea să stârnească indignarea stângii europene.

Această atmosferă, care nu poate să nu evoce pe aceea! Care va facfe, treizeci de ani mai târziu, să domnească! Maccarthismul[6], era în mod evident puţin

---

6 Maccarthism — termen care desemnează politica promovat® de Joseph Raymond McCarthy (1908—1957), senator republican 'de Wisconsin (1957), cunoscut pentru înverşunatele sale campanijî anticomuniste şi „vînătoarea de vrăjitoare", desfăşurată împotriva a numeroase personalităţi politice şi a Mnor intelectuali taxaţi drept simpatizanţi comunişti. A fost preşedintele „Sub-co- misiei pentru cercetarea organelor guvernamentale", creată de Senatul S.U.A. în 1951. Maccarthismul va sfîrşi prin a fi dezaprobat de către Partidul

favorabilă stabilirii unor relaţii amicale cu Sovietele. Uitând că, într-o scrisoare către muncitorii americani, l-a tratat pe Wilson, doar cu un an înainte, drept *şef al miliardarilor americanim valet al rechinilor capitalismului*, Lenin se va pronunţai în zadar, în octombrie 1919, într-un interviu acordat ziarului „Daily News” din Chicago, *pentru o înţelegere ecoM nomică cu toate ţările şi în special cu America* 50. Secretarul de stat, Bainbridge Colby, se explică, la 10 aprilie 1 1920, într-o scrisoare adresată ambasadorului Italiei: *Nu\putem recunoaşte un guvern care este hotărât şi sortit să conspire împotriva instituţiilor noastre, nici nu putem mireţine legături oficiale cu el, nici să-i primim agenţii cu amabilitate 51*.

Dar Kremlinul nu slăbeşte atacul. La 20 martie 1921, Mihail Kalinin, şeful statului sovietic, îi va adresa prea şedinţelul Harding, proaspăt instalat la Casa Albă, un mesaj în care afirmă că, *de când există ea, Rusia sovietică dH nutrit speranţa să vadă stabilindu-se grabnic relaţii amicale cu marea republică nord-americană şi a scontat că între cele două republici se vor înnoda relaţii strânse şi stabile, avantajoase pentru ambele părţi* 52. Îi va propunel să trimită în Statele Unite o misiune în acest scop. Timp; pierdut. Hughes, noul secretar de stat, refuză să stabilească relaţii economice normale cu Sovietele, atâta vreme cât acestea nu vor recunoaşte dreptul de proprietate, libertatea muncii, caracterul sacru al contractelor şi al garanţiilor, dreptul la viaţă al fiecăruia.

Printre reproşurile care le au de formulat la adresa Moscovei, americanii îl reţin şi pe acela că ea nu mai recunoaşte datoriile ţarismului, care, în ceea ce îi priveşte, reprezentau frumuşica sumă de 192 milioane de dolari. *Guvernul nostru* – va spune, în 1923, preşedintele

---

Republican, iar promotorul său va fi blamat de către Senat (1954). (n. tr.)

Coolidge, succesorul lui Harding – *nu-şi propune* să intre *în relaţii cu un regim care refuză să recunoască sfinţenia obligaţiilor* internaţionale53. Preocupat să nu se mânjească în contactul cu diavolul, guvernul de ia Washington va refuza să participe la Conferinţa de la Geneva, din 1922 – întrucât era invitată şi Rusia – şi se opune trecerii pe pănryntul său a uimitoarei doamne Xollontay, fiica unui aghiotant al ţarului, căsătorită cu un marinar, propovăduitoare a emancipării totale a femeii, pe care Kremlinul o numise ambasadoare în Mexic.

În sfârşit, în timp ce majoritatea puterilor vor recunoaşte U.R.S.S. *de jure* încă din 1924, relaţiile diplomatice între cele două guverne vor fi restabilite doar în 1933, odată cu venirea la putere a lui Franklin Delano Roossevelt. Această reluare de relaţii diplomatice – care constituie unul din puţinele puncte precise din programul de politică externă al candidatului democrat – nu va avea loc decât după negocieri laborioase. Washingtonul va pretinde Moscovei, într-adevăr, tot felul de asigurări scrise privind neamestecul său în afacerile americane, libertatea profesării credinţei pentru resortisanţii americani care se duc în U.R.S.S., renunţarea din partea acesteia la orice pretenţii de reparaţii pentru intervenţia Statelor Unite în timpul războiului civil. Caracterul tardiv al acestei recunoaşteri va fi adesea invocat ulterior de către sovietici în sprijinul convingerii lor că timpul sfârşeşte întotdeauna să înfrângă aversiunea capitaliştilor faţă de ideea de a accepta revoluţia ca un fapt împlinit. Pe drept cuvânt, Statele Unite însele au sfârşit prin a acorda Chinei populare şi Germaniei răsăritene recunoaşterea pe care i-au refuzat-o atât de mult timp U.R.S.S.

Franklin Roosevelt avea să se destăinuie, în februarie 1940, că încă în urmă cu douăzeci de ani, *în primele zile ale comunismului, şi-a dat seama că mulţi conducători ai*

Rusiei vor oferi o educaţie mai bună, o igienă mai bună şi în special şanse mai bune de afirmare milioanelor de fiinţe umane ţinute în ignoranţă şi robie de către regimul imperia154. Nu explică oare această prejudecată favorabilă a începuturilor – care a contribuit, fără îndoială, la clarificarea hotărârii sale de a restabili relaţiile normale cu Moscova – încrederea dezarmantă pe care i-o va acorda mai târziu lui Stalin?

Dictatorul rus miză în orice oaz de mult timp pe el. Acordându-i o audienţă, în decembrie 1933, primului ambasador al Statelor Unite, William Bullitt, îi va face cunoscut că era dispus să-l primească la orice oră din zi sau din noapte – ceea ce, a remarcat el, nu era cazul cu alţi diplomaţi occidentali. A adăugat cu aceeaşi ocazie: *Preşedintele Roosevelt, deşi conducător al unei naţiuni capitaliste, este astăzi unul dintre oamenii cei mai populari în U.R.S.S. 55*.

Bibliografie şi note

1. DEUTSCHER. *Trotsky*, op. cit., p. 364.

2. LÉNINE. La révolution bolcheviste, op. cit., *p. 227*.

3. *Ibid.*, p. 300.

4. Milovan DJILAS, *Conversations avec Staline*, Paris, Gallimard, 1962, p. 206.

5. GOURFINKEL, op. cit., p. 179 – 180.

6. FAINSOD, op. cit., p. 125.

7. LÉNINE, Oeuvres choisies, tom I, op. cit., *p. 890*.

8. Text integral în Giulano PROCACCI, *Staline contre Trotsky*, Paris, Maspero, 1965.

9. TROTSKY, *La révolution permanente*, Paris, Gallimard, 1964, p. 47.

10. KENNAN, op. cit., p. 208 – 209.

11. DEUTSCHER, *Staline*, op. cit., p. 493 – 494.

12. *Ibid.*, p. 199.

13. PROCACCI, op. cit., p. 1Ç7.

14. George ORWELL, *1984*, Paris, Gallimard, f.a...

15. *Histoire du P.C.U.S.*, ediţia din 1960, op. cit., p. 445.

16! *Ibid.*, p. 445.

17. DEUTSCHER, *Trotsky*, op. cit., tom II, p. 288.

18. Histoire du părţi communiste, ediţia din 1946, op. cit., p. 264.

19. D.F. FLEMING, *The Cold War and Its Origins*, London, Allen, 1961, p”.

20. COLLINET, op. cit., p. 117.

21. STALINE, *Rapport du Comité central au XVE Congrès*, Moscou, Gospolitizdat, 1951, p. 16 – 17.

22. LÉNINE, *Prefaţă* (din 1920) la ediţiile franceză şi germană ale lucrării *L'Impérialisme, stade supreme*, op. cit., p. 9.

23. MARX, Avant-propos de la critique de l'économie politique, Oeuvres, tom I, op. cit., *p. 273*.

24. COLLINET, op. cit., p. 159.

25. LÉNINE, L'Europe arriérée et l'Asie avancée în Oeuvres choisies, op. cit., *tom I, p. 670*.

26. „Est et Ouest”, din 16/30 iunie 1962.

27. H. CARRÈRE d'ENCAUSSE et Stuart SCHRÄM, *Le marxisme et l'Asie*, Paris, Armand Colin, 1965, p. 211.

28. DEUTSCHER, *Trotsky*, op. cit., tom II, p. 96.

29. CARRÈRE d'ENCAUSSE et SCHRAM, op. cit., p. 227 – 231.

30. DEUTSCHER, *Trotsky*, op. cit., p. 431.

31. M. BAUMONT, *La faillite de la paix*, Paris, Presses Universitaires, 1945, p. 210.

32. LÉNINE, La Révolution bolcheviste, op. cit., *p. 198*.

33. BENOIST-MÉCHIN, *Histoire de l'armé allemande*, Paris, Denoël, 1954, tom II, p. 371.

34. *Ibid.*, ediţia din 1938, tom II, p. 371.

35. KEESING's, *Contemporary Archives*, Bristol Keynsham, li a., p. 3 780.
36. *Ibid.*, 5 054 A.
37. „Le Monde” din 10 ianuarie 1962.
38. CARRÈRE d'ENCAUSSE et SCHRAM, op. cit., p. 231.
39. Jacques CHASTENET, *Winston Churchill et l'Angleterre du XXe siècle*, Paris, Fayard, 1956, p. 240.
40. „L'Humanité” din 16 ianuarie 1933.
41. E. BONNEFOUS, *Histoire politique de la IUß République*, Paris, Presses Universitaires, 1960, torn IV, p. 216.
42. LÉNINE, Oeuvres choisies, op. cit., *torn I, p. 897*.
43. R. PÉLISSIER, *La Chine entre en scène*, Paris, Julliard, 1963, p. 241.
„Est et Ouest”, martie 1960, p. 6.
45. *Ibid.*, p. 5.
46. CHIANG KAI SHEK, *A Summing up at Seventy*, Harrap, London, 1957, p. 13.
47. „Est et Ouest”, martie 1960.
48. CARRÈRE d'ENCAUSSE et SCHRAM, op. cit., p. 321.
49. *Lettre aux ouvriers américains du 23 août 1918*. *Lénine*, Ouevres, Editions Sociales, Paris, 1961, torn 28, p. 66.
50. I. ZEMSKOV, *Les leçons de l'Histoire*, în „La vie internaţionale”, Moscou, martie 1961.
51. FLEMING, op. cit., p. 43.
52. „Izvestiia” din 22 martie 1921.
53. FLEMING, op. cit., p”.
54. Robert SHERWOOD, *Le memorial de Roosevelt*, Paris, Pion, 1950, torn I, p. 48.
55. DUROSELLE, op. cit., p. 256.
ÎNTRE SCYLLA ŞI CARIBDA

Veţi vedea că nu era decât *o Vigoare în această împrejurare, în care se putea găsi chiar o aparenţă de siguranţă*; *nu am reuşit niciodată să-mi dau seama unde am găsit atith slăbiciune*.

Retz

Din 1920, când a luat sfârşit războiul sovieto-polon, până în 1929, când se va declanşa marep criză economică, lumea a trăit într-o atmosferă de rrativă siguranţă. Începând din 1931, ea se va îndrepta spre război. Un dublu focar de agresiune se profilează mai întâi în Japonia şi apoi în Germania. Ameninţând în acelaşi timp democraţiile occidentale şi Rusia comunistă, acest pericol le va împinge să se apropie.

Această apropiere va fi la început foarte lentă. La 21 iulie 1930, Cicerin, omul de la Rappalo, grav bolnav, va fi înlocuit în fruntea Comisariatului poporului pentru Afacerile Externe cu Maxim Litvinov, de doisprezece ani adj un ctul său. Rece şi f; n, degajând un aer de bunăstare în haina sa îmblănită, noul ministru – care fusese arestat în tinereţe, atunci când încercase să strecoare în Europa, occidentală banii furaţi de bolşevici în Caucaz – îşi va asocia curând numele unei politici de securitate colectivă, foarte departe – în stilul şi vocabularul său – de excesele perioadei eroice. Originile sale evreieşti vor da ostilităţii sale faţă de nazism un element cu totul personal, în întregime străin lui Stalin, care nu era scutit de prejudecăţile antisemite comune multora dintre compatrioţii săi. În primăvara anului 1939, el va fi unul dintre primii sacrificaţi pe altarul reconcilierii cu Hitler.

Încă din octombrie 1930, Kremlinul va propune Poloniei să reia convorbirile asupra unui pact de neagresiune, convorbiri întrerupte în 1926. Neliniştit de succesul crescând al tezelor expansioniste în Germania şi d nerăbdarea cercurilor militare, Piłsudski renunţă la acele

exigenţe (caracterul colectiv al tratatului şi clauza arbitrajului) care făcuseră ca negocierile să eşueze cu patru ani mai înainte. Cu toate că, într-un interviu acordat lui Emil Ludwig – evident menit să le dea asigurări partenerilor săi1 germani –, Stalin ţinuse să precizeze că un tratat cu Polonia nu implica nicio recunoaştere s-au vre3 garanţie din partea Uniunii Sovietice a frontierelor poloneze sau a Tratatului de la Versailles pactul va fi semnat la 25 ianuarie 1932. În aceeaşi perioadă, U.R.S.S. va încheia acorduri similare cu Finlanda, Letonia şi Estonia. Un tratat o lega deja de Lituania începând din 1926. Schimb, negocierile cu România se poticneau din cauza eternei probleme a Basarabiei.

După ce a calificat-o – la 26 iunie 1930 – drept *ţara cea mai agresivă şi cea mai militaristă dintre toate ţările agresive şi militariste ale* lumii2, Stalin va încerca, di asemenea, o destindere în relaţiile cu Franţa. La 7 martie 1931, Molotov se va declara dispus să contribuie la aceasta şi vor fi angajate convorbiri în legătură cu i pact de neagresiune şi o reluare a schimburilor comerciale, reduse în apul precedent la jumătate, din iniţiativa cabinetului Tardieu. Dar, pactul elaborat în luna august de către Berthelot, secretar general la Quai d’Orsay, şi ambasadorul Dovgalevski nu va vedea lumina zilei decât la 29 noiembrie 1932. Între timp, Aristide Briand, pentru care U.R.S.S. nu prezenta interes, a abandonat politica. După eşecul său la alegerile pentru funcţia de preşedinte al Republicii, cartelul celor de stânga a câştigat alegerile legislative; în Germania crizele se vor succeda iar naziştii, profitând de şomaj masiv, vor înregistra succese electorale spectaculoase. Noul cabinet francez, condus de Édouard Herriot, avându-l pe Paul Boncour la Afacerile Străine, va considera drept un fapt împlinit eşecul politicii de înţelegere cu Reich-ul şi credea de cuviinţă să se apere de

acesta în orice împrejurare.

N-a greşit. Luni, 30 ianuarie 1933, bătrânul mareşal Hindenburg, preşedintele Reich-ului, va semna decretul prin care i se încredinţa lui Hitler – *în numele protejării poporului şi statului* – funcţia de cancelar. Puţini oameni prevăzuseră acest eveniment pe care l-a făcut posibil doar naivitatea conservatorilor germani, convinşi că îl vor avea de acum înainte pe „Führer” la cheremul lor. Puţini oameni vor realiza importanţa acestui fapt. Pentru „Le Temps”, din 2 februarie, *partida nu era încă jucată*. „Le Populaire” se aştepta la un război civil, în timp ce „L'Action française” şi ziarul laburist „Daily Herald” vorbeau aceeaşi limbă, profetizând reîntoarcerea Kaiserului.

Primele acte ale noului guvern vor risipi rapid aceste iluzii. După ce a lichidat orice formă de opoziţie legală, Hitler se va înhăma la realizarea unui program de restaurare şi de expansiune naţională, expus în *Mein Kampf*. Şi, înainte de toate, nereuşind să concretizeze *egalitatea în drepturi* pe care Aliaţii o recunoscuseră în principiu Reich-ului în anul precedent – după ani de tergiversare –, el va anunţa, la 14 octombrie, retragerea delegaţiei sale atât de la Conferinţa pentru dezarmare, cât şi din Societatea Naţiunilor. Consultat prin plebiscit, poporul german va ratifica, cu o majoritate de 95 la sută hotărârea conducătorului său.

Societatea Naţiunilor şi, odată cu ea, noţiunea însăşi de şecuritate colectivă nu-şi vor reveni din această lovitură. La drept vorbind, încă din primăvară, ele suferiseră un afront decisiv, prevestitor de vremuri noi: Invitată de către Adunarea Generală să evacueze Manciuria – unde îşi stabilise protectoratul său profitând de anarhia care persistă în China – Japonia refuzase să se supună şi, la 27 martie 1933, va decide să părăsească organizaţia mondială. Aceasta s-a mulţumit, drept sane-

lţiuni, să declare lipsite de valabilitate bancnotele, paşa – poartele şi timbrele poştale tipărite de guvernul fantoşăj *Manciuko*, instalat la Mukden de către ocupantul japonez.

Anul 1934 va fi însă şi mai sinistru. Primii miniştri ai României şi Austriei[7], regele Iugoslaviei vor fi ucişi rând pe rând de terorişti de extremă dreaptă. Hitler a decis arestarea şi executarea locotenentului şi rivalului său Röhm, odată cu aceea a câtorva sute din partizanii acestuia, precum şi, în acelaşi timp, a generalului von Schleicher, care îi ţinuse piept la Cancelarie şi se mai străduia încă să-l detroneze. Tokio va publica o broşură glorificând *sabia, idealul din care se inspiră Imperiul nipon 3,* cerând poporului să se pregătească pentru o încercare decisivă. *Ideea războiului pluteşte în* aer4, va exclamă Mussolini, care se pregătea să-şi încheie socotelile cu Etiopia.

Aidoma marilor democraţii, care credeau în eficacitatea Societăţii Naţiunilor şi în înţelepciunea bancherilor evmani, U.R.S.S. nu a simţit venirea nazismului. Prizonieri ai unui marxism primitiv, conducătorii acesteia se încăpăţânau să predice, în 1931, că *fascismul şi social-fascismul sunt două întruchipări ale unuia şi aceluiaşi dig social al dictaturii burgheze* şi să îndrepte, în 1932, *atacid principal* contra social-democraţiei.

La 7 martie 1933, adică la mai mult de o lună de la triumful lui Hitler, „Pravda” credea posibil să iai exulte: *Să turbeze reacţiunea de mânie*! *Va excidma aceasta. Contradicţiile interne şi externe ale caijitalismului german se agravează*.

Atunci când mii de comunişti se aflau deja în

---

7 Engelbert Dollfuss — cancelar al Austriei ; a fost asasinat de către agenţi hitlerişti la 25 iulie 1934, cu ocazia tentativei de lovitură de stat organizată de către naţional-socialiştii austrieci. (n. tr.)

închisori şi în lagăre de concentrare şi atunci când Führerul trecuse la atacarea socialiştilor, Comitetul Central al Partidului Comunist German declara, chiar în aceeaşi lună, că excluderea social-democraţilor germani din aparatid de stat şi presiunea puternică exercitată asupra tuturor organizaţilor şi a presei social-democrate nu schimbă nimic din faptul că, acum, ca şi înainte, social-democraţia este principalul sprijin social al dictaturii capitaliste 5.

Această orbire, care i-a împins pe comuniştii germani până la a susţine o grevă în domeniul transporturilor, declanşată de către nazişti la Berlin, cu trei luni înainte de venirea lui Hitler la putere, pare de neînţeles atunci când privim înapoi. În acea perioadă, amintirea zilelor din 1919 – 1920 şi a zdrobirii spartakismului, de către social-democratul Noske, atârna greu asupra proletariatului geirnan, menţinând între militanţii de extremă stângă şi cei de stânga prejudecăţi de nedepăşit. Unii erau revoluţionari duri şi hotărâţi, ceilalţi erau reformişti paşnici, Scrutaţi dintre funcţionari, intelectuali şi straturile cele mai bine retribuite ale proletariatului, care nu ezitaseră să voteze când au avut ocazia pentru mareşalul Ilindei – J burg. Ce aveau aceştia în comun?

De ambele părţi, se va rezista, adesea eroic, dictatn râi. Dar imensele cohorte adunate de cele două formaţiunj marxiste nu vor face practic nimic pentru a împiedica victoria cămăşilor brune. Partidul Comunist German, X mai important şi cel mai oţelit din Europa, după cel U.R.S.S., va rămâne la ora hotărâtoare, potrivit cuvintelor lui Arthur Koesler, *un uriaş castrat* (i. Ocuparea de cătiţ ruşi a unei părţi a Germaniei nu a reuşit până în ziuj de azi să-i redea îndrăzneala şi încrederea în sine şi nici măcar să-l apropie de fraţii săi inamici, social-democraţii.

Printa reacţie a lui Stalin faţă de succesul

nazismului! A fost aceea de a încerca să se înţeleagă cu acesta! Altfel, în 1941, când se va declanşa agresiunea germani el va încerca să-l liniştească pe Hitler. *Noi ne-am străduit în mod constant să îmbunătăţim relaţiile noastre cu Germania*, va spune Molotov în octombrie 1939. Acesta era adevărul.

În toamna anului 1935, atunci când propaganda din cele două ţări atinsese un nivel maxim de violenţă şi de ură, diplomaţi sovietici, precum Kandelaki, şeful misiunii comerciale, sau Gnedin, ataşatul de presă la Berlin vor exprima interlocutorilor germani dorinţa guvernului lor de a ameliora sau cel puţin de a normaliza relaţiile cu Reich-ul, declarând cu cea mai mare seninătate din lume că poziţiile *ideologice* ale Cominternului nu afectează cu nimic *realpolitika* U.R.S.S. 8. Dar dacă Molotov, la 28 decembrie 1933, avea să declare în faţa Comitetului Central că guvernul său nu are niciun *motiv să-şi modifice politica sa faţă de Germania*, trebuie să constatăm că *politica ideologilor unui naţional-socialism războinK mergea exact împotriva* 9 principiilor sale de pace.

Curios om acest birocrat, cu lornion, pedant, cu prea concav, cu o încăpăţânare legendară, despre care Chureffl spunea că surâstil său te ducea cu gândul la o iarnă S beriană, despre care John Foster Dulles afirma că nu-l *ţjnit niciodată o abilitate diplomatică comparabilă cu 1 acestuia*. *El va prefera să trăiască ultimele zile într-o etragere obscură, mai curând decât să trădeze memoria aceluia căruia îi datora totul*. *Dar pentru moment, acest klirghez rus, moştenitorul unei familii care îi slujise pe ţări, redactor şef al ziarului „Pravda” în momentul insurecţiei, era preşedintele Consiliului comisarilor poporului, cu alte cuvinte delegatul lui Stalin în fruntea statului şi omul care ocupa prim-planul scenei*. *El a citit Mein Kampf şi a meditat asupra acestor pasaje teribile*: *Vom opri marşul*

etern al germanilor spre sudid şi spre vestul Europei şi ne vom întoarce privirea spre pământurile din Est… Giganticid imperiu din Est se află pe pragul prăbuşirii. Sfârşitul dominaţiei evreieşti în Rusia va fi tot –, odată *sfârşitul Rusiei ca stat l* () … *Dacă se doreşte teritoriu şi pământ în Europa, aceasta nu se poate face decât pe seama Rusiei. În acest caz, noid Reich va trebui să se pună din nou în marş, pe lungul drum al cavalerilor teutoni, pentru ca să dea cu sabia germană brazdă plugului german şi naţiunii pâinea sa de toate zilele 11*.

În ciuda ratificării, la 5 mai 1933, a protocolului de prelungire a pactului de neagresiune sovieto-german din 1926 – pact ce nu va fi niciodată denunţat – climatul dintre cele două capitale s-a deteriorat rapid. În discursurile sale, Hitler va ataca cu violenţă *ameninţarea marxistă*. Nemulţumindu-se să dea vina doar pe comuniştii germani, cămăşile brune vor face praf şi pulbere sediile organizaţiilor sovietice de la Berlin. În fine, Reich-ul va oferi Poloniei o colaborare faţă de care Stalin va încerca imediat temerea că se va face pe seama sa.

Kremlinul nu va pierde timpul să tragă concluzii din această situaţie nouă şi să procedeze în consecinţă. În doi ani, cheltuielile militare vor creşte de opt ori, efectivele Armatei roşii vor fi mai mult decât dublate, numărul avioanelor va ajunge de la 2.500 la 4.000. Controlul partidului în armată se va întări fără încetare. În acelaşi t’jnp, puterea va proceda pretutindeni la vânătoarea trădătorilor virtuali sau reali, reluând în folosul său expresia celebră a lui Collot d’Herbois din timpul Revoluţiei fra oeze: *dacă îi vom cruţa pe nevinovaţi, vor scăpa prol mulţi vinovaţi*.

După asasinarea la Leningrad, la 1 decembrie 1934 – după toate aparenţele la ordinul lui Stalin însuşi X a unuia dintre principalii colaboratori ai dictatorului Serghei Kirov,

epurarea (*Cistka*) se va transforma în teroare. Vor fi montate imense procese, în cursul cărora acuzaţii – pregătiţi prin metode *psihologice* deosebit de eficace – mărturiseau, rostogolindu-se în mocirlă, asemenea personajelor lui Dostoievski, crimele cele mai 1 necrezut. Unul după altul, părinţii comunismului rus vor fi trimişi la moarte. *În activitatea lui Stalin* – spune cu pudoare istoria oficială a Partidului Comunist al U.R.S.S., revizuită după dispariţia sa – *va apărea un divorţ între cuvinte şi acte, între teorie şi practică* 12. Acela a fost momentul în care el se va transforma într-un tiran, izolat şi sângeros, neîncrezător în toate şi în toţi, dispunând după bunul său plac de persoana şi viaţa supuşilor săi.

Era oare necesară teroarea pentru a salva regimul comunist de contrarevoluţie? S-ar putea. Nu e mai puţin adevărat că i-a adus însă lovituri dezastruoase. În 1937, mareşalul Tuhacevski, adjunct al comisarului Apărării, va fi executat împreună cu şapte dintre principalii conducători militari, implicaţi într-un complot ale cărui piese fuseseră fabricate, după toate aparenţele, de serviciile secrete germane. Drama serveşte drept prolog epurării armatei, provocată mai ales de ideea fixă a lui Stalin privind apariţia unui nou Bonaparte. Ea va lovi patru mareşali, treisprezece din cei cincisprezece comandanţi de regiuni militare şi 35.000 de ofiţeri. Ea va dezorganiza aparatul defensiv al U.R.S.S., sporind în exterior convingerea că nu va rezista unui şoc serios.

Este necesară o raportare la această epocă îndepărtată, la scepticismul general al lumii burgheze faţă de primele rezultate ale planului cincinal, ca şi la frisonul de oroare provocat de procesele de la Moscova pentru a înţelege ezitarea Occidentului de a încheia cu Rusia noua alianţă care i-ar fi putut permite să stăvilească dublul pericol german şi japonez. Democraţiile nu vor ajunge să

aleagă timp de şase ani între Scylla şi Caribda. Pentru a încerca să-i liniştească, conducătorii sovietici vor separa totuşi în întregime politică lor internă de diplomaţia lor. Acţiunea lor în acest sens va îmbrăca un dublu aspect.

Înainte de toate, Cominternul îşi va modifica radical linia. Dacă altă dată el nu înceta să-i denunţe pe *socialdernocraţi* – vinovaţi de a fi făcut concurenţă comuniştilor pentru obţinerea voturilor proletare – drept cei mai răi inamici ai clasei muncitoare, el va preconiza acum unitatea de acţiune cu aceştia. Astfel, Partidul Comunist Francez – care îşi menţinuse întotdeauna candidaţii în cel de-al doilea tur al alegerilor legislative, asigurând astfel succesul a numeroşi candidaţi de dreapta – va decide, începând cu anul 1934, să-i retragă de fiecare dată când socialiştii erau mai bine plasaţi. C.G.T.U. comunistă va fuziona nici mai mult nici mai puţin cu C.G.T. În numele antifascismului, se vor crea aproape peste tot *fronturi populare*, în special în Franţa şi în Spania, unde vor câştiga alegerile din 1936.

Acelaşi joc pe plan diplomatic. La 10 mai 1933, „Pravda" realizează un viraj spectaculos; va scrie în acea zi că *revizionismul nu este* decât *un alt cuvânt pentru a desemna un nou război mondial*. Or, până la acea dată, ostilitatea comună faţă de Tratatul de la Versailles fusese cheia de boltă a înţelegerii germano-sovietice. Curând, Moscova va pune capăt, este adevărat, fără ciocniri, fructuoasei cooperări pe care, din perioada tratatului de la Rappalo, cele două puteri o urmăreau pe plan militar.

În iulie, Litvinov va semna cu o serie de ţări ve-l cine convenţii privind definirea agresiunii, care reiau un text a cărui aprobare din partea Conferinţei de la Geneva privind dezarmarea o obţinuse el însuşi, conferinţă în care U.R.S.S. manifestă de câteva luni o atitudine din ce în ce mai constructivă. El va angaja cu Cordell Hull, secretarul de

stat al lui Roosevelt, convorbiri care vor duce la recunoaşterea U.R.S.S. de către Statele Unite şi va lichida cu Sir John Simon partea cea mai importantă a contenciosului anglo-sovietic. Şi, mai ales, el se va duce incognito la Paris, unde pactul de neagresiune francorus tocmai fusese ratificat în unanimitate şi unde i se aduc mulţumiri comisarului poporului pentru că susţinuse diverse propuneri franceze la Geneva. Îl întâlneşte pe Daladier, devenit prim-ministru şi sugerează lui Paul Boncour – dacă este să-l credem pe J.B. Duroselle – un acord de consultări 13. Câteva zile mai târziu, Voroşilov, comisar la Apărare, va propune colonelului Mendras, primul ataşat militar francez la Moscova, un schimb de ofiţeri şi va evoca posibilitatea că U.R.S.S. să ceară Parisului instructori şi material. S

Luna următoare, Herriot, care abandonase şefia gul vernului pentru aceea a Comisiei de afaceri străine, va fi primit cu deosebită consideraţie la Moscova. În septembrie, va fi rândul lui Pierre Cot, ministrul Aerului; favorabil el însuşi unei cooperări militare a celor două ţări, acesta nu va ascunde că a fost impresionat de performanţele aviaţiei sovietice. Îi va raportă lui Paul goncour o ofertă a lui Litvinov vizând încheierea unei alianţe *necondiţionate*.

Daladier însă nu va ajunge la aşa ceva. În luna iunie, el se arătase favorabil unui *pact în patru* (anglo-francojta10 german), sugerat de către Mussolini şi care tindea să instituie în Europa un directorat care lăsa pe dinafară Rusia sovietică. Proiectul a eşuat, însă el va căuta în continuare o deschidere spre Germania. Dar el va fi pus în faţa a noi propuneri din partea acesteia; reglementarea definitivă a problemei frontierelor, prin retrocedarea imediată către Reich a regiunii Saar, pentru care Tratatul de la Versailles prevăzuse un plebiscit în 1935; ridicarea

plafonului efectivelor militare germane la 300.000 de oameni (faţă de 100.000 de oameni prevăzuţi la Versailles); limitarea aviaţiei la jumătate din ponderea aviaţiei franceze; renunţarea de către Reich la bombardiere şi la tancuri grele; control general şi reciproc al armamentelor; pact de neagresiune. Roma şi apoi Londra vor relua pe contul lor; – făcând câteva modificări – termenii acestei iniţiative.

Agitaţia internă care va duce la revoltă din 6 februarie 1934 va face ca răspunsul definitiv al Franţei să întârzie până la 17 aprilie. Este o dată de reţinut. Barthou, academicianul gurmand, cu barbişon, care tocmai se instalase la Quai d'Orsay, înclina pentru o acceptare. Toţi ceilalţi miniştri erau împotrivă. După părerea lor, Hitler nu manevră decât pentru a obţine mai mulţi soldaţi. Când îi va avea, el îşi va spori exigenţele. Opinia publică, conştientă de forţa unei ţări care era încă prima putere militară a continentului, va cere fermitate. Barthou se va ralia hotărârii majorităţii. Franţa va declara că *guvernul Reich-ului a făcut imposibile, deliberat sau nu, negocieri Pe care iniţiativa să le-a compromis în însăşi baza lor.* Înainte de a consimţi la o convenţie care *ar legaliza* – cu garanţiile indispensabile privind executarea – *importanta reînarmare a Germaniei... ea va trebui să aşeze în Vrim-planul preocupărilor ei condiţiile propriei sale securităţi*.

Şi ea avea mijloacele să o facă. Putea în câteva zile la primul pretext, să realizeze o expediţie analogă aceleia pe care Poincaré o lansase în 1923 asupra Ruhrului. Ea în 1935, putea să-l oblige pe Hitler să renunţe la serviciul militar obligatoriu, pe care acesta tocmai îl restabilise în dispreţul tuturor tratatelor, după cum mai putea încă, în 1936, când acesta va reocupa zona demilitarizată a Renaniei, să-l constrângă să facă stânga-mprejur. Depoziţiile din cadrul procesului criminalilor de război

germani de la Nürnberg nu lasă nicio îndoială în acest sens. Dar, nu o va face. Nu a făcut-o pentru că aliaţii săi de la Locarno manifestau din ce în ce mai multă rezervă în a o urma. Marea Britanie – care nu mai avea practic armată – va preconiza compromisul. Aceasta se temea de o hegemonie franceză în Europa. Italia, de asemenea. De altfel, Mussolini, care, în 1934, împiedicase anexarea Austriei, trimiţând divizii pe Brenner, după asasinarea de către nazişti a cancelarului Dollfuss, avea să se apropie de Hitler datorită ambiţiilor sale etiopiene. Statele Unite vor împinge izolaţionismul până la a adopta, în 1935, 1936 şi 1937, legi zise de *neutralitate*, care puneau, în caz de război, embargo asupra tuturor livrărilor de arme pentru toţi beligeranţii, fără a face distincţie între agresori şi victime. Va trebui să se aştepte 5 octombrie 1937, pentru ca Roosevelt să ceară, într-un discurs răsunător, pronunţat la Chicago, *punerea în carantină* a zece la sută din populaţia lumii care pune în pericol *pacea, libertatea şi securitatea restului de nouăzeci la sută r*. Nici această sugestie nu va fi urmată de niciun efect practic.

Polonia se va lăsa sedusă de sirenele naziste. Încă din ianuarie 1934, ea va semna cu Reich-ul un tratat de neagresiune şi de neintervenţie, pe care colonelul Beck va avea slăbiciunea să se sprijine în întregime. În 1936, Belgia avea să se întoarcă la neutralitate. Singura ţară care se va ţine de cuvânt dintre semnatarii pactului de la;

Looarno – pact care garanta *statu-quo*-ul la graniţele occidentale ale Reich-ului – va fi Cehoslovacia. Se ştie cum avea să fie recompensată.

Ezitând să folosească forţa, prost asigurată pe flancul drept şi pe flancul stâng, dezamăgită de Polonia care o trata de sus, dar dispunând încă împreună cu Mica înţelegere (România, Cehoslovacia, Iugoslavia) de o zonă de influenţă solidă, cum ar fi putut Franţa respinge

avansurile U.R.S.S?

Şefii armatei, cu Weygand în frunte, erau partizanii acceptării. După mărturia lui Gamelin, ei gândeau să creeze astfel o *puternică contrapondere răsăriteană 10* Germaniei, să evite o nouă cârdăşie germano-rusă care ar fi dus la împărţirea Poloniei, să contribuie la scoaterea Turciei de sub influenţa Berlinului. Cu Alexis Léger, inamovibilul secretar general la Quai d'Orsay, Barthou va acţiona pentru a convinge U.R.S.S. să participe la opera de securitate colectivă şi pentru a o determina înainte de toate să intre în Societatea Naţiunilor. Lenin declarase cândva că aceasta nu era decât o *himeră... o adunătură de sălbatici care caută să-şi smidgă ceva unul altuia* 17. Dar, în decembrie 1933, Molotov admisese că ea juca *rolul de frână împotriva ţărilor care caută să dezlănţuie războiul*. *Se cuvine* – a adăugat el – *să recunoaştem acest lucru ca un fapt pozitiv ls*.

Nouă luni mai târziu, U.R.S.S. va fi admisă la Geneva. Numai trei ţări vor vota împotrivă: Portugalia, Irlanda şi Elveţia. Delegatul Confederaţiei, domnul Motta, va lansa în van anatema contra celor despre care Barthou, citându-l pe Mirabeau, dădea asigurări, spunând că *iacobinii miniştri nu sunt totdeauna miniştri iacobini.*

Ministrul francez, care nu bănuia că avea să cadă la Marsilia, în câteva săptămâni, în compania regelui Alexandru I al Iugoslaviei, sub gloanţele teroriştilor croaţi, „ustaşii", voia să completeze această acţiune prin încheierea unui *Locarno de Est*, vizând frontierele răsăritene ale Germaniei, o replică pentru tratatul care le garanta, începând din 1925, pe cele occidentale. Călătoria sa triumfală la Praga, Bucureşti şi Belgrad ar fi putut să facă să se creadă o clipă în reuşita acestui proiect. Dar Berlinul şi Varşovia nu vor întârzia să-şi manifeste curând o opoziţie, o opoziţie care nu-i lăsa nicio şansă.

Rămânea posibilitatea unei înţelegeri directe cu U.R.S.S. Succesul deosebit, pe care partizanii alipirii regiunii Saar la Germania îl obţinuseră la plebiscitul din ianuarie 1935, pe de o parte, şi antinţarea de către Hitler, la 15 martie, a reintroducerii serviciului militar obligatoriu, pe de altă parte, aveau să o precipite. Laval, care credea că – prin vizita sa la Roma şi întâlnirea francoanglo-italiană de la Stresa din aprilie – realizase unitatea frontului occidental contra oricărei repudieri unilaterale a tratatelor, va semna, la 2 mai 1935, cu ambasadorul Sovietelor, Potemkin, un pact de asistenţă mutuală, restrâns la continentul european. Neliniştită de posibilele revendicări germane privind regiunea sudetă, unde trăia o importantă minoritate germanofonă, Cehoslovacia – care credea profund în solidaritatea slavilor – va urma curând acest exemplu. Dar Marea Britanie va continua să cocheteze cu Berlinul. În luna iunie, ea nu va ezita să încheie cu Reich-ul – fără să se consulte cu nimeni şi în pofida Tratatului de la Versailles – un acord prevăzând că tonajul flotei germane de război putea atinge 35 la sută din cel al lui Royal Navy.

Închiderea pactului franco-sovietic – care se va referi, aşa cum o dorea Parisul, la Societatea Naţiunilor şi, fără a-l numi expres, la proiectul Barthou al unui Locarno de Est – va fi urmată de o călătorie a lui Pierre Laval la Moscova. Avocatul din d'Aubervilliers, devenit – graţie talentului său în afaceri – stăpân la Chiteldon şi şef al diplomaţiei franceze, va aprecia cu un ochi sceptic statisticile care! vor fi prezentate în colhozuri. Va merge până acolo încât să-şi înfunde degetul în urechea unei vaci pentru a-şi da seama, după grosimea stratului de cerumen, de realitatea producţiei record de lapte care se punea pe seama ei. Se va plictisi la reprezentaţia cu *Sadko*, la fel ca şi atunci când parcursese, cu câteva luni mai devreme, *Foro*

Romano, fără să manifeste nici cea mai mică emoţie. A fost fascinat de personalitatea lui Stalin, mai mult chiar decât de aceea a lui Mussolini. Cu acest stăpân viclean, socoteşte că va putea să joace cu deosebită abilitate. Eludând convorbirile militare, care îi fuseseră propuse, la ieşirea din Kremlin el va flutura triumfal un comunicat în care se spunea: *Domnul Stalin înţelege şi aprobă deplin politica de apărare naţională a Franţei de menţinere a forţei ei armate la nivelul cerut de securitatea sa* 20. Ca urmare, comuniştii francezi – care până atunci îi tratau pe ofiţeri drept. Nişte dobitoci – vor ajunge de azi pe mâine să voteze creditele militare, să cânte „La Marseillaise”, să-şi pavoazeze tribunele cu tricolorul şi să o sărbătorească pe Ioana d’Arc.

Oamenii politici francezi cei mai ostili lui Laval au tendinţa să salute în această frază a comunicatului referitor la călătoria sa la Moscova. O capodoperă a politicii sale. Visul multora dintre ei, şi în special al lui Guy Mollet, al generalului de Gaulle şi al lui Valéry Giscard d’Estaing, va fi acela de a-i neutraliza pe comunişti, făcându-i pe conducătorii sovietici să înghită politica Parisului. Dar, în afară de faptul că era cam şocant să-i vezi pe conducătorii francezi recunoscând dreptul de supraveghere al ruşilor în problemele lor interne, ne putem întreba dacă, orice s-ar spune, nu era în interesul deosebit al lui Stalin, în 1935, de a împinge Franţa să se reînarmeze. Aşa cum guvernul Flandin-Laval căuta – prin mijlocirea pactului – să uşureze *obligaţiile asumate de către Franţa cu titlul de jandarm al Europei şi să diminueze prin această revizuire o sarcină considerată prea grea 21*, pentru a-l cita pe Pierre Renouvain, tot aşa, desigur, Stalin căuta înainte de orice să determine Franţa să participe la protecţia U.R.S.S.

Pactul menit să-l impresioneze pe Hitler – care, de

altfel, l-a folosit drept pretext ca să ocupe Renania – va contribui la crearea unui sentiment de securitate în Franţa, puţin propice unui efort militar totuşi atât de necesar: Dar principalul său defect – ca şi acela al pactului sovieto-cehoslovac – era că se baza pe două contradicţii capitale. Nefiind în stare să le depăşească, falimentul diplomatic din 1939 era inevitabil.

Franţa avea o graniţă comună cu Germania; U.R.S.S. nu avea. Altfel spus, dacă Reich-ul – violând suveranitatea Poloniei – ar fi traversat-o pentru a ataca Rusia, Franţa s-ar fi văzut obligată să-l atace. Dar dacă Reich-ul ataca Franţa, U.R.S.S. – pentru a-i veni în ajutor – ar fi trebuit să ceară drept de trecere fie statelor baltice, fie Poloniei sau României, toate acestea temându-se, pe atunci, mai mult de ruşi decât de nemţi, convinse fiind că dacă soldaţii lui Stalin ar fi intrat pe teritoriul lor pentru a le da ajutor, acolo ar fi rămas, cel puţin în limitele frontierelor lor istorice.

Ceea ce s-a întâmplat ulterior a dovedit că au avut dreptate. Dar, refuzând alianţa, nu s-au ales cu altceva decât că s-au aflat, pe rând, mai întâi sub dominaţia. Germaniei şi apoi sub cea a U.R.S.S. N-ar fi fost mai înţelept din partea lor dacă nu să consimtă la o normalizare a geografiei politice a Europei răsăritene, cel puţin să prevadă, încă pe timp de pace, cazul în care Armata roşie ar fi putut să le folosească teritoriile în itinerariile ei? În acest domeniu, principala răspundere îi revine Poloniei şi, în special, ministrului afacerilor străine, colonelul Beck, legat de o derizorie politică de prestigiu. Nu numai că el va refuza cea mai mică cooperare cu Kremlinul, dar va merge până acolo – atât de mare îi era încrederea în nazişti – încât va participa împreună cu aceştia la dezmembrarea Cehoslovaciei.

Ani de-a rândul diplomaţii francezi şi cehoslovaci se

vor strădui în zadar să obţină consimţământul Varşoviei şi al Bucureştilor pentru trecerea trupelor sovietice. Acesta este motivul pentru care convorbirile pe probleme militare, duse la Moscova de către misiunile occidentale, vor eşua în vara anului 1939. Între timp, se vor produce o mulţime de evenimente care vor afecta foarte serios climatul negocierilor, fiecare dintre părţi bănuind că cealaltă intenţionează să abată asupra ei furtună ameninţătoare.

Era acesta într-adevăr calculul lui Stalin? Î*ncă din 1936, generalul Schweisguth, ataşatul militar al Franţei la Moscova, estima, într-un raport confidenţial, că guvernul sovietic spera să joace rolul de arbitru al situaţiei faţă de o Europă epuizată de o luptă pe care Voroşilov o prevedea a fi nemiloasă 22. În ceea* ce-i *priveşte, ambasadorul Potemkin va ajunge să-i spună într-o zi colonelului Fabry, ministrul de război*: *Rusia Sovietelor s-a născut din primul război mondial. Din cel de-al doilea război mondial se va naşte Europa Sovietelor23. De cealaltă parte, Georges Bonnet, ministru al afacerilor străine în 1938 – 1939, nu se va sfii să scrie*: Î*n cursul unei dezbateri hotărâte de Comisia parlamentară de anchetă asupra evenimentelor intervenite din 1939 până în 1945, un martor important declara*: *„Politica domnului Georges Bonnet a constat în a-i face pe ruşi şi pe germani să se bată între ei”*. *Ce-i drept, nu doream războiul pentru niciun popor din Europa. Dar nu voi dezavua totuşi această interpretare pătrunzătoare dată politicii mele 2*.

Încă din momentul încheierii pactului franco-sovietic, era evident că acesta nu va fi suficient pentru a risipi vechile prejudecăţi. Laval – potrivit celor spuse de primul-ministru din acea epocă, Pierre-Étienne Flandin – nu îl semnase *decât cu foarte multă silă* şi împins *de un interes electoral imediat*5. Guvernul francez va insista – împotriva dorinţei Kremlinului ca el să opereze *automat* – să se

introducă în acesta un articol specificând că el va intra în acţiune doar în cazul în care Con, siliul Societăţii Naţiunilor va considera că se produsese o agresiune. El va refuza să îl completeze printr-o con, venţie militară. La reîntoarcerea sa de la Moscova, Laval se va opri la Cracovia, pentru a asista la funeraliile mareşalului Piłsudski, bătrânul dictator polonez. Va avea o lungă întrevedere cu Göring, şeful delegaţiei germane, întrevedere care va trezi curând bănuielile sovietice. Atâta timp cât va rămâne la putere, el se va strădui să-şi păstreze şansele unei apropieri cu Berlinul. De asemenea, nu se va grăbi să supună pactul spre ratificare celor două Camere.

Când, în februarie 1936, cu câteva zile înaintea reocupării Renaniei de către germani, se va deschide în fine dezbaterea privind ratificarea, climatul tera mult schimbat. Apropierea alegerilor, teama de succesul Frontului Popular vor face ca marea majoritate a dreptei să ezite să-şi dea voturile sale pentru un tratat ai cărui campioni cei mai entuziaşti erau, bineînţeles, comuniştii. Pentru a smulge decizia, Flandin – devenit între timp ministrul afacerilor străine – va trebui să insiste asupra caracterului strict limitat al obligaţiilor pe care tratatul le impunea Franţei.

Între timp, războiul din Etiopia a început să transforme în conflict ideologic ceea ce nu era până atunci decât o luptă de-a dreptul clasică ca inspiraţie, dacă nu ca metode, între o ţară învinsă, căutând să iasă din nenorocirea în care o plasase soarta armelor, şi învingători, interesaţi să menţină *statu-quo*-ul. Înrudirea concepţiilor politice nu îl împiedicase pe Mussolini să se opună ambiţiilor austriece ale lui Hitler. Dar alegând imperiul Negusului pentru a-şi satisface poftele sale colonialei Ducele a atacat o ţară membră a Societăţii

Naţiunilor El a pus astfel în mişcare mecanismul securităţii cole? Tive. Sau mai curând caricatura acestuimecanism, pe „¡ tru că sancţiunile votate de către Adunare nu se vor aplica niciodată în privinţa singurului produs care le-ar fi făcut eficace: petrolul. Fiecare, de altfel, cu Laval în frunte, se va strădui să le eludeze. În ceea ce-o priveşte, U.R.S.S. va spori exporturile sale de ţiţei spre Italia şi Litvinov va menţine cele mai bune raporturi cu reprezentanţii lui Mussolini. El va fi printre primii, odată Addis-Abeba căzută, care vor propune ridicarea sancţiunilor. Hitler va trage cel mai mare folos din acest ultim război colonial. Furnizând guvernului de la Roma pe scară largă produsele de care era privat ca urmare a blocadei internaţionale, el îl va obliga la acea recunoştinţă care va fi plătită, în 1936 şi 1938, când Roma va asista, fără să reacţioneze, la remilitarizarea Renaniei şi apoi la Anschluss.

Solidaritatea care se va contura între cei doi dictatori în privinţa Etiopiei avea să se sudeze în războiul din Spania, până la punctul de a da naştere, după aceea, *pactului de oţel.* Încă din prima clipă, Mussolini – a cărui megalomanie s-a înzecit ca urmare a victoriei sale din Africa şi care visa să-i înlăture pe englezi din Mediterana, rebotezată „mare nostro” – le va da generalilor rebeli sprijinul masiv pe care li l-a promis, cu câteva luni înainte, când aceştia îl puseseră la curent cu proiectele lor. Hitler îi va urmă rapid exemplul. Dar U.R.S.S. – puţin doritoare să-şi creeze complicaţii la distanţă şi să tensioneze şi mai mult relaţiile sale cu Berlinul pentru un regim în rândurile căruia conta în realitatea pe puţini prieteni – va respecta, timp de două luni, ca de altfel şi Franţa, o politică de strictă neintervenţie.

Asupra raţiunilor pentru care ea îşi va schimba brusc atitudinea suntem obligaţi să rămânem în sfera ipotezelor.

Poate că Stalin considera imposibil – aşa cum apreciază Broué şi Termine 26 – să rămână indiferent în faţa fmoţiei generale a cercurilor de stânga. Poate că, cu pesimismul său obişnuit, el subapreciase capacitatea de rezistenţă a republicanilor. Fapt este că, în toamnă, se hotărăşte să trimită guvernamentalilor – contra plată armele, avioanele, experţii care aveau să susţină hotă «rărea lor şi aveau să le permită, timp de doi ani şi mai bine, să-i ţină pe franchişti în frâu.

Excesele roşilor, şi în special profanarea bisericilor şi a mormintelor, relatate cu satisfacţie de către o presă mai discretă în legătură cu atrocităţile celeilalte tabere! au trezit în Franţa un frison de oroare, comparabil acel lui a pe care l-a încercat opinia publică occidentală după revoluţia rusă. Maniera în care U.R.S.S. se va amesteca în treburile interne ale nefericitei Spânii, promovată la rangul, puţin de invidiat, de teren de încercare pentru viitorul război mondial, complica şi mai mult sarcina celor care vedeau în prietenia cu ea singurul mijloc pentru a ţine în frâu ambiţiile hitleriste.

Ambasadorul rus Rosenberg şi consulul general la Barcelona, Antonov-Oovsenko, sprijiniţi pe un partid comunist care îşi va. Vedea înzecit numărul membrilor săi în câteva luni, se comportau la Madrid şi în Valencia ca într-un veritabil protectorat. Liderii socialişti Largo-Caballero, primul ministru, şi Indalecio Prieto, ministrul de război, care cereau să li se reziste, vor trebui să cedeze locul docilului Negrin, care va merge până la a adopta, la 14 aprilie 1937, un decret interzicând expres orice critică la adresa guvernului rus. Din acest moment, Kremlinul se va ocupa mai ales de epurarea Frontului Popular de elementele sale stângiste, principalii concurenţi ai comuniştilor, şi – pentru a-i linişti pe moderaţi – de blocarea oricărei măsuri de inspiraţie colectivistă. Cu

excepţia mărturisirilor, care vor lipsi întotdeauna, procesul conducătorilor P.M.U.M. (Partidul Muncitoresc de Uniune Marxistă) se va asemăna în mod sinistru proceselor de la Moscova. „Pravda” nu se va ascunde: *În Catalonia* – va scrie ea – *eliminarea troţchiştilor şi a anarhosindicaliştilor a şi început*; *ea va fi urmărită cu aceeaşi energie ca şi în U.R.S.S.* 27. Însăşi pojitia secretă sovietică, /N.K.V.D/se va însărcina cu asasinarea liderului troţemst l\m şi a anarhiştilor Berneri şi Martínez.

În Franţa, teama de a se molipsi cu microbul dramei care sfâşia Spania vecină era cu atât mai răspândită, cu cât partidul lui Thorez şi Duclos ducea o violentă campanie pentru intervenţie, iar cruciada franchistă făcea să apară în rândurile dreptei numeroşi admiratori. Conducătorii. Guvernului Frontului Popular erau sensibili la acoperirea pe care pactul franco-sovietic o asigura agitaţiilor tumultuosului lor partener de extremă stânga. Lui Robert Coulondre, ambasador la Moscova, care îşi va lua în primire postul la sfârşitul anului 1936, Yvon Delbos, ministrul afacerilor străine, îi va da instrucţiuni care dovedesc cea mai mare neîncredere. El îi va împărtăşi teamă să că nu cumva Stalin să încerce să împingă Franţa într-un război contra Germaniei. Îi va cere să-i facă pe interlocutorii săi ruşi să înţeleagă bine că trebuie să înceteze amestecul lor în afacerile interne franceze, dacă nu vor să vadă compromis 28 pactul din 1935.

Léon Blum însuşi nu-şi va pierde speranţa de a se înţelege cu Hitler. Persecuţiile antisemite ale nazismului nu-l vor împiedica să-l primească la Paris, cu ocazia semnării unui acord comercial, pe marele patron al economiei germane, doctorul Schaebt, şi să-i facă ambasadorului Reich-ului la Paris, von Welezeck, propuneri de apropiere, pe care acesta le va comenta pentru şeful său în termeni dispreţuitori: *cel bătut întinde*

mâna celui care l-a lovit 2I. În ceea ce îl priveşte pe Delbos, care – în noiembrie 1937 – realiză un turneu în Europa răsăriteană, Turneu care va pune în evidenţă scăderea influenţei franceze în ţări mult timp obişnuite să se orienteze spre Paris, acesta va omite în mod deliberat să se ducă la Moscova.

Aliatului sovietic, guvernul Frontului Popular va continua să-i prefere, într-adevăr, în ciuda flirtului său îndrăzneţ cu Berlinul, Polonia ultrareacţionară a colonelului Beck, pe care toată lumea de la Paris o lua drept o mare putere şi pentru care fusese acceptat un credit enorm în scopul cumpărării de armament. Dar privirile se vor întoarce mai ales spre Anglia. În ciuda pasivităţii sale dezastruoase în momentul reocupării Renaniei, sc. 1 va aştepta prea adesea din partea Angliei dacă nu definirea politicii de urmat, cel puţin asentimentul pentru punerea ei în practică. După cum, începând cu anul 1947 S Europa va cere Statelor Unite să asigure *leadership-ul*i Or, în Anglia tocmai se instalase un nou guvern. Şeful acestuia era conservatorul Neville Chamberlain, anticomunist hotărât, plin de iluzii în privinţa dictatorilor, faţă de care predică *înţelegere* şi conciliere. Se va pune repede pe treabă. La 2 ianuarie 1937, va încheia cu Mussolini un *gentleman's agreement*[8], privind *statu-quo*-ul în Mediterana. În noiembrie, va recunoaşte *de facto* guvernul franchist. Aceste iniţiative s-ar fi putut justifica dacă ar fi fost luate pentru a-l despărţi pe Hi1 tier, înainte de a fi prea târziu, de cele două puteri

8 Gentlemen's agreement (engl.) — înţelegere internaţională încheiată de obicei verbal de către reprezentanţi oficialj ai statelor. Faptul că aceste înţelegeri nu au formă scrisă nu exclude caracterul lor obligatoriu. Dificultatea care rezultă din asemenea înţelegeri constă numai în stabilirea conţinutului exact al acordului realizat pe această cale. Din această cauză, statele recurg rar la încheierea unor acorduri sub formă de1 gentlemen's aqreement. (n. tr.)

care nu făcuseră o opţiune definitivă. Dar, în aceeaşi lună noiembrie, Halifax, lord al sigiliului privat[9], se duce personal la Hitler. Îl felicită pentru faptul că *prin împiedicarea comunismului în propria lui ţară a stăvilit expansiunea spre Apus*. El va admite că *s-au făcut erori în Tratatul de la Versailles* şi că acestea *trebuie* îndrepf *ţaţe 30*.

Şi iată că, două luni mai târziu, Halifax îl va înlocui. Poreign Office* pe admirabilul Anthony Eden, care dernisionase în semn de protest faţă de refuzul lui Chamberlain de a încuraja o propunere confidenţială a lui Roosevelt, favorabil unei discuţii între marile puteri în legătură cu metodele de revizuire paşnică a acordurilor internaţionale. Primul ministru n-a înţeles interesul de a folosi această ocazie pentru a-i smulge pe americani din izolaţionismul lor. Acesta era în acelaşi timp dispus, contrar părerii propriului ministru de externe, să recunoască *de jure* suveranitatea italiană asupra Etiopiei şi să închidă ochii în legătură cu intervenţia fascistă în Spania. El ar fi vrut să obţină astfel o reînnoire a garanţiei Italiei pentru *statu-quo*-ul austriac, cu atât mai necesară cu cât, la 12 februarie 1938, Hitler a impus cancelarului Schussnigg prezenţa nazistului Seyss-Inquart în fruntea Ministerului de Interne. Dar Mussolini hotărâse deja să se

---

9 Lord Privy Seal (engl.) — lord al sigiliului privat. înalt' funcţionar de stat britanic, a cărui funcţie oficială nominală este de „păstrător al micului sigiliu al statului", dar care poate fi numit şi membru al cabinetului însărcinat cu funcţii speciale. (n. tr.) ' ^

Coridorul polonez — fîşie strimtă de teritoriu, care leagă Polonia de Marea Baltică, aparţinînd pînă la sfîrşitul primului război mondial Germaniei ; prin Tratatul de la Versailles (1919) a fost atribuit Poloniei, măsură neacceptată de către germani- Din punct de vedere militar, Coridorul era de neapărat; în sep^ tembrie 1939, imediat după izbucnirea celui de-al doilea război mondial, el a fost traversat şi ocupat de către trupele germane-, (n. tr.)

încline în faţa inevitabilului. Departe de a încerca să organizeze cu Franţa – şi cu atât mai puţin împreună cu U.R.S.S. – protecţia acestei victime vizate de poftele germane, Chamberlain îl va lăsa pe Halifax să declare, în Camera Comunelor, la 21 februarie, că Marea Britanie n-a acordat *nicio garanţie* guvernului de la Viena. Era pentru Hitler o adevărată încurajare ca să acţioneze. Bomba Anschlussului – primul trăsnet al furtunii care avea să se abată asupra Europei – va exploda la 13 martie. Demisionar de trei zile, guvernul francez, prezidat de către Camille Chautemps, va sonda Londra asupra oportunităţii unor măsuri militare. Răspunsul va fi negativ. Revenind la putere, Léon Blum va adresa Berlinului o notă de protest. Îi va fi înapoiată ca reprezentând un amestec în afacerile interne germane.

U.R.S.S. va fi singura care va reacţiona. Conducătorii săi ştiu să citească o hartă. Anexarea Austriei pregăteşte *în mod evident o operaţiune împotriva Cehoslovaciei, alt** *cărei fortificaţii măreţe au pierdut de pe o zi pe altatreaga lor valoare. Încă de la 17 martie, aceştia se vor declara gata* să ia în considerare fără întârziere – împreună cu celelalte puteri, în cadrul Societăţii Naţiunilor sau în afara acesteia – măsuri practice... destinate şi pună stavilă extinderii agresiunii31. *Dar englezii vor respinge această sugestie care risca să agraveze – potrivit lor* – tendinţa de creare a unor grupări exclusivistă de naţiuni, *ceea ce nu ar fi avut un efect* favorabil asupra şanselor păcii în Europa32. *Se înţelege că „Pravda” nu va găsi o altă explicaţie posibilă pentru anexarea Austriei decât existenţa unui acord secret între Anglia şi Germania. La 23 martie, Litvinov va declara ambasadorului Statelor Unite că – după părerea sa –*, în foarte scurt timp, Germania va pune mâna pe coridorul polonez şi pe Danzig *şi că* era pe deplin sigur că la vară Cehoslovacia va constitui o

problemă, *date fiind* presiunile minorităţii germane din această ţară Asupra lui Hitler.

Note:

— *Foreign Office* – Ministerul britanic al Afacerilor Externe, constituit, în urma reformelor lui Anthony Eden (1943), din serviciile diplomatice, comerciale şi consulare, (n.tr.)

Litvinov se temea că nu cumva Cehoslovacia să se încline în mod voluntar în faţa exigenţelor Germaniei din lipsă de încredere în Franţa şi pentru că era înconjurată complet. *Iar în această privinţă, va continuă el* Franţa nu are niciun fel de încredere în Uniunea Sovie» ţică şi Uniunea Sovietică nu are niciun fel de încredere în Franţa. *Dacă nu intervenea o* schimbare de guvern sau de politică *la Londra, care îi părea improbabilă, Litvinov aprecia că, în puţin timp*, nu vor mai rămâne să facă faţă unei Europe dominate de fascism decât Marea Britanie la Vest şi Uniunea Sovietică la Est 33.

Evoluţia evenimentelor avea să verifice aproape cuvânt cu cuvânt această previziune. La 24 aprilie, conducătorul sudeţilor, Konrad Henlein, lansa – dulpă o vizită la Führer – campania pentru alipirea la Reich a teritoriilor locuite de germanofoni. Sfătuind Praga să manifeste o atitudine prudentă, U.R.S.S. va aminti în particular şi în public angajamentele pe care le luase faţă de guvernul Beneš. George Bonnet, care tocmai se instalase la Quâi d'Orsay, va pretinde apoi că a încercat în zadar să-i convingă pe miniştrii englezi de pericol; aceştia au făcut cunoscut că nu erau legaţi de cehi prin niciun tratat şi că nu aveau intenţia să se bată pentru aceştia. Îl va întâlni după aceea pe Litvinov la Geneva, oare va declara că dacă Franţa îşi îndeplineşte obligaţiile faţă de cehi, U.R.S.S. va face acelaşi lucru. Cu condiţia însă de a obţine din partea României sau a Poloniei un acord explicit

pentru trecerea prin teritoriul lor sau pentru survolarea acestora. Or, acestea nici nu voiau măcar să audă vorbindu-se de aşa ceva, ceea ce nu va împiedica de altfel Uniunea Sovietică să livreze discret Cehoslovaciei câteva zeci de bombardiere.

Pentru guvernul francez acesta era un argument suficient ca să renunţe la convorbirile militare pe care se gândise o clipă să le angajeze cu Moscova. Ei nu va mai considera necesar pe viitor să aprofundeze ideea unui apel la Spcietatea Naţiunilor – avansată de către Litvinov – căreia i s-ar fi cerut să invite Bucureştii să lase să treacă trupele ruseşti în caz de agresiune nazistă.

Încă de la începutul verii, Moscova lua drept bun, sau se făcea că ia drept bun, faptul că Parisul şi Londra nu se vor opune dezmembrării Cehoslovaciei. Nu se lua nicio măsură militară. Presa abia evoca criza internaţională. Revenind de la Paris, la 11 septembrie, ambasadorul Franţei n-a putut să smulgă niciun cuvânt adjunctului ministrului sovietic al afacerilor străine. Ministrul României la Moscova[10], al cărui guvern s-a obişnuit târjj ziu cu ideea unei înţelegeri cu Rusia, va ieşi stupefiat de la o întâlnire cu Litvinov. *Acesta* – va raporta Coulondre – *abia i-a vorbit despre pericolul de război şi nu i-a spus nimic în legătură cu ceea ce U.R.S.S. aşteptă din partea României 3"*. Desigur, acelaşi Litvinov a reafirma în faţa Societăţii Naţiunilor, la 21 septembrie, că ţara sa este dispusă să vină în ajutorul Cehoslovaciei, în măsura în care Franţa îşi va respecta propriile sale angajamente. Nu se putea obiecta nimic în acest caz. Era exact ceea ce o obligă tratatul din 1935. Dar ce valorează aceste cuvinte dacă autorul lor era convins că Franţa nu va acţiona?

Churchill, pe atunci simplu deputat conservator, n-a

---

10 Nicolae Dianu, trimis extraordinar şi ministru plenipotenţiar al României la Moscova, între 24 iunie 1938 — 1 octombrie 1939. (n. tr.)

încetat să critice climatul de defetism. Fierbând de ne „răbdare, el se va repezi la Paris să-i întâlnească pe Reynaud şi Mandel, partizani ai rezistenţei; la reîntoarcere se va întâlni cu Chamberlain. Va obţine din partea acestuia din urmă ca Foreign Office-ul să declare la data de 26: *Dacă, în ciuda tuturor eforturilor primului mi-a nostru, Germania va ataca Cehoslovacia, rezultatul imediat ar fi că Franţa s-ar vedea obligată să vină în ajutorul aliatului său şi că Marea Britanie şi Rusia se vor alătura în mod sigur* Franţei35. Dar nimeni nu crezuse de cuviinţă să consulte Rusia, astfel pusă în cauză. Patruzeci şi opt de ore mai târziu, Mussolini va lua iniţia-l tiva conferinţei care va duce la acordul de la München. Pentru Stali n, acesta nu va constitui o surpriză. Dar el va confirma, prin temerile sale, hotărârea sa de a ¡se descurcă, la nevoie, fără occidentali, adică, de fapt, în detrimentul lor.

Eşecul securităţii colective nu era mai puţin evident în Asia, unde proiectele Japoniei erau cel puţin la fel de neliniştitoare că ale Germaniei în Europa. În noiembrie 1936, Tokio şi Berlin au semnat un pact anti-Comintern, al cărui text era prea nesemnificativ pentru ca Litv inov să nu presimtă curând – greşit de altfel – existenţa unui protocol secret privind viitoarele planuri de cucerire.

În decembrie, se va produce un eveniment surprinzător, care va da de gândit că U.R.S.S. doreşte să se reconcilieze cu Chiang Kai-shek împotriva Japoniei. Acesta căzuse într-adevăr într-o capcană întinsă de tânărul mareşal Chiang Hsue-liang, care se înţelesese în secret cu comuniştii.

Or, la 15 iunie 1935, *guvernul central al Republicii Sovietice Chineze* ceruse poporului *să-l împuşte pe loc*, dacă din fericire ar fi reuşit să pună mâna pe el, pe *lacheul imperialismului*:! (i, altfel spus, pe generalisim. Dar, după cincisprezece zile de detenţie, în timpul cărora extrema

stângă a cerut executarea sa, Chiang Kai-shek va fi eliberat în ziua de Crăciun, la indicaţiile exprese ale lui Zhou Enlai (Ciu En-lai), sosit cu avionul de la Yenan. Explicaţiile date militanţilor vor dezvălui că la originea acestei lovituri de teatru s-au aflat directivele Cominternului.

Efectiv, atunci când în iulie 1937, trupele Mikadoului se vor lansa în operaţiuni împotriva marilor oraşe chinezeşti, care nu vor provoca în Europa şi în Statele Unite decât proteste platonice, Chiang va încheia cu U.R.S.S. un pact de neagresiune, curând urmat de o nouă alianţă cu Mao. Moscova va da în curând un foarte important ajutor militar şi financiar armatei naţionaliste, 24 din diviziile acesteia fiind echipate prin grija să armata roşie chineză va fi rebotezată drept *Armata a VIII-a* şi plasată sub autoritatea nominală a guvernului central. Şi când, în 1938, trupele nipone se vor aventura spre graniţele Mongoliei exterioare, armata sovietică va intra ea însăşi în acţiune, provocându-le o înfrângere insuficient remarcată în Occident, unde nonconformiştii continuau să facă ironii pe seama aptitudinilor războinioe ale bolşevicilor.

U.R.S.S. se va abţine să ceară permisiunea Societăţii Naţiunilor sau concursul marilor democraţii. Ea nu va mai conta decât pe sine. În aceeaşi perioadă, ea îşi va rechema voluntarii din Spania şi va începe să exerciţi asupra Finlandei – în scopul de a o determina să par J ticipe la apărarea împotriva lui Hitler – o presiune care va duce, în decembrie 1939, *la războiul de iarnă*.

Democraţiile occidentale, care nu fuseseră capabile să făurească Europa, în momentul în care Germania era dispusă la acest lucru, au pierdut ocazia unică care li se oferise: o înţelegere cu patria revoluţiei – care avea puternice motive să se plângă de reglementarea din 1920 –

pentru a participa la garantarea acestei reglementări. Şi ele o vor plăti scump.

Bibliografie şi note

1. KORBEL, op. cit., p. 271.

2. W. SCOTT, *Alliance against Hitler*, Durham (U.S.a), Duke University Press, 1962, p. 4. Traducere franceză apărută în 1965 la Éditions Payot.

3. Citat de BENOIST-MÉCHIN, *Histoire de l'armée allemande*, Paris, Albin-Michel, 1938, tom II, p. 590.

4. *Ibid.*, p. 591.

5. Jeanne DEGRAS, *Sur l'histoire du Comintern*, „Contrat social”, ianuarie 1961, p. 10.

6. KOESTLER, în *The Cod that Failed*, London, Hamish Hamilton, 1950, p. 63.

7. KEESING S, op. cit., p. 3 779 H.

8. *Moscow and the Năzi*, Survey, London, octombrie 1963, p. 131. J

9. „Le Temps” din 30 decembrie 1933.

10. HITLER, *Mein Kampf*, München, Zentralverlag der NSDAP, 1938, p. 742.

11. *Ibid.*, p. 154.

12. Histoire du P.C.U.S., ediţia din 1960, op. cit., *p. 580*.

13. J.B. DUROSELLE, Louis Barthou et le rapprochement jranco-*soviétique en 1934, în „Cahiers du Monde russe et soviétique”, vol. III, IV, 1962, p. 531*.

14. „Le Temps”, din 20 aprilie 1934.

15. DUROSELLE, De Wilson à Roosevelt, op. cit., *p. 268 – 269*.

16. GI. GAMELIN, *Servir*, Paris, Pion, 1946, tom II, p. 132.

17. LÉNINE, La révolution bolcheviste, op. cit., *p. 196*.

18. „Le Temps” din 30 decembrie 1933.

19. G. TABOUIS, *Vingt ans de suspense diplomatique*, Paris, Albin-Michel, 1958, p. 197.

20. „Le Temps” din 17 mai 1935.

21. RENOUVIN, *Les crises du XXe siècle*, Paris, Hachette.

1958, tom II, p. 83.

22. G. BONNET, *Le Quai d'Orsay sous trois Républiques*, Paris, Fayard, 1961, p. 166.

23. A. FABRE-LUCE, *Histoire de la révolution européenne*, Paris, Domat, 1954, p. 272.

24. BONNET, op. cit., p. 244...

25. P.E. FLANDIN, *Politique française*, Paris, leş Éditions nouvelles, 1947, p. 294.

26. BROUÉ et TERMINE, *La Révolution et la guerre d'Espagne*, Paris, Éditions de mânuit, 1961.

27. *Ibid.*, p. 215 – 216.

28. Robert COULONDRE, *De Moscou à Berlin*, Paris, Hachette.

1959, p. 159.

29. BONNET, op. cit., p. 178.

30. *Akten zur Deutschen Auswärtigen Politik 1918 – 1945*, Seria D, vol. I, Baden-Baden, 1950, p. 46 – 48.

31. Ivan MAISKY, *Who Helped Hitler*? London, Hutchinson, 1964, p. 74 – 75.

32. *Ibid.*, p. 75. X

33. Joseph DAVIES, *Mission à Moscou*, Montreal, Éditions de l'Arbre, 1944, p. 258 – 259. V

34... COULONDRE, op. cit., p. 159.

35. KEESING S, 3 239 A”.

36. „Correspondence internaţionale” din 3 augusv 1935.

X!

5.

DOUĂ CARTUŞE PE ŢEAVĂ

Singurii care în această tragi-comedie îşi urmăresc imperturbabil vechile lor obiective şi care joacă magistral sunt *ruşii*.

MARX

(Scrisoare către Lion Philips – 25 iunie 1864)

Mulţimea care îl aclamă pe un Daladier stupefiat, la 29 septembrie 1938, la reîntoarcerea sa de la München, dădea expresie înainte de orice sentimentului de uşurare că nu a fost obligată să se bată pentru a-i menţine pe germanii din Sudeţi sub dominaţia autorităţilor de la Praga. Cu patruzeci şi opt de ore mai devreme, la radio, Chamberlain dădea glas fără menajamente sentimentelor sale: *Cât este de oribil, de fantastic, de incredibil* – a spus el – *că noi a trebuit să săpăm tranşee şi să încercăm măştile de gaze din cauza unei dispute intervenind într-o ţară îndepărtată, iscată cu nişte oameni despre care noi nu ştim nimic i*.

Dar Cehoslovacia nu era singura care avea să plătească preţul păcii, pe care naivul prim-ministru britanic credea că o dobândise *pentru vremea* sa2. Democraţiile occidentale dădeau impresia că au abandonat în întregime Europa răsăriteană. Acordul de la München prevedea desigur că problemele de frontieră vor fi reglementate de acord cu cei patru. Dar ele nu vor reacţiona la ultimatumul adresat Pragăi, câteva zile mai târziu, de către Varşovia, pentru a o obliga să-i cedeze regiunea Teschen. Ele nu vor face obiecţii nici la arbitrajul italo-german care va atribui Ungariei, în noiembrie, o parte a Slovaciei. Când Ribbentrop îi va face în Decembrie o vizită la Paris lui Georges Bonnet, pentru a semna împreună cu acesta o declaraţie comună, după modelul aceleia pe care Hitler şi Chamberlain o dăduseră publicităţii, la 30 septembrie, îi va părea firesc să interpreteze o frază a gazdei sale, privind *dezinteresul*

manifestat de Franţa în momentul Münchenului, ca extinzându-se la toţi vecinii răsăriteni ai Reich-ului. Léon Noël, pe atunci ambasador la Varşovia, va relata, de altfel, că ministrul său i-a împărtăşit în această perioadă intenţia sa *de a denunţa pur şi simplu şi fără întârziere acordurile Franţei 3*. El înţelegea prin aceasta, alături de acordurile franco-poloneze, pactul de asistenţă mutuală franco-sovietic.

Nici Berlinului, nici Moscovei nu le-a trebuit mult timp ca să vadă în înţelegerea dintre cei patru o excludere a U.R.S.S. din Europa. *Germania a reuşit să elimine Rusia din concertul marilor puteri*. *Acesta este aspectul istoric al Münchenului*, va scrie „Fremdenblatt” din Hamburg. Mareşalul Keitel, viitorul comandant şef al Wehrmaeht-ului, va confirma acest lucru în depoziţia la procesul de la Nürnberg: *Scopid Münchenului era de a elimina Rusia din Europa, de a câştiga timp, şi de a desăvârşi înarmarea noastră* în ceea ce-i priveşte, Litvinov avea să declare ambasadorului Franţei, când acesta va veni să-l informeze umilit – şi numai la 4 octombrie –, despre acordul încheiat cu Hitler: *Constat pur şi simplu că puterile occidentale au ţinut în mod deliberat U.R.S.S. În afara negocierilor*. *Dar comisarul poporului nu se va rezuma la atât*. *El va adăuga*: *Bietul meu prieten, ce aţi făcut*? *În ce ne priveşte, nu văd o altă ieşire decât o a patra împărţire a Poloniei5*.

Astfel, trădată de aliaţii săi, U.R.S.S. va replica ameninţându-i că va căuta la rândul ei să abată furtuna”. În săptămânile care vor urma, ea îşi va multiplica avertismentele, adesea prin persoane interpuse. În decembrie, primul ministru bulgar, Kiosseivanov, va exprima ministrului Franţei la Sofia temerile sale în această problemă.

În acelaşi timp, de partea germană, partizanii unei apropieri cu Rusia, numeroşi la Statul Major şi la Afacerile

Străine, vor începe să se agite. La 22 octombrie, ministrul german al afacerilor străine, Ribbentrop, îl va autoriza pe unul dintre colaboratorii săi, Schnurre, să propună reprezentantului comercial rus de la Berlin acordarea unui important credit pentru U.R.S.S. – ale cărei nevoi de maşini-unelte şi armament rămâneau con –, siderabile – în schimbul livrării de materii prime, indispensabile Reich-ului în pregătirile sale de război. Kremlinul îşi va lua timp de reflecţie. În cele din urmă, la 11 ianuarie 1939, Schnurre este invitat la Moscova. Între timp, Hitler a avut – cu ocazia recepţiei organizate de Anul Nou – o discuţie între patru ochi, care n-a trecut neobservată, cu ambasadorul sovietic. Încă de la 13 ianuarie, ambasadorul Statelor Unite la Moscova va telegrafia la Washington că: *Politica lui Chamberlain poate sfârşi prin a-i dezgusta pe sovietici până la punctul de a determina Rusia* sa, *încheie un acord economic şi un armistiţiu politic cu Hitler 6*.

Ştirea privind vizita lui Schnurre va deveni de domeniul public la 25 ianuarie 1939. Însărcinatul cu afacer al Franţei la Moscova, Payart, va telegrafia de îndată *Pare să fie vorba de încercarea Reich-ului de a-şi aşi gura diplomatic spatele spre* Est7. Desigur, se va fac mult zgomot în jurul acestei călătorii, într-un momen în care Ribbentrop, aflat în vizită oficială la Varşovia, se străduia să-l convingă pe Beck să se asocieze Germaniei împotriva U.R.S.S. Schnurre nu va ajunge până la Moscova. Abia sosit în capitala poloneză, Berlinul îi va impune să facă totuşi cale întoarsă.

Opt zile mai târziu, unul dintre cei mai celebri ziarişti englezi ai epocii, Vernon Bartlett, va anunţa şi el, în „News Chronicle”, sub un titlu senzaţional, o apropiere germano-sovietică. Ce face „Pravda”? Va denunţa ea *această poveste, această calomnie*? Nici vorbă. Ea va reproduce integral şi fără comentarii articolul. Ar fi trebuit să fii orb

ca să nu înţelegi pe loc greutatea acestui nou avertisment adresat occidentalilor, care, odată cu ocuparea oraşului Praga de către germani, la 15 martie, îşi pierd ultimele iluzii în ce priveşte valoarea cuvântului de onoare al lui Hitler, făcându-i să caute din nou ajutorul Moscovei.

Pe data de 10 martie, Stalin a pronunţat, în faţa Sovietului Suprem, un discurs care spune multe în legătură cu starea sa de spirit: *Asistăm – a declarat el – la o împărţire a lumii şi a zonelor de influenţă în detrimentul intereselor statelor neagresoare, fără nicio rezistenţă şi* chiar *cu o oarecare bunăvoinţă din partea acestora... Lucrul s-ar putea explica prin teama de revoluţie... Dar pentru moment... principalul motiv este că majoritatea ţărilor neagresoare, în primul rând Anglia* şi *Franţa „au renunţat la politica de securitate colectivă... au trecut pe poziţiile neintervenţiei, pe poziţiile neutralităţii...*

A continuat, după ce şi-a exprimat neliniştea privind *vdva suspectă* făcută de presa anglo-franceză şi nord – americană în legătură cu Ucraina, *care părea să aibă drept scop să provoace furia U.R.S.S. contra Germaniei* un conflict între ele, fără vreun motiv aparent: *Ar Pueril să faci morală unor oameni care nu recunosc Corala... trebuie totuşi să remarcăm că marele şi periosul joc politic, început de partizanii politicii de neintervenţie, ar putea sfârşi pentru ei printr-un* serios eşec... Vom fi prudenţi şi nu vom permite ca provocatorii de război, obişnuiţi să scoată castanele din foc cu mâna altora, să antreneze ţara noastră în conflicte 8. T

O frază din acest discurs a trezit curiozitatea germanilor. *Suntem* – a spus dictatorul – *pentru pace şi pentru consolidarea relaţiilor noastre de afaceri cu toate ţările*. Presa fascistă va insista asupra cuvântului *toate*, care părea să se adreseze mai ales Reich-ului: ziarele sovietice nu vor ezita să-l felicite. Înseamnă oare această

că, din acest moment, jocurile erau făcute şi că Stalin era hotărât să se înţeleagă cu cel căruia, de cinci ani de zile, îi denunţase proiectele de agresiune? Nimic nu ne permite să o afirmăm. Ceea ce este mai de crezut esH că, în momentul Münchenului, conducătorii sovietici ay decis să pună, după o expresie care le era familiară, un *al doilea cartuş pe ţeavă*. Alianţă cu Vestul contra lui Hitler? Sau o apropiere de acesta, oferind răgazul pentru a plasa U.R.S.S. Într-o poziţie mai bună în scopul de a rezista atacului care va sfârşi prin a avea loc? Se va pregăti pentru cei doi termeni ai alternativei, între care va alege în funcţie de mijloacele fiecăruia, ca şi de starea apărării U.R.S.S.

La 17 aprilie, Merekalov, ambasadorul sovietic la Berlin, aflat la post de aproape un an, îi va face pentru prima dată o vizită secretarului de stat la Afacerile Străine, von Weizsäcker. El va vorbi cu acesta despre o problemă apărută după München: executarea vechilor contracte cu Moscova de către uzinele „Škoda”, situate în teritoriul Sudeţilor, anexat de către Reich. Kremlinul va face din aceasta condiţia reluării negocierilor în vederea încheierii unui acord economic. Foarte curând, discuţia va depăşi acest teren restrâns. *Politica rusă* va declara diplomatul sovietic – *n-a deviat niciodată de la linia dreaptă. Divergenţele ideologice, pentru* ani'*exprima astfel, nu au nicio influenţă asupra relaţiW ruso-italiene, după cum nu au constituit nici pentru Germania, în trecut, un obstacol... Rusia nu vede nici* raţiune pentru a nu întreţine cu Germania relaţii normale, relaţii care i ar putea să se îmbunătăţească fără încetare (J.

Zece zile mai târziu, Hitler va răspunde Kremlinului la acest semnal. În amplul discurs pronunţat pentru a-şi formula revendicările privind Danzigul şi Coridorul, pe de o pante, şi pentru a depunţa pactul de neagresiune

germano-polonez din 1934, pe de altă parte, el se va abţine de la orice atac împotriva U.R.S.S. Presa nazistă va primi consemnul de a pune surdină campaniei sale anticomuniste.

La 3 mai, Stalin va lua o decizie capitală. Litvinov – care cu numai două zile înainte fusese văzut la tribună oficială, alături de stăpân, cu ocazia defilării tradiţionale din Piaţa Roşie – va fi înlocuit în fruntea Ministerului Afacerilor Externe cu Molotov însuşi. Germanii vor interpretă imediat plecarea acestui evreu, apărător înverşunat al securităţii colective şi al Societăţii Naţiunilor, ca un nou semn făcut cu ochiul în direcţia lor. *Demiterea lui Litvinov* – va scrie „Frankfurter Zeitung" la 7 mai – *este de o extremă gravitate pentru viitorul proiectelor anglo-franceze de încercuire*. Potrivit aprecierii amiralului Raeder, comandantul marinei germane, ea l-a surprins pe Hitler ca o ghiulea de tun 10.

Pe data de 17 mai, Astahov, însărcinatul cu afaceri sovietic la Berlin, îl va întâlni pe Sehnurre, acelaşi care, în ianuarie, renunţase în ultimul minut să se ducă la Moscova. Îi va exprima satisfacţia sa pentru schimbarea de atitudine a presei germane, va insista asupra faptului că nu exista o diferenţă fundamentală în materie de politică externă între cele două ţări şi va strecura chiar o referire la Rapallo. Încă trei zile, şi Molotov îi va şopti lui Schulenburg, ambasadorul Führerului la Moscova, diplomat de şcoală veche, partizan convins al înţelegerii, germano-ruse: *Guvernul sovietic nu ar putea accepta să reia negocierile economice cu Reich-ul decât atunci* când *bazele politice necesare vor fi create. El se va abţine însă să precizeze care ar fi putut fi aceste condiţii. Avea cu siguranţă o idee în cap – va telegrafia Schulenburg ministrului său –, singurul lucru care ar explica atitudinea sa este… că el doreşte ca noi să-i facem propuneri politice*

de cea mai mare anvergură... Trebuie să fim extrem de circumspecţi atâta timp cât *nu va fi sigur că eventualele noastre propuneri nu vor fi utilizate de către Kremlin exclusiv pentru a face presiuni asupra Angliei şi asupra Franţei*. *Pe de altă parte, dacă noi suntem dornici să ajungem la un rezultat, este inevitabil ca noi să luăm mai devreme sau mai târziu o iniţiativă oarecare 11*.

Ambasadorul a înţeles despre ce era vorba. U.R.S.S. se va plaisa în situaţia pe care Potemkin a rezumat-o în foarte oficială să lucrare *Istoria diplomaţiei*: *o competiţie a blocului anglo-francez şi a diplomaţiei germano-fasciste pentru o înţelegere cu can*, astfel încât să aleagă tabăra cea mai avantajoasă. Pentru a realiza acest lucru, nici măcar n-a fost nevoie să renunţe la ideologie, întrucât, pentru un bun comunist, democraţia burgheză şi fascismul nu erau decât două aspecte ale dominaţiei capitaliste.

Dar dacă Parisul şi Londra, cu o convingere inegală, vor căuta să obţină angajarea U.R.S.S. alături de ele, Moscovei îi era necesar să adu că Germania în competiţie, deci să multiplice invitaţiile discrete, pentru a arăta că este dispusă să stea de vorbă serios, obligând în acelaşi timp Berlinul, în orice împrejurare, să se plaseze în poziţia de solicitant. Joc subtil, pe care Molotov, novice totuşi în arta diplomaţiei – şi despre care ambasadorul englez Wickham Seeds va aprecia la primul contact că *ideea de negocieri îi era absolut străină 13 –, 51* va conduce însă cu o mână de maestru.

Încă de la sfârşitul lui mai, Hitler va apuca, cu circumspecţie, mâna de ajutor întinsă. Pe data de 23, aşa după oum va releva desfăşurarea procesului de la Nürnberg, el va comunica conducătorilor armatei germane intenţia sa de a ataca Polonia, orice ar fi, în toamnă. Pe data de 30, Weizsäcker adresează lui Schuâenburg o telegramă istorică, în care îi anunţă fără alte formalităţi:

contrar planurilor politice stabilite anterior, am hotărât acum, să angajăm negocieri clare cu U.R.S.S. El îl va informa despre convorbirea pe care o avusese cu Astahov, căruia îi declarase că Germania *nu manifestă niciun fel de îngustime de gândire* (sic!) faţă de U.R.S.S., afirmaţie la care însărcinatul cu afaceri sovietic a răspuns că guvernul său este totdeauna de părere că *politica externă şi internă nu trebuie să se contrazică 14*.

Dar cum să depăşeşti cadrul acestor declaraţii de bune intenţii reciproce? Pe data de 15 iunie, ministrul Bulgariei la Berlin se va duce în vizită la un funcţionar de la Ministerul Afacerilor Străine, Woermann, pentru a-l informa despre vizita ciudată pe care o primise în ajun. Astahov, pe care abia îl cunoştea, se prezentase la el pe nepusă masă. În cursul unei convorbiri care a djirat aproape două ore, acesta i-a spus că U.R.S.S. ezită între trei posibilităţi: să ajungă la un rezultat cu Franţa şi cu Marea Britanie; să le pună pe acestea în faţa a noi tergiversări; să se apropie de Germania. *Dacă aceasta din urmă ar fi declarat că se angajează să nu atace U.R.S.S. sau să încheie cu ea un pact de neagresiune, U.R.S.S*. – adăugase el – *se va abţine, după toate aparenţele, să încheie un tratat cu Marea Britanie*. Aprecierea bulgarului: *Acţionase probabil gândindu-se că întâlnirea va fi relatată... 15*.

V

Ideea pactului de neagresiune germano-sovietic – a cărui încheiere, două luni mai târziu, va provoca în lume efectul unei lovituri de trăsnet – va fi astfel lansată oficial. Kremlinul va aştepta însă ca iniţiativa să vină din partea Germaniei, ca aceasta să renunţe în mod oficial la ceea ce el va numi, într-o notă din 18 august, *vechea sa politică*. Or, Hitler nu era pe punctul de a face aşa ceva. De la Berchtesgaden, la 29 iunie, el va ace cunoscut pe un ton

sec că *reluarea discuţiilor economice cu Rusia nu-l interesează pentru moment Coni* ţinua să-l suspecteze pe Stalin. Oare guvernul de la Moscova nu se angajate el public, la vremea respectivă, într-o negociere cu occidentalii, desigur dificilă, dar căreia nimic nu permitea să i se prevestească eşecul.

În februarie 1939, Litvinov a reluat contactul cu reprezentanţii Franţei şi Marii Britanii pentru a le spune că, în ciuda politicii lor de abandon, Kremlinul era dispus să se înţeleagă cu acestea, dacă erau acum hotărâtel să organizeze rezistenţa faţă de Hitler. La vremea respectivă, raporturile erau deja tensionate între semnatarii occidentali ai acordurilor de la München şi Germânia, care eluda mereu promisiunea sa de a garanta noile frontiere cehoslovace. Dar nici Parisul, nici Londra nu erau dispuse să schimbe macazul. Se cultivă mai curând himera marii Ucraine.

Cu ajutorul lui Hruşciov, a cărui acţiune în acest? Sens avea să fie cea mai remarcată în perioada de dinainte de război, Stalin trebuise, într-adevăr, să ia măsuri draconice contra tendinţelor autonomiste şi *naţionalistburgheze* care se manifestau la Kiev, chiar în sânul partidului şi guvernului. Cum exact în acel moment transformarea Cehoslovaciei în stat federal, ca urmare agi Münchenului, făcuse din partea sa răsăriteană o *Ucraina subcarpatică*, numeroase ziare occidentale credeau că pot profetiza reunirea celor trei părţi ale Ucrainei (cehă, poloneză şi sovietică) într-un singur stat, spre care avea să fie redirecţionat dinamismul german. Aceste perspective, care vor face ca neîncrederea U.R.S.S. faţă de Aliaţi să atingă punctul său maxim, vor fi încurajate din sferele înalte. Astfel, Georges Bonnet, întrebat, la 14 decembrie 1938, în Comisia de afaceri străine a Senatului, în legătură cu validitatea tratatului franco-polonez din 1921, o va

confirma, cu o *rezervă totuşi pentru cazul”» f care Rusia şi Polonia nu ar putea frâna o (prea puternicămişcare autonomistă, având drept scop constituirea unei Republici ucrainene independente 17*.

Invadarea Boemiei de către trupele germane, la 15 martie 1939, va da o lovitură definitivă acestor frumoase calcule. A doua zi, neluând în considerare un apel al guvernului Ucrainei subcarpatice, care îşi proclamase îni dependenţa, Hitler va autoriza Ungaria să anexeze această provincie. Sacrificiul atinge Polonia, cu care era pe punctul de a face o ultimă încercare în scopul de a recupera Danzigul (Gdańsk). Dar aceasta va facilita în mod ciudat acordul cu U.R.S.S.

Dezmembrarea Cehoslovaciei nu era necesară pentru, a-l face pe Chamberlain să înţeleagă eroarea pe care a comis-o acordându-i încredere Führerului. Îi răsunau încă în urechi asigurările acestuia, repetate de douăzeci de ori: *Nu-i vreau pe cehi...* Şi iată că Hácha, preşedintele Cehoslovaciei, convocat la Berlin, /i trebuit să accepte, în cursul unei nopţi tragice, stabilirea protectoratului german asupra nefericitei Boemii. După patruzeci şi opt de ore de ezitare, primul ministru va lua hotărârea: va rezista pe viitor acestui *mincinos*.

Încă de la 18 martie, îngrijorat de zvonurile care se răspândeau în legătură cu o încercare a naziştilor de a pune mâna pe petrolul românesc, lordul Halifax a sondat guvernul sovietic asupra intenţiilor sale. Acesta va răspunde de îndată, propunând – ca şi un an mai devreme, în legătură cu Austria – o conferinţă în şase (Marea Britanie, Franţa, U.R.S.S., Polonia, România, Turcia), pentru a studia mijloacele de a rezista agresiunii.

Chamberlain, contrar părerii lui Churehill – care milita pentru o alianţă cu Moscova –, va considera sugestia drept prematură. El îşi va exprima preferinţa pentru o

declaraţie comună anglo-franco-sovieto-polonă prin care cele trei puteri şi-ar fi anunţat intenţia lor de a se consulta asupra oricărei acţiuni punând în pericol securitatea unui stat european independent. Nimeni nu s-a gândit atunci să implice Washingtonul într-o asemenea formulă. Roosevelt a început să întărească marina Ş aviaţia americană. Dar în preajma semnării acordului de la München, el apreciase necesar să dezavueze pe *cern* care credeau că se pot baza pe un ajutor al Washingtonnului pentru cauza marilor democraţii. *A include Sta-M tele Unite într-un front Franţa-Marea Britanie contra lui Hitler* – a spus el în cursul conferinţei sale de presă din 9 septembrie – *este o interpretare sută la sută fazsăl din partea comentatorilor* politici18. După semnarea acordului, el va adresa lui Chamberlain un scurt mesaj l de felicitare. Chiar dacă, după lovitura de la Praga, el îl va împinge pe Chamberlain la fermitate, doctrina oficială va rămâne aceea de neamestec. Astăzi i s-ar spune neangajare… J

Parisul va accepta imediat propunerea engleză. Moscova va face acelaşi lucru, dar era prea puţin dornicăsă acorde unilateral asistenţă Poloniei, condiţionând-o de adeziunea acesteia. Or, Beck nici nu voia să audă de aşa ceva. Acesta era totuşi în măsură să aprecieze prericolul. În mod sigur, în ianuarie, Hitler i-a spus. la Berchtesgaden că, *în ceea ce priveşte Rusia, comunitatea de interese a Germaniei şi a Poloniei este completă… şi că o Polonie puternică este pur şi simplu o necesitate pentru Germania* 1!). Dar, la 21 martie, Ribbentrop îl va convoca pe ambasadorul guvernului de la Varşovia pentru a«i exprima uimirea faţă de absenţa unor *readţii pozitive* 20 din partea acestuia la o propunere de soluţionare de ansamblu (*Gesamtlosung 21*) a problemei Danzigului şi a Coridorului – prin restituirea lor către Reich – pe care el o enunţase în octombrie. Ribbentrop

adăuga că Hitler este indignat de această atitudine.

Vanitosul colonel Beck va solicita Londrei o garanţie unilaterală, pe care o va obţine pe loc. Dar el va păstra în ceea ce îi priveşte pe germani iluzii dintre cele mai dăunătoare. Colegului său român, Grigore Gafencu, pe care îl va întâlni la 17 aprilie, îi va declara: *Alianţa! noastră cu Franţa şi Marea Britanie nu face parte* decât *din sistemul nostru de reasigurare... securitatea noastră se sprijină pe acordul încheiat în 1934*

Cu Reich-ul. Un pact de asistenţă cu Moscova inu poate decât *altera sensul profund şi eminamente european al acordului\germano-polonez... iată pentru ce am respins oferta engleză22. Exact cu unsprezece zile mai târziu, pactul în discuţie este rupt de către Hitler. Beck nu-şi va revizui doar pentru atâta lucru politica sa faţă de Kremlin.*

În ceea ce îi priveşte, britanicii nu se înghesuiau să se alieze cu U.R.S.S. Trebuie să mărturisesc – va scrie, la 28 martie, Chamberlain unui prieten – că sunt profund suspicios în privinţa Rusiei. Nu am încredere în aptitudinea ei de a susţine o ofensivă eficace. Mobilurile lor nu par să aibă mare lucru a face cu idealurile noastre de libertate şi par să tindă, în esenţă, să ne ducă pe – toţi ceilalţi cu vorba 2: i. La fel, la 22 mai, un memorandum al Foreign Office-ului aprecia că nu este de aşteptat un mare ajutor material din partea Uniunii Sovietice. Acesta va conchide că este esenţial, dacă va trebui să avem un război, să încercăm să implicăm U.R.S.S. În acesta, icăci altfel, la sfârşitul războiului, U.R.S.S., cu armata sa intactă tău prezenţa unei Anglii şi a runei Germanii în ruină – ar domina Europa 2.

Tot aşa, guvernul de la Londra s-ar fi mulţumit că U.R.S.S. să facă din proprie iniţiativă o declaraţie publică în care să repete că, în eventualitatea unui act de agresiune împotriva oricărui stat vecin al Uniunii Sovietice

şi împotriva căruia acest stat ar rezista, guvernul sovietic să acorde asistenţă, dacă s-ar exprima o dorinţă în acest sens, ajutorul urmând să fie furnizat în modul cel mai adecvat 25.

Franţa va propune un angajament mai precis şi mai echilibrat: Î*n cazul în care Franţa şi Marea Britanie se vor afla în stare de război, ca urmare a acţiunii pe care ele ar fi exercitat-o în vederea acordării de tijutor sau de asistenţă României\sau Poloniei, victime ale unei agresiuni neprovocate, U.R.S.S*. *le va acorda imediat ajutor şi asistenţă. Într-un al doilea paragraf, cuvintele* Franţa şi Marea Britanie se substituiau U.R.S.S. şi ciproc 25.

Dar textul Parisului părea la fel de insuficient Kremlinului, ca şi cel al Londrei. Acum că democraţiile occidentale – dezamăgite de drumul pe care îl parcurseseră cu Hitler – se resemnaseră, aşa cum anunţase, a doua zi după München, ambasadorul Statelor Unite la Moscova, *să cerşească* concursul U.R.S.S., aceasta era hotărâtă să le facă să plătească scump şi, dacă nu va ajunge să-şi realizeze scopurile, să se descurce altfel.

La 19 aprilie 1939, Litvinov îşi va expune condiţiile ambasadorilor Franţei şi Marii Britanii. Ele erau în număr? De. Trei: Încheierea unui pact de asistenţă mutuală a celor trei puteri împotriva oricărei agresiuni în Europa (pe când occidentalii nu propuneau decât declaraţii unilaterale, dar concordanţe, de garanţie); extinderea angajamentului de asistenţă ia toate statele estului european limitrofe 1 U.R.S.S. Pe când occidentalii nu voiau să facă să bene-l ficieze de aceasta decât Polonia); negocierea unor acorduri precise de cooperare militară 26.

Va trebui să se aştepte data de 2 iunie pentru ca să se realizeze un acord asupra primului punct. Între timp, Londra a încercat în zadar să obţină înscrierea unei referiri la Pactul Societăţii Naţiunilor. Molotov a respins-o

argumentând că, în acest caz, indiferent ce ţară, *precum Bolivia*, ar putea să paralizeze organizaţia în timp ce Moscova ar fi bombardată 21. El şi-a zgâlţâit puternic partenerii, acuzându-i în faţa Sovietului Suprem că au lăsat în suspensie. Problema dacă U.R.S.S. poate conta sau nu pe un ajutor din partea acestora în cazul unei agresiuni directe împotriva ei.

În schimb, cât priveşte cea de a doua condiţie – ga-l ranţia pentru statele limitrofe – U.R.S.S. va obţine să – tisfacţie. Dacă atitudinea sa este explicabilă pe plan strategic, ea este greu justificabilă pe plan juridic. Încă din vara anului 1938, guvernul de la Moscova a cerut guvernului de la Helsinki posibilitatea de a utiliza, în caz

¿e război, insula Suursaari, care – aflându-se în mijlocii Golfului Finic – domină intrarea Leningradului. Finlandezii, departe de a da urmare acestei cereri, au sugerat Suediei să organizeze în comun apărarea arhipelagului Xaland, neutralizat şi demilitarizat printr-un acord din 1922. Un tratat în acest scop va fi încheiat la 5 ianuarie. Dar Molotov i se va opune. Dintr-odată, cabinetul de la Stoekholm va renunţa, la 1 iunie 1939, să ceară ratificarea acestui tratat. *Ruşii au pus la încercare* – va scrie mareşalul Mannerheim, eroul independenţei finlandeze – *forţa unităţii scandinave şi ei pot să tragă propriile lor concluzii 28*.

Că sovieticii acordau cea mai mare importanţă arhipelagului Åland se va vedea câteva săptămâni mai tir* ziu, cu ocazia convorbirilor militare ruso – occidentale de la Moscova. Mareşalul Voroşilov va include, într-adevăr, ocuparea lor în planurile pe care le va supune misiunilor aliate. Stranie concepţie privind neutralitatea finlandeză! Dar care se explică prin situaţia extrem de periculoasă în care se afla Leningradul, situat pe atunci doar la câţiva kilometri de frontieră, ca şi prin teama ruşilor că nu cumva

germanii să nu se folosească de teritoriul finlandez – cu sau fără consimţământul Helsinkiului – pentru a ataca U.R.S.S.

Această temere era şi mai vie în ce priveşte Estonia şi Letonia. Reich-ul – care tocmai obţinuse restituirea de către Lituania a teritoriului Memel – putea, în mod evident, să le ocupe în câteva ore. La 29 martie. Kremlinul a făcut cunoscut celor două ţări că ar considera *intolerabilă… orice adeziune, voluntară sau forţată, din partea lor, la acorduri care ar antrena o alienare oarecare a independenţei lor, sau atribuirea către o terţă putere de drepturi… sau ele privilegii pe solul lor sau în porturile lor* 29 *U.R.S.S. are şi ea o doctrină Monroe* 3 n, îi va spune câteva zile mai târziu ambasadorul acesteia la Londra, Ivan Maiski, lordului Halifax.

Dar departe de a da U.R.S.S. asigurările pe care le caută, Estonia şi Letonia, care o suspectau de o mie de ori mai mult decât pe Germania, vor încheia, câteva zile mai târziu, pacte de neagresiune cu Hitler, pe care acesta tocmai le propusese vecinilor săi de la nord pentru J contracara un curios demers al lui Roosevelt. Într-adevăr, preşedintele american – legat prin izolaţionism de opinia publică, dar alarmat de impertinenţa crescândă a dictatorilor (Mussolini tocmai pusese mâna pe Albania în Vinerea Mare) – a adresat, la 14 aprilie, un mesaj Fuh, cerului şi Ducelui. *Trei naţiuni din Europa şi una din Africa* – le scria el – *şi-au văzut încheiată existenţa independentă. Un al patrulea teritoriu, într-o altă ţară independentă din Extremul Orient, a fost ocupat de o ţară vecină. După zvonuri, pe care noi nu vrem să le credem, se au în vedere şi alte acte de agresiune… Cauza păcii universale ar face un mare pas înainte dacă toate naţiunile ar obţine o declaraţie sinceră privind politica prezentă şi viitoare a guvernelor „4.* În continuare se cerea un angajament ca

treizeci şi una de ţări, a căror listă o dădea, să nu fie atacate timp de zece ani. În fruntea listei se aflau tocmai Finlanda şi cele trei state baltice.

Pe moment, Hitler va lua în derâdere acest demers. Dar prestigiul preşedintelui american era foarte mare în: acea vreme în Europa şi era greu să nu i se răspundă. De unde oferta de pact de neagresiune conţinută în mod paradoxal în discursul din 28 aprilie care anunţa… denunţarea pactului de acelaşi fel încheiat cu Polonia. Ea nu era adresată decât statelor baltice şi scandinave. Doar Letonia, Estonia şi Danemarca vor considera că trebuie s-o accepte. În ceea ce o priveşte, Finlanda o va respinge fără ezitare, la fel ca şi Norvegia şi Suedia.

Atitudinea guvernelor de la Tallin şi de la Riga no putea decât să sporească neîncrederea U.R.S.S. La ce bun să protejezi frontierele poloneze şi române când la nord subzista o breşă prin care naziştii puteau năvăli de pe o zi pe alta? Kremlinul va cere cu insistenţă occidentalilor ca garanţia acordată Poloniei şi României să se extindă şi asupra statelor limitrofe U.R.S.S.

Acesta nu va preciza, de altfel, lista, astfel că un timp va subzista un dubiu în ceea ce priveşte Finlanda, jylolotov îşi va asuma înlăturarea acestei îndoieli. Dar ministrul estonian al afacerilor străine, vorbind în numele său şi în numele colegului său leton, va declara în mod solemn că statele baltice nu înţeleg să se supună protecţiei unei mari puteri care, în propriul său interes, ar voi să joace un rol de apărător 3 –, Va trebui – pentru ca occidentalii să se decidă să cedeze asupra acestui al doilea punct – ca „Pravda”, sub semnătura teribilului Jdanov, viitorul mare inchizitor al Cominformului şi specialist în chestiunile baltice, să le adreseze o adevărată somaţie: Guvernele francez şi englez – scria el, la 29 iunie în ziarul partidului – nu vor un pact încheiat pe picior de egalitate cu U.R.S.S…

Convorbirile durează de 75 de zile, din care 59 s-au consumat\cu tergiversările intervenite din partea francezilor... Englezii şi francezii vor un tratat în care U.R.S.S. să joace rolul de rudă săracă, ducând pe umerii săi greul angajamentelor. Dar nicio ţară care se respectă nu poate încheia un tratat de acest fel, dacă nu vrea să devină o jucărie în mâinile oamenilor cărora le place să scoată castanele din foc cu mâna altora...

Dintr-odată, la 6 iulie, Aliaţii vor accepta ca garanţia de asistenţă colectivă să se extindă la toate statele limitrofe U.R.S.S., inclusiv la acelea care nu o doreau. Dar ei nu vor reuşi să obţină acelaşi angajament din partea Moscovei pentru toate statele situate la frontiera occidentală a Reich-ului, pentru simplul motiv că Elveţia, Olanda şi Luxemburgul nu întreţineau atunci relaţii diplomatice cu Kremlinul.

Rămânea cea de a treia condiţie sovietică: Încheierea unor angajamente militare concrete. Dar Molotov a ridicat între timp, la 30 mai, o nouă problemă: aceea a *agresiunii indirecte*. Luând ca argument ceea ce se miimplase în Cehoslovacia, unde guvernul a acceptat Protectoratul german fără să se producă o agresiune Propriu-zisă, Molotov va cere ca angajamentul de asistenţă mutuală între Paris, Londra şi Moscova să opereze şi în ipoteza *unei agresiuni directe sau indirecte onenj ţâţe...* Î*mpotriva unui stat european oarecare în cazul în care una dintre cele trei ţări interesate consideră că ea este obligată să apere independenţa şi neutralitatea acestui stat* (proiectul din 4 iulie). Într-o scrisoare anexă ministrul sovietic preciza că prin agresiune indirectă trebuie să se înţeleagă o *lovitură de stat internă sau o schimbare politică favorabilă agresorului*. El va adăuga că o agresiune indirectă poate avea kxvehiar fără ameninţarea cu folosirea forţei. 33

Această discuţie pune în lumină dificultatea extremă a asociaţilor – care nutreau unul faţă de celălalt cea mai teribilă neîncredere – de a se înţelege între ’9 Adoptarea de măsuri de precauţie contra consecinţelor ralierii la Axă a unei ţări limitrofe poate părea indispensabilă din punctul de vedere al securităţii sovietice. Odată ajunşi la putere la Tallin, naziştii ar fi prezentat un pericol pentru Leningrad. Dar este tot atât de înţeles că, de partea occidentală, se manifestă repulsie faţă de ideea de a oferi – unei ţări care dăduse exemple ale brutalităţii şi cinismului ei – un drept de intervenţie nelimitată în treburile acelor state asupra. Cărora n-a renunţat să-şi exercite puterea, cu douăzeci de ani în urmă, decât constrânsă şi forţată.

În fapt, la 20 iulie, guvernul Chamberlain va aprecia că s-a întrecut măsura. Halifax îi va cere ambasadorului său la Moscova să-l informeze pe Molotov că este dispus să înceapă de îndată convorbiri militare, dar că mai curând rupe negocierile decât să accepte teza rusă privind agresiunea indirectă. Seeds se va duce la Kremlin cu moartea în suflet. Va găsi însă un Molotov surâzător, care îl va asigura că vor ajunge să se înţeleagă şi va sugera ca Parisul şi Londra să trimită delelegaţii militare la Moscova. După consultarea Franţei, care urmărea îndeaproape această mişcare, Marea Britanie îşi va da acordul.

La 25 iulie, Daladier şi Chamberlain vor afla – prin ambasadorii lor la Berlin – că Wehrmachtul a primit ordinul să fie pregătit pentru 1 septembrie şi că lucrările de recoltare au fost accelerate. De la 6 mai, ei erau în posesia unui raport al lui Coulondre, relatând confidenţele senzaţionale pe care generalul Bodenschatz, aghiotantul lui Göring, le făcuse adjunctului ataşatului francez al Aerului, căpitanul Stehlin, acelaşi personaj care va fi, douăzeci şi doi de ani mai târziu, şeful de stat-major al aviaţiei franceze. *Polonezii* – i-a spus acesta – *cred că-şi*

pot permite să fie insolenţi faţă de noi, simţindu-se puternici datorită sprijinului Franţei şi Angliei şi crezând că pot conta pe ajutorul material al Rusiei. Ei se înşală însă în calculele lor. Aşa cum Hitler n-a crezut posibil să reglementeze chestiunea Austriei şi cea a Cehoslovaciei fără asentimentul Italiei, tot aşa nu mai intenţionează astăzi să reglementeze diferendul germano – polonez fără Rusia. Au fost deja trei împărţiri ale Poloniei. Ei bine, credeţi-mă, veţi vedea-o pe a patra.

La 20 iulie, William Strang, trimis de Foreign Office să participe la negocierile de la Moscova, a rezumat situaţia, într-o telegramă adresată lui Halifax, în termenii următori: Am adoptat succesiv poziţii pe care le-am abandonat săptămâna următoare... Noi, şi nu ruşii, suntem cei care am luat iniţiativa... nevoia noastră de un acord este mai presantă decât a lor... ei au cel puţin două politici de schimb: izolarea sau acordul cu Germania. 3 r

Şi totuşi, convorbirile militare vor începe abia la 12 august. Misiunile aliate – prezidate de generalul Doumenc pentru Franţa şi amiralul Drax pentru Marea Britanie – erau prea numeroase pentru a folosi avionul. Nicio navă de război nu era, după câte se pare, disponibilă. Ele au trebuit să călătorească la bordul unui foarte modest pachebot, *City of Exester*, care nu depăşea treisprezece noduri pe oră.

Ar fi fost dificil pentru ruşi să nu vadă o lipsă de curtoazie, pentru a mi spune mai mult, în această întârziere care, odată cu trecerea timpului, pare. Incredibilă. Neîncrederea lor faţă de Aliaţi era pe măsura aceleia pe care le-o arătau aceştia. Negocierile consilierului economic al lui Göring, Wohltat, sosit la 20 iulie la Londra, sub I pretextul unei conferinţe asupra balenelor, pentru a în«tâlni acolo diferiţi industriaşi şi oameni politici, ca şi ace«tea ale suedezului Dahlerus i-au

neliniştit tot atât cât discursul în care lordul Halifax, la 29 iunie, a luat în calcul, *în cazul unui acord cu Germania, o examinare a pro* 1 *blemei coloniale, a acelora a materiilor prime şi ale limim tării armamentelor etc...* Arhivele germane, descoperite şi publicate după război de către sovietici, fac de altfel re-lferire la o telegramă a lui Dirksen, ambasadorul Reichm ului la Londra, potrivit căreia unul din principalii colal boratori ai lui Chamiberlain, Sir Horace Wilson, i-ar fi *confirmat că, după încheierea miei înţelegeri cu Germania 4* – el îi vorbise lui Wohltat de un pact de neagresiune –, *politica engleză de garanţii* (*pentru Polonia, România şi 1 Turcia*) *va fi, în fond, înmormântată3* (*î*.

Kremlinul va considera deci că a venit momentul să lanseze un ultim avertisment Aliaţilor. *Din luna mai, se va strădui să dezmintă, prin toate mijloacele, zvonurile care transpirau în legătură cu negocieri între Moscova şi y Berlin*. *A doua zi după înlocuirea lui Litvinov cu Molotov, ambasadorul sovietic la Berlin va declara colegului său francez*: *Bucuraţi-vă... În Molotov aveţi de a face cu omul de încredere al lui Stalin*. *Nu, aveţi de ce să regretaţi că trataţi cu el, cu atât mai mult cu cât Litvinov era atât de ostil Poloniei încât nu se putea şti de partea cui ar fi fost dacă ar fi trebuit să aleagă între Germania şi Polonia 37*. *Potemkin a fost trimis în capitalele Europei răsăritene, pentru a le da ceea ce Gafencu numea iluzii asigurătoare*. *La Bucureşti, îi va spune acestuia ad litteram*: *Puterile totalitare răspândesc zvonul că U.R.S.S*. *ar putea fi gata să se apropie de Germania şi Italia*. *Aceasta nu este decât o tactică specială a guvernului de la Berlin ieritru a împiedica întâlnirea între Anglia, Franţa şi Rusia Toate aceste manevre nu vor compromite Apolitica Sovietelor 38*.

La Varşovia, el va afirma colonelului Beck că guvernul său înţelege raţiunile pentru care Polonia nu

intenţionează să încheie un acord cu niciunul dintre vecinii săi şi că acesta este decis să adopte – în cazul unui conflict armat între Polonia şi Germania – o *atitudine binevoitoare31*. Ministrul polonez, puţin sensibil totuşi la vraja cântecelor de sirenă sovietice, se simţea în întregime îmbărbătat.

Din nou, la 8 iulie, însărcinatul cu afaceri rus la Berlin îi va spune lui Coulondre: *Pot să vă afirm că nicio convorbire politică, fie ea şi oficioasă, nu a fost angajată cu Berlinul* Or, iată că, la 22 iulie, presa sovietică va anunţa pentru prima oară începerea unor convorbiri economice la Berlin. Nici la Paris, nici la Londra nu părea să se înţeleagă importanţa unei astfel de hotărâri luate de către Rusia. Într-un asemenea moment.

Chiar de la data de 26 discuţia se va lărgi; Schnurre va vorbi despre restabilirea unor relaţii politice amicale, fie prin revenirea la tratatul de prietenie din 1926, fie prin încheierea unui pact de neagresiune. Însărcinatul cu afaceri sovietic, Astahov, va fi şi el prezent! Trebuie că era satisfăcut: ideea pe care o împărtăşise ministrului Bulgariei, în luna mai, nu rămăsese fără ecou. Dar neamţul îi va mai spune ceva şi mai interesant: *În esenţă* – îi va dest ăinui el – *nu există niciun diferend între noi în legătură cu spaţiul care se întinde de la Baltica la Extremul Orient... Nu suntem noi apropiaţi prin ideologiile noastre şi una şi alta opuse capitalismului*? *Pactul anti-Comintern*? *În realitate, este camuflajul unei alianţe împotriva democraţiilor occidentale. N-a spus-o Molotov însu*? *I*? Va continua, imperturbabil, diplomatul nazist. Rusul se va declara de acord în ceea ce priveşte necesitatea unei apropieri. Dar, va adăuga el, *nu ne putem aştepta* atât *la o evoluţie progresivă 41*.

La 4 august, germanii vor face încă un pas înainte! *Ambasadorul lor se va duce să-l viziteze pe Molotov, căji*

ruia îi va spune că, în problema statelor baltice, Germania este gata, dacă este cazul, să conălieze atitudinea sa cu salvgardarea intereselor sovietice vitale în Baltica. Şeful guvernului sovietic va întreba dacă această ofertă se aplică, de asemenea, la Lituania. Schulenburg va ieşi din *Biroul acestuia apreciind că Reich-ul a intrigat în mod serios Sovietele, dar că vechea neîncredere persistă. El va rămâne convins că U.R.S.S. era hotărâtă să încheie o înţelegere cu Marea Britanie şi cu Franţa dacă acestea îi; vor satisface toate dorinţele a.*

Partidă era pe punctul de a fi jucată. Dar ea nu era încă. Stalin va decide numai în ultimul minut, atunci când fiecare din cei doi jucători îşi va fi etalat cărţile. Or, este dificil de contestat – în ciuda intervenţiei lui Roosevelt, care la începutul lunii făcuse cunoscută Moscovei dorinţa sa de a vedea realizându-se un acord franco-anglosovietic – rea propunerea germană era infinit mai tentantă.

Cu occidentalii, negocierile militare se vor angaja pe data de 12 august. Încă de la prima şedinţă, mareşalul Voroşilov, şeful delegaţiei sovietice, va constata, pe un ton înţepat, că omologul său britanic, amiralul Drax, nu avea împuterniciri scrise. El va cere imediat delegaţiilor franceză şi engleză să-şi expună planurile privind o reacţie comună faţă de o agresiune nazistă. Incapabili să răspundă cu precizie, dat fiind faptul că nu cunoşteau pregătirile României şi Poloniei, Doumenc şi Drax se vor lansa în generalităţi, despre care Voroşilov va spune.

— Patruzeci şi opt de ore mai târziu, că ele *nu sunt clare… Doresc să obţin un răspuns clar la întrebarea mea foarte clară* – va continuă el – *privind acţiunile comune ale forţelor armate. Ale Angliei, Franţei şi Uniunii Sovietice contra adversarului comun… Mă interesează… ca adaos la întrebarea mea: au în vedere statele majore generale ale Marii Britanii şi Franţei ca trupele terestre sovietice să*

aibă drept de liberă trecere pe teritoriul polonez pent, n-a intra în contact direct cu adversarul, dacă acesta atacă Polonia?; A cerut indicaţii la fel de precise pentru cazul în care România ar fi fost atacată.

Francezii şi britanicii vor încerca încă o dată să ocolească aceste întrebări stânjenitoare. Nereuşind, ei vor sffirşi Prin a accepta să le transmită guvernelor lor, nu fără ca sovieticii să le fi spus, pe tonul cel mai tranşant posibil, că, *în absenţa unui răspuns precis şi lipsit de ambiguitate, la întrebările lor, continuarea acestor convorbiri n-ar mai avea rost în prezent*. În aşteptarea răspunsului Parisului şi Londrei, participanţii vor asculta expuneri din partea fiecărui şef de delegaţie privind mijloacele şi intenţiile celor trei armate.

Generalul Şapoşnikov, şeful Marelui Stat Major al „Armatei roşii, va expune cu detalii *trei variante* de acţiune posibile. Dacă Franţa şi Marea Britanie vor fi atacate, Armata roşie va angaja 70 la sută din forţele armate pe care aceste două ţări le vor alinia, cu condiţia ca ele să obţină din partea Varşoviei dreptul de liberă trecere şi de acţiune a trupelor sovietice prin coridorul de la Vilno, iar, dacă este posibil, şi prin Lituania. El le va cere, de asemenea, să obţină acordul statelor baltice pentru o ocupare temporară, de către flotele franceză, britanică şi sovietică, a insulelor Åland şi a diverselor porturi şi insule de coastă. Menţionând statele baltice, el avea evident în vedere şi Finlanda, pentru că numeroase din aceste poziţii erau situate pe teritoriul finlandez. A doua variantă: acţiune contra Poloniei şi României. U.R.S.S. va angaja atunci forţe echivalente celor aliniate de către occidentali, cu condiţia categorică de a obţine liberă trecere, nu numai prin Polonia de data aceasta, ci şi, de asemenea, prin România. A treia variantă: agresiunea germană contra U.R.S.S. prin statele baltioe. În acest caz, Polonia, legată

Prin tratate de Marea Britanie şi de Franţa, va trebui în mod obligatoriu să intre în acţiune contra Germaniei şi să lase să treacă trupele sovietice...

A doua zi, generalul Doumene va expune trei principii privind folosirea forţelor, tot atâtea banalităţi. Voroşilov le va declara *prea generale, abstracte, lipsite de substanţă şi, în plus, neangajând pe nimeni la nimic*, reiterându-şi întrebările. La 21 august, adică la opt zile după deschiderea negocierilor, Drax va cere un răgaz de trei sau patru zile. Voroşilov va răspunde că nu are niciun rost să se reîntâlnească înainte de a se primi răspunsurile Parisului şi Londrei. Dacă aceste răspunsuri nu vor fi concrete, va adăuga el, reîntâlnirea va fi totalmente inutilă.

Câteva clipe mai târziu, el va da citire unei declaraţii în care afirma că intenţia misiunii militare sovietice era şi rămâne aceea de a se înţelege cu misiunile militare engleză şi jranceză asupra organizării practice a cooperării militare a forţelor armate ale celor trei ţări contractante... (ea) nu-şi poate imagina cum au putut guvernele şi statele majore ale Marii Britanii şi Franţei, trimiţându-şi misiunile lor în U.R.S.S., pentru a negocia încheierea unei convenţii militare, să nu le dea indicaţii precise şi concrete asupra unei chestiuni într-adevăr elementare că dreptul de trecere şi operaţiunile forţelor armate sovietice contra trupelor agresorului pe teritoriile Poloniei şi României. Ruşii dădeau dovadă de bun simţ în ceea îi priveşte. Dacă cele două ţări – spusese în ajun mareşalul – ne vor chema prea târziu în ajutorul lor, armatele lor vor fi distruse şi nu vom putea acorda Aliaţilor un concurs util. Dar cum ar fi putut ei să-şi oblige prietenii de la Varşovia şi Bucureşti să accepte intrarea trupelor a căror simplă prezenţă le părea de natură să pună în cauză integritatea şi independenţa lor naţională?

Negocierile vor fi suspendate. Demersurile pe lângă polonezi se vor înmulţi. Se vor dovedi inutile. La data de 20, Rydz-Śmigły, comandantul lor şef, va avea ultimul cuvânt, un cuvânt grandilocvent, în tradiţia acestui popor romantic: *Cu nemţii, ne vom pierde libertatea. Cu ruşii, ne vom pierde sufletul.*

Daladier şi Bonnet se hotărăsc să treacă peste acest refuz. La 22 august, ei îi telegrafiază lui Doumenc autorizându-l să semneze convenţia militară, servind cât se poate de bine interesul comun, r. Voroşilov nu va manifesta niciun fel de interes faţă de comunicarea pe care jo va face generalul, remarcând faţă de aceasta că guvernul său nu avea calitatea să-l angajeze pe cel de la Varşovia. Beck va sfârşi prin a accepta, la data de 23, că statele majore să *studieze imediat toate ipotezele colaborării*/'6. Dar era prea târziu, Ribbentrop era deja la Kremlin şi convorbirile în trei vor fi rupte a doua zi.

Pe data de 14 – chiar în ziua în care mareşalul sovietic pusese în gardă misiunile militare franceză şi engleză – Berlinul a propus să-şi trimită propriul ministru al afacerilor străine la Moscova. Molotov, ofensat de faptul că englezii, în locul ministrului lor, lordul Halifax, trimiseseră la negocierile cu U.R.S.S. doar un expert de la Foreign Office, nu va ascunde că se simţea flatat de aceste bune maniere. Îşi va da curând un acord de principiu şi va elabora – fără a pierde timp – proiectul unui pact de neagresiune pe care Hitler, în telegrama pe care i-o va adresa lui Stalin, la data de 20 august, îl va accepta ca atare.

Lui Molotov nu-i va rămâne decât să-l convoace pe amsadorul Franţei pentru a-i declara: *Constatând că, în ciuda eforturilor celor trei guverne, refuzul obstinat al Poloniei face imposibil un pact tripartit de asistenţă, guvernul sovietic, în ceea ce îl priveşte, a fost obligat să*

rezolve problemă prin semnarea pactului de neagresiune cu Germania... O ţară mare că U.R.S.S. – va adăuga el – nu poate ajunge să roage Polonia să accepte o asistenţă pe care nu o doreşte... Pactul franco – sovietic este totuşi în vigoare 1, 1.

Au continuat şi continuă să se formuleze diverse păreri în legătură cu intenţiile reale ale U.R.S.S. În cursul acestei întregi perioade. Ele par totuşi clare. Cele două teze, susţinute de patruzeci de ani încoace – a unui Stalin care ar fi încercat în van să se înţeleagă cu Aliaţii sau a unui Stalin care ar fi fost de mult timp în cârdăşie cu Hitler –, sunt la fel de tendenţioase. Neavând preferinţă nici pentru unii, nici pentru alţii, el a căutat până în liltimul minut soluţia cea mai bună... şi cea mai puţin periculoasă pentru el. Sceptic – precum Führerul – prin «j vând voinţa de a se bate a occidentalilor, convins – nu fără motiv – că aceştia erau profund ostili faţă de tot ceea ce reprezenta el, dorind prea puţin să-şi angajeze ţara în război, dacă putea să-l evite sau cel puiţin să-l amâne, i-a abandonat când a venit timpul, fără cea mai mică jenă.

Se va explica cu multă simplitate în faţa lui Churchill în august 1942: *Avusesem impresia – îi va spune el – că guvernul britanic şi guvernul francez nu erau hotărâte să intre în război, dacă Polonia era atacată, dar că ele sperau că alinierea diplomatică a Marii Britanii, Franţei şi Rusiei îl vor înfrâna pe Hitler., Eram siguri, în ce ne priveşte, că nu va ieşi nimic 48*.

A acţionat doar în funcţie de interesele sale sau de ceea ce credea el că sîn interesele imperiului său. *Mutaţis-mutandis*, el a imitat comportamentul democraţiilor occidentalc în momentul Münchenului. De altfel, n-ar fi depins decât de Hitler ca ele s-o ia de la capăt. *În clubul celor Mari* – aşa cum a scris generalul d Gaulle – *sunt tot atâtea sfinte egoisme câţi membri sunt înscrişi, 9*.

Bibliografie şi note

I:

1. Keesing's Contemporary Archives, vol. 3, p. 3 241.

2. *Ibid.*, p. 3 250.

3. Léon NOËL, *L'agression allemande contre la Pologne*, Paris, Flammarion, 1946, p. 259.

4. P. REYNAUD, *Im France a sauvé l'Europe*, Paris, Flammarion, 1947, tom I, p. 561.

5. COULONDRE, op. cit., p. 165 (Polonia mai fusese împărţită în 1772, 1793 şi 1794).

6. DAVIES, Mission à Moscou, op. cit., *p. 377.*

7. Inedit.

8. Text integral în STALINE, *Les questions du Léninisme.*

Paris, Editions social es, 1947, tom II, p. 268.

9. Département d'Etats la *vérité sur leş rapports germano – soviétiques de 1939 à 1941*, traducere franceză, Ed. France Empire, Paris, 1948, p. 35.

10. A. ROSSI, *Deux ans d'alliance germano-soviétique*, Paris, Fayard, 1949, p. 27, nota.

11. Departament d'Etat, op. cit., p. 37.

12. POTEMKINE, *Histoire de la diplomaţie*, Paris, Éditions de Médicis, 1947, tom III, p. 701.

13. JAKOBSON, *The Diplomacy of the Winter* War, Cambridge (UŞA), Harvard University Press, 1961, p. 82.

14. Departement d'État, op. cit., p. 41.

15. *Ibid.*, p. 47.

16. *Ibid.*, p. 49.

17. BOUVIER et GACON, *La vérité sur 1939*, Paris, Éditions sociales, 1953, p...49.

18. „Le Temps" din 11 septembrie 1938.

19. République polonaise. Les relations polono – allemandes et polono – soviétiques au cours de la période

1933 – 1939, Paris, Flammarion, 1940, p. 78.

20. *Ibid.*, p. 87.

21. *Ibid.*, p. 71.

22. GAFENCO, Les derniers jours de l'Europe, Paris, Egloff.

1947, p. 74.

23. FEIIJNG, *The Life of Neville Chamberlain*, London, Macmillan, 1946, p. 403.

24. *Documents on British Foreign Policy 1919 – 1939*, London, HMSO, 1952, Seria 3, tom V, p. 369.

25. Texte citate de GAFENCO, op. cit., p. 172 – 173.

26. *Ibid.*, p. 202.

27. JAKOBSON, op. cit., p. 82.

28. Ibid., p. 78.

29. *Ibid.*, p. 69.

30. *Ibid.*, p. 70.

31. *Keesing's* 3 530 D.

32. GAFENCO, op. cit., p. 273.

33. Ibid. p. 274.

34. Ministère des Affaires étrangères, *Livre jaune français*, Paris, Imprimerie naţionale, 1939, p. 153 şi urm. Generalul Stehlin relatează în întregime întrevederea în lucrarea sa *Temoignage Pour l'histoire* (Paris, Robert Laffont, 1964).

35. Documents on British Foreign Policy, Seria 3, tom Vi p. 422.

36. Citat din *Les Falsificateurs de l'histoire*, Moscou, Éditions en langues étrangères, 1948, p. 41.

37. BONNET, op. cit., p. 281.

38. GAFENCO, op. cit., p. 249.

39. Sikorski Institute, *Documents on Polish-Soviët Relations*, London, Heinemann, 1962, tom I, p. 28.

— 40. GAFENCO, op. cit., p. 277.

41. Departement d'État, op. cit., p. 52 – 56.

42. *Ibid.*, p. 57 – 60.

43. Proces-verbal al convorbirilor publicat în „Recherches internaţional à la lumière du marxisme”, nr. 12, martie-aprilie 1959, p. 130 şi urm. A se vedea în această privinţă şi lucrarea generalului BEAUFRE, *Le Drame de 1940*, taris, Pion, 1965, apărută după încheierea acestei lucrări.

„REYNAUD, op. cit., p. 587.

45. BONNET, op. cit., p. 280.

46. Paul REYNAUD, *Au coeur de la mêlée*, Paris, Flammarion, 1951, p. 312.

47. GAFENCO, op. cit., p. 291.

48. Winston CHURCHILL, *La seconde guerre mondiale*, Paris, Pion, 1948, tom I, p. 398.

49. Ch. de GAULLE, *Mémoires de guerre*, Paris, Pion, 1959, tom III, p. 54.

6.

PRIMA ÎMPĂRŢIRE A EUROPEI

Cum nu făceau niciodată pace cu bună credinţă şi cum în planul lor de acaparare toate tratatele lor nu erau practic decât întreruperi ale războiului, ei puneau asemenea condiţii care însemnau întotdeauna *ruinarea statului care le accepta*.

La 23 august 1939, la orele 18, Joachim von Ribbentrop, sosit de la Berlin cu o oră mai devreme, cu avionul personal al lui Hitler, trecea de postul de gardă de la Kremlin fără a şti cu care dintre conducătorii sovietici urma să aibă de-a face. Trei minute mai târziu era lămurit asupra importanţei pe care ruşii o acordau vizitei sale: se găsea în faţa lui Stalin însuşi, afabil şi bonom în tunica sa cenuşie, flancat de un Molotov impasibil şi de un tânăr blond, interpretul Pavlov.

Nazistul va vorbi primul. Va exprima dorinţa

guvernului său de a aşeza relaţiile între cele două ţări pe baze noi. Stalin îi va răspunde: *De ani de zile ne-am împrosM cât reciproc cu căldări de lături. Această nu trebuie să ne împiedice să ne înţelegem. Este ceea ce viza dis cursul meu din martie, al cărui sens dumneavoastră l-aţi înţeles perfect. 1 A* adus imediat conversaţia pe terenul practic: Rusia dorea să i se recunoască o zonă de influenţă în legătură cu care Germania s-ar angaja să manifeste un dezinteres complet. Dar el era lacom şi" Ribbentrop va trebui să-i telefoneze lui Hitler pentru a obţine acordul acestuia asupra unor puncte ale traseului liniei de demarcaţie.

La patru ore de la începerea convorbirii era încheiat un pact de neagresiune, însoţit de un protocol secret. Stalin va accepta – favoare rară – să se fotografieze alături de Ribbentrop, cu faţa iluminată de o trufaşă beatitudine, cu crucea de aur încârligată prinsă la butonieră, stând în picioare în spatele lui Molotov, pe punctul de a semna tratatul. S-au aşezat apoi la masă. Conducătorul revoluţiei bolşevice mondiale nu va ezita să toasteze în cinstea lui Hitler, asasinul, totuşi, a sute de cH munişti, ştiind – va spune el – *cât este de iubit de către poporul german.* Înainte de aceasta, avusese o ampli discuţie cu invitatul său pe care, fără a ţine seama de ulcerul stomacal al acestuia, l-a obligat să înghită vodcă după vodcă. Îşi manifestase ostilitatea faţă de Japonia (*dacă vrea război, va avea război*), se neliniştise de intenţiile Italiei dincolo de Albania, spusese multe răutăţi despre Anglia, *care nu domina lumea deăt graţie prostiei altor ţări,* dar exprimase opinia că aceasta va purta războiul.

— Dacă va fi cazul, *cu şiretenie şi tenacitate*. Spusese, de asemenea, că Franţa avea totuşi o *armată demnă de consideraţie…* Afirmaţie la care ministrul lui Hitler replicase că dacă aceasta va încerca să facă război

Germaniei, ea va fi *cu siguranţă înfrântă. Poporul german* – declarase în plus Ribbentrop – *nu va mai tolera mult timp provocarea poloneză. 2* Totul era deci clar în legătură cu intenţiile stăpânului său. Şi pentru ca acest lucru să fie de asemenea clar şi în legătură cu intenţiile gazdei sale, Stalin, acesta îi va spune însoţindu-l la plecare: *Guvernul sovietic ia pactul foarte în serios. El poate garanta pe onoarea sa că Uniunea Sovietică nu-şi ră trăda partenerul.*3 Avea să-şi ţină cuvântul.

Textul pactului, dat imediat publicităţii, este banal. Acela al protocolului secret este mai puţin banal. El n-a fost cunoscut decât în 1948, atunci când deteriorarea raporturilor lor cu Moscova îi va împinge pe americani să publice arhive germane căzute în mâinile lor. Conducătorii comunişti i-au contestat mult timp autenticitatea. Doi universitari francezi, specialişti în istorie, Bouvier şi Gacon, au consacrat o treime dintr-o carte încercării de a demonstra că era vorba de un fals4. Teza lor era de nesusţinut, toate comunicările diplomatice dintre Berlin şi Moscova din acea perioadă referindu-se la protocol. Astăzi, nimeni n-ar mai încerca să reia această teză pe cont propriu. Gomułka a declarat în mod expres, la Varşovia, la 21 ianuarie 1962, evocând evenimentele din 1939: *A fost încheiat un pact de neagresiune. Guvernul sovietic a înserat o clauză, stipulând că, în eventualitatea unui război polono – german, nemţii nu vor pune mâna pe teritoriile ucrainene, bieloruse şi lituaniene, aparţinând statului polonez, şi că aceste teritorii vor fi ocupate de armata sovietică în caz de înfrângere a Poloniei. 5*

Adevărul era mai complicat. Au fost nu unul, ci două protocoale secrete privind împărţirea zonelor de influenţă. Ele nu priveau doar Polonia, ci Europa răsăriteană în întregime.

Primul, acela din 23 august, avea în vedere ipoteza

unor *transformări politice şi teritoriale* în Finlanda, în statele baltice şi în Polonia. El făcea din frontiera de J nord a Lituaniei şi din linia alcătuită din fluviile Narvă, Vistula şi San limita zonelor de influenţă ale celor două 1 ţări. El amâna pentru discuţii ulterioare problema menj ţinerii sau nu a unui stat polonez independent. În fine, s nemţii declarau că nu vor să se ocupe de Basarabia ro-l mâncască, faţă de care, dimpotrivă, U.R.S.S. Îşi manifesta interesul.[11]

Astfel, Sta lin obţinuse din partea Reilch-ului, în câteva ore, poziţiile strategice pe care încercase în zadar, timp de luni, să le obţină din partea Aliaţilor, tocmai pentru a se apăra de Germania. Dar asta nu a fost totul: Japonia – de ale cărei trupe Armata roşie se lovise puternic în vara anului 1939 – a simţit că-i fuge pământul de sub picioare la anunţarea pactului germano – sovietic. Convins că fusese trădat de Berlin, primul ministru Hiranuma va ceda locul generalului Abe, care va renega în mod public erorile imperialismului, va încerca să negocieze cu Statele Unite şi va încheia încă de la 1 septembrie un armistiţiu cu U.R.S.S. pe frontul mongol.

O lună mai târziu, la 23 septembrie, atunci când Polonia fusese în întregime ocupată de către Wehrmacht şi către Armata roşie, care făcuse joncţiunea cu acesta ve linia prevăzută, Stalin îl va convoca la Kremlin pe

---

11 La 24 iunie 1991, dorinţa şi voinţa poporului — consonantă Î cu dorinţa şi voinţa altor popoare — de a lichida moştenirea î tristă a anilor de război cald sau de război rece, a anilor de con- I fruntare şi de tensiune, de anulare a hotăririlor arbitrare, secrete | sau nu, luate de marile puteri pe seama statelor mici şi mijlocii, I hotărîri continuînd să greveze evoluţia acestora din urmă, a J primit o expresie solemnă şi memorabilă prin adoptarea, în una- i nimitate, de către Parlamentul României, a Declaraţiei privind Pactul Ribbentrop — Molotov din 23 august
Note:

ambasadorul Reich-ului. Trebuie, îi va spune el acestuia, să suprimăm orice motiv de fricţiune între cele două ţări ale noastre şi, deci, să renunţăm la menţinerea unui stat polonez. Va sugera o modificare a traseului liniei de demarcaţie, renunţând, în ceea ce îl priveşte, la tot ceea ce era specific polonez în zonă care îi fusese atribuită anterior (o parte a provinciei Varşoviei şi a provinciei

---

1939, prin care se- condamnă viguros încheierea acestuia, respingîndu-se, deopotrivă, v în mod categorie, consecinţele directe ale înţelegerilor secrete ane- ' xate acestui Pact. Efectele înţelegerilor sovieto — germane s-au răsfrînt în modul cel mai negativ şi asupra României, amputările teritoriale găsindu-şi sorgintea în platforma de conlucrare Ribbentrop — Molotov, încheiată în dispreţul deplin al drepturilor şi intereselor altor popoare la 23 august 1939. După cum este cunoscut, la numai două decenii de la Marea Unire, în condiţiile unor evoluţii internaţionale complexe şi contradictorii, izolată pe plan european, abandonată de aliaţii săi tradiţionali — ei înşişi într-o situaţie foarte dificilă — România a fost, în vara anului 1940, obiectul unor presiuni politice, diplomatice şi militare fără egal, ameninţarea cu războiul silind-o să cedeze în Est, în Vest şi în Sud părţi apreciabile ale teritoriului naţional (în iunie 1940 — Basarabia, nordul Bucovinei şi ţinutul Herţa ; In august 1940 — o treime din teritoriul Transilvaniei ; în septembrie 1940 — Cadrilaterul) anexate samavolnic de către Uniunea Sovietică, Ungaria horthystă şi Bulgaria fascistă. Jocul de interese care a condus la adoptarea acestor hotărîri-dictat (notele ultimative sovietice din 26 şi 27 iunie 1940 ; dictatul de la Viena din 30 august 1940 ; tratatul româno — bulgar de la Craiova din 7 septembrie 1940) privind România este astăzi cunoscut. Dincolo de elementele contradictorii invocate, de explicaţiile şi comentariile formulate de către diferite cancelarii diplomatice şi personalităţi politice se impune constatarea că, în acel an, România a fost victima şantajului, presiunii şi agresiunii. „Privite retrospectiv — se .arată în Declaraţia Parlamentului României din 24 iunie 1991 privind Pactul Ribbentrop — Molotov — aceste acte constituie o pregnantă manifestare a politicii imperiale de anexiuni, a dictatului şi agresiunii făţişe, expresia cea mai gravă a încălcării moralei internaţionale şi a dreptului internaţional, cea mai condamnabilă conduită în relaţiile internaţionale". Jertfa de sînge a poporului român — care s-a înscris cu o contribuţie

Lublinului) în schimbul abandonării de către Hitler a oricărei pretenţii în privinţa Lituaniei. Stalin îl va informa, în acelaşi timp, că avea intenţia *să se ocupe de soluţionarea problemei statelor baltice conform cu protocolul* (secret) *din 23 august* şi că aştepta în acest sens *sprijinul fără rezerve al Germaniei1*.

S-a trecut de la vorbe la fapte cum nu se poate mai rapid. În aceeaşi zi, Molotov va supune ministrului afacerilor străine al Estoniei, convocat la Moscova, un proiect de pact de asistenţă mutuală, care dădea U.R.S.S. dreptul de a stabili în această ţară baze militare... Exact acelea în legătură cu care Voroşilov – în expunerea făcută membrilor misiunilor militare franceză şi britanică – îşi manifestase, cu şase săptămâni mai devreme, intenţia de a le ocupa. Ameninţat cu recurgerea la măsuri extreme, prevenit cu bunăvoinţă că nu trebuia mai ales să conteze pe germani, nefericitului ministru nu-i mai rămânea decât să se încline. La 5 octombrie va fi rândul Letoniei, iar la 11, cel al Lituaniei, care va avea consolarea de a recupera cu această ocazie vechiul oraş Vilna, pe care Polonia i-l smulsese *manu militari* în 1923. În schimb, Stalin se va constitui personal în garant, Pe lângă cele trei guverne interesate, că nu avea niciun plan politic sau ideologic privind teritoriul lor. Nouă luni mai târziu avea să se vadă

---

remarcabilă, a patra ca pondere, în efortul material şi uman al membrilor coaliţiei antihitleriste — a permis anularea dictatului de la Viena şi revenirea în graniţele româneşti a părţii de nord a Transilvaniei. Tratatul de pace semnat la Paris, la 10 februarie 1947, cu România, de către Aliaţi şi Puterile Asociate, a recunoscut însă Uniunii Sovietice drepturi asupra Basarabiei, nordului Bucovinei Şi ţinutului Herţa, prelungind nedreptatea flagrantă a înstrăinării unor teritorii româneşti. „Nici un fel de
politică, nici chiar cea stalinistă, de înstrăinare a populaţiilor din aceste teritorii — se arată în aceeaşi Declaraţie — nu au putut anihila conştiinţa apartenenţei Basarabiei, Bucovinei de Nord şi Ţinutului Herţel la România", (n. tr.)

cât valorau asemenea frumoase promisiuni.

La sfârşitul lunii septembrie, Ribbentrop revenise la Moscova, pentru a semna acolo – pe baza unui schimb de teritorii propus de către Stalin şi menţionat într-un nou protocol secret – *un tratat* numit de *prietenie şi ¿e delimitare a frontierelor*, care avea să guverneze raporturile între cei doi dictatori până în ziua în care cel de la Berlin – care meditase insuficient asupra epopeii napoleoniene – îşi va lansa trupele la asaltul Rusiei.

Acest tratat nu modifica doar linia de demarcaţie între cele două imperii ideologic rivale. *El tindea să stabilească între acestea o colaborare strânsă. Într-o declaraţie comună, cele două guverne se lăudau că au pus bazele* unei *păci durabile în Europa răsăriteană. Îşi exprimau con –, vingerea că aceasta va servi adevăratele interese* ale *tuturor popoarelor de a se pune capăt stării de* război *între Germania, pe de o parte, şi Anglia şi Franţa,* pe *de altă parte... Dar, dacă eforturile lor în acest sens aveau să rămână sterile, se va dovedi că Anglia şi* Franţa *poartă responsabilitatea continuării războiului*; *într-o asemenea ipoteză, cele două guverne vor proceda* la *schimburi de vederi privind măsurile a căror* adoptare *se va dovedi indispensabilă8*.

Nu va fi vorba de o răsturnare de alianţe, pentru că U.R.S.S. a ştiut să rămână în afara războiului. Nu era însă mai puţin o consacrare a unui extraordinar reviriment împlinit cu un cinism de care istoria contemporană, în ciuda întregii sale sălbăticii, ne dă destul de puţine exemple. Stalin nu numai că a călcat în picioare tratatele de neagresiune pe care le-a încheiat cu Polonia şi statele baltice, precum actul din 9 septembrie 1918, prin care Sovietele declaraseră nule toate tratatele anterioare referitoare la împărţirea Poloniei, pentru că acestea *erau contrare principiului liberei determinări a popoarelor, ca*

şi concepţiei juridice revoluţionare a naţiunii ruse, care a recunoscut naţiunii poloneze dreptul imprescriptibil de a decide asupra propriului său destin şi a propriei sale unificări 9, dar nici nu a ezitat să trimită, prin Moletov, un mesaj de felicitare lui Hitler pentru cucerirea Varşoviei şi să glorifice, printr-o telegramă adresată Führerului, prietenia *pecetluită cu* sângele10 celor două ţărigl a prezentat intrarea trupelor sale pe teritoriul polonez drept consecinţa prăbuşirii statului polonez… atunci când, de fapt, ele au fost cele care au dat lovitura de graţie armatei poloneze prinsă între două focuri, iar împărţirea fusese hot ărâtă cu Germania chiar înainte de începutul ostilităţilor. Stenograma discuţiilor dintre Molotov şi Schulenburg este, de altfel, edificatoare: ministrul sovietic l-a întrebat pe diplomatul german dacă guvernul său ar vedea un inconvenient să se invoce riscul drept pretext al p ătrunderii Armatei roşii în Polonia.

Berlinul refuzând, a trebuit să fie găsit un alt motiv.

În ce optică s-a angajat Stalin în această politică de apropiere de Germania? Pentru început, putem considera drept un lucru demonstrat că el nu avea încredere în inten ţiile Aliaţilor. Comportamentul acestora în cursul negocierilor justifica îndoielile sale. La sfârşitul lui august încă el putea crede că Franţa şi Anglia se vor înclina, la fel ca şi în anul precedent, în faţa dictatului hitlerist. Încerc ările de conciliere ale lui Wohltat şi ale lui Dahlerus, vizita la Berlin a francezului Fernand de Brinon, oferta de mediere făcută *in extremis* de către Italia, la care Georges Bonnet era de altfel de părere să i se dea curs, îl vor conduce la această concluzie. Unui vizitator pe care îl va primi la 2 septembrie, Molotov îi va mărturisi convingerea sa că propunerea Romei va fi acceptată şi că războiul va fi evitat în Vest. A doua zi – ziua declarării războiului – el îi va răspunde, cu un surâs sceptic, reprezentantului

Poloniei, care îi împărtăşea certitudinea sa privind intrarea în război a democraţiilor occidentale: *Vom vedea, domnule ambasador. 12* Aceluiaşi diplomat, pe care Voroşilov îl l ăsase să întrevadă posibilitatea unui ajutor economic rusesc, i se va confirma de către mareşal, câteva zile mai târziu, că nu ai poate fi vorba de aşa ceva, atacarea Germaniei de către Franţa şi Anglia *modificând în întregime situaţia 13*.

Cum şi-ar fi putut imagina un realist ea Stalin că Franţa şi Anglia se vor lansa în război împotriva lui Hitler, atunci când abandonarea acestora de către elle; punea în imposibilitatea de a da un ajutor eficace victimei agresiunii? Tot astfel, dacă declaraţia de război l-a surl prins, evoluţia evenimentelor avea să-i confirme analiza: era un război de tot râsul, pentru că trupele britanice şi franceze nu mişcau. Asta şi explică faptul că Stalin se va alătura germanilor pentru a cere Parisului şi Londrei, la sfârşitul lui septembrie, să încheie pacea. Era cu atât mai interesant cu cât între timp îşi uşurase situaţia sa strategică. Modificarea pe care o introdusese în împărţiJ rea teritoriilor cuprinse între frontiera germană şi frontiera sovietică tindea ea însăşi să confirme credinţa sa că pusese pe picioare o soluţie efectiv durabilă. Liniei de demarcaţie prevăzută de protocolul din 23 august, care: era esenţialmente strategică şi care diviza teritoriile baltice şi poloneze, el îi va substitui o adevărată frontieră, politică. Abandonând pe polonezi şi numeroşi evrei – mulţi vor fi fără milă respinşi atunci când căutau să se refugieze în U.R.S.S. – el făcea să reintre în orbita rusă statele baltice şi partea occidentală a Ucrainei şi Bielorusiei, care îi fuseseră smulse în 1920. Pe viitor, graniţa de apus a U.R.S.S. va coincide în Polonia *grosso modo* cu linia Curzon, trasată de Aliaţi în 1919, pornind de la considerente etnice şi lingvistice greu de contestat. La fel,

anglo-saxonii nu vor face niciun efort pentru a o deplasa atunci când vor deveni aliaţii Kremlinului.

Între timp, Stalin va considera că Germania a redevenit pentru timp îndelungat partenerul său principal şi că se cuvine, pentru a rămâne în termeni buni cu aceasta, să-i dea garanţii ale bunei sale voinţe. El nu o va face doar în cuvinte, cu toate că nu va fi zgârcit în acestea. Astfel, intervenind la 31 octombrie în faţa Sovietului Suprem, Molotov va atribui războiul pe care Franţa şi Anglia îl duceau împotriva Germaniei doar fricii faţă de pretenţiile acesteia în materie de colonii şi, la fel ca pe vremea Tratatului de la Rapallo» *ei îşi va manifesta deplina sa solidaritate cu Reich-ul contra sistemului de la Versailles*. *Ideologia hitlerismului, la fel ca orice alt sistem ideologic, poate să fie recunoscută sau respinsă – va exclamă el. Este o ch*estiune *de opinii politice, dar oricine va înţelege că nu va putea fi distrusă o ideologie prin forţă, că nu va putea îi lichidată pe calea războiului*. *Iată de ce este lipsită ¿e sens, ba chiar criminal, de a duce un atare război pentru anihilarea hitlerismului sub falsul acoperământ al democraţiei*. *Şi mai departe*: *ar fi ridicol să se creadă că Germania ar putea fi pur şi simplu scoasă din luptă şi din orice tâlcul… Astăzi, raporturile noastre cu statul german au drept bază relaţiile noastre de prietenie, voinţa noastră de a susţine aspiraţiile de pace ale Germaniei* etc. *14*.

Bulgarul Gheorghi Dimitrov, secretar general al Internaţionalei a III-a, va merge şi mai departe: *… Germania – va explica el într-un apel datând tot din octombrie 1939 – se afla în faţa dilemei*: *să se găsească în situaţia unui subordonat al imperialismului englez, să se angajeze în război împotriva Uniunii Sovietice şi să-şi rişte viaţa în acest război sau să opereze o cotitură decisivă în politica sa externă şi să apuce calea relaţiilor paşnice cu*

U.R.S.S. Conducătorii Germaniei – după cum arată faptele – au ales cea de-a doua cale. Partizanii cei mai zeloşi ai continuării şi propagării pojarului războiului sunt imperialiştii englezi şi francezi.15

Şi mai spectaculoasă încă va fi vânzarea către Reich a unor cantităţi foarte importante de materii prime strategice, din care unele cumpărate de U.R.S.S. din străinătate, pentru folosul său, cu aur rusesc. Tranzitul transsiberian al cauciucului şi al soiei din Extremul Orient va permite Germaniei să ocolească blocada. După ce a semnat cu Mikoian, în februarie 1940, un nou acord economic, negociatorul german Schnurre va scrie că, în ciuda eternei neîncrederi a ruşilor şi a necesităţii a supune lui Stalin personal un mare număr de probleme, *dorinţa guvernului sovietic de a veni în ajutorul* Germaniei şi de a lega în mod solid acordul politic ¿u problemele economice devenea mai evidentă cu fiecare zi. *De altfel, el a promis* să livreze mult mai multe măr. 1 furi, ceea ce nu era justificabil din punct de vedere economic *şi a făcut-o* în parte în dezavantajul propriei aprovizionări16.

Nu mai puţin semnificativă es. Te chemarea adresată partidelor comuniste occidentale de a lupta împotriva războiului. *Când doi gangsteri se bat între ei* – va scrie la 15 mai 1940 ziarul „L'Humanité", care apărea clandestin – *oamenii cinstiţi nu sar în ajutorul unuia dintre ei sub pretextul că celălalt i-a dat o lovitură neregulamentară*. De o parte şi de alta a Canalului Mânecii, s-au înregistrat sabotaje. Şase comunişti francezi vor compare sub această acuzaţie în faţa Tribunalului Militar din Paris. Trei dintre ei vor fi executaţi, printre care un muncitor de 17 ani, care şi-a revendicat cu mândrie responsabilitatea actelor sale.

Comuniştilor le-a fost totuşi, la început, cam greu să înţeleagă situaţia. La două zile după semnarea pactului germano-sovietic, grupul parlamentar al Partidului

Comunist Francez va adopta o rezoluţie prin care salua politica de dislocare a blocului agresorilor întreprinsă de U.R.S.S. şi afirma: *Dar dacă Hitler, orice s-ar întâmpla, va declara război, atunci să ştie bine că va găsi în faţa sa poporul Franţei, pe comunişti în primul rând, gata să apere securitatea ţării, libertatea şi independenţa popoarelor 17*.

Partidul comunist nu va ezita ca, în ciuda persecuţiilor care începeau să se abată asupra sa, să voteze creditele de război cerute de guvernul Daladier. Comitetul Central avea să se scuze mai târziu pentru această *gravă greşeală*, pretextând că *nu înţelesese la timp semnificaţia schimbărilor care se precipitau la sfârşitul lunii august* 1939 şi avea să proclame că primă sarcină a partidului era *aceea de a explica cu răbdare şi perseverenţă caracterul imperialist al războiului actual* 18. Această bruscă schimbare avea să provoace un oarecare număr je demisii în organismele conducătoare ale partidului. Este paradoxal să se constate că unii dintre aceşti protestatari se vor regăsi, un an mai târziu, printre colaboraţionişti.

Aceste elemente păreau să confirme ipoteza potrivit căreia Stalin, nutrind ca şi Lenin admiraţie pentru forţa şi disciplina poporului german, a sperat mult să stabilească o înţelegere durabilă cu Hitler. Cine ştie dacă, odată ameliorată situaţia sa strategică şi restabilite frontierele tradiţionale ale Rusiei ţariste, el n-a văzut în Reich un potrivit zid de apărare contra acestor *imperialişti* franco-britanici, neascunzându-se niciodată că vede în ei cei mai răi inamici? *Niciodată nu voi permite ca Germania să fie slabă* – îi va spune el lui Ribbentrop, în ziua semnării pactului de neagresiune. Ministrul nazist apreciază în *Memoriile* sale că această frază a fost pronunţată cu o *asemenea spontaneitate încât era în mod sigur expresia*

gândirii sale l! L. Nu erau oare, la urma urmelor, la Paris şi Londra multe spirite distinse care aveau un raţionament opus şi care se felicitau pentru existenţa unei Germanii puternice între Rusia roşie şi democraţiile din Vest?

Stalin era prea avizat, totuşi, pentru a nu lua în considerare posibilitatea unui eşec. Dacă ar fi să se dea crezare unui agent sovietic, care – după intrarea celor două ţări în război – va fi în contact cu diplomatul german Clauss, Stalin ar fi fost chiar înspăimântat de rapiditatea cu care Hitler îi satisfăcuse exigenţele teritoriale cele mai impertinente. S-ar fi temut că această îngăduinţă să nu se explice prin voinţa Führerului de a repune ulterior acordul în cauză 20. Hitler nu era omul în cuvântul căruia să te încrezi orbeşte. El însuşi – în ciuda rusofiliei unora dintre locotenenţii săi, care avea să-i conducă la profesiuni de credinţă cu adevărat groteşti – nu era atât de sigur că luna de miere va dura ult timp. La câteva zile după cea de-a doua vizită a *lui Ribbentrop la Moscova, el afirma într-o notă adresată şefilor militari*: *Nu putem fi siguri de neutralitate a i ruşilor... Cea mai bună garanţie contra unei agresiuni ruseşti... rezidă într-o promptă demonstraţie a forţei germane 21*.

Cert este că, încă de la începuturile alianţei, Stalin va manifestă intenţia sa de a întări potenţialul militar sovietic. El va găsi foarte firesc, întrucât devenise prU etenul şi furnizorul Germaniei, să ceară să-i vândă arme şi materiale pentru a-şi fabrica alte arme. El va pretinde atât de multe – inclusiv vase de mare tonaj şi submarine – încât statul major al Wehrmachtului va aprecia că merge cam departe.

În acelaşi timp, Kremlinul se va feri să trântească complet uşa în nasul Aliaţilor. Atunci când Molotov îl va primi la 25 august pe ambasadorul Franţei, pentru a-l informa de semnarea pactului de neagresiune cu Germania, el va arunca asupra Poloniei întreaga res

ponsabilitate a chestiunii şi va insista asupra faptului că pactul franco – sovietic din 1935 rămâne în vigoare. Unuia dintre membrii misiunii militare franceze, care îşi lua rămas bun, mareşalul Voroşilov îi va declara: *Toate acestea nu sunt contra Franţei. Poate ne vom regăsi într-o zi22.*

La 23 septembrie 1939, Halifax – care se convinsese ceva cam târziu de necesitatea unui ajutor sovietic, dacă se dorea într-adevăr să se obţină victoria asupra Germaniei – îl va convoca pe ambasadorul U.R.S.S., Maiski. Îl va întreba dacă guvernul său nu ar fi interesat de un acord comercial. În acest mod – trebuie s-o reamintim – începuse apropierea germano – sovietică. Diplomatul sovietic va reveni patru zile mai târziu: *Suntem de acord* – va spune el – *dacă doriţi realmente acest lucru*. Va profita de ocazie pentru a declara că atare: *Acţiunea sovietică în Baltica este defensivă şi necesară, întrucât această lume este nesigură şi nicio prietenie nu este astăzi certă 23.*

La 3 decembrie, Potemkin, adjunct al ministrului afacerilor externe, va declara însărcinatului cu afaceri *a\ Franţei, Payart*: *Rusia a renunţat în mod spontan la prevederile pactului din 23 august cu Germania care îi atribuiau împrejurimile de est ale Varşoviei. Ele rămân Poloniei – îi va spune e124. La 31 octombrie, totuşi, Molotov vorbise de aceeaşi Polonie ca de un monstruos produs cil Tratatului de la Versailles.25 Este imposibil – adăuga Potemkin – să fie distrus un popor de aproximativ 12 – 14 milioane de oameni (cifră care implică faptul că Ucraina şi Bielorusia aveau să rămână în totalitate detaşate), având o puternică tradiţie, o cultură naţională şi o istorie deja îndelungată. Ceea ce diplomatul francez comenta în aceşti termeni de o rară clarviziune*: *U.R.S.S. nutreşte gândul ascuns de a utiliza într-o zi cartea poloneză contra Germaniei, atunci când aceasta va fi slăbită de războiul din Vest. Kremlinul ar putea avea în*

vedere să constituie o Polonie sovietică, intrând *firesc în sânul uniunii moscovite 21*.

Dar un eveniment nou intervenise cu câteva zile înainte, eveniment care va face imposibilă orice apropiere între U.R.S.S. şi occidentali; la 30 noiembrie 1939.

Armata roşie a invadat Finlanda.

Finlanda nu se va supune niciodată unei soluţii Jbaltice – spusese ministrul afacerilor străine al acesteia, masivul Erkko, la 25 septembrie, ministrului Germaniei, aflând de ultimatumul sovietic adresat Estoniei. *Vom lăsa mai curând ca lucrurile să se înrăutăţească* 2C. Dar ruşii – care nu-şi ascunseseră de-a lungul întregului an intenţia de a obţine baze în Finlanda – erau hotărâţi, acum că Reich-ul le dădea în înă liberă, să-şi atingă scopurile., înainte chiar ca Lituania să fi semnat tratatul de asistenţă mutuală cu U.R.S.S., i se va cere lui Erkko să se ducă la Moscova în cel mai scurt timp. Guvernul de la Helsinki va prefera să-l trimită acolo pe Paasikivi, ministrul său la Stockholm, care avea să joace – nouă ani mai târziu – un rol decisiv în fruntea ţării sale, atunci când Stalin a încercat să o transforme într-o democraţie Populară.

În acelaşi timp, guvernul lua măsuri de precauţie militară şi făcea apel în mai multe direcţii pentru a obţine sprijin diplomatic. Din partea germană va afla rapid la ce avea să se aştepte: Hitler îşi va retrage din Golful Finic navele de război. Scandinavii vor încerca să medieze. Kremlinul va refuza să le primească comunicările. Roosevelt, care – la fel ca toţi compatrioţii săi – era recunoscător finlandezilor pentru faptul că îşi achitaseră integral şi rapid datoriile din primul război mondial, a ieşit din rezervă să obişnuită pentru a adresa un mesaj preşedintelui Kalinin. Molotov îl va invita cu amabilitate, într-un discurs, să se ocupe de independenţa Filipinelor şi

a Cubei, mai curând decât de cea a Finlandei.

Conducătorii de la Helsinki – informaţi de exigenţele sovietice, pe care Stalin le expusese lui Paasikivi – le vor primi cu deplin sânge rece. Li se cereau o serie de baze şi importante rectificări de frontieră, în schimbul unei mari porţiuni din Karelia. Ei nu vor accepta decât foarte modeste cedări de teritorii. Erau convinşi, mir-adevăr, că în acest caz Kremlinul blufa, identificând dovadă în tăcerea pe care Moscova o păstra în legătură cu negocierile în curs.

Dar, la 31 octombrie, Molotov îşi va face cunoscute în mod public exigenţele. La 3 noiembrie, „Pravda” îl va urma îndeaproape: *Vom asigura securitatea U.R.S.S. neţinând cont de nimic* – scria aceasta – *zdrobind toate obstacolele, indiferent care ar fi ele, întâlnite pe drumul spre acest obiectiv*. Dar cum, în aceeaşi zi, Stalin redusese ceva din pretenţiile sale, adepţii liniei intransigente de la Helsinki se vor simţi încurajaţi şi, pe data de 8 noiembrie, se vor despărţi fără vorbe mari, constatând, pur şi simplu, imposibilitatea de a se înţelege.

Timp de trei săptămâni, poporul finlandez va crede că alerta a trecut. Într-adevăr, Stalin şi Molotov, luaţi pe nepregătite de această rezistenţă neaşteptată, aveau nevoie de un răgaz. Se ştie astăzi că, încă de la 13 noiembrie, vor căuta, în zadar, de altfel, să-l convingă pe Toumisen, secretarul general al Partidului Comunist Finlandez legal, refugiat la Stoekholm, să se ducă la Moscova, pentrU a organiza acolo un guvern *democratic*, chemat să ia puterea cu ajutorul Armatei roşii. Evident, guvernul de la Helsinki nu cunoştea acest lucru. La sfârşitul lunii, ţiR.S.S. va trece la fapte. Molotov îl va convoca pe ambasadorul Finlandei. Dacă este să-l credem, artileria finlandeză trăsese şapte lovituri de tun asupra unui sat sovietic. Pentru a evita repetarea unor asemenea

provocări, guvernul sovietic cerea retragerea imediată a trupelor finlandeze la 25 km de frontieră.

Era oare o ultimă manevră de intimidare înainte de a recurge la mijloace forte? Poate. Mareşalul Mannerheim, erou al independenţei şi preşedinte al Consiliului Apărării; nu ascundea că era favorabil concilierii. Cabinetul va refuza să-l urmeze. Acesta va propune o retragere a trupelor aflate *de o parte şi de alta a* frontierei. Reacţia lui Molotov va fi spontană: *Ne cereţi să ne retragem liniile la limita periferiilor Leningradului*. *U.R.S.S*. *se consideră eliberată de angajamentele sale de neagresiune, pe care Finlanda, în mod evident, nu are intenţia să le respecte*. – *7* Câteva ore mai târziu, relaţiile diplomatice au fost rupte. Pe data de 30 noiembrie, la orele 9 dimineaţa, armata sovietică se punea în mişcare.

A fost rândul cabinetului de la Helsinki de a fi luat pe nepregătite. Iată deci că Stalin nu blufa. Liderul social-democrat Tanner, partizan al negocierilor, va denunţa în faţa Parlamentului nechibzuinţa guvernului care va trebui să demisioneze. Va fi constituit un alt guvern în care el deţinea Afacerile Străine, cu misiunea de a căuta cât mai repede un compromis. Dar sovieticii vor interpreta această schimbare exact pe dos. Pentru ei, Tanner – care jucase un rol de prim rang în 1918, în zdrobirea revoluţiei comuniste în Finlanda – era imaginea însăşi a *social-trădătorului*. Când amsabadorul american la Moscova va dori să-l informeze pe Molotov de dorinţa guvernului de la Helsinki de a relua negocierile, acesta îi va spune că era prost informat şi că nu se puteau aştepta la nimic bun din partea *guvernului Tanner*. De câteva ore un cabinet fantomă – în întregime compus din cornul nişti şi prezidat de reprezentantul Finlandei la Comintern Otto Kussinen, mai târziu membru al secretariatului partidului sovietic – fusese instalat în oraşul de frontieră Terijoki. Moscova

semnase imediat cu acesta un pact de asistenţă mutuală, pe baza propunerilor ruse din luna octombrie. Ca dar cu ocazia naşterii, noua *Republică democratică a Finlandei* primea toate teritoriile peninsulei Karelia cu populaţie majoritară kareliană. La toate protestele pe care le va primi, Kremlinul va răspunde cu seninătate că nu era în război cu Finlanda şi că nu recunoaşte un alt guvern decât al lui Kuusinen, în sprijinul căruia venise să acţioneze.

Dar Stalin, care crezuse – greşit – că este posibil să-i vină de hac guvernului finlandez, când acesta refuzase să trateze, şi care nu credea acum, când acesta se resemnase, în sinceritatea sa, nu se înşela mai puţin în privinţa sentimentelor poporului finlandez. Era atât de sigur în privinţa unui progres rapid, fără luptă, încât unităţile avansate ale Armatei roşii fuseseră puse în gardă împotriva oricărei violări din nebăgare de seamă a frontierelor suedeze. Pentru a intra în vigoare, tratatul încheiat cu Kuusinen trebuia ratificat… la Helsinki, oraş care nu fusese niciodată ocupat. Sistemul totalitar va contribui în mare măsură la explicarea acestei erori. Diplomaţii şi ziariştii sovietici – aflaţi în Finlanda, ca şi comuniştii emigraţi – aveau tot interesul, pentru a se face bine văzuţi, să realizeze un tablou idilic privind sentimentele populaţiei faţă de marele frate rus.

Se ştie ce s-a întâmplat şi cum, de-a lungul a trei luni de lupte grele, puternica Armată roşie a bătut pasul pe loc în faţa Vîborgului. Eşecul său a părut atât de uimitor că, ulterior, minţi imaginative, creditându-l pe Machiavelli de la Kremlin cu viclenii de care nu era capabil, au afirmat că a fost vorba de o înscenare, menită să-l înşele pe Hitler în legătură cu capacitatea de rezistenţă a Rusiei, adică, într-un cuvânt, să-l oblige pe Hitler să atace, ca să-i poată suci gâtul mai bine.

Această explicaţie nu rezistă unei analize. Stalin era

un susţinător al opiniei maestrului de scrimă din *Burghezul gentilom*, potrivit căreia *tot secretul armelor constă doar în două lucruri*: *să loveşti şi să nu primeşti*. El a crezut că în Finlanda nu va avea decât de lovit. Se pregătise pentru o simplă plimbare militară şi nu angajase decât efective limitate. S-a ciocnit de o naţiune ce ţinea fanatic la libertatea sa şi era hotărâtă să-l facă pe invadator să plătească scump pentru fiecare pogon de zăpadă. Şi Armata roşie era departe de a se fi refăcut după *epurările* care au zguduit-o atât de dur.

Eroismul Finlandei va stârni în întreaga lume un elan de entuziasm extraordinar. Renumele Uniunii Sovietice, foarte boţit deja de marile procese de la Moscova şi de pactul cu Hitler, va avea de suferit. Va fi necesară agresiunea nazistă împotriva Rusiei pentru că popoarele libere să se reobişnuiască să vadă în ea un aliat. Dar între timp vor fi la un pas de a porni la război împotriva ei.

Încă din luna septembrie 1939, Stalin îşi manifestase temerea că într-o bună zi va fi implicat în ostilităţi cu democraţiile occidentale. Sosit pe 14 septembrie în capitala sovietică, unde fusese invitat să discute probleme de interes reciproc, ministrul afacerilor străine de la Ankara, Saradioglu, s-a trezit că i se cere cu insistenţă ca tratatul de alianţă, în curs de negociere între Turcia, Franţa şi Marea Britanie, să fie suspendat în cazul în care U.R.S.S. s-ar afla în război cu aceste două din urmă ţări. În schimb, Kremlinul oferea guvernului turc un acord de asistenţă mutuală în caz de agresiune în Marea Neagră, în Strâmtori sau împotriva Turciei europene. Molotov a mers şi mai departe, pretinzând că tratatul tripartit să nu funcţioneze în cazul în care agresorul era Reich-ail.

Turcia va respinge aceste exigenţe. Dar ea a gândit că este mai sigur dacă, cu ocazia semnării alianţei sale cu Parisul şi cu Londra, la 19 octombrie 1939, va cere să se

precizeze într-un protocol secret anexă că angajamentele astfel contractate nu o vor *constrânge, în niciun caz, la o acţiune care ar putea, în consecinţă, să o antreneze într-un conflict cu U.R.S.S. 2S*.

Reţinerile ruseşti nu erau fără de temei. Nu lipseau în Occident şi, mai ales, în Franţa oameni cărora nu le ajungea să se bată – dacă se poate spune aşa – contra Germaniei şi care doreau, de asemenea, să se încaiere şi cu U.R.S.S. Printre aceştia se aflau o mulţime de *münchenezi* şi de *pacifişti* de dată recentă. Invadarea Finlandei le-a părut ocazia visată. *Orice ideolog visează un război* – scria atunci Alfred Fabre-Luoe. *Nu pacea este ceea ce îl interesează, ci numele duşmanuluzi*.

La 14 decembrie 1939, Consiliul Societăţii Naţiunilor, interpret al indignării generale, excludea Uniunea Sovietică din organizaţie şi invita toate statele membre să vină în ajutorul guvernului de la Helsinki. Decizia a fost adoptată cu numai 7 voturi din 15, vecinii celor doi protagonişti judecând că e mai prudent să se abţină. Daladier nu se va lăsa mai prejos, când, la data de 19, va propune Consiliului suprem de război, reunit la Paris, să ceară Suediei şi Norvegiei să ajute Finlanda, acţionând de comun acord cu Franţa şi Marea Britanie. Această iniţiativă nu era în întregime dezinteresată. O intervenţie directă sau indirectă în Finlanda era de natură, în climatul parlamentar al epocii, să salveze cabinetul, din ce în ce mai ameninţat al *taurului de la Vaucluse*[12]. Şi acesta vedea într-o asemenea intervenţie un mijloc de a realiza unul din obiectivele la care statele majore occidentale ţineau foarte mult: tăierea acestui *drum al fierului suedez*, care avea să

12N ote:
 Edouard Daladier, prim-ministru al Franţei între 10 aprilie 1933 — 20 martie 1940. A fost deputat radical socialist de Vaucluse aProape întreaga sa carieră politică, (n. tr.)

inspire mai târziu lui Paul peynaud fraza categorică care i s-a reproşat atât de mult. /

Totdeauna atenţi să nu compromită posibilitatea unei schimbări de atitudine a U.R.S.S. faţă de Germania, englezii îi vor da curs fără entuziasm. Scandinavii însă, prevăzători, vor răspunde reafirm: ndu-şi neutralitatea. Tot ceea ce puteau face ei era să închidă ochii la trecerea de material de război şi de voluntari, cu condiţia ca aceştia să fie în haine civile. Era de prevăzut, atitudinea Suediei din primăvară, în problema remilitarizării insulelor Åland, ca şi refuzul său de a se alătura votului de excludere a U.R.S.S. din Societatea Naţiunilor arătând limitele restrânse ale solidarităţii nordice.

Aliaţii vor reveni însă cu insistenţă asupra acestei chestiuni. La 5 februarie 1940, Consiliul suprem de război, reunit la Paris, adopta un plan destinat – în gândirea şefilor militari britanici – *să ia iniţiativa din mâna germanilor şi să scurteze războiul, salvând totodată Finlanda*: i0. În acelaşi timp, când s-ar fi acordat ajutoare acesteia, ar fi fost ocupate porturile norvegiene şi minele suedeze şi ar fi fost ajutaţi scandinavii, în legătură cu care nu existau niciun fel de dubii că vor sfârşi prin a se ralia dorinţelor Aliaţilor de rezistenţă faţă de o eventuală reacţie a germanilor. Cât îi priveşte pe aceştia din urmă, blândul Chamberlain gândea că aceştia vor fi *consternaţi* 31. Aprecia, de asemenea, că U.R.S.S. *nu va avea nevoie* să declare război occidentalilor, întrucât diviziile trimise în Finlanda vor fi, oficial, compuse din *voluntari.* În schimb, el va lua poziţie contra ideii – susţinute de către francezi – a unei debarcări la Petsamo, altfel spus chiar în Finlanda, pentru cazul – totuşi prevăzut de Daladier – în care Norvegia şi Suedia ar fi refuzat să accepte trecerea corpurilor expediţionare aliate.

În fapt, aceste discuţii nu mai erau de actualitate. La

acelaşi 5 februarie, într-adevăr, Tanner reuşise în fine să restabilească contactul cu sovieticii. El întâlnise la Stockholm pe ambasadorul acestora, pitoreasca doamnă Kollontay. Aceasta tocmai primise de la Molotov o scrisoare informând-o că *guvernul U.R.S.S. nu se opunea în principiu negocierii unxu acord cu guvernul Ryti-*Tanner32. Astfel, pentru prima dată, Kremlinul renunţa să impună cabinetul fantomă al lui Kuusinen, pe care se prefăcea că-l consideră, de la începutul războiului, drept singura autoritate legitimă a ţării. Altfel spus, el renunţa la subjugarea Finlandei. Nu mai era vorba decât de a obţine de la aceasta rectificările de frontieră pe care ea i le refuzase înainte de război, ca şi alte concesii, printre care baza navală de la Hanko, la intrarea în Golful Fin ic.

De ce această schimbare bruscă a Moscovei, atunci când armata finlandeză începea să dea – după o rezistenţă eroică – semne de-slăbire şi când apropierea primăverii, care ar fi permis intrarea masivă în scenă a aviaţiei sovietice, nu i-ar fi lăsat nicio speranţă de a redresa situaţia? Există toate motivele să ne gândim că Stalin începuse să se neliniştească de posibilitatea unei intervenţii occidentale. În orice caz, această eventualitate a fost în mod serios luată în considerare de către presa sovietică la sfârşitul lui ianuarie. „Pravda”, în special, a promis eventualilor invadatori soarta *intervenţioniştilor* din 1918.

Statele majore occidentale începuseră efectiv să studieze posibilitatea unei acţiuni directe contra flancului sudic al U.R.S.S., destinată să completeze operaţiunile prevăzute în Scandinavia. Acestea aveau drept scop să taie *drumul fierului*; acţiunea din Sud urma să taie drumul petrolului de la Baku, pe care ruşii trebuiau să livreze Reich-ului aproape un milion de tone de petrol anual.

Şi de această dată, Daladier va fi acela care va lua

iniţiativa. La 19 ianuarie, le va cere lui Gamelin şi Darlan un studiu *asupra unei intervenţii eventuale pentru distrugerea puţurilor petroliere ruseşti*, luând în considerare trei ipoteze: o întrerupere a traficului petrolier în Marea Neagră, o intervenţie directă în Caucaz, o acţiune care să faciliteze mişcările de emancipare ale populaţiilor musulmane din Caucaz. Generalisimul se va pronunţa în favoarea unui atac aerian contra puţurilor petroliere din Baku. De la Beirut, unde comanda Armata Orientului, Weygand îşi va face cunoscută părerea la 21 februarie. Se va arăta categoric: Î*n ce mă priveşte, apreciez drept capital să zdrobim rinichii U.R.S.S. În Finlanda şi aiurea 33*.

Dar evenimentele vor decide altfel: la 28 februarie, impacientat de răgazul pe care guvernul de la Helsinki şi-l luase pentru a răspunde propunerilor sale, Kremlinul îi va da 48 de ore pentru a se decide. Promisiunea Franţei de a trimite 20.000 de oameni, dacă Finlanda nu se va da bătută, nu a fost în măsură să împiedice cabinetul Ryti-Tanner să negocieze pe bazele stabilite de către U.R.S.S. Totuşi, la 1 martie, Daladier – care ştia că guvernul său nu va supravieţui înfrângerii Finlandei – va insista asupra acestei chestiuni. El îi va propune să-i trimită 50.000 de oameni şi 100 de bombardiere. Simplu bluf, dar care îi nelinişte puternic pe englezi. Ei ştiau că era imposibil să fie pus pe picioare un corp expediţionar de o asemenea importanţă şi să se obţină acordul Suediei şi al Norvegiei pentru deplasarea sa.

După ¿ceste ultime răbufniri, convorbirile de pace se vor deschide la Moscova la 8 martie. Ruşii – care refuzaseră să înceteze acţiunile militare atâta timp cât un tratat de pace nu ar fi fost semnat – vor fi intransigenţi. Faţă de condiţiile pe care doamna Kollontay le comunicase cu o lună în urmă, ei vor adăuga şi altele, privind în special

nordul Finlandei. Refuzau orice fel de discuţie. Pe data de 12, Ryti va semna tratatul cu moartea în suflet. Populaţia teritoriilor cedate, care nu fusese încă evacuată, adică mai mult de 200.000 de persoane, îşi va părăsi căminele pentru a se stabili de cealaltă parte a noii frontiere. Era primul exod în faţa înaintării bolşevismului *eliberator*, exod care le va prefigura pe celelalte.

Deznodământul războiului finlandez va pune capăt proiectelor aliate de intervenţie contra U.R.S.S. În Nord. *Mai se punea încă totuşi problema unei acţiuni în Sud*. *Nu scrisese oare Gamelin într-un raport din 12 martie*: *Apreciez că avem interesul să continuăm rapid, studiile privind un atac asupra oraşelor Baku şi Batumi*. *Operaţiunile preconizate în această ordine de idei vor completă în mod fericit pe cele care s-ar desfăşura în Scandinavia*. *Dar dacă acestea din urmă ar întâmpina piedici, n-ar fi oare un motiv în plus pentru a acţiona în Transcaucazia*? *34*.

Britanicii puneau însă din ce în ce mai multe piedici. Sovieticii – temându-se de o acţiune aliată împotriva lor – lansaseră în direcţia acestora o ofensivă diplomatică care era pe punctul de a reuşi. La 30 ianuarie, ambasadorul lor la Londra, Maiski – care nu pusese piciorul la Foreign Office de la începutul războiului cu Finlanda – a venit să-l vadă pe Butler, pe atunci subsecretar parlamentar la Afacerile Străine, pentru a-i vorbi de o navă rusească reţinută de englezi. Avea să profite de ocazie pentru a-i sugera acestuia o acţiune destinată *să izoleze sursele de divergenţă*, relevând că nu. Era *nimic sentimental* în apropierea germano-sovietică. *Trăim într-o perioadă de schimbări* – a adăugat el –, *se poate întâmpla orice*. *Şi în junglă, animalele cele mai puţin asemănătoare merg în tovărăşie, dacă simţământul unor interese comune le îndeamnă să procedeze astfel 3J* idee asemănătoare era

expusă câteva zile mai târziu liderului laburist Stafford Cripps, în trecere prin China, de către ambasadorul Sovietelor care îi va sugera să meargă la Moscova, ceea ce el o va face fără întârziere. Molotov îl va primi pe viitorul *cancelar al austerităţii* şi se va declara gata să încheie un acord *comercial sau politic* cu Marea Britanie, cu condiţia ca aceasta *să acţioneze prieteneşte*: Ui faţă de U.R.S.S. Guvernul britanic, sceptic la început, îşi va spune – în faţa avansurilor repetate ale ruşilor – că acesta era, probabil, un mijloc mai puţin periculos decât bombardamentele pentru a reduce livrările de petrol către Germania. Astfel că, atunci când chestiunea raidurilor asupra Caucazului va ajunge în faţa Consiliului Suprem Aliat de Război, la 28 martie – primul după înlocuirea lui Daladier cu Paul Reynaud în fruntea guvernului francez – Chamberlain va face cunoscut că nu înţelegea să meargă dincolo de un *studiu* al acestui proiect.

Studiul nu avea nici măcar să fie întreprins. La 9 aprilie 1940, într-adevăr, germanii invadau Danemarca şi debarcau în Norvegia. Aliaţii erau de aici înainte prea ocupaţi în Scandinavia pentru a se mai putea gândi la trimiterea bombardierelor lor asupra Caucazului. Astfel asigurată, U.R.S.S. nu se va mai simţi obligată să le zâmbească englezilor. Când, la 9 aprilie 1940, Schulenburg va veni să-l informeze de declanşarea operaţiunilor contra Scandinavici, Molotov îi va spune că *înţelegea măsurile defensive* la care Germania se vedea constrânsă şi îi va ura *succes deplin T*. El va pune pe seama *zelului excesiv* al subalternilor dificultăţile intervenite de partea sovietică în executarea livrărilor promise Germaniei. Subalternii, în acest caz, însemnau de fapt Mikoian în persoană, în această perioadă „numărul unu” al comerţului exterior. Or, el şi-a manifestat reaua voinţă exact în preziua debarcării germane în Scandinavia. Germanii nu aveau să se înşele în

privinţa spontaneităţii acestei schimbări bruşte de atitudine.

Bibliografie şi note

1. RIBBENTROP, *De Londres à Moscou*, Paris, Grasset, 1954 p. 147.

2. SCHMIDT, *Sur la scène internaţionale*, Paris, Pion, 1950

P. 206.

3. Departement d'État, op. cit., p. 78 – 82.

4. BOUVIER et GACON, op. cit.

5. „Le Monde” din 22 ianuarie 1962.

6. A. ROSSI, Deux ans d'alliance, op. cit., *p. 52*.

7. *Ibid*., p. 83.

8. Departement d'État, op. cit., p. 101.9. *Documents on Polish-Soviet Relations*, op. cit., p. 1.

10. KEESING S, vol. 3, p. 3 848.

11. SHIRER, *Le Troisième Reich*, Paris, Stock, 1961, torn II, p. 14.

12. Sir Llewelyn WOODWARD, *British Foreign Policy in the Second World War*, London, H.M.S.O., 1962, p. 7, nota.

13. Documents on Polish-Soviet Relations, op. cit., *p. 43*.

14. ROSSI, Les cahiers du bolchevisme pendant la campagne 1939 – 1940, Paris, Dominique Wapler, 1951, p. 48 – 49.

15. *Ibid*., p. 16 – 17.

16. Departement d'État, op. cit., p. 116 – 117.

17. „Le Temps” din 27 august 1939.

18. ROSSI, Les cahiers du bolchevisme, op. cit., *p. 11*.

19. RIBBENTROP, op. cit., p. 162.

20. KLEIST, *Entre Hitler et Stalin*, Paris, Pion, 1953,

p. 227.

21. KENNAN, op. cit., p. 318.

22. GAMELIN, *Servir*, op. cit., torn. II, p. 460.

23. WOODWARD, op. cit., p. 17.

24. GAMELIN, op. cit., torn. III, p. 189.

25. KEESING S, 3 779 H.

26. JAKOBSON, The Diplomacy of the Winter War, op. cit., *p. 105.*

27. *Ibid.*, p. 152.

28. René MASSIGLI, *La Turquie devant la guerre,* Paris, Pion, 1964, p. 294.

29. A. FABRE-LUCE, *Journal de la France,* Cheval Ailé, Genève, 1946, torn. I, p. 121.

30. JAKOBSON, op. cit., p. 206 – 207.

31. WOODWARD, op. cit., p. 25.

32. JAKOBSON, op. cit., p. 210.

33. GAMELIN, op. cit., tom. III, p. 199.

34. Paul REYNAUD.

— *Au coeur de la mêlée*, op. cit., p. 369, nota.

35. WOODWARD, op. cit., p. 29 – 30.

36. *Ibid.*, p. 30.

37. Archives secrètes de la Wilhelmstrasse, IX-I, Paris, Pion, 1960, p. 128.

12 – cd. 521

7.

ÎNCĂ O CLIPĂ, DOMNULE CĂLĂU…

Cei răi nu sunt totdeauna abili, iar dictatorii nu au întotdeauna *dreptate.*

WINSTON CHURCHILL (Cel de-al doilea război mondial)

Când Wehrmaentul va invada în luna mai 1940 Franţa, Luxemburgul, Belgia şi Olanda, Molotov va declara ambasadorului Reich-ului: Înţeleg că Germania trebuie să se apere împotriva unui atac anglo – francez. Mu mă

îndoiesc de succesul ei şi când Pétain va cere armistiţiu, la 17 iunie, Molotov va exprima diplomatului nazist cele mai călduroase felicitări ale guvernului sovietic pentru magnificele succese ale forţelor germane. Bar el avea, de această dată, câteva lucruri de adăugat: *Devine necesar – îi va spune el – să sfârşim cu intrigile prin care Anglia şi Franţa au încercat să semene discordie şi neîncredere între Germania şi U.R.S.S. În privinţa statelor baltice2. Anglia şi Franţa aveau evident, în acea perioadă, alte griji. Pentru ruşi nu se punea decât problema de a inventa o justificare, care să-i fie prezentată lui Hitler, în legătură cu trimiterea de către Moscova, cu 48 de ore în urmă, a ultimatumurilor adresate Lituaniei, Estoniei şi Letoniei, prin care li se cerea să accepte ocuparea totală a teritoriului lor de către Armata roşie, demisia imediată a guvernelor lor şi sosirea la faţa locului a trei personalităţi sovietice de prim rang*: *Vîşinski, Dekanosov şi Jdanov, în scopul de a organiza reunificarea pur şi simplu cu vechea „patrie mamă”* .

A doua zi după semnarea armistiţiului de la Compiègne, Schulenburg va fi din nou convocat de comisarul poporului. Acesta avea să-i facă o nouă comunicare. U.R.S.S. avea intenţia să anexeze fără întârziere, la nevoie prin forţă, nu numai Basarabia, provincie cândva rusă[13], în legătură cu care Reich-ul – prin protocoalele secrete din septembrie 1939 – îşi declarase dezinteresul, ci şi o parte a unui alt teritoriu românesc, nordul Bucovinei, ne menţionată în aceste acorduri şi oare nu făcuse niciodată parte din Imperiul ţarist. Pretextul acestei exigenţe: prezenţa pe solul acesteia a unei populaţii în parte ucraineană. Când, la 23 iunie *, Bucureştii vor primi ultimatumul, Hitler nu va putea decât

13N ote:

să-l sfătuiască pe rege să accepte, după ce a încercat în zadar să determine U.R.S.S. să renunţe cel puţin la Bucovina.

Ribbentrop relatează în *Memoriile* sale că Führerul a fost stupefiat3 de Comportamentul sovietic, comportament totuşi calchiat pe al său. Era destul de enervat de agresiunea contra Finlandei, de exigenţele crescânde ale Rusiei în materie de armamente şi de tonul tăios în care acestea erau formulate. Îl auzea pe Mussolini repetându-i că *soluţionarea problemei spaţiului său vital era în Rusia şi nicăieri în altă parte*. Se neliniştise în momentul campaniei în Franţa în legătură cu concentrarea trupelor ruseşti de-a lungul frontierei române. Ştia că doamna Kollontay tocmai declarase colegului ei belgian de la Stockholm că era *în interesul comun al puterilor europene să se opună imperialismului german, dat fiind faptul că devenise evident că ameninţarea germană era ţ cu mult nifii gravă* decât *s-ar fi putut presupune5*.

Basarabia este un străvechi pămînt românesc. La 16 mai 1812, prin Pacea de la Bucureşti, încheiată în urma războiului ruso—turc, ţinutul dintre Prut şi Nistru (Basarabia) intră în componenţa Rusiei. între 13/25 februarie — 18/30 martie 1856 au loc lucrările Congresului de Pace de la Paris, care pun capăt Războiului Crimeii. Tratatul semnat la 18/30 martie 1856 stabilea printre altele retrocedarea către Moldova a judeţelor Bolgrad, Cahul şi Ismail din sudul Basarabei. Congresul internaţional de la Berlin (1/13 iunie — 1/13 iulie 1878) a hotărît ca judeţele Bolgrad, Cahul şi Ismail — retrocedate Moldovei prin Tratatul din 1856 — să fie încorporate clin nou Imperiului ţarist. La 27 martie/9 aprilie 1918, Sfatul Ţării de la Chişinău hotărăşte unirea Basarabiei cu România. La 29 decembrie 1919, Parlamentul României votează legile de ratificare a unirii cu România a Transilvanei, Bucovinei şi Basarabiei, (n. tr.)

* Guvernul sovietic a adresat de fapt României două note ultimative, la 26 şi 28 iunie 1940, prin care cerea Basarabia şi nordul Bucovinei (vezi Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, România după Marea Unire, voi. II, partea a doua (noiembrie 1933 — seP~ tembrie 1940), Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1988, p. 1 095—1 137). (n. tr.)

Umilirea suferită în România a făcut să se reverse paharul. Generalilor săi, convocaţi la Obersttizberg, Hitler le va declara la 30 iulie: Se petrece ceva curios dincolo de Canalul Mânecii. Este suficient ca Rusia, neliniştită de cuceririle noastre în Occident, să-i facă să înţeleagă că ea nu doreşte dezvoltarea puterii germanice, pentru ca ei (englezii) să se agaţe ca nişte înecaţi de speranţa unei complete răsturnări a situaţiei de acum în câteva luni. Dacă noi vom zdrobi Rusia, ultima soluţie salvatoare a Angliei dispare odată cu ea... Ea trebuie deci lichidată. Cu cât mai repede, cu atât mai bine. Data prevăzută: primăvara anului 1941 6.

Presimţea oare Stalin aceste planuri sumbre? Prăbuşirea Franţei l-a luat pe nepregătite. Nu descrisese oare el lui Ribbentrop, în august 1939, armata acesteia ca o armată totuşi demnă de luat în seamă? 7 Ciano vedea clar atunci când nota – în Jurnalul său intim – a doua zi după ultimatumul adresat guvernului din Bucureşti: Războiul n-a luat încă sfârşit: „El de-abia începe... perspectivele păruseră cu totul diferite bolşevicilor când, în *august şi septembrie, semnau pactele lor cu nazismul. În acel moment, ei nu credeau într-un triumf german; voiau să arunce Germania într-un conflict şi Europa într-o criză, sperând într-o luptă lungă şi extenuantă între democraţii şi Hitler's.*

După armistiţiul de la Rethondes, Georgianul gândea fără îndoială – la fel ca şi Führerul de altfel – că Anglia va cere pace. Ocuparea statelor baltice nu putea fi interpretată ca o măsură de precauţie militară, căci încă din toamnă anului 1939 Armata roşie ocupa acolo poziţii cheie. Şi dacă s-ar fi temut de germani, de ce să-i fi provocat Stalin anexând – în ciuda angajamentelor luate în anul precedent – Bucovina românească? Aceste achiziţii teritoriale sunt mult mai uşor de explicat, dacă vedem în

ele o încercare a Kremlinului de a-i pune pe ceilalţi în faţa unor fapte împlinite asupra cărora nu ar fi putut reveni printr-un tratat de pace, foarte apropiat după părerea sa. Exact în acelaşi fel va proceda el cu ocazia retragerii armatelor germane în anii 1944 – 1945. Tratatele de pace cu sateliţii Reich-ului nu vor face decât să confirme noul statut teritorial impus unilateral de către Moscova în Europa răsăriteană.

Stalin nu făcea în acea perioadă niciun fel de caz de Anglia, cu toate că nehotărâtul Chamberlain se decisese, a doua zi după declanşarea ofensivei germane pe frontul occidental, să cedeze locul unui om care încarna voinţa de rezistenţă a naţiunii: Winston Churchill. Acesta povesteşte el însuşi că noul ambasador Stafford Cripps va fi Primit într-un *mod ceremonios şi glacial* de către dictator, când îi va aduce, la 1 iulie, un mesaj prin care *noul prim-ministru scria* ad litteram: La ora actuală problema care se pune întregii Europe – inclusiv celor două ţări ale noastre – este de a şti cum vor reacţiona statele şi popoarele Europei în faţa perspectivei unei hegemonii germane pe întregul continent… Guvernul Majestăţii Sale este dispus să discute în profunzime cu guvernul sovietic oricare din vastele probleme ridicate de încercarea actuală a Germaniei de a urmări în Europa, în etape succesive, un plan metodic de cuceriri şi de absorbţie 9.

Cel care avea să devină, în mai puţin de un an, aliatul Marii Britanii, îi va răspunde fără a clipi că, după părerea sa, nu exista niciun pericol… de a vedea Europa absorbită de Germania. Observase politica Germaniei – va spune acesta – şi cunoştea bine numeroşi conducători germani. Nu descoperise la aceştia nicio dorinţă de a absorbi ţări europene (*şic.*) … *Relaţiile amicale ale Uniunii Sovietice cu Germania – va continuă el – nu sunt bazate pe împrejurări trecătoare, ci pe interesele naţionale fundamentale ale*

celor două ţări. *Va adăuga ceea ce, în sine, pare să arate sinceritatea cuvintelor sale*: *Aşa-zişid echilibru al forţelor europene a oprimat până în prezent nu doar Germania, ci şi Uniunea Sovietică. În consecinţă, Uniunea Sovietică va lua toate măsurile pentru a împiedica restabilirea vechiului echilibru european10*. *Era aceeaşi politică de la Rapallo*: *colaborarea victimelor reglementării de pace din 1920*.

Criipps, care căuta să încheie acordul comercial avut în vedere în primăvară, nu ajunsese să se facă primit de Molotov. Subordonaţii cu care luase contact până atunci făceau din recunoaşterea anexării statelor baltice şi din transferul către U.R.S.S. al bunurilor acestora aflate în exterior o condiţie prealabilă a oricărui aranjament. Stalin însuşi va reuşi să-l descurajeze, spunându-i că înţelegea să dispună aşa cum credea de cuviinţă de mărfurile pe care i le va livra eventual Anglia. Şi, în consecinţă, dacă-i convenea, să le revândă Germaniei. De altfel, dorind să arate pentru cine-i bătea inima, el îi va transmite lui Hitler un rezumat detaliat al convorbirii, împreună cu copia integrală a mesajului lui Churchill.

În septembrie 1940, totuşi, Kremlinul suferă primul eşec umilitor. Fără a-l consulta, Germania şi Italia obligă România să restituie Ungariei teritoriul Transilvanieiobţinut la sfârşitul primului război mondial. Pare că Berlinul ar fi voit astfel să prevină un atac al ungurilor contra vecinului lor, ceea ce ar fi putut oferi Moscovei pretextul unei intervenţii în România şi al ocupării câmpurilor petrolifere ale acesteia.

U.R.S.S. va protesta cu vehemenţă contra acestei *violări* a acordurilor încheiate. Hitler îi va răspunde vorbind de nordul Bucovinei. Va merge chiar mai departe: va livra arme guvernului de la Helsinki, pe care-l va autoriza să tranziteze trupe spre Norvegia, va trimite o

misiune militară în România şi, mai ales, la 27 septembrie, va semna cu Italia şi Japonia un pact în trei sub semnul *Noii Ordini* în Europa şi în Asia[14]. Lui Ribbentrop el îi va împărtăşi convingerea că Rusia nu încheiase pactul din 1939 decât în speranţa unui război care se va eterniza şi la sfârşitul căruia ea va fi în măsură *să dicteze condiţiile sale politice, şi economice* II.

Înainte de a se angaja deplin împotriva acesteia, el îl va lăsa pe Ribbentrop – campion al politicii de înţelegere cu Stalin – să-i scrie o lungă scrisoare, destinată să spele diplomaţia germană de orice bănuială de antisovietism. Ministrul afirma, între altele, că *cele patru puteri* (semnatarii pactului tripartit şi U.R.S.S.) *au misiunea istorică de a adopta o politică de lungă perspectivă şi de a orienta dezvoltarea ulterioară a popoarelor lor pe calea cea bună, delimitând interesele lor la scară mondială*. El sugera ca Molotov să vină la Berlin pentru a-l întâlni pe Führer personal şi se declara gata să revină el însuşi la Moscova *pentru a discuta, eventual cu participarea reprezentanţilor Japoniei şi Italiei, bazele unei politici care nu putea fi* decât *realmente profitabilă fiecăruia dintre noi J2*.

Stalin a muşcat din momeală. Răspunsul său, foarte prompt, era pe cât de scurt, pe atât de amabil. Îşi exprima acordul că o nouă îmbunătăţire a relaţiilor celor două ţări era în întregime posibilă, *pe baza imuabilă a unei delimitări necesare a intereselor noastre mutuale 13,* şi accepta să-şi trimită comisarul pentru afacerile externe în

---

14N ote:
 La Berlin se semnează Pactul tripartit, pe zece ani, între Germania (Joachim von Ribbentrop), Italia (Galeazzo Ciano) şi Japonia (ambasadorul Saburo Kurusu), care preconiza împărţirea lumii în detrimentul S.U.A. şi al Marii Britanii. Asia şi Extremul Orient intrau sub influenţa Japoniei, iar Europa şi Africa sub controlul Germaniei şi Italiei, (n. tr.)

capitala Reich-ului, între 10 – 12 noiembrie 1940, pentru a discuta acest lucru. O nouă împărţire, la un an după aceea a Europei răsăritene, semnifica pentru el o nouă extindere a imperiului său. Era însă nesăţios. Un Molotov acru va trece în revistă, la 10 noiembrie, la Berlin, cu lornionul său şi cu pălăria sa gri de proastă calitate, pe uriaşii SS-işti, îmbrăcaţi în negru din cap până în picioare, prezentându-i-se armele, fără să se audă însă niciun fel de imn naţional, căci autorităţilor naziste le fusese într-adevăr teamă să nu determine o reacţie-n. egativă în rândurile populaţiei prin reluarea refrenului Internaţionalei”[15].

Kremlinul pregătise negocierea făcând un inventar al plângerilor – în special livrarea de arme pentru Finlanda, chiar în momentul în care nevoile crescând ale Wehrmachtului avuseseră drept efect suspendarea temporară a expedierilor către Rusia – şi acţionând asupra Bulgariei pentru ca ea să rămână în afara pactului tripartit. Va fi suficient timp să o lase să o facă, în cazul în care Kremlinul se va hotărî el însuşi să i se alăture.

Suntem în posesia unei relatări detaliate – provenind din arhivele din Wilhelmstrasise – a acestei întâlniri, despre care putem spune, fără exagerare, că a marcat unul din momentele de cotitură în desfăşurarea războiului. Dacă Molotov ar fi acceptat ofertele lui Hitler, s-ar fi putut, într-adevăr, ca acesta să renunţe la atacul împotriva

---

15N ote:

Declanşarea de către Germania hitleristă a războiului împotriva Uniunii Sovietice a determinat conducerea sovietică să adopte o serie de măsuri vizînd dezvoltarea sentimentelor patriotice : „Internaţionala" va ceda locul unui imn naţional ; Comin- ţernul va fi desfiinţat la 10 iunie 1943 ; epoleţii de grad, anulaţi ■mediat după victoria revoluţiei, vor fi reintroduşi ; comisarii poporului vor deveni miniştri ; bisericile vor fi redeschise ; Sfîntul Sinod Ortodox va fi reconstituit; se vor pune în scenă piese de teatru sau se vor turna filme evocînd virtuţile patriotice, (n. tr.)

Rusiei. Dar în această aspră târguială, între dictatori la fel de lipsiţi de scrupule, Stalin a crezut că poate obţine mai mult. Führerul îşi va vedea confirmată opinia că acesta era *un maestru cântăreţ cinic, cu exigenţe de neostenit, şi că Rilsia trebuia să ajungă la bunul său plac* cât *mai curând posibi11"*. La trei săptămâni după ce a primit contrapropunerile sovietice, el va redacta faimoasa *directivă nr. 21*, potrivit căreia Wehrmachtul urma să se pregătească pentru *a zdrobi Rusia sovietică într-o campanie de scurtă durată 15, numită operaţiunea „Barbarossa"*.

Stalin va povesti el însuşi lui Churchill, mai târziu, întrevederea memorabilă a principalului său „locotenent" cu conducătorii nazişti. Se cunoaşte aspectul mai picant: comisarul poporului îşi primea interlocutorii la dineuri în vastele saloane ale ambasadei sovietice, aflate pe Under den Linden. În momentul în care Ribbentrop s-a ridicat să răspundă toastului lui Molotov, au răsunat sirenele: R.A.F.[16]-ul considerase că momentul era cel mai potrivit pentru a reaminti că există. Ambasada nu avea adăpost. Invitaţii au fost nevoiţi să se grăbească spre acela al Ministerului Afacerilor Externe, la 300 în depărtare. Cei doi miniştri vor relua conversaţia întreruptă. Nazistul va repeta pentru a suta oară tema favorită a diplomaţiei germane din acea perioadă: *Anglia este deja învinsă, dar refuză să o recunoască*. Comunistul, care – de la sosirea sa la Berlin – îşi apăra dosarul şi tezele cu asprimea unui moştenitor sărac, dar versat în ale dreptului, i-a dat o lovitură directă: *Dacă Anglia este învinsă* – îi va spune el – *vreţi să-mi explicaţi ce căutăm noi în acest adăpost*?...

În această discuţie, de o răceală dramatică, rolurile tradiţionale erau răsturnate 16. Hitler – avea în faţa lui, pentru prima oară în viaţă, un om care îi rezista. În ceea

---

16 R.A.F. (Royal Air Force) — Aviaţia militară britanică, (n. tr)

ce-i priveşte, rusul – atât de abil în alte împrejurări în a-şi îneca interlocutorii în generalităţi plăcute – nu va înceta să-i bombardeze pe Führer şi pe Ribbentrop cu întrebări dure, nelăsând neclarificat niciun punct al propunerilor pe care autorii acestora erau foarte decişi, în ceea ce-i priveşte, să le lase neprecizate.

Comisarul poporului voia mai întâi să obţină mână liberă la Helsinki, unde se produseseră manifestaţii antisovietice. Hitler îl va asigura că el a considerat totdeauna această ţară ca fiind situată în sfera de influenţă rusă.

Va reaminti însă simpatia pe care cauza finlandeză o suscitase aproape pretutindeni în lume, inclusiv în Germania, şi va pune în gardă Rusia contra unui război în care – după spusele sale – Suedia ar fi putut fi determinată să intervină. Nu este vorba de război, îi va spune jylolotov. Ceea ce căutăm în Finlanda este o reglementare *la aceeaşi scară ca pentru Basarabia şi pentru ţările limitrofe.* Îi va cere apoi cu ingenuitate Führerului părerea sa asupra acestei probleme, nota oficială de convorbiri redactată de interpretul Schmidt nereuşind să ascundă încurcătura în care s-a găsit Hitler. Abordând implicaţiile precise ale împărţirii sugerate prin scrisoarea lui Ribbentrop către Stalin, Molotov ajungea să articuleze prima sa revendicare: revenirea Finlandei la Rusia. Această exigenţă, în legătură cu care Berlinul informase în timp util guvernul de la Helsinki, avea să faciliteze intrarea în război a fostului mare ducat contra U.R.S.S., în anul următor, alături de cel de-al treilea Reich.

Hitler va ieşi din această încurcătură punând la rândul său o întrebare delicată: va declara Rusia război Statelor Unite dacă acestea vor interveni în legătură cu conflictul cu Finlanda? Molotov răspunde că problema nu este de un interes imediat. Dintr-odată s-a putut trece la

ceea ce germanii considerau obiectul esenţial al discuţiei: eventuală participare a U.R.S.S. la împărţirea posesiunilor Imperiului britanic. Dar rusul, cunoscând proverbul privind pielea ursului din pădure, va răspunde că, înainte de a se ocupa de aceste teritorii îndepărtate, ar dori să ştie ce urma să se întâmple cu cele aflate mai aproape şi, mai exact, cu Strâmtorile.

Führerul tocmai justificase intervenţia Germaniei în treburile româneşti prin teama unei operaţiuni engleze pornită din Grecia în regiunile petrolifere. [17]Reluând argumentul, Molotov îl va specula în favoarea sa. Referindu-se la războiul din Crimeea şi la secesiunea republicilor caucaziene în 1918, pe care Londra o încurajase în mod expres, el va declara că Strâmtorile constituiseră calea istorică de trecere a Angliei pentru a ataca Rusia. El îşi va întreba gazda ce ar crede aceasta dacă Moscova îi va da Bulgariei o *garanţie* analoagă aceleia pe care el însuşi o dăduse României.[18] Luat pe nepregătite, neamţul va replică că trebuia să ştie mai întâi dacă Sofia cerea o asemenea garanţie. Ar fi trebuit oricum să fie consultată Italia. Dar, în ceea ce-L priveşte, era dispus să discute o revizuire a Convenţiei de la Montreux privind regimul Strâmtorilor, permiţând Rusiei *să dobândească o securitate suficientă* pentru interesele sale

---

17N ote:

Cf. Ivor Porter, Operaţiunea „Autonomous", Editura Huma- nitas, Bucureşti, 1991 ; Eugen Preda, Criza petrolului în viitoarea războiului, Editura Militară, Bucureşti, 1983. (n. tr.)

18 13 aprilie 1939. Marea Britanie şi Franţa acordă garanţii unilaterale privind frontierele României şi ale Greciei. Cf. David Britton Funderburk, Politica Marii Britanii faţă de România. 1939—1940. Studii asupra strategiei economice şi politice, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983. România va renunţa la aceste garanţii la 1 iulie 1940. Germania şi Italia „garantează" noile graniţe aie României prin dictatul de la Viena (30 august 1940). (n. tr.)

în Marea Neagră. Molotov îi va replică că el voia să obţină *nu doar pe hârtie, ci şi în fapt o garanţie împotriva unui atac în Marea Neagră*. Nu era vorba în acest caz de o revendicare de circumstanţă, ci de o aspiraţie constantă a Rusiei, sub toate regimurile, de a avea acces liber la mările calde. Acelaşi Molotov va cere, imediat după prăbuşirea Reichului, baze în Dardanele, guvernul de la Ankara nefiind după el suficient de puternic pentru a le apăra de unul singur.

Astfel că, în câteva ore, Hitler – care încercase să vândă lui Molotov pielea ursului britanic – a văzut cerându-i-se Finlanda, Bulgaria şi ceva *care să nu de doar pe hârtie* în privinţa Dardanelelor. Riscul unei alerte aeriene îi va furniza pretextul pentru a scurta această discuţie epuizantă. El va sugera organizarea la Berlin a unei reuniuni a miniştrilor afacerilor străine german, italian, japonez şi sovietic pentru a lua în considerare împărţirea Imperiului britanic. Se va vorbi în treacăt despre relaţiile cu Japonia. Mölotov va profita şi va exprima speranţa că acum, când aceasta *avea o şansă să obţină Indonezia* – suntem la un an de la intrarea Japoniei în război –, ea se va interesa mai puţin de China. Şi-a luat rămas bun de la Führer pentru a nu-l mai revedea niciodată. N

În niciun moment, totuşi, ministrul sovietic nu s-a lovit de un refuz formal. Convins că Reich-ul avea nevoie de concursul U.R.S.S… şi că era deci dispus să plătească un preţ bun, el şi-a îndeplinit misiunea de a urca preţul. În ultima sa convorbire cu Ribbentrop, purtată în adăpostul din Wilhelmstrasse, n-a apărut niciun moment riscul unei rupturi. Neamţul îi va supune un proiect de extindere a pactului tripartit, cuprinzând şi U.R.S.S., însoţit de două protocoale secrete – inspirate de acelea din 1939-care se refereau la împărţirea sferelor de influenţă pe următoarele; baze:

Germania – în afara revizuirilor teritoriale tare urmau să fie realizate în Europa la încheierea păcii: Africa Centrală.

Italia – sub aceleaşi rezerve: Africa de Nord şi de Nord-Est.

Japonia – Extremul Orient, la sudul arhipelagului nipon.

U.R.S.S. – la sud de Rusia, în direcţia Oceanului Indian; scoaterea Turciei din sistemul occidental, revizuirea Convenţiei de la Montreux, în vederea asigurării trecerii Prin Strâmtori fără restricţii doar pentru riveranii Mării Negre, inclusiv U.R.S.S.

Molotov va declara că trebuie să-i raporteze lui Stalin, dar că *problemele în curs trebuiau soluţionate înainte ca să fie abordate proiecte noi*. Va profita pentru a pune I noi întrebări privind intenţiile Reich-ului în Ungaria, liberă trecere prin strâmtorile daneze, neutralitatea suedeză…

Despărţirea va fi cordială. La 26 noiembrie, Molotov îl va informa pe ambasadorul Germaniei17 că guvernul său accepta propunerile lui Ribbentrop în următoarele condiţii:

— Retragerea imediată a trupelor germane din Finlanda;

— Încheierea unui pact de asistenţă mutuală sovietobulgar;

— Să se atribuie U.R.S.S. O bază terestră şi navală în Bosfor şi Dardanele;

— Recunoaşterea zonei de la sud de Batumi şi de Baku, în direcţia Golfului Persic, ca un centru al aspiraţiilor U.R.S.S.

— Abandonarea de către Japonia a drepturilor sale asupra concesiunilor carbonifere şi petrolifere din nordul Sahalinului.

Patru ani mai târziu, Stalin va prezenta aproape

aceleaşi exigenţe aliaţilor occidentali. Ceea ce-i interesa erau garanţiile înseşi; puţin îi păsa de cel care i le promitea, din moment ce acesta era efectiv în măsură să i le dea.

La 17 ianuarie 1941, Molotov – care evident nu ştia că între timp Hitler luase hotărârea definitivă să atace U.R.S.S. În primăvară – i-a exprimat lui Schulenburg surprinderea că nu a primit încă un răspuns la contrapropunerile sale. îi va reaminti cu aceeaşi ocazie că guvernul său considera *Bulgaria şi Strâmtorile drept o zonă de securitate a U.R.S.S*. 18. El ar considera deci ocuparea acestor zone de către trupele germane, a căror concentrare continua în România, drept o ameninţare a securităţii U.R.S.S.

Führerul nu va ţine cont absolut deloc de această punerea în gardă. La sfârşitul lui februarie[19], regele Boris al Bulgariei va adera la Pactul tripartit şi va consimţi ca ţara sa să fie ocupată. Molotov îi va remite ambasadorului Germaniei un memorandum *regretând* iniţiativa Reich-lui şi avertizând că nu ar putea conta în această afacere pe sprijinul Kremlinului. La drept vorbind, dacă ocuparea României putuse suscita neliniştile ruşilor, aceea a Bulgariei venea în sprijinul tezei – care Berlinul nu încetase s-o susţină – potrivit căreia trebuia să împiedice o intervenţie britanică în Grecia, pe care eşecurile repetate ale armatei italiene pe frontul din Epir o făceau foarte verosimilă.

Efectiv, în decembrie 1940, Hitler decisese că, înainte de a porni împotriva U.R.S.S., să vină de hac

---

19N ote:

In prezenţa lui Joachim von Ribbentrop, a lui Galeazzo Ciano şi a generalului Oshima, ambasadorul nipon la Berlin, delegaţia guvernamentală bulgară semnează, la 1 martie 1941, actul de aderare la Pactul tripartit. Concomitent, trupe germane pătrund în Bulgaria, îndreptîndu-se spre frontiera bulgaro — elenă. (n. tr.)

curajoasei victime a lui Mussolini. Wehrmachtul pătrunsese în Bulgaria tocmai pentru a pregăti ofensiva contra acesteia. În acelaşi scop, Führerul va ataca Iugoslavia. Convocat la *Cuibid Vulturului* de la Berchtesgaden, supus la tot felul de presiuni, prinţul Paul, regent după asasinarea regelui Alexandru, va semna la rândul său, la 4 martie, protocolul de aderare la Pactul tripartit[20].

Dar un grup de ofiţeri, sprijinit de un vast: curent popular, îl va răsturna pe regent la 26 martie şi va instala la putere, sub autoritatea tânărului rege Petru al II-lea, un guvern a cărui primă grijă a fost aceea de a denunţa aderarea a Pactului tripartit şi de a propune în schimb, Berlinului şi Moscovei, tratate de neagresiune. Turbat de mânie, Hitler va ordona să se amâne cu o lună ofensivă prevăzută contra Rusiei – ceea ce va schimba poate soarta războiului – pentru a zdrobi între timp Iugoslavia. Operaţiunea va fi declanşată la 6 aprilie: 1941, cu o brutalitate de necrezut şi fără cel mai mic avertisment, în acelaşi timp cu ostilităţile împotriva ¡Greciei.

Cu două zile înainte, U.R.S.S. Încheiase cu Belgradul pactul de prietenie şi neagresiune pe care i-l propusese guvernul regal. *Să fi lăsat Stalin o dată în viaţă* – aşa cum va scrie Churchill – *un mic loc sentimentului în calculele sale*? Li1 Există toate motivele să ne îndoim. Era vorba mai curând de o tentativă timidă din partea sa, comparabilă cu punerea în gardă pe care Molotov o făcuse lui Schulenburg

---

20 La 4 martie 1941, la Berchtesgaden, Hitler îl primeşte pe Prinţul Paul, regentul Iugoslaviei, căruia îi cere să adere la Pactul tripartit şi să permită trecerea trupelor germane prin Iugoslavia sPre Grecia. La 19 martie, Hitler adresează Iugoslaviei un ultimatum de patru zile pentru a adera la Pactul tripartit şi a accepta colaborarea cu Reich-ul. La 25 martie 1941, la Viena, guvernul Iugoslaviei aderă la Pactul tripartit. Sînt prezenţi prinţul regent Paul, premierul Dragisa Tvedkovic şi ministrul de externe (-'ncar Markovic. Lovitura de stat evocată va avea loc de fapt la

în privinţa Bulgariei, pentru a evita ca acest ultim bastion din Balcani să cadă sub influenţa germană. Ca şi precedenta încercare, aceasta va rămâne fără efect.

Nu bănuia oare dictatorul sovietic că va veni rândul său după acela al Iugoslaviei şi al Greciei? Î*n cursul lunii aprilie, Churchill i-a transmis un mesaj personal foarte elocvent prin concizia sa*: *Am primit de la un agent de încredere – îi scria el – informaţia sigură că atunci când germanii au crezut că au prins Iugoslavia în laţ – adică după 20 martie – ei au început transferul a trei din cele cinci divizii blindate din România în Polonia de sud*. *De îndată ce au aflat de revoluţia sârbă, ei*

27 martie. În aceeaşi zi, Hitler semnează directiva operativă, nr. cu privire la invadarea Iugoslaviei, ordonând OKW-ului O.K.H.-ului ca această ţară să fie nimicită în cel mai scurt timpsunt destinate iniţial atacului 50 de divizii; 24 germane şi 23 italiene, 6 brigăzi ungare şi aproximativ 2000 de avioane. C «tr”.

Au contramandat această mişcare. *Excelenţa voastră va aprecia fără dificultate semnificaţia acestor fapte.20*

Excelenţa sa n-a considerat necesar să răspundă. O telegramă extraordinară a Comisariatului sovietic pentru Afacerile Externe, trimisă agenţilor săi, interceptată la 9 martie precedent de către consulatul german de la Harbni şi descoperită după război în arhivele naziste, ne lămureşte asupra planurilor întortocheate ale dictatorului.

Guvernul sovietic – *se afirma în telegramă* – *nu se va interfera cu acţiunea germană în Grecia*; *aceasta este necesară pentru a exercita o presiune asupra coloniilor engleze, pentru a ameninţa Canalul de Suez şi a hărţui trupele engleze în Africa, care au nevoie de întăriri*. *Pe de altă parte, sentimentul popular în Balcani este din ce în ce mai ostil intervenţiei în război*. *Noi trebuie să punem în gardă guvernele balcanice, care susţin activ Germania,*

asupra pericolului pe care acest fapt îi implică pentru pacea în Balcani. Noi trebuie să exercităm o presiune asupra Iugoslaviei şi Turciei pentru ca acestea să nu intervină în război în niciuna din cele două tabere şi în acelaşi timp să luptăm pentru a câştiga simpatia poporului grec, care vrea să lupte contra invaziei germane. Subliniind cele de mai sus, dorim totuşi să insistăm, în acelaşi timp, asupra faptului că nu ne gândim să punem în pericol tratatul germano-rus, necesar pentru reuşita scopului nostru cel mai urgent, şi anume distrugerea Imperiului englez. 21

Se înţelege că, având asemenea preocupări, Stalin a continuat să ignore propunerile britanice. Fără îndoială, gândea el, fidelă politicii müncheneze, Londra vă căuta să-l împingă pe Hitler contra sa.

Se prea poate ca fuga neaşteptată în Marea Britanie, la 10 mai, a unuia dintre principalii „locotenenţi” ai Führerului, lunaticul Rudolf Hess, să-i fi sugerat, neîncrezător cum era, că se urzea ceva între Berlin şi Londra. Din Partea lui Churchill – care se făcuse în anul 1918 avocatul pătimaş al intervenţiei occidentale în războiul civil din Rusia şi care în anul următor preconizase alianţa cu Germania contra comunismului – el nu se aştepta, în mod evident, la nimic bun.

Nu acordase nici cea mai mică atenţie târgului totuşi foarte avantajos pe care ambasadorul britanic Stafford Cripps i-l propusese în toamnă şi care, dacă ar fi reuşit ar fi aprobat pentru prima oară înaintarea sovietică în Europa. În schimbul unei declaraţii privind neutralitatea U.R.S.S., Anglia s-ar fi angajat să o cdnsulte în reglementarea generală de după război şi să rămână în afara oricărei coaliţii antisovietice; ea ar fi recunoscut modificările teritoriale intervenite în Europa răsăriteană în favoarea Rusiei şi ar fi încheiat cu aceasta un pact de

neagresiune după modelul pactului germano-sovietic din 1939. Dar, când l-a primit, la 1 februarie 1941, pe nefericitul diplomat, care făcea anticameră de luni de zile, Molotov l-a concediat practic, după ce i-a declarat sec că relaţiile dintre cele două ţări *se înrăutăţiseră de la sosirea sa 22*.

Concentrarea trupelor germane sărea totuşi în ochii serviciilor de informaţii sovietice; la 22 aprilie, Kremlinul va fi obligat să se plângă de 80 de violări de frontieră, de care avioanele germane se făcuseră vinovate în mai puţin de o lună. Washingtonul – alertat de ataşatul său comercial la Berlin – îl avertizase pe ambasadorul rus Umański de ceea ce se urzea. Hruşciov a relatat – în faimosul său raport secret prezentat la cel de-al XX-lea Congres al P.C.U.S. – că ataşaţii militari sovietici la Berlin auziseră ei înşişi despre intenţiile naziste. *Totuşi* – a adăugat el – *cum se ştia că în legătură cu asemenea informaţii fusese sesizată conducerea superioară, datele nu se transmiteau decât cu teamă, drapându-le cu formule rezervate*. Acelaşi Hruşciov afirma că Stalin ordonase *să nu se dea crezare informaţiilor de acest gen, pentru a nu provoca declanşarea de acţiuni militare 23*.

Această mărturie trebuie să fie receptată cu circumspecţie. Este fals că – aşa cum a pretins „M.K”. Mister Khruschev – n.tr. – nu fusese luată nicio măsură ¿e prevedere militară. În mod sigur, la 7 mai, Schulenburg îşi exprima într-un raport uimirea deosebită că nu se prevăzuse nicio măsură energică 2/1 pentru a face faţă pericolului aerian. Dar, la începutul lui iunie, portul Leningrad fusese închis şi deplasările diplomaţilor restrânse, aşa cum se întâmplă întotdeauna când au loc mişcări de trupe. Hruşciov pretinde de asemenea că Stalin nu a ţinut deloc cont de informaţiile privind declanşarea iminentă a invaziei, aduse cu 24 de ore înainte de ziua Z”

de către un dezertor german. Dar el însuşi îi declară lui Djilas, în 1945, că în preziua atacului, atunci când era şef al Partidului în Ucraina, primise un telefon de la Stalin însuşi, care îi cerea să rămână în alertă, *căci tocmai aflase că era foarte posibil ca germanii să angajeze operaţiunile a doua zi 25*.

Încă de la 13 mai, într-o telegramă interceptată de germanii de la Harbin, Comisariatul pentru Afacerile Externe făcuse cunoscut că *pentru U.R.S.S. devenise* imperativ *să prevină Germania asupra faptului că era pregătită să-şi protejeze interesele dacă acestea erau violate* 26; ambasadorii săi erau însărcinaţi să stabilească atitudinea pe care o vor adopta celelalte ţări în caz de conflict.

Nu atât orbirea, cât voinţa de a evita războiul este cea care explică mai bine comportamentul omului care, la 7 mai 1941, va considera situaţia suficient de periculoasă pentru a adăuga funcţiei sale discrete de secretar general al Partidului Comunist pe aceea de preşedinte al Consiliului comisarilor poporului, Molotov consacrându-se pe viitor în mod exclusiv sarcinilor de comisar la Afacerile Externe. Noutate pe care Schulenburg o interpretă ca semnificând că dictatorul dorea să se dedice în persoană dezvoltării bunelor relaţii între Reich şi U.R.S.S.

Stalin credea, fără îndoială, că este posibil să-l liniştească pe Führer. Ce rost avea să invadeze U.R.S.S., dacă putea obţine din partea acesteia, fără luptă, concesii şi ajutor? Comportarea Kremlinului faţă de problema bulgară şi de problema iugoslavă nu arăta oare că acesta era dispus să înghită orice bobârnac pentru a evita o luptă armată pentru care nu era încă pregătit? Această ipoteză nu avea nimic absurd. Comitetul britanic interarme pentru informaţii mai aprecia încă, la 23 mai, adică la mai puţin de o lună înaintea declanşării invaziei, că în concentrarea

trupelor germane nu trebuia să se vadă altceva decât o încercare de a face presiuni asupra U.R.S.S. şi de a o determina astfel să susţină şi mai mult efortul de război german. Faptul că a luat-o ca atare nu este surprinzător, fiind în întregime conform modului de gândire al unui om care nu o dată comisese eroarea, la urma urmelor firească, de a căuta să prevadă intenţiile celorlalţi bazându-se pe ceea ce i se părea a fi interesul acestora, uitând să le înţeleagă amorul propriu şi pasiunile. Nu există o altă explicaţie pentru dispreţul pe care-l va manifesta faţă de hotărârea Franţei şi Angliei din vara anului 1939 şi a lui Churchill din vara anului 1940.

El îşi va spori în consecinţă menajamentele faţă de Hitler. La 12 aprilie, acceptă brusc un proiect german de delimitare a frontierei Lituaniei, în legătură cu care, timp de luni, îşi multiplicase obiecţiile. A doua zi, mulţimii de oficiali sovietici, care îl conducea la gară pe ministrul afacerilor străine japonez, Matsuoka, venit să semneze un pact de neagresiune, nu-i vine să-şi creadă pur şi simplu ochilor: Stalin se află acolo în persoană. El, care nu ieşea niciodată decât într-o maşină cu perdelele trase, păstrând anonimatul total, se plimba pe peron. Se va îndrepta spre Schulenburg. *Noi trebuie să rămânem prieteni* – îi va spune el –, *dumneavoastră trebuie să faceţi în viitor totul în acest sens*. A cerut să-i fie prezentat ataşatul militar german. *Vom rămâne prietenii voştri în ciuda tuturor greutăţilor* – îl va asigura e121 Va hotărî expulzarea reprezentanţilor guvernelor grec, belgian şi norvegian, chiar şi al aceluia al Iugoslaviei, căreia îi promisese prietenia sa, printr-un tratat, cu mai puţin de o lună în urmă. Va recunoaşte regimul insurecţional al lui Raşid Ali în Irak, care apelase la Hitler împotriva englezilor.

Reprezentanţilor sovietici la convorbirile comerciale cu Reich-ul li se cere să-şi înmulţească concesiile. La 15

mai, Schnurre, şeful delegaţiei germane, va aduce un omagiu *spiritului deosebit de constructiv* al colegului sovietic care a permis să se *clarifice* diverse *puncte d ficile*. Materiile prime promise sunt livrate punctual, ceea ce reprezintă *m-ai ales în privinţa cerealelor* – observă el – o *performanţă remarcabilă – 8*.

Führerul va dispreţui însă aceste semne de bunăvoinţă şi apeluri. Toate gândurile sale erau subjugate de pregătirea atacului contra Rusiei, pentru care dăduse generalilor săi, în preafaimoasa *Directivă-comisar*, cele mai atroce consemne, cerându-le – având în vedere o luptă *care trebuia să excludă formele cavalereşti – să se elibereze de scrupulele perimate şi să-i dezvinovăţească pe soldaţii care contraveneau legilor războiuluz*.

La începutul lui iunie, concentrările de trupe germane vor lua o asemenea amploare încât englezii vor dobândi certitudinea iminenţei unei ofensive. Eden, ministrul afacerilor străine al lui Churchill, i-a va spune ambasadorului Kremlinului, informându-l că în această ipoteză Marea Britanie este gata să sprijine rezistenţa sovietică. În zadar. Maiski îi va răspunde – după ce şi-a consultat guvernul – că acesta *exagerează* importanţa concentrărilor şi că Germania *nu are intenţia de a ataca Rusia.*

Pentru a avea cugetul curat şi pentru a-i arăta clar lui Hitler că este în întregime gata să-i examineze pretenţiile, Stalin va decide publicarea de către agenţia T.A.S.S., la data de 13 iunie, a unei telegrame care merită să fie citată pe larg:

Chiar înainte de reîntoarcerea la Londra a ambasadorului englez Cripps, dar mai ales după revenirea sa, presa engleză şi din alte ţări a răspândit cu satisfacţie zvonurile pe tema iminenţei unui război între U.R.S.S. şi Germania. Aceste zvonuri pretind:

1) că Germania ar fi cerut din partea U.R.S.S. diverse concesii teritoriale şi economice şi că în curând vor avea loc negocieri între *Germania şi U.R.S.S. În vederea încheierii unui nou acord mai strict*;

2) că Uniunea Sovietică ar fi respins aceste exigente şi că, drept urmare, Germania ar fi început să concentreze trupe la frontiera sovietică în intenţia de a ataca Uniunea Sovietică;

3) că, în ceea ce o priveşte, U.R.S.S. ar fi întreprins pregătiri intense în vederea unui război împotriva Germaniei şi că a concentrat trupele sale la frontiera germană.

În *ciuda absurdităţii evidente a unor asemenea zvonuri, cercurile responsabile de la Moscova au considerat necesar să declare că ele constituie o manevră grosolană de propagandă din partea forţelor coalizate împotriva Uniunii Sovietice şi a Germaniei, care au interesul să vadă războiul extinzându-se şi intensificându-se*.

Mai credea încă Stalin posibil să-l domolească pe Hitler? *Ştiam că războiul urma să izbucnească* – avea să-i spună el lui Churchill în august 1942 –, *dar sperăm să mai câştig vreo şase luni*. 30 Iar ambasadorului american Averell Harriman avta să-i declare: *Dacă Hitler mi-ar fi lăsat un an în plus, nemţii nu ar fi călcat pe pământul Rusiei. 31*

O justificare *a posteriori* sau adevărul? Pentru a ne hotărî, ar trebui să avem acces – presupunând că ele nu au fost distruse – la arhivele cele mai secrete ale Kremlinului.

Presa de la Berlin nefăcând nici cea mai mică aluzie la telegrama T.A.S.S., Molotov îl va convoca pe Schulenburg la 21 iunie, la orele 21, 30. Îi va spune că nu înţelege cauzele nemulţumirii pe care o desluşise din partea Germaniei şi îi va cere să le precizeze. Diplomatul

german, care s-a străduit până în ultima clipă să-l abată pe Führer de la planurile sale funeste, îi va răspunde că nu dispune de informaţii precise.

Mesajul radio pe care-l va găsi la reîntoarcerea sa la ambasadă şi de care va lua cunoştinţă cu moartea în suflet va face din el un adversar înverşunat al lui Hitler şi, trei ani mai târziu, un martir al rezistenţei germane. Ăcest document – ce i s-a cerut să meargă să-l citească neîntârziat lui Molotov – nu era un ultimatum faţă de care să fi existat vreo şansă oarecare că U.R.S.S. să se supună. Era o declaraţie de război, după toate regulile, bazată pe argumentele cele mai fanteziste. Comisarul poporului se va arăta foarte stăpân pe sine: *Avioanele voastre* – va replică el la comunicarea lui Schulenburg – *au bombardat deja zeci de sate fără apărare*. *Credeţi că meritam asta*? *32*

Achitându-se şi el o (dată scrupulos de obligaţiile sale contractuale faţă de un stat capitalist, Kremlinul se vedea foarte prost răsplătit. Experienţa nu va face decât să-i sporească neîncrederea lui Stalin faţă de lumea din afară, inclusiv faţă de englezi şi americani, deveniţi dintr-odată aliaţii săi. Lui Tito, care i-a fac? Ut o vizită în 1944, i-a arătat într-o zi o hartă mare pe care U.R.S.S. era reprezentată cu culoarea roşie: *Niciodată* – îi va spune el acestuia – *ei nu vor accepta ideea ca un spaţiu* atât *de mare să fie roşu*. *Niciodată*. *Niciodată 33*

Bibliografie şi note

1. Departement d'Etat, op. cit., p. 119.
2. *Lbid*., p. 125.
3. RIBBENTROP, op. cit., p. 178.
4. Lettres secrètes échangées par Hitler et Mussolini, Paris, Editions du Pavois, 1946, p. 47.
5. Departement d'État, op. cit., p. 124.
6. SHIRER, op. cit., tom II, p. 179.

7. Departement d'État, op. cit., p. 80.

8. CIANO, *Journal politique*, Neuchitel, La Bacconnière, 1947.

P268.

9. Winston CHURCHILL, op. cit., tom II, vol. 1, p. 142 – 143.

10. Departement d'État, op. cit., p. 131.

11. RIBBENTROP, op. cit., p. 179.

12. Departement d'État, op. cit., p. 142 – 149.

13. *Ibid.*, p. 150.

14. SHIRER, op. cit., tom II, p. 191.

15. Departement d'État, op. cit., p. 199 – 203.

16. Versiunea oficială germană a întâlnirilor în ibid p. 152 – 194.

17. *Ibid.*, p. 195.

18. *Ibid.*, p. 205.

19. CHURCHILL, op. cit., tom III, vol. 1, p. 180.

20. *Ibid.*, p. 378.

21. Documents on German Foreign Policy, London, HMSO

1962, séria D, vol. XII, p. 250.

22. WOODWARD, op. cit., p. 22.

23. „Le Monde" din 12 iunie 1956.

24. Documents on German Foreign Policy; op. cit., *seria D vol. XII, p. 734 – 735.*

25. DJILAS, op. cit., p. 137.

26. Documents on German Foreign Policy, op. cit., *séria û, vol. XII, p. 793 – 794.*

27. SHIRER, op. cit., tom II, p. 221.

28. Departement d'État, op. cit., p. 244.

29. SHIRER, op. cit., tom II, p. 212.

30. CHURCHILL, op. cit., tom IV, vol. 2, p. 86.

31. *Ibid.*, tom III, vol. 1, p. 387.

32. Averell HARRIMAN, *Paix avec la Russie*, Paris,

Arthaud, 1960, p. 22.

33. DJILAS, op. cit., p. 86.

8.

RUSIA REGĂSITĂ

Statul pe care se apucase să-l răstoarne nu era pe cale de prăbuşire, ci un imperiu în formare. Moscoviţii se vor folosi de războiul pornit împotriva lor ca de o şcoală.

MONTESQUIEU (*Spiritul legilor*. X, XIII)

Lansându-şi trupele sale, exact la 129 de ani după Napoleon, la asaltul împotriva Rusiei, Hitler a făcut din aceasta aliatul Angliei, căreia Stalin i-a cerut în zadar să încheie o pace cu Reich-ul. Declarând război Statelor Unite, şase luni mai târziu, a doua zi după atacul de la Pearl Harbor al japonezilor, el a făcut să se desăvârşească coaliţia care-i va veni de hac. Dar nu era uşor ca între marile puteri să se stabilească încrederea care lipsise mereu în relaţiile lor. Chiar în orele în care păreau să se înţeleagă cel mai bine, suspiciunile şi gândurile ascunse n-au dispărut niciodată între inamicii nazismului, chemaţi să devină învingătorii acestuia.

Alianţa lor nu a fost, de altfel, niciodată completă. Aliat al Angliei şi al Statelor Unite împotriva Führerului, Stalin a trebuit să insiste timp de luni pe lângă Churehill pentru ca acesta să declare război sateliţilor europeni ai Reich-ului. El însuşi va aştepta vara lui 1945 pentru a declara războiul Japoniei. America nu o va rupe niciodată cu Finlanda, care ducea împotriva Rusiei, alături de germani, propriul său război, prin care urmărea doar restabilirea frontierelor sale din 1939. Moscova nu va declanşa ostilităţile împotriva Bulgariei, decât în ziua în care aceasta va cere armistiţiu occidentalilor, cu care se afla exclusiv în conflict. Mai mult de un an, Kremlinul şi Vestul vor susţine fiecare dintre elfe un alt guvern polonez. Lupta era aceeaşi, dar nu aceleaşi erau şi cauzele care îi

determinau s-o ducă.

Agresiunea hitleristă care l-a luat pe nepregătite era pentru Stalin o catastrofă, o trădare fără nicio umbră – de justificare, eşecul unei politici care tinsese, înainte de toate, să ţină Uniunea Sovietică la adăpost de certurile între imperialişti, aşteptând ziua în care el ar fi putut să le exploateze în beneficiul său. Nimic nu-i era mai străin decât spiritul de cruciadă şi idealismul supranaţional care îl dominau pe un Roosvelt.

El nu se va bate decât constrâns şi forţat. Într-o alocuţiune pe care o va pronunţa la radio, pentru a-şi informa compatrioţii despre declanşarea ostilităţilor[21], Molotov încerca nevoia de a menţiona că Moscova *a respectat în mod conştiincios pactul germano-sovietic în cele mai mici* detalii1. Când, la 3 iulie, Stalin însuşi se va hotărî în fine să-şi facă simţită existenţa, el va aminti că *războiul a fost impus U.R.S.S.'2*.

Pentru Churehill, dimpotrivă, extinderea războiului la Est era o şansă nesperată, zorile care se făceau în fine simţite, certitudinea că nu mai era singur în faţa unui *mic grup de sceleraţi*, căruia, în aceeaşi zi, într-un discurs de neuitat, îi va repeta hotărârea de a lupta împotriva sa *până când, cu ajutorul lui Dumnezeu, vom fi eliberat lumea de umbra sa şi vom elibera popoarele de jugul său*. Le va promite sprijinul său *soldaţilor ruşi ridicaţi la hotarul patriei lor pentru a apăra pământurile pe care strămoşii lor le-au lucrat din timpuri imemoriale*. Fără a retracta un

---

21N ote:

Note:

Atacul Germaniei hitleriste împotriva U.R.S.S. a început la 22 iunie 1941, la ora 3,15, prin intervenţia puternică a aviaţiei şi artileriei germane. In aceeaşi zi, la orele 12,15, V.M. Molotov ia cuvîntul la posturile de radio informînd asupra declanşării războiului între Germania hitleristă şi Uniunea Sovietică. (n.tr.)

singur cuvânt din cele pe care le-a pronunţat contra comunismului, al cărui *adversar fără egal* a fost timp de 25 de ani, el va afirma solemn că *totul dispare în faţa spectacolului asupra căruia cortina se ridică în prezent, că trecutul cu crimele sale*, cu *nebuniile şi tragediile sale este* eclipsat3. Desigur, el nu crede deloc în capacitatea de rezistenţă a Armatei roşii. Dar fiecare zi în care aceasta rezistă este o zi câştigată pentru luptă. Comună şi el este foarte hotărât s-o încurajeze prin toate mijloacele. Încă de la 7 iulie, el îi va scrie lui Stalin: *Pentru* a vă ajuta vom face tot *ceea ce timpul, situaţia geografică şi sporirea resurselor noastre ne vor permite*. *4* La scurt timp, îi va anunţa trimiterea a 200 de avioane de vânătoare. Roosevelt, care considera de aici înainte drept inevitabilă intrarea în război a Statelor Unite, va extinde la U.R.S.S. beneficiul legii de împrumut-închiriere, adoptată cu trei luni mai devreme şi care, în numele prin: piului *să stingem mai întâi incendiid, pompierul va fi pl ţiţ mai târziu*, permitea expedierea spre puterile aflate în războiul împotriva Germaniei a unor grămezi întregi de furnituri, fără a se ocupa de condiţiile de plată.

După ce a conferit la Londra cu primul ministru britanic, care îi aprecia mult farmecul şi maniera sa directă a fi – el îl poreclise *Lord Root of the Matter* – Harry Hopkins, *alter-ego-ul* preşedintelui, va decide să-şi continue călătoria până la Moscova. Stalin, căruia îi va remite un călduros mesaj din partea lui F.D.R.[22], îl va primi: imp de şase ore *fără a irosi măcar un minut*. Se va face ¡¡pel în această împrejurare la calităţile de interpret ale lui Litvinov, sacrificat în 1939 pe altarul apropierii cu Hitler şi care va deveni curând ambasador la Washington. Acesta avea aerul – după părerea lui Hopkins – unei *haine care fusese pusă la naftalină, în momentul în care Rusiat*

22 Franklin Delano Roosevelt. (n. tr.)

*încetând orice relaţie cu Occidentul, se retrăsese în izolare, dar care fu*sese *scuturată de praf şi aerisită, ca un simbol al schimbării totale intervenite în situaţie.*

După ce a expus situaţia militară, dictatorul se va declara convins că mai devreme sau mai târziu americanii se vor găsi faţă în faţă cu Hitler pe cine ştie ce elmp de luptă. El va adăuga că singurul mijloc, de a învinge Reich-ul, *poate chiar fără a trage măcar o lovitură de tun r*, ar fi să se anunţe intrarea în război a Statelor Unite împotriva Germaniei. Îi va remite lista nevoilor sale de armament şi materiale: artilerie antiaeriană, aluminiu, mitraliere de 50, ipuşti şi tunuri antitanc.

La început livrările merg Lent. Gigantică maşină de război americană începe să se pună pe roate. Mijloacele de transport lipsesc. Se va pune întrebarea dacă nu ar fi mai bine să se dea prioritate Angliei faţă de un aliat a cărui capacitate de rezistenţă trezeşte îndoială şefilor militari americani.

La 12 august, totuşi, în timp ce un prim convoi aliat porneşte spre Arhanghelsk, Roosevelt îi propune lui Stalin o negociere în trei pentru a stabili volumul ajutorului care urma să fie furnizat. Câteva zile mai târziu, Churchill îl va trimite la Moscova pe prietenul său Beaverbrook, directorul lui „Daily Express”, vehement apărător al naţionalismului britanic, numit ministrul său pentru Armament. Americanul Harriman se va alătura întâlnirilor. Stalin îi va primi în modul cel mai dezagreabil, abia descleştându-şi dinţii, petrecându-şi tot timpul desenând pe o bucată de hârtie lupi pe un fond roşu. El va refuza să indice pe ce baze calculase enormele necesităţi pe care le prezentase. Presiunea germană care se orientă spre Moscova va face ca temerea sa să ajungă la paroxism şi el va amesteca cererile sale privind diverse materiale cu exigenţele cele mai brutale şi cele mai puţin realiste. La 4

octombrie, totuşi, va interveni un acord între cei trei. *Moi ne dădeam bogăţiile* – scrie Churchill – *şi cei care se băteau pentru însăşi existenţa lor le acceptau.*

Stalin îşi regăseşte zâmbetul. Harriman i-a promis 400 de tancuri şi 300 de avioane pe lună, începând cu iulie 1942. Convoaiele aliate se vor succeda pe viitor la Arhanghelsk în ritmul de unul sau două pe lună. Dar, începând cu aprilie, submarinele germane vor profita de aurora boreală pentru a interveni masiv. Din 19 nave, din cel de-al

13-lea convoi, cinci nu vor ajunge niciodată. Cel de-al

14-lea convoi va trebui să facă calea întoarsă după ce pierduse jumătate din unităţile sale. Din 200.000 de tone, cât va avea la plecare în iunie cel de-al 15-lea convoi, 70.000 de tone vor fi scufundate. Churchill va fi nevoit să anuleze convoiul următor. Se poate imagina fără dificultate avalanşa de injurii cu care Stalin îl va copleşi. Livrările se vor relua în septembrie, dar ziua polară va obliga ca ele să fie întrerupte încă o dată în martie 1943, nu fără noi proteste din partea Kremlinului. În total, ele vor atinge, pentru întreaga perioadă a războiului, o sumă totală de 11 miliarde de dolari.

Cifra este cu siguranţă considerabilă şi ambasadorul Statelor Unite la Moscova era perfect îndreptăţit să se plângă public, în martie 1943, de faptul că guvernul sovietic ascundea poporului său până şi existenţa acestui ajutor Este lipsit de orice îndoială totuşi că, graţie precauţiunii lui Stalin de a transfera înainte de război, dincolo de Ural, o mare parte a industriei grele, partea cea mai mare a armamentelor utilizate de Armata roşie de-a lungul războiului era de fabricaţie sovietică. Aceasta nu înseamnă că furniturile aliate şi în special cele privind mijloacele de transport (20.000 de locomotive, 425.000 de camioane etc.) n-au jucat un rol capital şi poate de

neînlocuit în redresarea armatelor U.R.S.S. *Fără livrările americane, noi am fi pierdut* războiu18 – avea să-i spună Stalin lui Roosevelt la Teheran.

Aşa cum aştepta arme, el aştepta din partea aliaţilor săi şi soldaţi. În discursul său din 10 martie 1939, el prevenise democraţiile occidentale că nu avea nicio intenţie să scoată *castanele din foc* pentru ele9. Avea Hitler să-l oblige să facă acest lucru? Stalin îi suspecta în cel mai înalt grad pe occidentali că îi lăsau în mod deliberat pe ruşi şi pe germani să se ucidă între ei, pentru ca apoi să domine lumea. Chiar când, după debarcările din Italia! Şi din Normancha, el nu va mai avea motiv să pună la îndoială voinţa lor de a se bate, el nu va putea fi împiedicat să aprecieze că Armata roşie este aceea care a avut un rol esenţial în câştigarea războiului şi că anglo-saxenii au invadat Europa mai mult pentru a nu-i lăsa monopolul victoriei, decât pentru a desăvârşi zdrobirea nazismului. Acestor calcule, el va fi în măsură să le opună propria sa dezinteresare. Când Churchill, în momentul bătăliei din Ardem[23] – *ultima acţiune hazardată a lui Hitler* –, îi va cefe o acţiune de răspuns pentru a uşura situaţia armatelor occidentale, el nu va ezită o secundă să-şi; lanseze soldaţii înainte, fără a ţiae cont de climă sau de intervalul necesar pentru a pregăti o asemenea operaţie. Primul ministru îi va mulţumi *din tot sufletul* pentru acest *gest magnific10*.

De-a lungul întregii campanii din Rusia, Stalin – căruia ar fi putut să i se adreseze câteva plângeri privind comportamentul său trecut – a ştiut să se pună în poziţia unuia care avea toate drepturile faţă de partenerii săi, care – conştienţi de modicitatea mijloacelor* lor şi foarte adesea

---

23N ote:
Operaţiune a armatei germane desfăşurată între 16 decembrie 1944 şi 20 ianuarie 1945. (n.tr.)

incapabili să-şi ţină promisiunile – îşi căutau permanent justificări. Nu va înceta să ceară pe toate căile posibile crearea celui de-al doilea front. Va fi o temă asupra căreia vă reveni în aproape toate mesajele adresate lui Churchill şi Roosevelt fără a ţine aparent prea mult cont de dificultăţile materiale pe care le implica realizarea.

Încă din prima sa scrisoare adresată lui Churchill, datată 18 iulie 1941, el preconiza o debarcare în nordul Franţei sau în Norvegia. La 3 septembrie, el atrăgea atenţia asupra pericolului mortal care plana asupra U.R.S.S. şi afirma că nu exista o altă ieşire decât de a stabili, încă din acest an, fie în Balcani, fie în Franţa, un al doilea front, succeptibil să oblige inamicul să retragă de pe frontul răsăritean 30 – 40 de diviziiu. La 13 septembrie, el scria că dacă deschiderea unui al doilea front în Vest părea imposibilă în acel moment guvernului englez, acesta ar putea debarca fără risc (sic!) *25 – 30 divizii la Arhanghelsk sau să le dirijeze prin Iran spre regiunile sudice12.*

Problema debarcării aliate avea să domine vizita lui Molotov la Washington şi Londra în mai 1942. Comisarul poporului va părăsi capitala americană după publicarea unei declaraţii comune, potrivit căreia *s-a ajuns la un acord deplin în legătură cu necesitatea urgentă de a crea un al doilea front în Europa în anul 1942 i3*. Churchill se va asocia acestui text, remiţând în acelaşi timp ministrului sovietic un *aide-memoire* în care afirma că se făceau *pregătiri în vederea debarcării pe continent în august sau în septembrie 1942*, dar adăuga că nu putea *face nicio promisiune* 14. În realitate, primul ministru era foarte puţin presat. El dorea cu orice preţ să evite să mai procedeze la reîmbarcarea unui corp expediţionar, aşa cum se întâmplase la Narvik şi Dunkerque şi avea încredere mai curând în eficacitatea operaţiunilor amfibie, decât în

acelea ale unor mase mari de oameni. Făcut răspunzător, în calitatea sa de prim lord al Amiralităţii, pentru eşecul debarcării de la Gallipoli din 1917, el rămăsese – convins că această operaţiune ar fi trebuit să fie dusă mai departe şi căuta ocazia să-şi ia revanşa.

În luna august 1942, făcând pentru prima dată o vizită lui Stalin la Moscova, el îl va avertiza că nu va exista un al doilea front înainte de sfârşitul anului. *Aveam impresia unui om cărând în spate un bloc imens de gheaţă la Polul Nord* 15 – va spune el mai târziu. Va reuşi să-i liniştească gazda – furioasă căci îl vedea revenind asupra a ceea ce considerase un angajament ferm, jurându-i că şi-l va ţine în anul următor, dezvăluindu-i, în acelaşi timp, proiectul operaţiunii, Torch”[24]: invadarea Africii de Nord. Cu creionul în mapa, el va compara Mediterana cu un crocodil, declarând că trebuia mai întâi atacată *burta sa moale*. Dictatorul va analiza pe loc eficacitatea acţiunii, cu o capacitate de pătrundere care l-a uimit pe vizitatorul său, lucru pe care acesta nu-l va ascunde în *Memoriile* sale. El nu va fi mai puţin uluit de maniera în care acest ateu îi va ura succes: *Fie ca Dumnezeu* – va rosti Stalin – *să binecuvânteze această* acţiunelf. Dar era mai puţin satisfăcut de faptul că Churchill nu dădea impresia să-l creadă. *Totul este clar acum* – le va spune el colaboratorilor săi după plecarea primului ministru. O *campanie în Africa şi în Italia. Ar dori să ne facă să sângerăm pentru a ne putea dicta condiţiile lor mai târziu… Speră că vom pierde Sta –, lingradul şi că astfel vom fi privaţi de un punct de plecare pentru o contraofensivă 17*.

Churchill prezenţa într-o scrisoare pregătirile

24N ote:
 Debarcarea (8—11 noiembrie 1942) anglo-americană în Marqc şi Algeria. (n.tr.)

constante desfăşurate de-a lungul coastelor britanice *care îi ţintuiseră pe germani la Pas-cle-Calais 18*. *Sper* – avea să-i scrie Stalin lui Churchill – *că aceste pregătiri nu semnifică o renunţare la promisiunea dumneavoastră de a stabili un al doilea front în Europa Occidentală în primăvara anului 1943 19*.

În numeroase mesaje, el va reveni asupra acestei chestiuni. *Şi iată că, la 4 iunie 1943, Roosevelt îl va informa că debarcarea a fost amânată pentru primăvara anului 1944*. *Răspunsul va fi sec*: *Această decizie… abandonează propriilor sale forţe armata sovietică care, aproape singură, împotriva unui inamic încă foarte puternic şi periculos, luptă pentru a apăra nu numai ţara sa, ci şi pe aliaţii săi… Guvernului sovietic îi este imposibil să se asocieze unei asemenea hotărâri, luată… fără să fi fost făcută o încercare de a discuta împreună această chestiune primordială20*. *Cincisprezece zile mai târziu, la 24 iunie, Stalin îşi va întări spusele, reamintind promisiunile care i se făcuseră*: *Guvernul sovietic nu se poate împăca cu o asemenea necunoaştere a intereselor fundamentale ale Uniunii Sovietice în războiul împotriva inhmicului comun… Nu mai este vorba de o simplă dezamăgire*; *este vorba de încrederea în aliaţii noştri, încredere care este supusă unei grele încercări21*.

Churchill va replică cu o extremă promptitudine. Stalin îşi recheamă ambasadorii de la Londra şi Washington. Încă din acel moment – scrie Robert Sherwood, biograful lui Roosevelt – *atmosfera vareaminti într-un mod alarmant zilele care precedaseră pactul Molotov – Ribbentrop din august 1939 şi va reapărea temerea privind un armistiţiu ruso*-german22. Nu fără motiv, aşa cum vom avea ocazia să vedem.

Despre o pace separată a fost adesea vorbă încă de la declanşarea atacului german contra U.R.S.S. Pe moment,

lui vstalin nu-i venea să creadă că Hitler poate fi atfit de nebun ca să se lanseze, în mod deliberat, într-un război pe două fronturi. El se temea că atacul contra U.R.S.S. să nu fie preludiul unei negocieri cu Anglia. Prima întrebare pe care ambasadorul său o va pune lui Eden, câteva ore după declanşarea agresiunii germane, va fi deci aceea de a-i cere să precizeze dacă Londra este pe deplin hotărâtă să continue războiul. Stalin va insista el însuşi pe lângă Stafford Cripps pentru ca declaraţia comună privind asistenţa mutuală pe care o vor propune curând britanicii să comporte şi angajamentul de a nu încheia nicio pace separată. Un text în acest sens va fi efectiv adoptat la 12 iulie.

La 10 noiembrie 1941, Churchill va repeta în mod public că nu poate fi vorba să se negocieze cu Hitler indiferent pe ce baze. La 1 ianuarie 1942, la trei săptă-i mână după Pearl Harbor, Statele Unite semnează cu guvernele în funcţiune sau în exil, ale unui număr de 25 de ţări, *Declaraţia Naţiunilor Unite*, care comportă angajamentul de a nu încheia nicio pace separată şi de a folosi totalitatea resurselor lor… până *la înfrângerea finală a puterilor războinice ale Axei* 2: i. În fine, la 26 mai acelaşi an, Marea Britanie şi U.R.S.S. se vor legal printr-o alianţă pe timp de 20 de ani, comportând obligaţia de *a nu intra în negocieri cu guvernul hitlerist sau cu origare alt guvern german care nu ar renunţa în mod clar la orice intenţie agresivă…*

Ar fi trebuit însă ceva mai mult pentru a înlătura suspiciunile sovieticilor. În octombrie, presa din Moscova va denunţa *maşinaţiile unei vechi admiratoare engleze ci Führerului, Lady Astor*, care căuta, dacă este să-i dăm crezare, o pace separată. În februarie 1943, Kremlinul a mirosit ceva despre contactele avute la Geneva între un S.S.-ist de rang înalt, prinţul de Hohenlohe, şi Alien Dulles,

fratele viitorului secretar de stat şi şeful serviciilor de spionaj americane din Europa, care se cunoscuseră încă de la sfârşitul celuilalt război. Hohenlohe acţiona în contul lui Himimler, fiind totuşi dispus să-şi trădeze stăpânul, dacă occidentalii acceptau să semneze o pace separată cu el. Rapoartele neamţului, descoperite după război în arhivele S.D.-ului hitlerist, sunt mai curând compromiţătoare pentru Dulles, care ar fi vorbit despre *un cordon sanitar* împotriva bolşevismului, despre expansiunea poloneză spre Est, despre negocieri *fără învingători şi fără învinşi*, dându-i asigurări interlocutorului său că nu se punea problema despărţirii Austriei de Reich25. Nu se va şti, desigur, niciodată dacă prinţul îşi lua dorinţele drept realităţi sau dacă America nu încercase să-l momească pentru a obţine în schimb informaţii. Totuşi nimic nu ne permite să credem că cineva la Washington se gândea în mod serios să trateze cu Himmler. Când acesta din urmă – după arestarea la reîntoarcerea din Elveţia a prietenului său, avocatul Langhehn, care încercase să reia contactul cu Aliaţii – se va adresa Londrei, prin intermediul bancherului suedez Wallenberg, ministrul britanic la Moscova îl va informa pe Molotov în scris, fără de altfel să primească vreun răspuns.

În ianuarie 1944, o nouă alarmă. Corespondentul ziarului „Pravda” de la Cairo va afirma că între Ribbentrop şi englezi au loc negocieri secrete. Moscova va face. Atâta publicitate acestei chestiuni, încât Churchill va trebui să-i scrie lui Stalin pentru a-i cere să se pună capăt acestei campanii neplăcute. În 1945, din nou, atunci când războiul se apropia de sfârşit, discuţiile angajate între anglo-saxoni şi statul major al mareşalulli Kesselring, comandantul trupelor germane din Italia, care nu încerca, pur şi simplu, decât să se predea, vor provoca o adevărată furtună la Moscova şi o serie de scrisori cvasi insultătoare din partea

lui Stalin către Churchill şi Roosevelt, care vor sfârşi, de altfel – pentru o dată treacă-meargă –, să-l convingă de buna lor credinţă.

Hitler, orice s-ar spune, nu manifestă decât dispreţ faţă de *plutocraţia* occidentală. El ar fi preferat de o sută de ori să se înţeleagă cu Stalin, pentru care avea o mare admiraţie, decât să ajungă la aşa ceva, după cum îl îndemnau japonezii, Ribbentrop şi Mussolini. Abia în iarna 1944 – 45, el îl va autoriza pe ministrul afacerilor străine să contacteze Vestul prin intermediul diplomaţilor acreditaţi în Suedia, Elveţia, Spania. I-a spus încă o dată clar că de fapt n-o să iasă *absolut nimic* şi nu i-a oferit nicio mână de ajutor pentru a-şi putea duce încercarea la bun sfârşit.

Desigur, au avut loc în nenumărate rânduri contacte între germani şi Aliaţi. Dar ele au fost întotdeauna fără ştirea Führerului şi a „locotenenţilor” săi. Or iniţiativa fusese luată de către diplomaţi ca von Păpen – pe vremea aceea ambasador la Ankara –, care acţionau pe cont propriu, ori, cel mai adesea, iniţiativa pornea de la grupuri de rezistenţă şi, în special, de la renumitul *cerc de la Kreisau*, unde s-a urzit complotul din 20 iulie 1944 împotriva lui Hitler.

Conspiratorii încercau cu multă insistenţă să tatoneze atitudinea Aliaţilor faţă de guvernarea pe care sperau s-o pună pe picioare. Dădeau de înţeles, nu fără oarecare credibilitate, că acordarea de asigurări precise în legătură cu caracterul onorabil al condiţiilor de pace, care ar. fi putut să le fie oferite, ar facilita enorm atragerea celor care ezitau în număr destul de mare în sferele înalte ale Wehrmachtului. Dar nu vor primi niciun fel de răspuns, nici public, nici personal. De fapt, atât britanicii, cât şi americanii au fost pe tot parcursul războiului, în ceea ce priveşte Moscova, nişte aliaţi de o absolută loialitate, cu

toate că şi ei fuseseră, bântuiţi de teama că nu cumva ruşii şi germanii să se pună de acord. Nu fusese oare Stalin, la începutul efectiv al operaţiunilor, cel care dăduse iniţial ordin trupelor sale să nu răspundă tirului german, susţinând că nu era vorba decât de o *acţiune de provocare din partea mai multor contingente indisciplinate ale armatei germane şi că reacţia sovietică ar fi putut da germanilor un motiv să treacă la război*? *27*

Succesele rapide ale Wehrmachtului, care avansa în profunzime, luând în Câteva săptămâni zeci de mii de prizonieri, Confirmă opinia cea mai îngrozitoare pe care experţii militari occidentali nu încetaseră să o aibă în legătură cu Armata roşie, mai ales după epurările masive care au urmat execuţiei mareşalului Tuhacevski şi campaniei din Finlanda. În satele ucrainene sau baltice soldaţii în uniformele lor verde-cenuşiu erau destul de des întâmpinaţi ca eliberatori; unul dintre cei mai mari şefi ai Armatei roşii, generalul de armată Vlasov[25], va ajunge mai târziu chiar să se pună la dispoziţia lui Hitler, tirând după el zeci de mii de compatrioţi. Populaţia se îngrămădea în mase imense în bisericile redeschise de către invadator. Nu se putea şti pe vremea aceea că Führerul va respinge această mână întinsă şi că, credincios antropologiei sale demenţiale, îi va trata pe slăvi ca subumani

---

25N ote:

Andrei Andreievici Vlasov, general sovietic. A intrat în Armata roşie în 1918 şi a luat parte la războiul civil. A fost consilier militar al lui Chiang Kai-shek (1938—1941) ; s-a distins în timpul celui de-al doilea război mondial în bătăliile de la Kiev Şi de la Moscova. A luptat în regiunea Volhov şi a fost încercuit. A căzut prizonier la nemţi în august 1942 ; va trece în serviciul Reich-ului ; îşi va asuma conducerea „Comitetului Naţional Rus" Şi va organiza „armata de eliberare rusă" formată din prizonieri sovietici, ce va fi trimisă în Franţa şi Belgia, în sprijinul diviziilor germane. Predat de americani sovieticilor, a fost judecat secret şi condamnat la spînzurătoare (iulie 1946). (n-tr.)

(*Untermenschen*) în loc să încerce să facă din ei aliaţi, împotriva bolşevismului, nehotărându-se, de exemplu, să-i ofere o şansă lui Vlasov – care se bucura de un mare prestigiu printre camarazii săi – decât atunci când sorţii se întorseseră complet în favoarea Armatei roşii.

Părea deci să existe un risc destul de serios de a vedea Kremlinul cerşind pacea pentru a evita prăbuşirea statului sovietic. Tonul, nici mai mult, nici mai puţin decât amabil, adoptat foarte adesea de către conducătorii ruşi faţă de Londra contribuia la proasta dispoziţie. *Cu toate că nimic din ceea ce Maiski afirmase nu confirmă această supoziţie* – îi scria Churchill lui Roosevelt. la 5 septembrie 1941, după ce-i primise pe ambasadorul U.R.S.S. – *n-am putut scăpa de impresia că ruşii gândesc probabil să încheie o pace separată 28*.

În realitate, singură deschidere ceva mai serioasă va avea loc în decembrie 1942. Un colaborator al lui Ribbentrop, Peter Kleist, care se afla la Stockholm, va fi abordat de un oarecare Clauss, un om de afaceri de naţionalitate incertă, care frecventa asiduu ambasada sovietică, în continuare condusă de aceeaşi doamnă Kollontay, ale cărei bune oficii permiseseră, în primăvara anului 1940, să se reînnoade dialogul între Moscova şi Helsinki. După ce, pe un ton foarte degajat, a expus diplomatului german vederile sale asupra războiului şi asupra păcii, va ajunge la esenţial; *Vă dau cuvântul meu* – va spune Clauss – *dacă Germania revine la frontierele din 1939 puteţi avea pacea în termen de opt zile*».

Kleist a povestit el însuşi desfăşurarea acestor convorbiri într-o carte care constituie din nefericire singură mărturie precisă asupra acestui episod. Clauss va muri subit la Stockholm la 1 aprilie 1946, cu câteva ore înainte de a ajunge în Germania, unde trebuia să depună mărturie în faţa unui anchetator britanic. Este deci

imposibil să se stabilească dacă Kremlinul căuta în mod real să negocieze sau ţăuta pur şi simplu să facă presiuni asupra Aliaţilor, pentru a-i determina să debarce în fine pe continent. Molotov va aştepta, în orice caz, luna noiembrie 1943, pentru a-l pune la curent pe ambasadorul Statelor Unite. El îi va vorbi de Clauss, ca despre un reprezentant al unui *grup de industriaşi germani foarte apropiaţi de Ribbentrop*. El l-ar fi informat pe diplomatul rus pe care-l contactase despre dorinţa germanilor *de a satisface toate exigenţele guvernului sovietic*, *afirm*ând *că aceştia ar fi fost gata chiar să accepte frontierele din 1914*.

Clauss ar fi dorit să ştie – potrivit, de asemenea, spuselor lui Molotov – dacă reprezentanţi ai guvernului sovietic erau dispuşi să-l întâlnească pe Ribbentrop însuşi. I s-a răspuns că nu *putea fi vorba de contacte cu reprezentanţii sovietici şi că aceştia refuzau să angajeze convorbiri*, *oricare ar fi ele 30*.

Fie Molotov nu spusese adevărul, fie Clauss îşi făcuse iluzii, nu pare însă că, de partea germană, să se fi făcut vreodată vreo propunere concretă. Hitler nu credea în sinceritatea propunerilor ruseşti. Va fi deschisă o anchetă pentru a stabili dacă nu cumva Clauss era evreu, ceea ce în mentalitatea patologică a stăpânilor celui de-al treilea Reich ar fi fost suficient pentru a-l descalifica. Kleist va avea chiar câteva necazuri cu S.S.-ul. Curţi Clauss îl relansa, el va fi abilitat chiar, în septembrie 1943 – adică la nouă luni după prima propunere – să reia contactul *pentru a informa guvernul despre situaţia din U.R-S.S. şi despre ideile care se conturau* acol031. Dar Berlinului îi va trebui prea mult timp ca să se hotărască. Când Kleist va reveni în fine la Stockholm, sovieticul care îi fusese propus să-l contacteze, fostul ambasador în Germania, Dekanosov, tocmai plecase la Londra. Misiunea acestui diplomat – care petrecuse 48 de ore pentru a simţi cum bate vântul la

întretăierea a două mari drumuri ale istoriei – nu poate să nu evoce negocierile care se derulaseră la Moscova, în vara anului 1939, atunci când doar un zid îi despărţea pe plenipotenţiarii germani de misiunea militară franco-britanică, ruşii pregătindu-se să trateze cu cel care oferea mai mult. Invadarea Italiei şi căderea regimului fascist au redus puternic între timp neîncrederea sovietică faţă de Aliaţi. Stalin nu va mai pune de acum înainte sub sem 11 nul îndoielii voinţa lor de a efectua o debarcare în Vest, despre care fusese oficial informat de către Churchill şi Roosevelt, la 29 noiembrie 1943, la Teheran, unde se va desfăşura prima dintre cele trei conferinţe interaliate la *cel mai înalt nivel*.

Această întâlnire va marca apogeul colaborării sovieto-occidentale. Dincolo de diferenţe ideologice, de gânduri ascunse, de suspiciuni, s-au stabilit în cele din urmă relaţii de solidaritate – îmbibate cu sângele celor mai buni – în legătură cu a căror trăinicie nu au lipsit iluziile. Când, înainte de a se despărţi, Stalin, Roosevelt şi Churchill vor declara: *Am venit aici cu speranţă şi hotărâre*. *Ne despărţim ca prieteni în fapt, în spirit şi în* intenţii32, ei făceau, desigur, concesii d «dragul propa-S gândei. Între aceşti trei mari şefi de război, atât de evident năseuţi pentru a conduce popoarele lor de-a lungul furtunilor, s-au stabilit însă raporturi care păreau la un moment dat să depăşească limitele unei colaborări efemere. Mult înainte de intrarea în joc a bombei atomice, ei înţeleseseră că, în lumea ce avea să vină, responsabilităţile esenţiale în problemele păcii şi ale războiului vor fi concentrate în mâinile unui foarte mic număr de

3 septembrie 1943, Italia încheie o convenţie secretă de armistiţiu cu Naţiunile Unite. La 12 septembrie 1943, Mussolini este eliberat din captivitate de către un

detaşament de comando condus de către Skorzeny. La 25 septembrie 1943, în Italia de Nord, la Salo, este proclamat statul fascist Republica Socială Italiană. Între 8 – 10 ianuarie 1944, are loc procesul de la puteri. Ei simţeau că de înţelegerile sau de neînţelegerile ¡or va depinde soarta umanităţii. Stalin nu va fi ultimul care o va spune. Într-un toast rostit la Ialta, el va releva că nu era foarte dificil să se menţină uniunea în timp de război, pentru că toţi aveau acelaşi scop bine definit înfrângerea inamicului comun. Sarcină dificilă, va adăuga el, va veni abia după război, când diversitatea de interese va tinde să-i despartă pe Aliaţi.

Era el sincer oare? Cine ar putea scruta străfundurile sufletului acestui revoluţionar urcat pe tronul ţarilor, hărţuit între exigenţele istoriei naţionale şi cele ale universalismului marxist şi pe care Roosevelt şi Churchill îl numeau atât de curios între ei *Uncie Joe*. Cine ar putea jura că, în vreun moment al vieţii sale, el nu se lăsase tentat de visul unei trinităţi mondiale unite împotriva acestui militarism german, a cărui renaştere inevitabilă în următorii 20 de ani o anunţase lui Churchill, ca şi lui Tito? Nu mersese el până acolo încât să declare, în aprilie 1945, mareşalului iugoslav, potrivit mărturiei lui Djilas, că *socialismul este posibil chiar sub un regim monarhic englez şi că revoluţia nu mai este necesară nicăieri*? 33 Evoluţia succesorului lui Lenin, de la intrarea în război, fusese extraordinar de rapidă. În primele zile ale agresiunii a simţit cum îi fuge pământul de sub picioare. Pentru a salva regimul, trebuia să recurgă la toate mijloacele. Îi va spune lui Roosevelt, prin intermediul lui Hopkins, că ar primi de bunăvoie trupe americane în indiferent care punct al frontului rus, trupe care ar depinde doar de comandamentul american34. Era pentru prima oară în istoria ei că revoluţia bolşevică invit, a

trupele *imperialiste* să vină pe teritoriul său.

Dar dacă apelul la străinătate nu avea să continue după îmbunătăţirea situaţiei militare, nu acelaşi lucru se va întâmpla cu acela pe care, încă din primul minut, Stalin îl va lansa poporului rus. Fără a-şi face iluzii în legătură cu popularitatea unui regim care se menţinuse doar prin teroare, el va înţelege curând necesitatea de a mobiliza în serviciul său vechiul patriotism rus şi de a lega noul război de toate cele pe care ţarii trebuiseră să le ducă în trecut pentru apărarea solului naţional.

La 48 de ore după începerea agresiunii, Molotov ya reaminti compatrioţilor săi că nu era pentru prima oară când Rusia se afla într-o încleştare cu un *invadator arogant* şi-i va prevedea lui Hitler soarta lui Napoleon. Când, la 3 iulie, Stalin se va adresa la rândul său supuşilor săi, el îi va numi *fraţi şi surori* şi nu aşa cum – ce obişnuia *cetăţeni* şi *cetăţene*. Nemulţumit doar cu evocarea înfrângerii francezilor, el îi va adăuga şi pe aceea din noiembrie 1918. Departe de a propovădui, precum în primele momente ale revoluţiei, transformarea războiului imperialist, în război civil, el va exalta tema războiului patriotic, a conflictului *democraţiilor cu fascismul*. Lui Averell Harriman el îi va declara într-o bună zi: *Singura diferenţă între primul război mondial şi acesta este aceea că ţarul dăduse soldaţilor cozi de topor pentru a-l combate pe duşman*. *Noi le-am dat puşti*. *Nu ne hrănim deloc cu iluzia că ei se bat pentru noi*. *Ei se bat pentru sfânta Rusie 35*.

Îşi va multiplica eforturile pentru a-i convinge în acest sens. Celebrul regizor Eisenstein turnase în preajma ostilităţilor un film dedicat lui Ivan cel Groaznic, care denunţa crimele primului *unificator al pământurilor ruse*. I se va cere de astă dată să se pună pe lucru pentru a glorifica meritele acestuia. Alexei Tolstoi, rudă îndepărtată

a autorului *Annei Karenina*, va consacra o piesă ţarului din secolul al XVI-lea, spunând el însuşi că era o *glorificare a omului* puternicăfi. Konstantin Simonov va scrie într-un poem:

Ştim amândoi acum prea bine că patria Nu ne e casa din oraş cu viaţa ei trândava Ci drumurile vechi de ţară sfinţite de strămoşi cu cruci de lemn pe-a ruşilor morminte 37.

Bisericile vor fi redeschise şi Sfântul Sinod Ortodox reconstituit. *Comisarii poporului* vor deveni *miniştri*. Cominternul va fi dizolvat la 10 iunie 1943 şi „internaţionala” va ceda locul unui imn patriotic. Suvorov şi ¿utuzov, care ţinuseră piept armatelor Revoluţiei şi i imperiului, îşi vor redobândi demnitatea lor de eroi naţionali şi vor fi instituite ordine purtându-le numele. Epoleţii cu însemnele pentru grade… prea urâtul simbol al sistemului ţarist, suprimaţi ca atare de către bolşevici odată cu venirea lor la putere, vor reapare pe vestoanele ofiţerilor. Stalin însuşi, care nu purtase niciodată uniformă şi care se îmbrăca întotdeauna cu o simplă tunică gri, nu va întârzia să-i arboreze când un decret, din martie 1943, va face din el mareşal al Uniunii Sovietice.

Meritase acest titlu. Desigur, nu era geniul militar infailibil pe care-l celebrau, în timpul vieţii sale, cei care-l tămâiau. «Contrar tradiţiei tuturor anrratelor din lume, el nu se va duce niciodată pe câmpul de luptă, ci va dirija totul prin telefon, din adăpostul de la Kremlin. Dar nu era nici laşul îngrozit descris de către Hruşciov în raportul său secret de la cel de-al XX-lea Congres al P.C.U.S. Toţi cei care l-au întâlnit de-a lungul războiului, şi în special Churchill şi de Gaulle, au fost frapaţi, dacă nu fascinaţi, de calităţile sale. Fără voinţa sa de fier, fără hotărârea sa de a rămâne la Moscova, atunci când avangărzile germane nu erau decât la câţiva kilometri, Rusia s-ar fi prăbuşit la fel

ca şi în 1917. Dar succesul, şi preţul pe care el l-a plătit, gustul pe care l-a prins pentru arta militară, duritatea inumană pe care a trebuit s-o manifeste faţă de oportunişti şi laşi vor agrava şi mai mult la el o vanitate, un autoritarism şi o cruzime înnăscute, transformând puţin câte puţin pe revoluţionarul georgian, care se resemnase cu *construcţia socialismului într-o singură ţară*, într-un naţionalist rus preluând ştafeta ambiţiilor nutrite de ţari. Compatriotul său Ilya Ehrenburg, care va asculta la 9 mai 1945 discursul pe care acesta îl va pronunţa cu ocazia Victoriei, îl evocă astfel în *Memoriile* sale: *A vorbit scurt, sigur pe sine*. *Nu se putea desluşi nicio emoţie în vocea sa…*

Absenţa căldurii m-a umplut de amărăciune, dar nu insurprins. *Era generalisimul, învingătorul*. *Ce nevoie ar fi avut el să se lase stingherit de sentimente*?… *Salvele a mii de tunuri sunau ca un Amin*. *38*

Cu un asemenea partener, înţelegerea – o dată depăşit pericolul care a făcut-o să se nască – nu putea să fie decât dificilă. L-am văzut, în iulie 1941, dorind venirea în U.R.S.S. a soldaţilor americani. În anul următor va fi luată în consideraţie trimiterea unor englezi la Murmansk – dată fiind temerea unei debarcări germane –, precum şi punerea unor aerodromuri la dispoziţia americanilor. Dar, în cele din urmă, pe teritoriul sovietic nu vor fi alţi combatanţi occidentali, pe toată durata războiului, decât francezii liberi din escadrila „Normandie-Niémen”[26]. Pe măsură ce situaţia se va redresa într-adevăr, Rusia se va închide pe viitor şi mai mult militarilor aliaţi. Încă din

---

26N ote:

Escadrila „Normandie-Niémen" — formaţiune de aviaţie de- vînătoare aparţinînd forţelor franceze. A fost integrată într-o divizie sovietică de aviaţie din 1942 pînă în 1945. A participat la luptele din Bielorusia. (n.tr.)

decembrie 1942, Stalin va respinge o propunere privind trimiterea în Transcaucazia a unor escadrile americane. Churchill va trebui chiar să-i scrie, în octombrie 1943, pentru a se plânge de tracasările de tot felul la care erau supuşi soldaţii şi marinarii britanici care se duceau în Rusia de Nord cu convoaiele de aprovizionare.

Primul ministru britanic avea să înţeleagă cu atât mai bine această evoluţie cu cât şi el nu se gândea decât la interesul naţional. Înţelegea şi el – după ce beneficiase cu foarte multă satisfacţie de concursul U.R.S.S. În războiul contra lui Hitler – să se folosească de toate mijloacele sale pentru a limita influenţa acesteia după război. Respingând, într-un memorandum adresat lui Eden la 21 octombrie 1942, ideea unui directorat în patru (Marea Britanie, Statele Unite, U.R.S.S. şi China), idee avansată de către Roosevelt, el scria: *Mă gândèsc înainte de toate la Europa, la restaurarea grandorii Europei, mama naţiunilor moderne şi a civilizaţiei. Ar fi nu dezastru imens dacă barbaria rusă ar copleşi cultura şi independenţa vechilor state europene... Ceea ce aştept sunt Statele Unite ale Europei în care... barierele vor fi considerabil reduse, în care se va putea circula fără restricţie şi a căror economie va fi considerată ca un tot.* [27]*Avea să revină adesea mai târziu asupra acestei teme a Statelor Unite ale Europei, fără să fi părut din păcate, vreodată, că i-ar fi trecut prin minte că ţara sa ar putea să li se alăture şi ea.*

În prezenţa lui Roosevelt, în mai 1943, va pleda pentru restaurarea unei Franţe puternice, *căci perspectiva absenţei oricărei reale puteri între Rusia şi Anglia nil este deloc atrăgătoare*[28]. La Teheran, în decembrie 1943, el va apăra ideea unei acţiuni militare anglo – americane, începând din Câmpia Padului, prin Triest, şi Ljubljana, în

27i H* La 6 iunie 1944 (Ziua z) s_a declanşat operaţiunea „Over-
28o rd" — debarcarea forţelor aliate în nord-vestul Franţei, pe

direcţia Vienei, prin care – sub pretextul *să le strângem mâna* – spera în mod evident să-i devanseze pe ruşi. Va insista din nou asupra acestei chestiuni în iulie 1944. Roosevelt era însă ostil oricărei acţiuni în Bal1 căni şi nu s-a dat bătut în legătură cu debarcarea în sudul Franţei, prevăzută cu un an înainte, la sugestia lui Stalin. Ca şi majoritatea generalilor săi, cu notabila excepţie a lui Clark, comandantul armatei din Italia, el înţelegea să câştige războiul cât mai repede posibil şi cu preţul cel mai mic. În plus, mai erau doar câteva luni până la alegerile prezidenţiale. *Niciodată* – îi va spune el lui Churchill – nu *voi supravieţui celui mai mic eşec al operaţiunii „Overlord”* * (*debarcarea în Normandia*) *dacă s-ar şti că trupe importante au fost deturnate spre Balcani*. *Mă rog lui Dumnezeu* – îi va telegrafia Churchill – *să aveţi dreptate...*[29]

Ca şi majoritatea compatrioţilor săi, preşedintele Statelor Unite detesta colonialismul european în general şi pe cel britanic în special. Confidenţele făcute fiului său F Eliott, ilustrează această stare de spirit: *America nu «3 ajuta Anglia în acest război* – îi va spune el într-o zi – *Doar pentru a-i permite să continue să domine brutal po” l poarele coloniale.*42 La fel cum îl va îndemna pe sultanul! Marocului, la Casablanca, în 1943, să scuture jugul Franţei, tot aşa nu va înceta să facă presiuni asupra lui Chunfl chill pentru ca să acorde Indiei independenţa.

Dar ostilitatea sa faţă de imperialismul britanic nu se limita la forma colonială a acestuia. Necazul – îi vil mărturisi, de asemenea, lui Eliott – este că W ins ton Chwia chill se gândeşte prea mult la perioada de după război şi la situaţia în care se va găsi atunci Marea Britanie. Ji este frică că ruşii să nu devină prea puternici. Este foarte l posibil ca ruşii să fie în continuare foarte

---

29N ote: coasta Normandiei. (n. tr.)

puternici în *Europa. Rămâne de văzut dacă acest lucru este un rău... S Nu văd de ce ar trebui să punem în pericol viaţa soldaţilor americani cu singurul scop de a proteja interesele britanice, reale sau imaginare, pe continentul european.*

Roosevelt nu detesta mai puţin comunismul decât imperialismul tradiţional. Dar el ignora de o manieră surprinzătoare natura şi ambiţiile acestuia. Pătruns nu numai de superioritatea sistemului democratic, dar şi de propria – sa aptitudine de a-i convinge pe alţii, el va miză în mod deliberat – înlăturând toate obiecţiile – pe moderaţia unui Stalin pe care-l vedea în curs de a se transforma într-un fel de monarh liberal. Luase drept bună, în ianuarie 1942, aderarea U.R.S.S. la Declaraţia Naţiunilor Unite i care proclamă solemn, între altele, dreptul fiecăruia la libertatea religioasă, precum şi dizolvarea Cominternului în iunie 1943. Se va strădui enorm să determine o reluare de contact între Vatican şi U.R.S.S. pe care, la drept vorbind, nu o dorea nicio parte, nici cealaltă parte, Pius al XII-lea neascunzându-şi prejudecăţile sale faţă de bol şevism, iar biserica catolică susţinând adesea, în Europa ocupată, *Noua Ordine* instituită sub protecţia baionetelor nemţeşti.

Abia în preajma morţii sale, Roosevelt va înţelege că pentru sovietici cuvintele nu aveau atunci semnificaţie în *sine, ci numai o valoare dialectică, esenţialmente trecătoare, pentru că depindeau total de realitatea şi planurile momentului. După cum aprecia unul dintre apropiaţii săi colaboratori, Herbert Feis, al era hotărât să nu lase pe nimeni să-i zdruncine convingerea că o cooperare era posibilă Vt. Nimeni, după părerea sa, nu era mai bine plasat decât el pentru a reuşi acest lucru. Ei bine, îmi veţi permite, sunt sigur, să fiu brutal de sincer – îi va scrie el lui Churchill, la 18 martie 1942 – şi să vă spun că*

sunt mai capabil să-l manipulez pe Stalin decât Foreign Office-ul dumneavoastră sau decât Departamentul meu de Stat. El are oroare de toţi grangurii voştri, cred că mă preferă şi sper că va continua să o facă. 45 Fostului ambasador Bullitt îi va declara într-o bună zi: *Am impresia că Stalin nu doreşte decât să-şi asigure securitatea ţării sale. Cred că dacă îi voi da tot ceea ce îmi va fi posibil să-i dau, fără ca să-i cer nimic în schimb – nobleţea obligă –, el nu va încerca să procedeze la anexiuni de orice natură ar fi ele şi se va ocupa de făurirea unei lumi a democraţiei şi a păcii. 46*

Cordell Hull, secretarul său de stat începând cu 1933, nutrea aceleaşi sentimente. Diplomatul Robert Murphy arată că în toamna anului 1943 era pe punctul de a primi, la 72 de ani, botezul aerului, pentru a merge să-i întâlnească la Moscova pe Eden şi pe Molotov. *Se entuziasma* – scrie acesta – *la ideea de a stabili legături de strânsă prietenie cu Rusia Sovietică. Îşi făcea din aceasta o idee aproape mistică. 47*

La urma urmelor, poporul american însuşi a dovedit sentimente de dragoste, în timpul războiului, pentru aliatul rus. Să recitim ceea ce un Macarthur, campion ani mai târziu – al cruciadei anticomuniste, declara în momentul Stalingradului: *Toate speranţele se aşază la umbra drapelelor glorioase ale vitezei armatei ruse... Amploarea acestui admirabil efort a făcut din această bătălie una dintre cele mai mari reuşite militare ale tuturor* timpurilor48. Cum să crezi că o naţiune capabilă de un asemenea eroism ar servi ţelurile unei puteri în, penaliste? Desigur, câţiva oameni politici de dincolo de Atlantic manifestaseră reţinerile lor la vestea agresiunii germane împotriva U.R.S.S. Senatorul Taft, campionul nr. 1 al izolaţionisfnului, afirma că *victoria comunismului în lume ar fi mult mai periculoasă pentru Statele Unite decât*

aceea a fascismului 49; Bullitt, felicitându-se la Montreal că lupta fusese angajată *între Satan şi Lucifer*, punea în gardă contra ideii că *Satan ar putea vreodată să ajute la stabilirea unei păci a libertăţii creştine rO*.

Dar acestea erau opinii izolate. Încă din acea epocă, adică cu şase luni înainte de intrarea în război a Statelor Unite, 73 la sută din americanii *sondaţi* de faimosul institut „Gallup" declarau că susţin victoria U.R.S.S. Un an mai târziu, nu mai erau doar discursurile şi reportajele care exaltau fraternitatea celor două popoare, ci şi comunitatea idealurilor lor, ba chiar similitudinea civilizaţiilor lor. Este una din grandorile naţiunii americane aceea a nu-şi măsura prietenia. Este una din slăbiciunile naţiunii americane aceea de a nu se îndoi că va fi răsplătită în schimb.

Bibliografie şi note

1. Keesing's Contemporary Archives, p. 4 668.

2. *Ibid.*, p. 4 681.

3. CHURCHILL, op. cit., tom III, vol. 1, p. 391 – 393.

4. *Ibid.*, tom III, vol. 2, p. 5.

5. Robert SHERWOOD, *Le mémorial de Roosevelt*, Pion, 1950, tom I, p. 211.

6. *Ibid.*, p. 221.

7. CHURCHILL, op. cit., p. 98.

8. Robert SHERWOOD, op. cit., tom II, p. 314.

9. *Ibid.*, p. 104.

10. Jacques NOBÉCOURT, *Le dernier coup de dés de Hitler*, pariş, Robert Laffont, 1962, p. 410.

11. CHURCHILL, op. cit., tom III, vol. 2, p. 84.

12. *Ibid.*, p. 90.

1?. Robert SHERWOOD, op. cit., tom II, p. 131.

14. CHURCHILL, op. cit., tom IV, vol. 1, p. 360.

15. CHURCHILL, op. cit., tom IV, vol. 2, p. 69.

16. *Ibid.*, p. 75.

17. I. DEUTSCHER, *Staline*, p. 571.

18. Correspondance secrète de Staline avec Roosevelt – Churchill – *Truman et Attlee, Paris, Pion, 1959, tom I, p. 107.*

19. *Ibid.*, p. 109.

20. *Ibid.*, p. 191.

21. *Ibid.*, p. 200 – 201.

22. SHERWOOD, op. cit., tom II, p. 266.

23. SHERWOOD, p. 11.

24. *Keesing's* 5209 A.

25. Les falsificateurs de l'Histoire, op. cit., *p. 83 – 84.*

26. Paul SCHMIDT, op. cit., p. 347.

27. „Le Monde" din 12 iunie 1956.

28. CHURCHILL, op. cit., tom III, vol. 2, p. 88.

29. Peter KLEIST, *Entre Hitler et Staline*, Paris, Pion, 1953, p. 262.

30. *Documents diplomatiques américains*, telegramă A.F.P. din 12 octombrie, 1963.

31. KLEIST, op. cit., p. 221.

32. *Keesing's* 6137 A.

33. DJILAS, op. cit., p. 126.

34. SHERWOOD, op. cit., tom I, p. 221.

35. HARRIMAN, op. cit., p. 23.

38. „La Nef", aprilie 1945, număr special privind literatura sovietică, p. 55.

37. *Ibid.*, p. 47.

38. Citat în „Le Monde" din 17 aprilie 1963.

39. CHURCHILL, op. cit., tom IV, vol. 2, p. 157.

40. Jacques CHASTENEC, *Winston Churchill et l'Angleterre* XX*e siècle*, Paris, Fayard, 1961, p. 438.

15 – od. 521 225

41. CHURCHILL, op. cit., torn VI, vol. 1, p. 66 – 67 73.

42. Eliott ROOSEVELT, *Mon Pere m'a dit*, Paris,

Flammarion 1947, p”.

43. *Ibid.*, p. 222.

„Herbert FEIS, *The Three who Led*, în „Foreign Affairs” ianuarie 1959.

45. CHURCHILL, op. cit., torn IV, vol. 1, p. 211.

46. William BULLITT, *How We Won the War and Lost the Peace*, în „Life” din 30 august 1948.

47. Robert MURPHY, *Diplomate parmi leş guerriers*, Paris Robert Laffont, 1965, p. 231.

48. SHERWOOD, op. cit., torn II, p. 67.

49. DUROSELLE, op. cit., p. 318.

50. F. ROZ et G.-L. JARAY, *Tableau des Etats-unis*, Paris Spid, 1946, p. 181.

CEA DE-A DOUA ÎMPĂRŢIRE A EUROPEI

Acest război nu se aseamănă cu cele din trecut; *oricine ocupă un teritoriu îşi impune acolo propriul său sistem social*. *Fiecare îşi impune sistemul până acolo unde poate avansa armata sa*. *Nici nu ar putea fi altfel*.

Stalin către Tito, aprilie 1945

Agresiunea germană îl va obliga pe Stalin să-şi schimbe de îndată partenerul. Aceasta nu-l va face totuşi să-şi schimbe obiectivele. Imperativele securităţii ruse rămăseseră aceleaşi de pe vremea ţarilor. Succesele fulgerătoare înregistrate încă din prima clipă de către invadatori nu vor face decât să sublinieze şi mai mult precaritatea unei frontiere deschise – lipsită de elemente de apărare naturale – în faţa oricăror invazii. Ca atare, a apărut nu numai necesitatea de a împinge feontiera cât mai mult Posibil spre Vest, dar şi mai mult încă de a o proteja printr-un amplu teritoriu ocupat de state satelit. În acelaşi timp, nevoia imediată în care se va găsi U.R.S.S., şi anume aceea de a importa mari cantităţi de arme şi de provizii, va scoate în evidenţă, mai mult ca oricând, în ce măsură existenţa sa putea să depindă de posesiunea de

porturi la marea liberă. Aşa că una din primele acţiuni comune ale Angliei şi Uniunii Sovietice va consta, încă din vara anului 1941, în ocuparea Iranului, transformând astfel un cuib de intrigi prohitleriste într-o cale de acces foarte comodă pentru aprovizionarea Rusiei.

Din acest mare pericol, Stalin avea să tragă un mare avantaj. La fel ca şi în 1939, când a reuşit recunoaşterea de către germani a unor avantaje strategice mult superi –, oare celor pe care, în zadar, încercase să le obţină din partea Aliaţilor, el va cere acum anglo-americanilor mult mai mult decât ceea ce Hitler îi refuzase lui Molotov în Decembrie 1940. S-ar putea ca să fi mers chiar mai departe, dacă este adevărat că el a sugerat Führerului, în 1943, prin intermediul faimosului Clauss, o pace separată, având drept premise: revenirea la frontiera din 1914, care făcea din Polonia întreagă o posesiune rusă; libertatea de acţiune pentru Kremlin în Strâmtori; dezinteresul complet al Reich-ului în privinţa Asiei.

Pentru început, în 1941, era necesar să obţină garanţii din partea inamicilor Germaniei în privinţa măririlor teritoriale pe care le realizase graţie colaborării sale cu aceasta. Pretenţia respectivă i se părea cu atât mai firească, cu cât Londra – să nu uităm acest lucru – îi propusese în toamna anului 1940, în schimbul unei simple proclamări a neutralităţii, recunoaşterea înaintării sovietice în Europa2 Ea punea totuşi britanicilor o problemă fundamentală. Aceştia declaraseră război Reich-ului la 1 septembrie 1939[30], pentru că violase frontierele statului polonez, căruia îi acordaseră garanţii. Ei nu puteau sacrifica acest aliat loial şi nefericit – ai cărui soldaţi continuau lupta cu un eroism fără egal, în uniformă

30 **Data exactă este 3 septembrie 1939, ora 11,15, cînd Neville Chamberlain, aflat la reşedinţa sa oficială din Downing Street 10, Londra, dă citire declaraţiei de război Germaniei. „Nu avem nimic a ne reproşa" — încheie pfemierul britanic. Se constituie un cabinet de război, (n.tr.)**

şi în clandestinitate, pretutindeni unde puteau – exigenţelor unei puteri care nu intrase în tabăra rezistenţei împotriva lui Hitler decât constrânsă şi forţată.

La 30 iulie 1941, Cabinetul britanic înregistra un prim succes: U.R.S.S. Încheia cu guvernul polonez din exil, al generalului Sikorski, un tratat constatând că acordurile germano-sovietice din 1939 îşi *pierduseră valabilitatea 3.* Într-o notă adresată generalului, acesta va adăuga că în ceea să îl priveşte *nu recunoaşte nicio schimbare teritorială intervenită în Polonia începând cu august 1939*". Eden însă se va grăbi să precizeze în faţa Camerei Comunelor că această formulare nu implică o garantare a frontierelor.

Guvernul Sikorski – constituit la Angers, după prăbuşirea Poloniei, transferat în iunie 1940 la Londra – era format din reprezentanţii celor patru mari partide care combătuseră dictatura lui Piłsudski, regimul coloneilor şi politica progermană a lui Beck. Membrii acestui guvern nu aveau niciun fel de simpatie deosebită pentru Uniunea Sovietică, împotriva căreia Sikorski însuşi luptase cu arma în mână în 1920. Aceştia aveau în dosarele lor un articol scris de un evreu, dar pe un ton deschis antisemit, prin care „Pravda", din 17 octombrie 1939, anunţase constituirea unui guvern a cărui autoritate se exercită *pe un teritoriu compus, după câte se pare, din 6 camere, o baie şi un closet*. Ei cunoşteau prea bine tratamentul brutal pe care Stalin îl aplicase compatrioţilor lor după împărţirea ţării, pe care Molotov, după căderea Varşoviei, o calificase în mod dispreţuitor ca *urmaşid monstruos al Tratatului de la Versailles* 5. Aproape 1.500.000 de locuitori din provinciile răsăritene fuseseră deportaţi spre interiorul U.R.S.S., în scopul evident de a face să dispară orice urmă a influenţei poloneze în aceste provincii. Fie în închisoare, fie în lagăre de muncă forţată, fie aşa-zis liberi,

aceştia trăiau în condiţii înspăimântătoare.

Agresiunea germană – făcându-l pe Stalin să resimtă o enormă nevoie de soldaţi – oferea o şansă acestor nenorociţi să se smulgă destinului lor. În luna august 1941 guvernul sovietic va decretă o amnistie generală a resortisanţilor polonezi şi va autoriza constituirea, pe teritoriul său a unei armate poloneze. În fruntea acesteia va fi pus generalul Anders, scos cu această ocazie din sinistra închisoare de la Liubianka[31]. O importantă misiune desemnată de guvernul Sikorski va fi autorizată să circule de-a lungul şi de-a latul U.R.S.S. pentru a-4 regăsi pe polonezi şi a-i îndruma spre punctele de adunare. Eforturile sale se Vor lovi însă, în numeroase cazuri, de inerţia autorităţilor ruse şi de reaua-voinţă a comandanţilor lagărelor, nu prea doritori să se lipsească de o mână de lucru de care aveau în modul cel mai urgent nevoie, pentru a-şi îndeplini sarcinile impuse de guvernul central prin metode de-a dreptul draconice. Mai mult decât atât, câteva mii de ofiţeri rămâneau de negăsit.

Sikorski nu avea deci niciun motiv să creadă în realizarea cu uşurinţă a unui acord cu U.R.S.S. atunci când, la 3 decembrie 1941, va sosi la Moscova, unde-l va regăsi pe Anders. Înainte chiar de a începe convorbirile cu Stă: n, acesta din urmă luase o hotărâre care dovedea intenţia sa de a rezolva în propriul avantaj problema frontierelor. La 1 decembrie, într-adevăr, printr-un decret al Sovietului Suprem au fost declaraţi drept cetăţeni sovietici nu numai cei ce proveneau din provinciile răsăritene ale Poloniei, redeveniţi ucraineni sau bieloruşi după acordul Stalin-Ribbentrop, ci şi toate persoanele care

31 Stradă în Moscova, unde se află o sinistră închisoare a N.K.V.D. ; aici au fost lichidaţi mii şi mii de oameni politici şi de stat, de conducători militari de rang înalt, precum şi militanţi comunişti, refugiaţi în Uniunea Sovietică din diferite ţări ale Europei, (n.tr.)

se găseau în aceste teritorii la 1 noiembrie 1939. Numai printr-un *act de bunăvoinţă* unii dintre indivizii atinşi de o asemenea hotărâre puteau să fie consideraţi drept polonezi.

În ciuda acestei brutale măsuri de presiune, Sikorski nu voia să vorbească despre frontiere. Opinia cercurilor emigraţiei şi ale rezistenţei interne era ostilă în cel mai înalt grad oricărei concesii şi el era suficient de realist 3 pentru a-şi da seama că nu avea nicio şansă să obţină din partea lui Stalin o confirmare a absurdei linii din 1920.

Problema nu va fi abordată în cursul convorbirilor propriu-zise, care vor fi în esenţă consacrate sorţii polonezilor internaţi în U.R.S.S. şi transferului eventual în Iran al unităţilor poloneze constituite în Rusia. Dictatorul îl va convinge pe oaspetele său să renunţe la cererea privind acest transfer. Totuşi, în cursul dineului oferit la Kremlin la capătul convorbirilor, Stalin îşi va manifesta clar intenţia de a nu le permite ucrainenilor, bieloruşilor şi evreilor, originari din Polonia răsăriteană, încorporaţi în Armata roşie, să intre în rândurile armatei poloneze. *Ei au participat* la vot (la plebiscitul care urmase acordului cu Hitler asupra împărţirii Poloniei) – va spune el – *şi au devenit cetăţeni sovietici*. Stalin va declara însă că un acord între cele două guverne asupra problemei frontierelor va trebui încheiat îndată ce armata poloneză va intra în acţiune. *Nu vă neliniştiţi* – ve spune el – nu *vă vom cauza prejudicii*. Sikorski va considera totuşi nimerit – înainte de a trece, aşa cum îl invitase Stalin, la subiecte mai puţin delicate – să precizeze în mod clar că frontierele din 1939 *nu trebuie să fie puse în cauză6*.

Cincisprezece zile mai târziu, era rândul lui Anthony Eden să fie introdus în biroul succesorului lui Lenin. Sosise la Moscova cu intenţia de a-i linişti pe conducătorii sovietici în legătură cu implicaţiile Cartei Atlanticului Era

vorba în fond de a-i convinge că nici Washingtonul, nici Londra nu aveau în vedere să stabilească fără acordul lor harta lumii postbelice. Pentru a-i facilita misiunea, guvernul britanic tocmai declarase război Finlandei, Ungariei şi României – aliaţi ai Germaniei contra U.R.S.S. – aşa cum Kremlinul ceruse imperativ de mai multe săptămâni.

Dar Stalin – căruia îi fusese atât de frică, timp de câteva săptămâni, de o înfrângere – începea să respire uşurat. „Generalul Iarnă" sfârşise prin a stopa ofensiva germană. Atacul japonez de la Pearl Harbor, din 7 decembrie 1941, nu a însemnat doar implicarea în luptă împotriva lui Hitler a celei mai mari puteri industriale a lumii. El confirmase categoric în ochii generalisimului asigurările pe care i le trimisese de la Tokio cel mai faimos dintre spionii săi, germanul Sorge[32], potrivit cărora japonezii înţelegeau să respecte pactul de neagresiune, pe care – în ciuda presiunii Berlinului – îl încheiaseră cu U.R.S.S. la 13 aprilie 1941, într-un moment în care aceştia se aşteptau deja la o agresiune germană contra Uniunii Sovietice. Era evident într-adevăr că trupele Mikadoului[33], angajate din plin împotriva forţelor americane şi britanice din Pacific, nu se gândeau să spbrească numărul adversarilor lor cu o ţară ale cărei calităţi militare fuseseră nevoite să le recunoască în 1938 – 1939, în Mongolia. Stalin a avut în consecinţă posibilitatea să transfere pe

---

32 Richard Sorge, agent sovietic de informaţii, al cărui sfîrşit a rămas încă o necunoscută. Cf. Mihail Kolesnikov, Richard Sorge aşa cum a fost, Editura Junimea, Iaşi, 1977 ; Iuri Korolkov, în caz de pericol, arde !, Editura Meridiane, Bucureşti, 1975 ; Serghei Goliakov şi Vladimir Ponizovski, Misiunea specială Berlin-Tokio. Richard Sorge, Editura Politică, Bucureşti, 1966. (n.tr.)

33 Vechi termen japonez desemnînd palatul imperial mai apoi pe împărat însuşi. Termenul este complet ieşit din uz în Japonia, (n.tr.)
/

frontul european importante trupe proaspete, ţinute în rezervă în Siberia. Şi acestea au jucat un rol esenţial în contraofensiva lansată în aceeaşi zi cu atacul de la Pearl Harbor, contraofensivă care avea să degajeze Moscova.

În iulie, dictatorul nu-i vorbise lui Hopkins decât de probleme militare: livrări de materiale, cel de-al doilea front, participarea trupelor străine. Dar cu Eden, el se va lansa – „încă de la prima lor întrevedere – în discutarea problemelor teritoriale, propunându-i un program foarte detaliat, care dovedea că reflectase îndelung asupra acestuia. El voia să despartă Prusia Orientală de Germania, în beneficiul Poloniei; voia să dezlipească, de asemenea, Renania şi probabil şi Bavaria; să redea independenţa Austriei şi să-i înapoieze pe sudeţi Cehoslovaciei; să împartă cuceririle Italiei între Turcia, Grecia şi Iugoslavia. Ajungând la Europa Occidentală, el va manifesta un total dezinteres, spunând că nu ar vedea niciun inconvenient ca aceasta să se constituie într-o federaţie şi chiar, dacă Franţa nu redevenea o mare putere, ca Marea Britanie să aibă baze la Boulogne, Dunkerque, în Belgia, în Olanla, în Norvegia şi Danemarca.

Deschizând astfel o perspectivă care după părerea sa trebuia să pară atrăgătoare pentru un reprezentant tipic al imperialismului britanic, el va ajunge la propriile sale revendicări, care, în câteva cuvinte, erau: legitimarea frontierelor existente înainte de atacul german. În ceea ce priveşte Polonia, el acceptă totuşi linia Curzon, care despărţea populaţiile pur poloneze de ucraineni şi bieloruşi, în locul liniei de demarcaţie din 1939, care încorpora în U.R.S.S. câteva porţiuni pur poloneze.

Ţinea atât de mult la acest lucru, încât va reveni asupra lui în timpul celorlalte două convorbiri cu Eden. Aparent, el căuta astfel să antreneze Marea Britanie în jocul său, înainte de a începe convorbiri cu Statele Unite,

în orice caz, el va repeta în mai multe rânduri că acceptarea exigenţelor sale, şi în primul rând a acelora care priveau statele baltice şi Finlanda, constituia condiţia *sine qua non* a unui tratat de alianţă mutuală a cărei încheiere Eden tocmai i-o propusese. În ceea ce-i priveşte, Stalin era partizanul ideii de a-l scinda în două documente distincte: unul referitor la alianţa militară pe ti mp de război, celălalt referitor la o cooperare în scopul de a reglementa problemele europene postbelice – pe acele baze despre care îi vorbise secretarului Foreign Office-ului – şi de a împiedica o nouă agresiune germană. Celor două texte – pe care Stalin le va prezenta în acest sens – le era anexat un protocol secret privind recunoaşterea imediată de către Londra a frontierelor sovietice din 1941. El nu va ajunge până acolo încât să precizeze că procedase exact în acelaşi fel şi cu Ribbentrop…

Eden ar fi putut să-i reamintească în ceea ce-i priveşte că una dintre primele hotărâri ale puterii Sovietelor, în 1917, fusese aceea de a respinge diplomaţia confidenţială şi de a publica tratatele secrete negociate de către ţari. Se va mulţumi însă să-i spună că angajamentele luate de Marea Britanie faţă de Statele Unite o puneau în imposibilitatea de a subscrie la aranjamente de această natură. Nu respingea oare în mod expres Carta Atlanticului, semnată la 24 august 1941[34], *orice mărire* şi orice schimbare teritorială care *nu ar fi fost conformi voinţei liber exprimate a popoarelor*. *Interesate*? *7*

Georgianul va replică sec: *Credeam Carta Atlanticului îndreptată împotriva acelora care au încercat să impună dominaţia lor lumii, dar acum se pare că este îndreptată împotriva U.R.S.S.* 8. Lucrurile s-au oprit aici. El nu va ezita totuşi să-şi pună semnătura, două săptămâni

---

34N ote: Data exactă este 14 august 1941. (n.tr.)

mai târziu[35], pe Declaraţia Naţiunilor. Unite, care făcea referiri exprese la termenii Cartei Atlanticului. Este adevărat că ambasadorul său la Londra se va grăbi să aducă la cunoştinţă că *aplicarea practică a principiilor Cartei se va adapta în mod necesar împrejurărilor, nevoilor şi particularităţilor* istoricenu hărţuia el, oare, Foreign Office-ul, dhktr în acel moment, prin demersuri pentru a obţine un răspuns întrebărilor stăpânului său privind planul acestuia de împărţire a Europei?

Prima reacţie a lui Churchill – la aflarea cererilor ruseşti, care i se vor aduce la cunoştinţă în plin ocean, în *drum spre Statele Unite – a fost deosebit de vie. Ea va fi şi mai vie după ce va aborda această problemă cu Roosevelt. Transferul locuitorilor statelor baltice în Rusia sovietică împotriva voinţei lor – îi va scrie el lui Eden ja 8 ianuarie 1942 – ar contraveni tuturor principiilor pentru care ne batem în prezent şi ar dezonora cauza noastră. Se va pronunţa în acelaşi fel în legătură cu revendicările lui Stalin privind Finlanda şi România, preferând să nu ia în seamă pentru moment pe cele formulate la adresa Poloniei, întrucât acestea fuseseră prezentate sub o formă mai puţin cominatorie. Deşi recunoştea că ar trebui să se ţină seama de nevoile securităţii sovietice, el scria: Nu poate fi vorba de a stabili frontierele înaintea conferinţei de pace. Ştiu că preşedintele Roosevelt este tot atât de categoric că şi mine în privinţa acestui subiect... Nu aş putea să mă fac avocatul unui cabinet britanic care s-ar hotărî să se angajeze pe o asemenea cale...10*

Trei luni mai târziu – scria de astă dată cu seninătate primul ministru – *sub presiunea evenimentelor voi simţi că această poziţie, justificată din punct de vedere moral, nu*

35N ote:
U.R.S.S. va adera la „Cartea Atlanticului" la 24 septembrie 1941. (n.tr.)

putea fi menţinută în faptil. Situaţia Aliaţilor în Africa şi în Pacific era deosebit de critică. La Londra există temerea că Armata roşie, dacă ajungea să elibereze teritoriul sovietic, s-ar putea dezinteresa de desfăşurarea în continuare a războiului. Ruşii nu s-au abţinut să fluture în conversaţii particulare o asemenea sperietoare regăsită implicit şi într-un discurs echivoc al lui Stalin.

Churchill se va resemna deci să-i avertizeze pe americani că era hotărât să încheie un tratat de alianţă cu Moscova, pe baza recunoaşterii frontierelor din 1941. Dar în ceea ce îl priveşte, Roosevelt persista în voinţa sa de a amâna pentru perioada de după război rezolvarea problemelor teritoriale, chit că jongla cu proiectele cele mai fanteziste şi cele mai neserioase. Astfel, într-una din zile 11 va vorbi lui Eden despre crearea unui stat valon, comp – s din provinciile francofone ale Belgiei, Luxemburgului, din Alsacia-Lorena şi dintr-o parte a nordului Franţei. Comentând în jurnalul său această idee uluitoare secretarul Foreign Office-ului va scrie: *Am turnat ap*e *peste foc* – *sper că în mod politicos* – *şi preşedintele n-a mai vorbit* despre *această chestiune* 12. În orice caz lui Litvinov, convocat la 13 martie 1942, Roosevelt îi va spune că era în întregime favorabil unor măsuri destinate să asigure securitatea U.R.S.S., dar că îi era imposibil să subscrie în timp de război la tratate, publice sau secrete privind chestiuni de frontieră.

Acesta îşi va înmulţi demersurile pe lângă Churchill pentru a-l abate de la proiectul său, fără a reuşi însă să-l clintească. Viguroasă reacţie a polonezilor din exil îl va determina totuşi pe Eden să încerce un ultim demers pe lângă Molotov, atunci când acesta va veni la Londra, la sfârşitul lui mai 1942, pentru a încheia tratatul ¡: în alianţă. *Sunt gata* – îi va spune el în esenţă – *să semnez un text dându-vă întreaga satisfacţie*. *Dar o asemenea clauză*,

contra căreia guvernul Sâkorski va protestă în mod sigur în termeni energici, va provoca vii reacţii în Statele Unite, şi în orice mişcare de rezistenţă din Europa 13. Îi va sugera deci să renunţe la clauzele teritoriale şi să încheie mai curând un tratat pe 20 de ani; îndreptat împotriva oricărei recrudescenţe, după război, a agresivităţii germane. Un asemenea angajament, va sublinia el, arată suficient de clar interesul pe care Anglia îl arată faţă de securitatea rusă.

Fii sensibil Molotov la acest argument? Spre marca surpriză a britanicilor, el va accepta propunerile acestora – du a ce s-a consultat cu Stalin – fără a mai vorbi despre frontiere. Arătatul de asistenţă mutuală va fi încheiat la 26 mai 1942. Atunci când, câteva zile mai târziu, îi va face o vizită lui Roosevelt, la Casa Albă, el va admite fără dificultate că aceste chestiuni erau premature.

Nu era, evident, decât o amânare. Încă din ianuarie 1943, ruşii vor face cunoscut prin diverse mijloace că erau hotărâţi să stabilească frontiera lor pe linia Curzon americanii şi britanii se vor strădui să convingă guvernul polonez de la Londra să stea liniştit, având în vedere situaţia militară mai curând dificilă. Aceasta nu va împiedica însă ziarele emigraţiei şi chiar presa poloneză clandestină să lanseze atacuri din ce în ce mai deschise contra U.R.S.S. La 25 februarie, Sikorski va afirma că, desigur, este hotărât să colaboreze cu Kremlinul, dar numai pe baza revenirii la frontierele de dinainte de război, declarând că preferă să renunţe la un crucişător pe care englezii urmau să li-l livreze, dacă nu putea fi numit *Ivov*, după numele unui oraş pe care Kremlinul îl consideră drept ucrainean.

Încă din această perioadă, naţionalismul polonez începuse să-i indispună în mod serios pe britanici. Făcându-i o vizită lui Roosevelt, la 15 martie 1943, Eden îi

va declara acestuia că Sikorski făcea mai mult rău decât bine Poloniei şi că, în particular, compatrioţii săi afirmau că *plasată între o Rusie slăbită şi o Germanie zdrobită. Polonia va deveni cel mai puternic stat din această parte a lumii.* În ceea ce îl priveşte, îi va spune acesta preşedintelui, era în întregime dispus să lase U.R.S.S. acea parte *foarte mică de teritoriu, poate până la linia Curzon*, pe care Uniunea Sovietică o va cere fără îndoială, ceea ce, după părerea sa, n-ar avea pentru Polonia *repercusiuni foarte grave din punct de vedere economic*. Evident, va trebui să i se dea acesteia compensaţii, de exemplu Prusia Orientală, cerută de polonezi.

În realitate, ei cereau mult mai mult. Întâlnindu-l pe Roosevelt în decembrie, Sikorski a vorbit de necesitatea de a stabili frontiera occidentală pe Oder, fără a ceda nimic, bineînţeles, la Est. Preşedintele era favorabil cedării Prusiei Orientale şi expulzării, pur şi simplu, a locuitorilor ei. *Cât priveşte restul* – îi va spune el lui Eden – *va rămâne la latitudinea marilor puteri să decidă ceea ce va fi atribuit Poloniei*; *nu avea intenţia să se tocmească cu aceste ţări şi cu celelalte state micili*. Surprinzătoare interpretare a dreptului popoarelor de a dispune de ele însele – pe care Statele Unite îl promovaseră totuşi în mod fervent – şi a integrităţii teritoriale a Poloniei, în sumele căreia Regatul Unit intrase în război în 1939. Era însă o interpretare care se potrivea pe deplin cu vederile celorlalţi „democraţi" care erau conducătorii sovietici. Vorbindu-i lui Hopkins a doua zi Litvinov îi spunea că Polonia va formula cu siguranţă *cereri excesive*, dar că Londra şi Washingtonul trebuiau să decidă asupra sorţii acesteia şi s-o informeze *fără a-i cere părerea* în cursul acestei întrevederi din martie 1943, Roosevelt şi Eden se vor pune fără dificultate de acord pentru a lăsa ruşilor, cu titlu definitiv, Basarabia şi teritoriile – finlandeze, pe care puseseră mâna în 1940.

Faptul că Bucureştii şi Helsinki intraseră în tabăra Axei sim3 plifica lucrurile. Preşedintele va arăta mult mai multă l aversiune, faţă de ideea abandonării statelor baltice, «vă exprima opinia că poate – aşa cum gândea şi Londra – va trebui să se resemneze cu această abandonare, dar că ea nu putea avea loc decât în schimbul altor concesii. Mereu acelaşi drept al popoarelor… Într-adevăr, când problema va fi supusă discuţiei la Conferinţa de la Ialta din 1945 şi când F.D.R. va cere un plebiscit în i cele trei republici, Stalin îi va răspunde că plebiscitul! Avusese deja loc în 1940… În momentul flirtului germ mosovietic. Statele Unite vor refuza să se încline în faţa arbitrarului sovietic. În afara posibilităţii de a declara război ruşilor, ele nu puteau face nimic altceva decât să refuze recunoaşterea juridică a alipirii Letoniei, Lituă» mei şi Estoniei la U.R.S.S. Astăzi încă, aceste trei taH continuă să întreţină, cel puţin teoretic, reprezentanţe diplomatice, ai căror membri se bucură în continuare dig privilegiile tradiţionale. Banca Franţei păstrează cu grijă aurul Letoniei.

— Soarta Poloniei nu va fi reglementată atât de luşor. Fără îndoială, nicio problemă nu a ocupat mai mult timpul Aliaţilor în cursul războiului. Nici chiar problema germană. Niciuna, în orice caz, nu a fost tratată într-o asemenea atmosferă de dramă permanentă.

Eden tocmai părăsise Washingtonul – unde toată lumea se înţelesese să ţină cât mai puţin posibil seamă de opinia polonezilor privind propriul lor viitor – când, la 12 aprilie 1943, va răbufni, ca o lovitură de trăsnet, vestea descoperirii de către Wehrmacht, în pădurea de la Katyn, a gropilor comune în care fuseseră aruncate trupurile a aproximativ 10.000 de ofiţeri şi subofiţeri polonezi. Erau acei nefericiţi despre soarta cărora guvernul Sikorski ceruse în zadar informaţii sovieticilor, vreme de aproape doi ani.

Această afacere oribilă – o adevărată mană cerească pentru nazişti, care aveau atâta nevoie de atrocităţile altora pentru a face să se treacă cu vederea» cele pe care ei tocmai le comiteau împotriva evreilor răsculaţi în ghetoul de la Varşovia – va stârni o vie emoţie în epocă. Ea survenea într-un moment în care relaţiile între polonezii emigranţi şi Moscova erau deja foarte deteriorate. De luni de zile, între cele două guverne aveau loc tot mai multe incidente, Diplomaţi polonezi erau arestaţi în U.R.S.S. În ciuda imunităţii tradiţionale. Se aflase despre executarea a doi conducători ai Partidului socialist evreiesc polonez – *Bund* –, care se refugiaseră în Rusia în 1939 şi creaseră acolo, după invazia germană, la cererea autorităţilor sovietice, un Comitet mondial evreiesc antifascist. Conducătorilor sindicali anglo-saxoni, care i-au cerut explicaţii, Litvinov le-a răspuns foarte liniştit că aceştia se lansaseră fel activităţi antiso vi etice, *mergâni* până *acolo încât să cheme trupele ruseşti să încheie o pace cu Germania 16*.

Afacerea de la Katyn nu va fi, în acest climat, decât pretextul pentru o ruptură pe care toată lumea o vedea apropiindu-se. Le 15 aprilie, la trei zile după anunţarea de către nazişti a descoperirii acestor grămezi de cadavre agenţia T.A.S.S. va difuza un comunicat afirmând că *asasinii germano-fascişti... nu vor înşela pe nimeni cu minciunile lor de cea mai joasă speţă şi cu calomniile lor* 17. Pe data de 16 aprilie, ministrul polonez ai apărării, reamintind toate demersurile» pe care le făcuse pe lângă Kremlin pentru a obţine din partea acestuia precizări privind ofiţerii dispăruţi, cerea o anchetă din partea unui *organism internaţional îndrituit, precum Comitetid Internaţional al Crucii Roşii18*.

Sikorski îl va vizita pe Churchill pentru a-i spune că deţinea mărturiile culpabilităţii sovietice. Primul mi –,

nostru, care se va lăsa convins fără greutate, se va mulţumi să-i răspundă: *Dacă sunt morţi, nimic din ceea ce veţi face nu va mai putea să-i învie* 19 şi să încerce să-l facă să renunţe la orice iniţiativă. Dar era prea târziu ca liderii polonezi din exil să mai poată ţine în frâu indignarea compatrioţilor lor.

Pe data de 18, Radio Moscova afirma că, într-adevăr, câţiva foşti prizonieri polonezi se găseau efectiv, în 1941, în împrejurimile Smolenskului şi că, *împreună cu nume-l roşi cetăţeni sovietici, căzuseră în mâinile călăilor germano-fascişti*. Dacă ar fi să le dăm crezare, asasinii erau nazişti, iar crima lor avusese loc recent20. Ar fi trebuit însă ceva mai mult pentru a putea linişti opinia publică poloneză. Părea totuşi destul surprinzător că ruşii, în momentul retragerii lor, nu încercaseră să-i ducă cu ci pe aceşti 10.000 de ofiţeri şi subofiţeri şi că niciunul dintre ei nu putuse scăpa; şi mai surprinzător încă era faptul că atunci când polonezii îi întrebaseră, câteva săptămâni mai târziu, ce se întâmplase cu aceşti nefericiţi, ei fuseseră incapabili să răspundă.

În aceeaşi zi, „Pravda” scria că apelul făcut de guvernul Sikorski pe lângă Crucea Roşie echivala cu un ajutor direct acordat inamicului şi afirma că poporul polonez *se va îndepărta* de cei care acceptaseră să se transforme în *complici ai lui Hitler.* În fine, pe data de 25 aprilie, Kremlinul rupea relaţiile diplomatice cu guvernul polonez în exil, cu toate că acesta, la presiunea Londrei, renunţase la cererea sa de anchetă din parteacrucii Roşii. Într-adevăr, singura anchetă care va avea loc în legătură cu afacerea de la Katyn, în afară de aceea pe care o vor organiza germanii, cu martori a căror simplă prezenţă demonstra că ei n-aveau prea mare lucru să le refuze, va avea loc după recucerirea Smolenskului de către ruşi, în toamna anului 1943.

Alexander Werth, care va participa din partea lui, Sunday Times" din Londra la vizitarea locurilor, organizată pentru presă aliată, relevă în cartea sa, *Rusia în război '21*, toţi factorii care îl făceau – în ciuda faptului că avea în general simpatie pentru cauza sovietică – să rămână foarte sceptic faţă de versiunea oficială moscovită, care în ceea ce îl priveşte pe Churchill putea fi acceptată doar dând *dovadă de încredere oarbă*.22 Faptul că ruşii n-au ridicat problema cu ocazia dezbaterilor Tribunalului International de la Nürnberg, faptul că acesta nu a considerat mărturiile privind culpabilitatea germană suficiente pentru a reţine în sarcina naziştilor masacrul de la Katyn, faptul că guvernul de la Varşovia, în ceea ce-i priveşte, nu l-a menţionat niciodată printre atrocităţile pe care le reproşează germanilor sunt tot atâtea elemente care ne determină să credem că sovieticii sunt răspunzători de moartea acestor 10.000 de ofiţeri şi subofiţeri. Se va şti într-o zi, probabil, cui îi revine responsabilitatea pentru această crimă şi în ce scop a fost ea comisă. Pentru mompnt, ne gândim la două ipoteze: excesul de zel al unui subordonat care şi-a pierdut minţile sau voinţa lui Stalin de a elimina cadrele unei naţiuni pe care dorise în 1939, o dată în plus, să o şteargă de pe harta Europei.

U17 apel al lui Churchill adresat lui Stalin – prin care îi cerea să revină asupra hotărârii sale de a rupe relaţiile cu Sikorski – va rămâne fără urmare. La 9 mai, guvernul sovietic autoriza constituirea pe teritoriul său a unei unităţi poloneze, Divizia „Kościuszko", botezată astfel după numele eroului luptei pentru independenţă dusă de polonezi împotriva Rusiei în 1794. Echipată cu uniforme tradiţionale poloneze, comandată de colonelul Berling, care fusese făcut prizonier de către ruşi în 1939, Divizia „Kościuszko" fusese încadrată în cea mai mare parte cu ofiţeri originari din teritoriile răsăritene ale Poloniei,

încorporaţi anterior tocmai pentru acest scop în Armata roşie. Oamenii acesteia se vor bate extrem de curajos şi vor forma nucleul armatei populare, care va juca un rol important în eliberarea ţării.

Vestea constituirii diviziei a fost aproape imediat urmată de o alta. Kremlinul va – declara că dă sprijinul său oficial Uniunii Patrioţilor Polonezi, creată în lună martie de ziarista Wanda Wassilevka. Veche militantă a Partidului Socialist Polonez, ea devenise deputată în Sovietul Suprem şi se căsătorise cu noul adjunct al ministrului sovietic al afacerilor externe, Korneiciuk, el însuşi ucrainean şi partizan în această calitate al revenirii frontierei dintre cele două ţări pe linia Curzon; Stalin putea fi sigur că nu va întâmpina prea multe dificultăţi cu astfel de patrioţi.

Moartea generalului Sikorski, la 4 iulie, într-un accident de avion – imputabil, poate, unor elemente poloneze de extremă dreaptă –, precum şi arestarea în aceeaşi perioadă de către nazişti a generalului Grot-Rowecki, comandantul şef al armatei din interior (*Armija Krajoiua* sau A.K.).

— Cunoscut pentru toleranţa sa faţă de comunişti – nu erau sortite să liniştească lucrurile. Liderul ţărănesc Mikołajczyk, care va lua conducerea guvernului instalat la Londra, era el însuşi un moderat, convins de necesitatea de a se înţelege cu Moscova. Dar el era departe de a avea autoritatea şi prestigiul predecesorului său. Cât priveşte noul şef al A.K., Bor-Komorovski, era un antisovietic hotărât, la fel ca Sosnowski, ministrul de război. O violentă campanie împotriva ruşilor se va declanşa imediat de către presa clandestină poloneză. În mod paradoxal, ea avea să „ajute comunismul polonez să renască din propria sa cenuşă, prin însăşi exagerările ei şi prin teama unei reîntoarceri la piłsudskism, pe care o trezea în cercurile de stânga.

Partidul, declarat ilegal, a suferit într-adevăr dur din partea dictaturii, nu numai înainte de război. Judecându-l contaminat de o deviaţie *luxemburghistă* – după numele militantei germane asasinate în 1918 – şi reproşându-i bunăvoinţa faţă de *naţionalişti*, Stalin l-a suprimat pur şi simplu. L-a suprimat fizic. La începutul anului 1938[36], toţi militanţii refugiaţi în U.R.S.S. au fost împuşcaţi sau deportaţi, împreună cu luptătorii polonezi din Spania, special convocaţi la Moscova. Comuniştii rămaşi în Polonia au fost avertizaţi că orice încercare de reconstituire a mişcării lor va fi considerată drept o provocare 23.

Trebuia să ai credinţa bolşevică sădită în suflet, pentru ca militanţi, precum Władysław Gomułka şi Marian Spychalski, să accepte lovitura fără să crâcnească şi să se înhame, începând cu iarna 1939 – 1940, la recrearea de la zero – împotriva ocupantului, împotriva marii majorităţi a rezistenţei din interior şi fără cea mai mică încurajare din partea Kremlinului – a unei formaţiuni armate de extremă stângă. După ruptura între Reich şi U.R.S.S. aceasta va da naştere unui *partid muncitoresc polonez* din ce în ce mai susţinut de această dată de către Stali». Foarte repede, se vor produce incidente între comunişti şi organizaţiile de rezistenţă de extremă dreaptă. Mult timp distincte de A.K., acestea vor negocia cu ea un acord – după numirea lui Bór-Komorowski –, acord care va avea drept efect aruncarea în braţele extremei stângi, spre cel mai mare folos al lui Stalin, a unei părţi a rezistenţei necomuniste.

---

36 Din rîndul comuniştilor români, numeroşi cominternişti au căzut la rîndul lor sub gloanţele plutoanelor de execuţie stali- niste ; printre aceştia trebuie citaţi : D. Fabian, E. Kôblôs, D. Grofu, Ecaterina Arbore, Marin Timotei, Al. Dobrogeanu-Gherea, Boris Ştefanov şi Marcel Paukër. Acesta din urmă a devenit vic-r timă a represiunilor staliniste — potrivit unor versiuni — ca urmare a unui denunţ făcut de către soţia sa, Ana Pauker. Cf. Victor Frunză, Istoria stalinismului in România, Editura Huma- nitas, Bucureşti, 1990, p. 151, 152 passim. (n.tr.)

Churchill şi Eden vor considera, încă din luna august 1943, că situaţia era atât de alarmantă, încât vor propune lui Stalin să accepte linia Curzon că frontieră sovietopoloneză, în schimbul reluării relaţiilor diplomatice între Kremlin şi guvernul Mikołajczyk. Roosevelt se va declara de acord, dar polonezii de la Londra vor bloca orice deschidere în acest sens, astfel că, atunci când Eden se va duce la Moscova în octombrie, pentru a conferi cu Molotov şi secretarul de stat american Cordell Hull, chestiunea abia va fi abordată.

Primul ministru britanic se va decide totuşi să atace el însuşi subiectul încă de la prima şedinţă a Conferinţei de la Teheran, din noiembrie 1943, care îi va da posibilitatea să se întâlnească cu Roosevelt şi cu Stalin. Ajutându-se de trei beţe de chibrit pentru a-şi ilustra propunerea, el va sugera să se accepte linia Curzon şi, în schimb, să se dea Poloniei toate teritoriile germane până la Oder, fără a intra în detalii în legătură cu ceea ce ar urma să se petreacă la Sud. După o discuţie privind traseul exact al liniei Curzon – care a avut „drept rezultat faptul că oraşul Lvov, sub austrieci până în 1918, a rămas ruşilor – Stalin se va declara de acord, dar va preciza că ar dori să dobândească Königsbergul *în scopul de a pune Germaniei mina în qât* 24 Churchill îi va răsptinde că proiectul *îi plăcea* şi că polonezii ar fi *ridicoli dacă nu ar accepta* 25 un aranjament care le-ar atribui bogatele regiuni industriale ale Sileziei în schimbul miaştinilor din Pripet. N-a obţinut totuşi nicio asigurare din partea lui Stalin în ceea ce priveşte restabilirea relaţiilor cu polonezii de la Londra – Din contră, generalismului a ţinut să facă o distincţie între Polonia, cu care dorea să menţină relaţii bune, şi guvernul aflat în exil, care sprijinise *campaniile calomnioase* ale lui Hitler şi ucisese partizani. Ar primi cu bucurie – a spus el – orice guvern care îşi va determina compatrioţii *să lupte*

contra nemţilor şi să nu se amestece în nicio intrigă; nu avea, a continuat el, niciun fel de certitudine că guvernul de la Londra ar avea *vreo şansă de a deveni într-o zi un guvern ideal 2G.*

Era de negândit că în climatul de la Teheran chestiunea poloneză – faţă de care Roosevelt nici măcar n-a dat impresia că se interesează – ar fi putut să afecteze în mod serios relaţiile între Aliaţi. Cei Trei, încurajaţi de o serie de victorii recente, încununate de capitularea Italiei şi de recucerirea Smolenskului şi a Kievului, se întreceau în cordialitate şi bună dispoziţie şi dădeau prioritate planurilor lor de victorie. Aici a fost în mod definitiv hotărâtă debarcarea în nordul Franţei în vara anului 1944 şi Stalin va promite să declanşeze imediat după aceea o nouă ofensivă în Est. Tot aici, preluând din zbor o idee, repede abandonată de Roosevelt, Churchill se va strădui în zadar să-l convingă pe Stalin de utilitatea unei operaţiuni anglo-americane, prin breşa de la Ljubljana, în direcţia Vienei şi a Europei Centrale. În fine, tot aici, dictatorul sovietic va promite pentru prima oară anglo-saxonilor că va intra în război contra Japoniei odată ce fascismul va fi înfrânt.

Problemele politice vor fi de asemenea abordate, dar niciodată în profunzime. Fiecare va recunoaşte legitimitatea accesului Rusiei la Mările Calde, iar Roosevelt – care îl consultase, fără îndoială, pe Chiang Kai-shek în această problemă, în cursul întâlnirii lor, cu câteva zile mai înainte, de la Cairo – va lăsa să înţeleagă că aceasta ar putea recupera Port-Arthur şi Dairen, luate ţarilor cândva de către japonezi.

Se va vorbi, de asemenea, despre Finlanda, care – la fel ca şi în 1940 – a recurs la doamna Kollontay, ambasadorul sovietic la Stockholm, pentru a sonda Kremlinul asupra intenţiilor sale în cazul în care ar căuta

un armistiţiu. Amintindu-şi că guvernul de la Helsinki era singurul care-şi reglementase integral datoriile faţă de Statele Unite, F.D.R. nu i-a declarat niciodată război. El îşi va oferi bunele oficii. Stalin va răspunde că singura problemă era de a şti dacă finlandezii acceptau frontierele din 1940, modificate în favoarea U.R.S.S., prin cedarea portului Hanko sau a portului Petsamo. În plus, ei trebuiau să rupă cu Reich-ul, să izgonească ei înşişi armata germană şi să plătească reparaţii egale cu venitul lor naţional din 1939, adică de 6 00.000 de dolari. Churchill va reaminti că, în 1917, Sovietele se pronunţaseră pentru o pace *fără anexiuni şi fără despăgubiri*. *V-am spus că sunt pe punctul de a deveni conservator 27,* va replica părintele popoarelor cu un zâmbet larg.

Occidentalii nu vor formula nicio obiecţie în privinţa frontierelor propuse. După o încercare ratată de negociere consumată în luna februarie, guvernul de la Helsinki va fi obligat, în condiţiile străpungerii ruse în apropiere de Vîborg, din august 1944, să se resemneze şi să accepte condiţiile Kremlinului. Moscova va consimţi să rediică la jumătate cuantumul reparaţiilor şi să primească – cu titlu de închiriere – baza de la Porkkala în locul aceleia de la Hanko. Trupele mareşalului Mannerheim vor face împotriva germanilor, deveniţi inamicii lor, dovada aceleiaşi vitejii pe care o manifestaseră împotriva sovieticilor cu care se luptaseră până atunci. Nemţii se vor răzbuna sălbatic; în schimb, Finlanda va reuşi să nu fie ocupată de către Armata roşie, ceea ce îi va fi de mare folos ulterior pentru a scăpa *satelizării*.

Mai sunt alte chestiuni? Va întreba Stalin la Teheran, odată încheiat capitolul finlandez. *Mai este problema* Germaniei28, va răspunde Churchill. Generalisimul va spune că aceasta trebuia dezmembrată. Este ceea ce şi declarase lui Eden care îi făcuse o vizită în decembrie

1941. Ceea ce nu l-a împiedicat, două luni mai târziu, să denunţe drept o *calomnie* – într-un ordin de zi din 23 februarie 1942 – informaţiile apărute în presă, potrivit cărora el voia *să distrugă statul german*. Ar fi *ridicol*, conchidea acest text faimos, *să se identifice clica lui Hitler cu poporul german, cu statul german*. *Istoria arată că Hitlerii vin şi trec, în timp ce poporul german, statul german rămân 29*.

Simplu oportunism? Nu ¡neapărat. Mai curând aplicarea tacticii clasice *a doua cartuşe pe ţeavă*, U.R.S.S. putând juca a doua zi după război, la fel de bine, cartea înţelegerii cu Aliaţii pe baza dezmembrării germane, ca şi cartea unităţii germane împotriva Aliaţilor. Este ceea ce explică, fără îndoială, că discutând cu occidentalii o eventuală împărţire a Reich-ului, Stalin i-a făcut, încă din 1942, pe comuniştii germani, refugiaţi în U.R.S.S., să aibă în vedere luarea puterii la Berlin de către un front naţional – ale cărui sfori urmau să le tragă – şi punerea pe picioare, cu prizonierii de la Stalingrad, a unui comitet al *Germaniei libere*. Curând avea să se constituie o *Uniune a Ofiţerilor*, pe de-a-ntregul reacţionară, însufleţită – sub patronajul mareşalului Paulus – de către generalul von Seydlitz. Acesta din urmă se credea predestinat să aibă un rol istoric, al generalului Yorck, care, în 1812, îl abandonase pe Napoleon pentru a se înţelege cu ruşii. Unul din camarazii săi30, a cărui calitate de descendent al lui Bismarck interesa mult Kremlinul, a evocat seara în care acesta a fost cuprins de o iluminare subită, plimbându-se în cămaşă de noapte în baraca sa de prizonier şi repetând: *Tauroggen*! *Tauroggen*!

— Numele localităţii în care Yorck dezertase.

Dezmembrarea fusese pentru prima dată discutată în mod serios cu ocazia unei vizite a lui Eden la Washington, în martie 1943. Ideea de bază a britanicilor era să

dezlipească Prusia de restul Germaniei şi s-o rupă în mai multe bucăţi. În epocă era foarte răspândită opinia – O găsim chiar într-o scrisoare 31 a lui Stalin către Chu-rehili din noiembrie 1941 – că toate relele veneau din patria lui Frederic cel Mare şi că, lăsaţi de capul lor, ceilalţi germani vor redeveni blânzi ca nişte mieluşei. Se uita. Cel puţin faptul că Hitler era austriac şi că îşi recrutase primii fideli în Bavaria.

Roosevelt – ale cărui servicii studiau chestiunea de mai multe luni – s-a declarat atunci de acord cu principiul dezmembrării, respingând în acelaşi timp ideea unei divizări arbitrare în maniera Tratatului de la Versailles. El a preconizat mai degrabă utilizarea diverselor curente separatiste existente în sânul opiniei publice. Discuţiile s-au desfăşurat de-a lungul întregii veri 1943. La 1 noiembrie, fusese adoptată o primă hotărâre. Reuniţi la Moscova, cei trei miniştri ai afacerilor străine – Hull, Eden şi Molotov – publicaseră o declaraţie potrivit căreia Austria, *prima victimă a agresiunii naziste*, va fi eliberată de dominaţia germană. Acesteia îi erau pro – Mise libertatea şi independenţa, dar i se reamintea participarea sa la război, fiind avertizată că se va ţine cont în tratamentul care-i va fi aplicat de partea pe care şi-o va asuma în eliberarea să 3.

La Teheran, Churchill va – flutura proiectul său de separare a Prusiei, care trebuia să fie tratată *mult mai dur* 33. Roosevelt va expune un plan: cinci regiuni autonome (Prusia, Hanovra, Saxonia, Hessen şi Renania de Sud), Bavaria, Baden-Württemberg, plus două teritorii sub tutela Naţiunilor Unite (Kiel-Hamburg), pe de o parte, Ruhr şi Saar, pe de altă parte. Primul ministru îşi va exprima rezerve în legătură cu şansele de existenţă ale tuturor micilor entităţi şi va propune să se creeze o confederaţie sud-germană cu Baden Saxonia, Würtemberg, Bavaria şi

Austria, la care s-ar fi putut alipi Ungaria: o *confederaţie vastă, paşnică precum o vacă Vk*, va spune el. În alte împrejurări el nu-şi ascunsese nostalgia după imperiul Habsburgilor, a cărui dislocare a încercat în zadar s-o prevină în 1920.

Stalin va replică că *germanii erau toţi o apă şi-un* pământ35 – lucru cu care preşedintele se va declara de acord – şi va exprima temerea că ei să nu se unească din nou mai devreme sau mai târziu. Totuşi, el prefera mai curând planul american, nevrând nici măcar să audă vorbindu-se despre o confederaţie dunăreană. Cei Trei vor trimite problema comisiei consultative europene pe care tocmai o instituiseră. De altfel, nu va fi luată, de asemenea, nicio hotărâre definitivă în legătură cu condiţiile capitulării care va fi impusă Reich-ului.

La 24 ianuarie 1943, Roosevelt anunţase la Casablanca, după o lungă întâlnire cu Churchill, că Aliaţii vor cere *capitularea necondiţionată* a Germaniei şi aliaţilor – săi. Această iniţiativă a suscitat vii controverse. S-au formulat întrebări privind oportunitatea, subliniindu-se că era de natură să descurajeze elementele oare, în interiorul Germaniei, puteau fi tentate să-l răstoarne pe Hitler. În ceea ce îl priveşte, Churchill spune în *Memoriile* sale că a fost surprins. El afirmă că nu-şi aminteşte nimic despre discuţiile cu Roosevelt pe această temă cu ocazia Conferinţei de la Casablanca. Admite, totuşi, că trebuie să fi fost vorba de aşa ceva, pentru că o menţiona, fără de altfel să insiste asupra ei, într-o comunicare adresată Cabinetului de război în timpul Conferinţei30. Dacă este însă să-l credem pe Eliott Roosevelt, hotărârea de principiu ar fi fost luată în cursul unui dejun la care a asistat, la Casablanca, în compania tatălui său, a lui Hopkins şi a premierului britanic. Iar acesta din urmă ar fi declarat: *Perfect, mi se pare că-l şi aud deja pe Goebbels şi*

clica sa zbierând cât îi ţine gura31. În orice caz, comunicatul final al întâlnirii nu va face nicio aluzie în acest sens.

Cu toate că ideea fusese avansată încă din mai 1942, de căltre un subcomitet al Departamentului de Stat, se pare că declaraţia lui Roosevelt se explică în bună măsură Prin considerente tactice. Acordurile pe care Washingtonul încheiase cu Darlan – a doua zi după debarcarea aliată în Africa de Nord – fuseseră puternic criticate înstatele Unite şi el dorea să liniştească o opinie publică care-l suspecta că intenţionează să trateze, în aceeaşi manieră, la un moment dat, cu Göring sau cu vreun criminal de război japonez. El căuta, de asemenea, să calmeze Kremlinul, totdeauna galta să explice amânarea deschiderii *celui de-al doilea front* prin cele mai rele gânduri ascunse. Mai erau în plus şi amintirea neplăcută a celor *14 puncte* ale lui Wilson care, în 1918, au legat în mod ciudat mâinile negociatorilor aliaţi, precum şi voinţa de a nu adopta vizavi de inamic niciun angajament care ar fi putut afecta bună înţelegere dintre învingători.

Lui Churchill nu-i plăcea prea mult această formulă de capitulare necondiţionată, a cărei importanţă va căuta totdeauna s-o limiteze. Stalin, lansa, după ce a emis câteva rezerve privind oportunitatea să tactică, a folosit-o în ordinul său de zi din 1 mai 1943. Se scursese o lună de la capitularea grupului de armate germane încercuit la Sta –, lingrad şi seminaristul georgian, care tocmai îşi acordase stelele de mareşal al Uniunii Sovietice, nu se mai simţea obligat să-şi menajeze inamicul. *La ce fel de pace* – exclamă el – *te poţi aştepta de la banditii imperialişti din tabăra fascistă germană care au acoperit Europa de spânzurători*? *Oare nu este clar că numai înfrângerea completă a armatei hitleriste şi capitularea necondiţionată a Germaniei hitleriste pot conduce Europa la pace*?: *S*

În schimb, la Teheran, într-un memorandum, acelaşi Stalin va pune sub semnul îndoielii oportunitatea principiului unei capitulări necondiţionate, atât *timp* cât *nu se vor fi definit cu exactitate obligaţiile impuse Germaniei. El aprecia că lăsând neprecizat principiul capitulării necondiţionate nu se va ajunge* decât *la întărirea unităţii poporului german 39, ceea ce era o chestiune de bun simţ Churchill nu aştepta decât să fie convins şi cei Trei se vor despărţi fără să adopte un text precis*.

Se va vorbi, de asemenea, la Teheran, între alte lucruri, de condiţiile unei eventuale intrări în război a Turciei împotriva Reich-ului, despre soarta Iranului, despre extinderea teritoriului Gibraltarului şi despre campania ¿în Birmania. Se va mai vorbi şi despre Iugoslavia, unde mareşalul comunist Tito, fără a cere părerea nimănui, constituie în ajunul deschiderii Conferinţei, la 21 noiembrie 1943, un *Comitet de eliberare naţională*, cerând imediat recunoaşterea sa ca guvern provizoriu.

La începutul ocupaţiei germane a Iugoslaviei, britanicii dăduseră sprijinul lor guvernului tânărului rege Petru al II-lea – care-l răsturnase pe unchiul său, regentul Paul, favorabil Axei – şi operaţiunii de organizare a rezistenţei armate (cetnicii) care se bizuiau pe acesta.

Foarte repede însă situaţia s-a complicat datorită caracterului multinaţional al regatului. Şeful cetnieilor, sârbui Mihailović, era devotat unei dinastii hotărâte să menţină supremaţia sârbilor asupra întregii ţări. Datorită acestui fapt, el şi-a îndepărtat celelalte naţionalităţi iugoslave, cărora croatul Tito le promitea în schimb o deplină egalitate. Între cei doi oameni, partida era jucată dinainte. Unul nu era decât un bătrân ofiţer, făcut pentru a asculta, depăşit de evenimente, determinat să tempori

Tzeze datorită ferocităţii represiunii germane. Celălalt, care avea nervi de oţel, un curaj şi o voinţă fără egal, nu dădea înapoi în faţa a nimic.

Cu concursul militanţilor unui partid comunist numeros şi oţel it, devenit simbolul unităţii naţionale, el va şti să adune în jurul său o armată mare, provenită din toate regiunile, din toate straturile sociale, din oameni aparţinând tuturor religiilor ţării. Mihailović, copleşit din toate părţile, a crezut necesar, în mai multe rânduri, să încheie aranjamente locale cu ocupantul, mai ales italian, de pe urma cărora aveau de suferit partizanii. Stalin era foarte puţin doritor să se certe cu occidentalii dând impresia că ar vrea să impună comunismul unei ţări prea îndepărtate, la urma urmelor, de U.R.S.S. pentru a-l interesa pe moment. Minimalizând constant efortul partizanilor, el le va refuza practic orice sprijin până la începutul anului 1944. În schimb, va întreţine relaţii strânse cu guvernul regal în exil-şi va propune lui Mihailović să-i trimită of, misiune militară şi arme.

Numele lui Tito şi eooul reuşitelor sale începeau totuşi să se răspândească în lume. Zvonurile cele mai fanteziste bântuiau de altfel în legătură cu acest subiect. Unii pretindeau că cele patru litere ale prenumelui său de mă – reşal erau iniţialele *organizaţiei teroriste a celei de-a treia Internaţionale* (Third International Terrorist Orgartization), „New York Times” scria că era vorba de o femeie. Pentru a şti adevărul, Churehill va paraşuta la faţa locului mai mulţi ofiţeri. Încă din luna iunie 1943, Ministerul de Război britanic se declara convins că cetnicii erau compromişi prin relaţiile lor cu Axa şi atribuiau partizanilor întregul merit al loviturilor date forţeler gerraanoitaliene. S-a hotărât atunci să i se trimită lui Tito o misiune militară condusă de un tânăr deputat conservator, l devenit general ca urmare a operaţiunilor de

comandol într-adevăr strălucite, duse în Libia şi în Iran, şi anume Fitzroy McLean.

Când acesta va pune piciorul pe pământul iugoslav, situaţia partizanilor se ameliorase dintr-odată considerabil: după capitularea guvernului Badoglio, 6 divizii italiene le predaseră armele, iar alte două li se alăturaseră. Croaţii vor începe să dezerteze în masă din armata sinistrului Pavelić, creatorul unui efemer stat *ustaş*, după mor. Delul hitlerist. McLean – care a povestit misiunea sáf. Într-o carte plină de culoare, *Diplomat şi franctiror/j (l* – a fost sedus de caracterul în acelaşi timp voios şi implacabil al revoluţiei care se desfăşura în munţii Bosniei şi ai Muntenegrului, aducând în scenă comitagii mustăcioşi, generali de 22 de ani, călugări cu mitraliere şi mame în stare, între două alăptări, să arunce grenade şi cocteiluri Molotov asupra tancurilor inamice.

McLean nu-şi făcea niciun fel de iluzie în privinţa intenţiilor ascunse ale lui Tito şi ale „locotenenţilor14 săi; el ştia cu certitudine că aceştia intenţionau să facă din Iugoslavia, după război, un stat comunist. Dar, la fel ca şi occidentalii care, în aceeaşi perioadă, erau primiţi la Yan an (Yenan), la Cartierul General al lui Mao ghedong, el avea impresia că acolo, în jurul mareşalului roşu, se găsea voinţa de a învinge şi refuzul oricărui compromis cu inamicul. După ce a ascultat, raportul său, ChurehilI-se va hotărî fără să ezite. A spus ceva în genul acesta: Acum ne ocupăm de război. Va fi suficient timp să vedem ce-i de făcut după aceea. Se va decide să-l susţină în mod serios pe Tito, căruia, într-un gest teatral, propriu manierei sale de a proceda, îi va trimite, alături de McLean, şi pe propriul său fiu, Randolph.

La Teheran, Stalin va ezita, spre surprinderea generală, să sprijine cererea de recunoaştere a lui Tito, şi Eden va fi acela care-l va convinge, fără prea multă

dificultate – după cum se doreşte să se creadă – să trimită o misiune militară la cartierul general al partizanilor. Se vor înţelege repede asupra necesităţii de a căuta un compromis între mareşal şi guvernul regal, a cărui victimă va fi Mihailović.

A fost în fine vorba la această primă conferinţă a celor Trei – foarte pe scurt – de Franţa. În septembrie 1941, Stalin, care până la agresiunea germană întreţinuse cu Pétain relaţii diplomatice absolut normale – cu acel Pétain al cărui post de radio îl ponegrise copios pe de Gaulle –, îi va recunoaşte acestuia din urmă calitatea de şef *al tuturor francezilor liberi, oriunde ar fi ei, şi care i s-ar alătura pentru a apăra cauza* aliată41. Chiar aceştia au fost termenii de care s-a folosit guvernul britanic în comunicatul său din 29 iunie 1940. Stalin acreditase pe lângă de Gaulle un ambasador în persoana lui Bogomolov, care îl reprezentase înainte la Viehy, ceea ce nu avea să-l împiedice să se înţeleagă cu viitorul preşedinte al celei de-a V-a Republici.

În mai 1942, Molotov profitase de şederea sa la Londra, cu ocazia semnării tratatului de alianţă cu Marea Britanie, pentru a-l întâlni pe general. Convorbirea a fost atât de cordială, cât putea fi între omul de la 18 iunie trufaşă încarnare a patriei rănite, şi primul „locotenent1 al lui Stalin, în persoana căruia i-a făcut plăcere să salute – chit că i-a surprins *melancolia* – o *completă reuşită a sistemului totalitarr 2*.

S-a convenit că Franţa Liberă va sprijini pe lângă Aliaţi demersul ruşilor pentru un al doilea – front şi că va ajuta U.R.S.S., în măsura posibilităţilor, să lă a A din izolarea sa diplomatică. În schimb, comisarul poporului se va declara convins că toţi francezii trebuiau să se grupeze, pentru redresarea Franţei, în jurul comitetului de la Londra. *Ceea ce generalul interpretează astfel în*

Memoriile *de război*: *Aceasta urma să se aplice administraţiei teritoriilor noastre, ca de exemplu Madagascarult acţiunilor aşa-zise paralele, dar în realitate centrifuge,* pe *care anglo-saxonii le favorizau făcând abstracţie de nmk în fine, mişcărilor de rezistenţă din Franţa, în legătură* cu *care Moscova recunoştea că niciun guvern străin –* v. ici *măcar cel al Sovietelor – nu avea dreptul de a le* scoate *de sub ascultarea generalului de Gaulle 43*.

Este o realitate că ruşii nu vor crea nicio dificultate Franţei Libere în această perioadă în teritoriile Imperiului. Dar ar fi abuziv să se pretindă că atitudinea lor fusese inspirată de alte considerente decât ide ordin tactic, în decembrie 1942, ei vor da într-adevăr o remarcabilă dovadă a lipsei lor de prejudecăţi, aprobând – după debarcarea în Africa de Nord – acordul Eisenhower – Darlan, în timp ce englezii căutau să-i mobilizeze împotriva amiralului, *antiteză* în ochii lui Eden a *moralei internaţionale pentru care luptăm*”. La Teheran, Stalin şi *va declara lui Roosevelt că Pétain era cel care reprezenta adevărata Franţă*”*, clasă conducătoare fiind putredă până în măduva oaselor*. *După mărturia lui Hopkins, el nu considéra că s-ar putea încredinţa Franţei în perioada de după război poziţii strategice în afara propriilor sale frontiere. În continuare, de Gaulle părea să nu aibă în ochii săi decât o importanţă minoră 4G. El va insista asupra necesităţii de a transforma Dakar şi Bizerta în baze internaţionale*.

Întrevederea de Galle – Molotov a facilitat ralierea comuniştilor la Franţa Liberă, aceştia fiind, fireşte puţin înclinaţi să accepte tutela acestui ofiţer autoritar, pe care îl suspectau că doreşte să lipsească poporul de victoria sa. Dacă, într-adevăr, unii comunişti întreţinuseră după invazia germană iluzia unei reveniri la legalitate, mergând până

acolo încât să depună la Comandamentul german o cerere de autorizare a publicării ziarului „L'Humanité", partidul comunist înţelesese repede că nu avea nimic de „aşteptat din această direcţie. Persecuţia autorităţilor de la Vichy îi va lovi mult înainte de ofensiva germană împotriva U.R.S.S. Persecuţia aceasta va fi totuşi cea care va da luptei imboldul necesar pentru unirea în jurul câtorva *franctirori* a unei adevărate armate de *partizani*, a tuturor formaţiunilor aparţinând rezistenţei celei mai numeroase şi celei mai combative. Reprezentaţi curând pe lângă de Gaulle prin unul de-ai lor, Fernand Grenier, devenit comisar al Aerului al Franţei Libere, raporturile comuniştilor cu generalul nu vor fi niciodată uşoare, iar tragedia de la Vercors le va da ocazia să-l acuze că a refuzat maquisarzilor paraşutările cerute.

Generalul era hotărât să nu lase niciun moment orga. Zaţiile rezistenţei, începând cu acelea ale extremei stingi să se impună în detrimentul guvernului provizoriu, pe care va reuşi cu multă perseverenţă, în fine, să-l facă recunoscut de către Aliaţi, la două luni după eliberarea Parisului. La 28 octombrie, în maniera sa, el va jucă totul pe-o carte. Fără măcar să consulte Consiliul Naţional al Rezistenţei, el va decide dizolvarea miliţiilor patriotice, grupuri armate de rezistenţi, dominate de comunişti şi instalate cam pretutindeni în preajma uzinelor şi clădirilor publice. În acelaşi timp, pentru a potoli protestele extremei stângi, el îl va amnistia pe Maurice Thorez, condamnat pentru dezertare în timpul *războiului ciudat*.

La 27 noiembrie, fostul miner din nord, care, de 20 de ani, în fruntea Partidului Comunist Francez, se făcuse avocatul sprijinului necondiţionat faţă de politica stalinistă, se va reîntoarce de la Moscova – unde petrecuse o bună parte a acelor ani teribili – cu consemnul de înţelepciune şi prudenţă. Militanţilor veniţi să-l aclame la velodromul de

iarnă, el le va propovădui unirea pentru *a face* război47 şi a redresa cât mai repede posibil economia naţională. Două luni mai târziu, el aprobă, în faţa unui Comitet Central înspăimântat, dar disciplinat, dizolvarea miliţiilor. Mai mult încă, el invita comitetele locale de eliberare, în care comuniştii erau adesea preponderenţi, să *nu se substituie administraţiilor municipale* şi *departamentale, cu* atât *mai mult cu cât Consiliul Naţional cil Rezistenţei nu se substituie* guvernului48. Între timp, de Gaulle s-a dus la Moscova. *Nu-l aruncaţi pe Thorez în închisoare… cel puţin nu imediat*, i-a spus Stalin glumind… 49

Nimic, deci, nu permite să se afirme că partidul comunist a avut în vedere în mod serios, în această perioadă, să pună mâna direct pe putere, cu toate că în diverse regiuni ale ţării aceasta îi era la îndemână. Dacă U.R.S.S. s-a amestecat în treburile franceze, a fost mai ourând pentru a-i îndruma pe comunişti să se ralieze unui guvern pe care aceştia nu-l dominau, dar despre care

1 Uniunea Sovietică gândea că ei îl vor face să ducă o I politică prietenoasă în ceea ce o priveşte. I Ea procedase exact în aceeaşi manieră, cu câteva luni mai devreme, în Italia. Cu toate că resimţise, într-adevăr, o oarecare iritare, întrucât fusese ţinută departe de negocierile de armistiţiu purtate cu guvernul condus de mareşalul Bodogli o, care îi succedase lui Mussolini, Uniunea Sovietică se va grăbi să acrediteze pe lângă acesta un ambasador, într-un moment în care toate partidele politice italiene, începând eu comuniştii, cereau sus şi tare ca, înainte de căutarea oricărui acord, regele Victor-Emmanuel să abdice.

Partidul Comunist Italian era totuşi în măsură să joace un rol considerabil. Neavând să-şi reproşeze niciun compromis cu fascismul, chiar în perioada pactului germano – sovietic, el număra în momentul eliberării 150.000 de partizani înarmaţi, printre care şi cei care

puseseră I mâna pe Duce şi pe metresa sa şi îi executaseră în mod I sumar. Dar când, în martie 1944, secretarul general Palmiro Togliatti va reveni de la Moscova, după un lung exil, el va preconiza aşa-numita politică de Salerno, altfel zis unirea cea mai largă împotriva fascismului, problema instituţiilor fiind amânată pentru un plebiscit de după război. *Sunt gata să particip la putere*, *chiar cu regele* avea să declare el atunci. Şi el va participa efectiv împreună cu prinţul moştenitor, devenit locotenent general al regatului, atunci când insistenţa lui Roosevelt îl va convinge pe suveran să se dea deoparte.

Atitudinea lui Maurice Thorez a fost prea asemănătoare cu a sa pentru ca să se poată pune sub semnul îndoielii originea comună a directivelor pe care ei le aplicau. Cam pretutindeni, de altfel, în Europa occidentală comuniştii vor uita cuvântul de ordine tradiţional al refuzului oricărei colaborări cu *duşmanul de clasă*, pentru a intra în guverne conduse de partide *burgheze* faţă de care nu avuseseră altă dată cuvinte suficient de dure.

Mai mulţi factori explică fără îndoială atitudinea U.R.S.S.: dorinţa de a nu crea dificultăţi Aliaţilor într-un moment în care acţiunea armatelor lor putea în fine s-o uşureze pe aceea a forţelor sovietice; o oarecare neîncredere – pe care evoluţia evenimentelor avea s-o justifice – faţă de tendinţele de independenţă şi faţă de hetorodoxia comuniştilor din interior (lupta patriotică zilnică împotriva invadatorului hitlerist nu risca ea oare să-i facă să piardă oarecum din vedere necesităţile uneori dramatice ale internaţionalismului proletar, a cărui primă lege este că totul trebuie să fie subordonat salvării *patriei socialismului* şi deci bunului plac al stăpânului?); în fine şi mai ales voinţa nestrămutată de a avea, în schimb, mâinile libere în Est. Datorită faptului că occidentalii, şi mai ales

britanicii, nu se vor resemna niciodată să vadă lucrurile în această manieră, începând cu 1944 dificultăţile aveau să se multiplice în sânul alianţei şi adevărate drame vor izbucni din Grecia până în Polonia.

Bibliografie şi note

1. KLEIST, op. cit., p. 225.

2. *Idem*, p. 170.

3. *Keesing's*, 4721 A.

4. Documents on Polish-Soviet Relations, op. cit., *p. 142 – 144*.

5. *Keesing's*, 3779 H.

6. Stenograma integrală a discuţiei, în Documents on Polish-German Relations, op. cit., *p. 231 – 246*.

7. CÉRÉ et ROUSSEAU, *Chronologie du conflict mondial*, Paris, S.E.F.I., 1945, p. 589.

8. Anthony EDEN, *L'épreuve de force*, Paris, Plon. 1965.

P. 298.

9. DUROSELLE, De Wilson à Roosevelt, op. cit., *p. 351*.

10. CHURCHILL, op. cit., tom III, vol. 2, p. 332 – 333.

11. *Ibid.*, tom IV, vol. 1, p. 345.

12. EDEN, op. cit., p. 376.

13. Documents on Polish-Soviet Relations, op. cit., *p. 364*.

14. SHERWOOD, op. cit., tom IX, p. 245 – 246.

15. *Ibid.*, p. 249.

16. F. FEJTÖ, *Histoire des démocraties populaires*, Paris, Editions du Seuil, 1952, p. 58.

17. *Keesing's*, 5731 A.

18. Ibid. 5731 A.

19. CHURCHILL, op. cit., tom IV, vol. 2, p. 362.

20. *Keesing's*, 5731 A.

21. Alexander WERTH, *Russia at War*, London, Barrie

and Kockliff, 1964, p. 661 – 667. (O traducere franceză a apărut în 2 volume la Editura Stock în 1965 sub titlul *La Russie en guerre*.)

22. CHURCHILL, op. cit., tom IV, vol. 2, p. 363.

23. K.S. KAROL, *Visa pour la Pologne*, Paris, Gallimard, 1958, p. 59 – 60.

24. CHURCHILL, op. cit., tom V, vol. 2, p. 77.

25. *Ibid.*, p. 70.

26. *Ibid.*, p. 69.

27. *Ibid.*, p. 72.

28. Ibid., p. 74.

29. *Keesing's*, 5054 A.

30. Heinrich von EINSIEDEL, *Journal d'une tentation*, Paris, Julliard, 1950.

31. Correspondance secrète de Staline avec Roosevelt et Churchill, Paris, Pion, 1959, tom I, p. 35.

32. Keeping's, 6073 A.

33. CHURCHILL, op. cit., tom V, vol. 2, p. 36.

34. WOODWARD, op. cit., p. 447.

35. CHURCHILL, op. cit., tom V, vol. 2, p. 75.

36. *Ibid.*, tom IV, vol. 2, p. 287.

37. E. ROOSEVELT, op. cit., p. 146.

38. *Keesing's*, 5757 A.

39. SHERWOOD, op. cit., tom II, p. 320.

40. Fitzroy McLEAN, *Diplomate et Franc-Tireur*, Paris, Gallimard, 1952.

41. Charles de GAULLE, *Mémoires de Guerre*, Paris, Pion! 954, tom I, p. 545.

42. Ibid. tom I, p. 197.

43. *Ibid.*, p. 197 – 198.

„WOODWARD, op. cit., p. 211.

45. SHERWOOD, op. cit., tom II, p. 313.

46. *Ibid.*, p. 31Ô.

47. Robert ARON, *Histoire de la Libération de la*

France Paris, Fayard, 1959, p. 637.

48. Jacques FAUVET, *La IVE République*, Paris, Fayard, 1959 p. 31.

49. De GAUELLE, op. cit., tom III, p. 63.

50. Carlo SFORZA, *L'Italie telle que je l ai vue*, Paris, Grasset, 1946, p. 249.

ARTA DE A DISPUNE DE CEILALŢI

Politica cea bună nu constă în a te opune la ceea ce este inevitabil; politică bună este aceea de a servi acest lucru şi de a te servi de el.

ERNEST RENAN (Războiul între Franţa şi Germania)

Una din tezele clasice ale marxismului vrea ca orice revoluţie – în afara celei comuniste – să poarte în pântec pe cea care îi va succeda. Se poate spune acest lucru cu atât mai mult despre războaie. Acela din 19391945 nu se terminase atunci când cel următor reîncepuse. De Gaulle a fost unul dintre primii care presimţise acest lucru. *Războiul este acum definitiv câştigat*, declara el, în seara atacului de la Pearl Harbor. Colonelului Passy, şeful serviciilor de informaţii. *Viitorul ne rezervă două etape: prima va fi salvarea Germaniei de către Aliaţi*; cât *priveşte a doua, mă tem că nu cumva ea să fie un mare război între ruşi şi americanii.*

Un război pe care doar, poate, armele nucleare l-au împiedicat să izbucnească şi a cărui primă bătălie poate fi fixată, fără îndoială – după fostul troţkist american James Burnham –, la 4 aprilie 1944. În acea zi, echipajele a cinci unităţi ale flotei regale greceşti, aflate în rada portului Alexandria, se vor răzvrăti pentru a cere proclamarea Republicii şi formarea unui nou guvern.

Churchill considerase totdeauna Grecia ca făcând parte din sfera de influenţă britanică. Când Mussolini, în octombrie 1940, lansase trupele sale la asaltul Epirului, el furnizase un ajutor important guvernului Metaxas, care,

deşi fundamental reacţionar, nu ascunsese hotărârea sa de a rezista Axei. Mică armată greacă ştiuse să-l ţină pe invadator în şah şi a fost necesară intervenţia germanilor pentru ca ea să se recunoască înfrântă.

Metaxas murise în ianuarie 1940 şi succesorul său s-a sinucis în timpul invaziei. Un nou guvern, prezidat de conservatorul Tsouderos, se instalase la Cairo împreună cu regele, în timp ce pe pământul patriei se formau două organizaţii de rezistenţă: E.L.A.S.[37], în care comuniştii constituiau elementul cel mai activ, şi E.D.E.S.[38], încadrată de ofiţeri ai armatei regulate. Exista marele pericol ea la eliberare aceste forţe rivale să declanşeze un război civil.

Or, E.L.A.S. era mult mai numeroasă şi, în plus, reuşind să pună mâna pe stocurile armatei italiene, după capitularea guvernului de la Roma, avea serioase şanse să iasă învingătoare. La 26 martie 1944, ea creease un Comitet de Eliberare Naţională, prefigurare a guvernului pe care conta să-l instaleze; deci, tocmai în ideea de a impune participarea reprezentanţilor săi în guvernul de la Cairo, flota s-a răzvrătit fiind curând urmată de marea majoritate a trupelor greceşti din Egipt.

Churchill, care pregătise deja trimiterea unui corp expediţionar pentru a ocupa ţara, odată cu plecarea germanilor, a luat asupra sa – după ce a obţinut acordul lui Roosevelt – înfrângerea insurecţiei prin forţă. Operaţiunea a fost repede dusă la bun sfârşit; s-a soldat cu un singur mort: un ofiţer englez. Rebelii vor fi dezarmaţi şi internaţi.

37N ote:
E.L.A.S. (Ellinikos Laikos Apelevtheorthikos Stratos) — Armata populară greacă de eliberare, creată în 1941. (n.tr.)

38N ote:

Note:
E.D.E.S. (Ethnikos Demokratikos Ellinikos Svndesmos) — Uniunea Naţională Democrată Greacă, creată în 1942. (n.tr.)

Regele, la rândul său, se va lăsa convins de Londra că trebuie să lărgească bazele guvernului său. Va fi căutată atunci în secret, la Atena, o personalitate liberală, Gheorghios Papandreu, care va fi numit preşedinte al Consiliului de Miniştri şi va convoca la Beirut o conferinţă a reprezentanţilor tuturor tendinţelor din Grecia combatantă. Aceasta va ajunge la un acord. În luna septembrie, cinci din membrii Comitetului de Eliberare Naţională, care hotărâse să se autodizolve, intrau în guvernul aflat în exil. Bar bună înţelegere nu avea să dureze mult timp. La plecarea nemţilor, luptătorii de extremă stângă din rezistenţă au pus mâna pe putere cam pretutindeni, nemanifestând nicio intenţie de a o împărţi cu oricine ar fi.

Situaţia Iugoslaviei era, în multe privinţe, comparabilă cu cea a Greciei. Şi acolo existau două organizaţii de rezistenţă, una, de departe cea mai puternică, condusă de comunişti, cealaltă revendicându-se dintr-un guvern aflat în exil, în care predominau elementele reacţionare. Marea diferenţă este că, în cazul Iugoslaviei, Churchill – după cum s-a văzut – a decis să mizeze pe Tito. El îi va spune lui Petru al II-lea, pe care îl va întâlni la Cairo, la 10 decembrie 1943, la reîntoarcerea sa de la Teheran, că şeful partizanilor *era omul său* 2, că Mihailović colabora cu nemţii şi că, în consecinţă, orice ajutor dat acestuia trebuia încredinţat celuilalt. Micuţul rege, cu câţiva fideli, va încerca să fure două avioane engleze, pentru a ajunge în Iugoslavia, cu arme şi un emiţător radio. Planul său va fi însă descoperit. Unul din aparate avea să dispară – cu cei aflaţi la bord şi bunurile aferente – deasupra driaticii. Ambasadorul englez va merge până acolo încât.va formula ameninţarea că va proceda la internarea miniştrilor iugoslavi aflaţi în exil.

Insistenţa Londrei va deveni şi mai presantă în prin[39]: măvară. Americanii i se vor alătura şi vor forţa practic pe Petru al II-lea să-l destituie pe Mihailović din funcţia de ministru de război pe care o deţinea în guvernul din exil şi să-l înlocuiască pe primul ministru Puric cu *banul* (viceregele) Croaţiei, Subasic. În iunie, Churchill va organiza o întâlnire între acesta şi Tito, care scăpase, între timp, ca prin urechile acului. La 25 mai, paraşutiştii germani atacaseră într-adevăr cartierul general al mareşalului, la Dvar. Au pus mâna pe uniforma de paj radă a acestuia, care a fost expusă în toate marile oraşe din Europa ocupată. Dar el reuşise să se ascundă într-o grotă şi să ajungă în Italia cu un avion sovietic. Se va instala ca urmare în insula Vis *, din Adriatica, sub protecţia comună a partizanilor iugoslavi şi a marinarilor britanici.

Acolo, tot într-o grotă – la 16 iunie 1944 – Tito şi Subasic vor semna un acord cerând tuturor luptătorilor din rezistenţă să intre an armata de partizani. Mareşalul va declara că nu va ridica problema regimului atâta vreme cât va dura războiul. S-a căzut de acord asupra constituirii unui guvern unic. Doi *titoişti* vor intra de îndată, cu titlu personal, în guvernul din exil.

Două luni mai târziu, în plină caniculă, mareşalul îl făcea o vizită lui Churchill, la Napoli, într-o vilă somptuoasă care aparţinuse reginei Victoria. Îmbrăcat într-o uniformă de postav gros, albastru – împodobită cu galoane din fir de aur – sub care transpira din plin, Tito nu făcea un pas fără doi însoţitori înarmaţi până în dinţi, proptiţi în spatele lui pe tot timpul dineului pe care i l-a oferit primul-ministru. Churchill nu va fi prea încântat de acest mod de a se purta, explicabil, fără îndoială, prin

---

39N ote:
Insulă iugoslavă în Adriatica (în italiană Lissa), în largul coastei dalmate. (n.tr.)

multiplele avertismente pe care Stalin le adresase misiunii iugoslave la Moscova. *Englezii sunt capabili de orice – spusese*” *acesta în esenţă. Uitaţi-vă cum i-au făcut de petrecanie generalului Sikorski…3*

Convorbirea n-a mers bine. Tito se va ocupa de revenirea regelui, va revendica Triestul şi Istria, îşi va manifesta ostilitatea faţă de operaţiunea anglo-americană contra Vienei prin breşa de la Ljubljana, pe care Churchill o preconiza fără încetare. Va refuza să se angajeze public că nu va instaura comunismul după război. Nu este, de altfel, sigur că i-a promis aşa ceva în particular, după cum susţine primul-ministru. Dacă ar fi să ne referim 4 a relatarea biografului său, Vladimir Dedijer, el ar fi declarat pur şi simplu că *experienţa rusă va fi utilă, dar nu ne va împiedica să ţinem seama de condiţiile specifice ale ţării noastre* 4. Lui Fitzroy McLean, care îl întrebase dacă avea intenţia să instaureze un regim comunist în Iugoslavia, el îi răspunsese, de altfel, afirmativ, cu câteva luni mai devreme. *Va trebui, după câte se pare, să procedăm pe etapef* i-a spus el. *Pentru moment, de exemplu, baza politică a mişcării este un Front popular şi nu un sistem strict de partid unic. Dar, în acelaşi timp, ocupaţia şi războiul erodează rapid temeliile vechilor instituţii politice şi economice în asemenea măsură încât, atunci când lucrurile se vor clarifica, vom constata că n-a mai rămas mare lucru din acestea şi calea va fi liberă pentru un nou sistem. Într-un cuvânt, revoluţia este în desfăşurare 5*.

Sigur este că, ieşind de la această întâlnire, Churchill îi va scrie câteva rânduri lui Eden, întrebându-se dacă nu greşise, la urma urmelor, dându-i lui Tito toate mijloacele de a controla ţara după război. Ministrul afacerilor străine, care avusese întotdeauna îndoieli privind înţelepciunea acestei politici, îi va răspunde că evoluţia evenimentelor va depinde mai ales de comportamentul ruşilor.

Trei săptămâni mai târziu, Tito părăsea Vis fără a Preveni pe nimeni. Se va afla în curând că plecase la Moscova. Englezii vor fi cu atât mai neliniştiţi eu II Marele Cartier General sovietic anunţase că mareşalul acţionând în calitate de *preşedinte al Comitetului Central Naţional şi comandant şef al armatei de eliberare* autorizase trupele ruseşti să intre în Iugoslavia. Ceea ce vor şi face, efectiv, în primele zile ale lui septembrie.

Evident, occidentalii nu aveau de unde să ştie atmosfera în care se desfăşurase discuţia între mareşalul iugoslav şi generalisimul sovietic, care i se adresa cu vechea sa poreclă de militant de dinainte de război, *Walter*. După o lungă controversă asupra meritelor diverselor personalităţi *burgheze*, Stalin va încerca să-l convingă să-l reinstaleze pe rege. *Sângele mi se urcă la cap*, îşi rememora Tito. *M-am stăpânit totuşi şi i-am declarat că era*. *Imposibil, că poporul se va revolta, că în Iugoslavia regele personifica trădarea... Stalin m-a ascultat în tăcere şi apoi mi-a spus scurt*: *N-ai nevoie să-l restaurezi pentru totdeauna*. *Fă-l să revină pentru moment şi la prima ocazie înjunghie-l liniştit pe la spate*?

Churchill avea cu atât mai mult motive să se neliniştească cu cât agonia de la Varşovia era pe punctul de a adăuga lungii tragedii poloneze paginile sale cele mai înfricoşătoare şi cu cât evenimentelee din Balcani se precipitau.

La reîntoarcerea de la Teheran, a obţinut nu fără dificultăţi din partea lui Mikołajczyk ca acesta să declare că este dispus să discute, în cadrul unei reglementări generale, problema frontierei cu U.R.S.S. şi să remanieze guvernul, odată cu restabilirea relaţiilor diplomatice, într-un sens favorabil U.R.S.S. Stalin primise aceste avansuri cât se poate de rece, declarând că nu credea că polonezii din exil căutau realmente un acord.

În iunie, după o scurtă perioadă de destindere, Mikołajczyk avea să efectueze o călătorie în Statele Unite, călătorie prevăzută de mult timp, dar amânată din cauza pregătirilor de debarcare în Normandia. Roosevelt era departe de a arăta problemei poloneze acelaşi interes ca şi Churchill. Tot ceea ce dorea el era ca această problemă să nu tulbure raporturile interaliate. Astfel, scriindu-i lui Stalin, pentru a-i anunţa sosirea primului ministru polonez, i-a precizat că aceasta nu era legată de *o încercare din partea sa de a interveni în aprecierea diferendelor care separă guvernul polonez în exil şi guvernul sovietic7.* Îşi încurajase oaspetele să se înţeleagă cu ruşii în mod direct şi exprimase opinia că el va putea să păstreze Lvovul şi să recupereze Vilna, pe care Polonia o luase Lituaniei în 1923 şi care fusese restituită acesteia în 1939.

Roosevelt îşi făcea numeroase iluzii. Când, la iniţiativa preşedintelui cehoslovac Beneš, Mikołajczyk a angajat convorbiri confidenţiale cu un diplomat sovietic, ele se vor întrerupe brusc, acesta cerând polonezilor, între alte condiţii prealabile, ca ei să dezavueze declaraţia lui Sikorski privind masacrul de la Katyn şi să accepte linia Curzon, altfel spus frontiera din 1940.

Premierul polonez va solicita în această situaţie o întrevedere cu Stalin însuşi, prin intermediul lui Churchill, la 20 iulie 1944. Răspunsul stăpânului de la Kremlin, trei zile mai târziu, era o adevărată palmă. În imposibilitatea de a găsi în teritoriul polonez eliberat o altă autoritate capabilă să-l administreze – va spune el – hotărâse să încheie un acord cu Comitetul Polonez de Eliberare Naţională, creat la 22 iulie la Chelm şi care se stabilise la data de 23 la Lublin, odată cu cucerirea acestui oraş de către Armata roşie. Prezidat de socialistul de stânga Osobka-Morawski, dar dominat de elementele comuniste, comitetul denunţase într-un manifest pe *uzurpartorii* de la

Londra şi anunţase revenirea la constituţia democrată, din 1921, anulând-o pe aceea adoptată sub Piłsudski în 1935 şi ale cărei prevederi permiseseră constituirea guvernului în exil.

Stalin nu refuza desigur să-l întâlnească pe Mikołajczyk. Dar nu-şi ascundea intenţia de a-l invita să trateze cu noul organism. Este ceea ce îi va confirma primindu-l de altfel, foarte amabil, la 3 august, la Kremlin.

— Între timp a intervenit un eveniment de extremă importanţă. La 1 august, la chemarea generalului Bór-Komorowski şi cu acordul guvernului din exil, 46.000 de oameni ai armatei clandestine (AK), grupaţi la Varşovia, s-au ridicat împotriva ocupantului. Li s-au alăturat curând organizaţiile de rezistenţă de stânga şi de extremă dreaptă şi zeci de mii de civili. Ruşii se aflau atunci doar la vreo zece kilometri de capitală. În mod evident, se dorea ca în momentul intrării lor în Varşovia să fie puşi în faţa faptului împlinit şi anume al creării unei administraţii naţionale, care să elimine Comitetul de la Lublin. Inutil să spunem că asupra oportunităţii acestei operaţiuni Kremlinul nu a fost câtuşi de puţin consultat, nici occidentalilor nu li s-a cerut în vreun fel părerea. În niciun moment, aceştia nu făcuseră cea mai mică promisiune de ajutor.

I-ar fi trebuit lui Stalin o mare nobleţe sufletească, atât de puţin caracteristică personalităţii sale, pentru a-şi da concursul unei acţiuni atât de vizibil menită să-i forţeze mâna. Vrea să spună această că el a dorit ca *nemţii să-i masacreze* până *la unul pe polonezii necomunişti* aşa cum l-au acuzat după aceea Churchill, Mikołajczyk şi Bor? La o analiză atentă a faptelor ar putea să reiasă că iniţial acesta îşi făcuse unele iluzii privind şansele generalilor săi de a pune mâna pe Varşovia; în faţa unei rezistenţe neaşteptate, el a considerat că salvarea insurgentţilor – care erau în acelaşi timp adversari – nu justifica ideea ca Armata roşie

să accepte sacrificii excepţionale sau să renunţe la un obiectiv militar şi strategic de altminteri important: Balcanii.

În momentul răscoalei, nimic nu părea să poată opri m-a întărea armatcă luă Rokossovski, care, în decurs de şase săptămâni, avansase, de la Moghilev la Vistula, aproximativ şase sute de kilometri. Trupele germane se retrăgeau în dezordine şi radioul sovietic, ca şi acela al Comitetului

¿e la Lublin adresau apeluri la insurecţie. *Cetăţeni ai Varşoviei, la arme*! Lansă, de la 30 iulie, crainicul postului Ü fiadio-Kosoiuszko. *Atacaţi-i pe nemţi*! *Fie ca un milion I de locuitori ai Varşoviei să devină acel milion de soldaţi I care să-i alunge pe invadatorii germani şi să cucerească libertatea*! 3 La 2 august, „Pravda" mai lăsa încă să se întrevadă căderea iminentă a capitalei poloneze. Dacă ar fi să dăm crezare istoriei oficiale sovietice a războiului, trupele Frontului I bielorus primiseră ordinul de a cuceri cartierul Praga, pe malul drept, între 5 şi 8 august, şi de a stabili capete de pod.

Amploarea însăşi a acţiunii făcuse să se reducă din vigoarea ofensivei ruse, iar lungirea liniilor de comunic căţie punea probleme logistice de o complexitate crescândă. Comandamentul german, convins de posibilitatea de a bloca înaintarea sovietică la Vistula, adusese din Italia trupe proaspete, printre care divizia blindată SS „Hermann Göring", care vor dejuca, după lupte grele, o tentativă a lui Rokossovski de a cuceri capitala prin surprindere. La 3 august, Stalin îi declară lui Mikołajczyk: *Intenţionăm să luăm Varşovia pe 5 sau 6 august, dar germanii o apără mai sălbatic* decât *ne-am fi aşteptat*. *Va interveni deci o mică amânare în cucerirea* oraşului10. Fără a critica deschis răscoala, el îi va da interlocutorului său impresia că o judecă drept prematură.

îi va promite să facă tot posibilul pentru a-i ajuta pe insurgenţi, dar îi va spune că nu ştia cum să stabilească legătura cu ei. Apoi s-a vorbit pe un ton aproape vesel despre viitoarele frontiere.

Stalin îi va propune lui Mikołajczyk să renunţe la Lvov în schimbul oraşului Breslau, al Prusiei Orientale – mai puţin oraşul Königsberg, pe care îl viza – şi al Stettinului, despre a căror transferare către Polonia vorbea acum pentru prima dată. Cât priveşte natura şi componenţa viitorului guvern, el va declara că această problemă nu îl privea şi l-a îndrumat pe vizitatorul său către Comitetul de la Lublin. Mikołajczyk va avea trei întrevederi cu reprezentanţii acestuia; va reieşi foarte repede că singurul care avea ceva autoritate era un oarecare Bierut, preşedintele *Consiliului naţional*, al cărui nume era total necunoscut până atunci polonezilor de la Londra. Se pare că se stabilise în U.R.S.S. În 1927, dată la care fusese arestat în Polonia sub numele de Krasvodevski ca agent sovietic şi schimbat contra unui polonez care se dedase în Rusia la activităţi asemănătoare 10. Bierut va propune să se creeze un guvern de uniune naţională, în care 14 membri să provină din Comitetul său de eliberare şi 4 din guvernul de la Londra. Mikołajczyk, invitat să intre în această nouă formaţiune, va declara că trebuia mai întâi să ia legătura cu colegii săi.

Înainte de a se întoarce în Anglia, şeful guvernului în exil îl va revedea pe Stalin, la 9 august, care îi va promite că ofensiva asupra Varşoviei va fi reluată de îndată ce vor fi aduse întăriri şi că între timp vor fi paraşutate arme pentru insurgenţi. *Unele Joe* îl va asigura că nu avea nici cea mai mică intenţie de a *comuniza* Polonia, nici Germania, căreia – spunea el – comunismul i s-ar potrivi *ca o şa unei vaci.*

Mikołajczyk va părăsi Kremlinul mai curând

satisfăcut. Încă de pe data de 5 august, totuşi, Stalin adresase lui Churchill un mesaj punând la îndoială valoarea informaţiilor răspândite de către insurgenţii de la Varşovia şi capacitatea lor de a pune mâna pe oraş. În ziua de 11, Bor telegrafia guvernului său că situaţia trupelor lui, lăsate fără cel mai mic ajutor extern, începea să devină dificilă şi că era exclus – în lipsa *unor paraşutări imediate de arme şi de muniţii, a bombardării poziţiilor inamice, a unui desant aerian să poată rezista\mai mult de câteva zile 12*.

Churchill îi va transmite imediat acest mesaj lui Stalin scriindu-i în acelaşi timp şi lui Eden de pe frontul italian unde se afla atunci: *Este într-adevăr foarte curios să constaţi că armatele sovietice au oprit ofensiva lor asupra Varşoviei şi s-au repliat la o oarecare distanţa chiar în momentul în care armată secretă se răscula 13*. Cum raza de acţiune a avioanelor din acea perioadă nu permitea occidentalilor o acţiune dus-întors în raport cu capitala poloneză, Londra şi Washingtonul vor cere Moscovei aprobarea ca odată efectuate paraşutările sau bombardamentele, aparatele lor să poată ateriza pe aerodroniurile controlate de Armata roşie.

În acel moment, Stalin va lua una din deciziile care istoriei îi va veni foarte greu să le ierte. *I-a scris lui Churchill că, după ce ordonase paraşutări intensive în sectorul Varşoviei – paraşutări care în realitate nu avuseseră niciodată loc –, examinase în modul cel mai aprofundat această chestiune şi ajunsese la convingerea că era vorba de o aventură imprudentă şi teribilă care costă populaţia enorme sacrificii. În situaţia creată, conchidea el, comandamentul sovietic a – ajuns la concluzia că trebuie să se disocieze ele această aventură de la Varşovia, pentru care nu-şi poate asuma nici cea mai mică răspundere, nici direct, nici indirect1*.

În mod firesc tulburat de acest refuz primul ministru îl va convinge pe Roosevelt să întreprindă un demers comun pe lângă Stalin. Acesta va lua forma unui mesaj, datând din 20 august, căruia Georgianul îi va răspunde pe 22, calificându-i pe conducătorii insurecţiei drept *criminali* 15. N-ar fi putut oare atunci occidentalii, aşa cum sugera Eden, să hotărască aterizarea avioanelor lor în zona de ocupaţie sovietică, fără a cere permisiunea? Mai nuanţat, Churchill sugera lui Roosevelt să-i ceară lui Stalin acordul pentru aterizarea avioanelor anglo-americane, *fără ca să se preocupe de ce se va întâmpla pe parcurs*, astfel încât să-i permită *să se disocieze* – aşa cum era decis – *de acest episod particular.* În caz de refuz, primul ministru îl sfătuia *să trimită totuşi avioanele să vadă ce se va întâmpla* 16. F.D.R. va considera însă că nu ar fi în avantajul perspectivelor generale ale războiului să se ralieze unei asemenea iniţiative, faţă de care n-ar face totuşi obiecţii în cazul în care britanicii voiau să o ia pe cont propriu 17.

Cel mai puţin lucru care s-ar putea spune despre coanportamentul preşedintelui Statelor Unite în această împrejurare este că el nu a manifestat o grşbă excesivă de a veni în ajutorul nefericiţilor insurgenţi. Încă de la 5 septembrie 1944, într-o telegramă adresată lui Churchill, el făcea, de altfel, caz de încetarea rezistenţei lor atunci când ea avea să dureze aproape încă o lună. Cu greu s-ar putea aprecia inconvenientele pe care le-ar fi implicat pentru americani o acţiune faţă de care sovieticii ar fi fost dificil să se opună prin forţă. Este mai mult decât probabil, în schimb, că Stalin a văzut în această atitudine o nouă dovadă că Statelor Unite nu le păsa de loc de viitorul Poloniei şi, deci, o încurajare în intenţia sa de a impune acestei nefericite ţări un guvern pe placul său „J

La 9 septembrie, pe neaşteptate, Kremlinul îşi va schimba iar tactica. Într-un nou mesaj adresat guvernului

britanic, el preciza că dacă acesta credea într-adevăr în utilitatea paraşutărilor asupra Varşoviei era dispus să-l ajute. Raţiunea acestei schimbări nu are nimic misterios. Pe data de 31 Rokossovski – după ce şi-a regrupat forţele şi a primit întăriri – reluase ofensivă şi acţiunea insurgenţilor o completa util pe a sa. Pe data de 14 a cucerit cartierul Praga. Pe data de 16, şase batalioane, aflate sub ordinele generalului Berling, comandantul-şef al armatei Comitetului de la Lublin, sprijinite de aviaţia şi artileria sovietică, treceau Vistula, Pe data de 18, 104 fortăreţe zburătoare americane au putut, în fine, proceda la paraşutări masive pentru insurgenţi, care primiseră în cursul zilelor precedente câteva *conteinere* sovietice.

Ajunsese oare la capăt martiriul Varşoviei? Era din nefericire prea târziu. Nemţii reuşiseră să respingă formaţiunile care traversaseră fluviul şi, la 2 octombrie, Bór-Komorowski avea să capituleze cu moartea în suflet. Bătălia a costat viaţa a aproape 300.000 de polonezi şi a redus Varşovia la un câmp de ruine. Remarcabilul aparat politic, administrativ, intelectual şi militar, pe care rezistenţa oficială reuşise să-l pună pe picioare, încetase să existe, şi odată cu aceasta orice posibilitate a Poloniei de a rezista eficace la acapararea puterii de către protejaţii Kremlinului.

Opt zile mai târziu, Churchill ateriza la Moscova, punând astfel în aplicare, fără întârziere, o idee pe care o avusese la 29 septembrie şi pe care Roosevelt o aprobase imediat. Nu numai problema poloneză, ci *toate chestiunile relative la Europa răsăriteană luaseră* – aşa cum sleria primul ministru – o *turnură* acută1S. În cursul lunii august, armaita sovietică pătrunsese adânc în România. La data de 23 august, tânărul rege Mihai, care intrase în secret în relaţii cu Aliaţii de mai multe luni, ordonase arestarea dictatorului Antonescu, ceru-e armistiţiu şi declarase

război Germaniei. La 26, cei trei regenţi, care de la moartea în anul precedent a lui Boris al III-lea conduceau Bulgaria, îşi anunţaseră intenţia de a ieşi din război şi de a proclama neutralitatea ţării. Cu toată simpatia sa pentru Hitler, ale cărui trupe ocupaseră cu permisiunea să regatul, în 1940, Boris nu îndrăznise să participe la campania împotriva Rusiei; în ochii supuşilor săi, aceasta rămânea marea soră slavă, care le eliberase strămoşii de sub jugul turcesc. În consecinţă, regenţii se vor adresa englezilor şi americanilor pentru a le cunoaşte hotărârea. Dar ei nu aveau să scape atât de u; or. La 5 septembrie, Kremlinul – fără a consulta Londra şi Washingtonul – va declara război Bulgariei, pe care Armata roşie o va invada 48 de ore mai târziu.

De îndată, o lovitură de stat – sprijinită de o uriaşă manifestaţie populară – vă aduce la putere un guvern al Frontului patriotic – prezidat de un militar fără de – partid – dar în mod deschis dominat de către comunişti, guvern care se va grăbi să trateze cu Moscova şi să întoarcă armele împotriva Reich-ului.

În Ungaria, regentul, amiralul Horthy, căuta, de asemenea, să iasă din război. După o primă tentativă – înăbuşită în faşă de către SS – de a trata cu Aliaţii, în lună martie, el îl va destitui, la 29 august, pe preşedintele progerman al guvernului, profesorul Sztojay, şi îl va numi în looul acestuia pe generalul lakatos, care a angajat de îndată convorbiri. Secrete cu Rezistenţa, apoi cu Moscova.

În fine, la 15 septembrie, oamenii lui Tito realizaseră joncţiunea cu trupele ruseşti, în timp ce partizanii greci treceau pretutindeni la ofensivă. Aşa cum scria Churchill, în stilul său metaforic: *Triumful marii Alianţe nu mai era* decât *o chestiune de timp*; *era firesc că ambiţiile ruseşti bă crească*; *comunismul sălta capul în spatele frontului sovietic vuind* de *bubuitul tunurilor, Rusia devenea*

Mântuitorul, iar comunismul Evanghelia pe care o aducea 19.

De mai multe luni, guvernul britanic se preocupă să stabilească o linie unde, de acord cu Stalin, să se oprească stăpânirea acestei evanghelii. La 5 mai 1944, Eden schiţase cu ambasadorul sovietic Gusev un prim aranjament. *Lăsaţi-ne mâinile libere în Grecia* – i-a spus el acestuia –, *vi le vom lăsa în România*. Rusul îl acceptase în principiu, pe data de 18, cu condiţia însă ca americanii să fie de aicord. Or, reacţia lui Roosevelt fusese din cele mai reci faţă de acest început de împărţire a Balcanilor în zone de influenţă. Primul ministru replicase că, în orice caz, în ceea ce priveşte România – unde niciunul, nici altul nu aveau trupe – ruşii nu vor proceda, foarte probabil, decât după bunul lor plac. Propusese să verifice în practică, pe timp de trei luni, formula avută în vedere. Roosevelt nu s-a împotrivit. Dar Stalin a răspuns, la 15 iulie, într-un mod evaziv.

După zdrobirea insurecţiei de la Varşovia şi ofensiva generală sovietică în Balcani, nu mai era timp de pierdut. De aceea, atunci când, la 9 octombrie, Churchill îl va întâlni pe generalisim, el nu se va mai încurca cu subterfugii. După ce s-a înţeles cu acesta ca să-l convoace imediat la Moscova pe Mikolakiczyk şi pe principalii săi *colaboratori, el va trece la chestiune*. *Nimeni nu poate mai bine decât el, în concizia sa lipsită de sentimentalism, să relateze această întrevedere*: *Momentul era propice pentru învoieli, scria el*. *Aşa că am spus*: *Hai să rezolvăm afacerile noastre din Balcani*. *Armatele dumneavoastră sunt în România şi în Bulgaria*. *Avem interese, misiuni şi agenţi acolo*. *Să nu ajungem să ne confruntăm datorită fleacurilor*. *Cât priveşte Marea Britanie şi Rusia, ce-aţi zice dacă aţi beneficia de o preponderenţă de 90 o/e în România iar noi să avem un cuvânt de spus în proporţie de*

90 în Grecia şi să mergem jumătate-jumătate în Iugoslavia? Î*n timp ce se traducea acest lucru, am scris pe o jumătate de foaie de hârtie*:

ROMÂNIA

Rusia 90

Ceilalţi 10 GRECIA

Marea Britanie (de acord cu Statele Unite) 90

Rusia 10

IUGOSLAVIA 50/50

UNGARIA 50/50

BULGĂRIA

Rusia 75 %

Ceilalţi 25 %

Am împins hârtia spre Stalin, după ce terminase de ascultat traducerea. A urmat un moment de tăcere. Şi-a luat apoi creionul albastru şi după ce a făcut o bifă n-are ne-a dat 1 bucata de hârtie înapoi. Totul s-a aranjat în nu mai mult timp decât iar lua consemnarea faptului.

...A *urmat io tăcere prelungită. Hârtia, bifată,* zăcea *la mijlocul mesei, într-un sfârşit, i-am spus*: *Nu riscăm să fim socotiţi cam cinici având aerul că am dispus fără's.* *jenă în aceste chestiuni* hotărâtoare *pentru soarta a milioane de oameni*? *Să ardem hârtia aceasta. Nu, păstraţi-o a spus Stalin 20.*

A doua zi între Eden şi Molotov avea să se angajeze o adevărată târguiala de negustori de haine vechi privind calculul exact al acestor procentaje. Rusul va propune succesiv următoarele combinaţii:

Ungaria	*România*	*Bulgaria*	*Iugoslavia*
75	90	90	75
75	90	75	75
75	90	90	50

75	90	75	60
80	90	80	60

În cele din urmă, se vor opri la ultima dintre ele şi se vor pune de acord ca, până la capitularea Germaniei, *controlul aliat* să fie exercitat în România, ca şi în Bulgaria, sub supravegherea sovietică. După victorie, reprezentanţii britanici şi americani vor participa la control. Trupele bulgare aveau să fie retrase din acele teritorii greceşti şi iugoslave pe care le ocupaseră pe timpul alianţei cu Hitler.

Întreagă această discuţie arăta interesul pe cane Stalin – care obţinuse mână liberă la Bucureşti – îl avea ca să obţină acelaşi lucru şi la Sofia, ultima etapă înainte de Strâmtori, obiect dintotdeauna al poftei nemăsurate a ţarilor. Nu era o noutate. Dictatorul ceruse deja ca Bulgaria să fie plasată în sfera sa de influenţă, atunci Gând, după întoarcerea lui Molotov de la Berlin, el formulase contrapropunerile sale la oferta hitleristă de împărţire a lumii. Şi nu este întâmplător că trupele sale înaintaseră spre sud înainte de a-şi relua marşul spre Varşovia şi Germania.

Reglementând astfel – prin ceea ce am putea numi, nu fără un eufemism, un *gentleman's argeement* – soarta ţărilor cărora Carta Atlanticului, ai cărei semnatari erau atât unul, cât şi celălalt, le garanta dreptul de a dispune liber de ele însele, Churchill şi Stalin vor ajunge la Polonia. Mikołajczyk şi colaboratorii săi nu acceptaseră să vină la Moscova decât sub presiunea guvernului de la Londra, care le-a făcut cunoscut că un refuz i-ar face să piardă orice şansă de a ajunge la o reglementare negociată. Încă de la prima întâlnire cu generalisimul şi primul ministru, la 13 octombrie, în prezenţa ambasadorului american Averell Harriman, şeful guvernului polonez se va auzi declarând că linia Curzon fusese acceptată la Teheran. Stalin îi spusese, totuşi, două luni mai devreme, că reglementarea problemei

frontierelor ar putea să fie amânată pentru mai târziu. El va refuza să cedeze.

— Ceea ce îi va atrage, câteva ore mai târziu, admonestările lui Churchill. *Voi nu sunteţi un guvern* – îi va spune el – *voi sunteţi un popor nesăbuit care vrea să facă Europa\să naufragieze şi să torpileze acordurile între Aliaţi* 21. Îl va ameninţa cu o schimbare de atitudine a cabinetului britanic în ceea ce îl priveşte şi se va arăta convins că, dacă guvernul an exil se va ralia liniei Curzon, ruşii îi vor face pe acoliţii lor polonezi *s-o ia de la capăt* 22; îi întâlnise an ajun şi împinseseră complezenţa faţă de stăpânul lor până la a declara, prin vocea lui Bierut: *Suntem aici pentru a cere în numele Poloniei ca Lvovul să fie atribuit Rusiei*. *Aceasta este voinţa poporului polonez 23*.

În ceea ce îl priveşte, Mikołajczyk nu voia să audă de cedarea Lvovului şi dacă, de altfel, accepta linia Curzon o consideră drept o „linie de demarcaţie" şi nu o frontieră definitivă. El aprecia că i-ar fi mai uşor să obţină acordul colegilor săi de la Londra dacă ajungea să se înţeleagă cu Bierut asupra unei formule guvernamentale satisfăcătoare. Stalin, care îl va primi din nou, la 17 octombrie, va cere majoritatea pentru membrii Comitetului de la Lublin. Churchill îl va întâlni pe Georgian câteva ore mai târziu şi îi va spune *fără înconjur că dacă Mikołajczyk nu obţinea egalitate de voturi, plus locul său, lumea occidentală vă re uza ¿g creadă că operaţiunea fusese făcută cu bună credinţă şi că guvernul polonez era independent*. *Potrivit relatării asupra convorbirii, pe care el o va trimite lui Roosevelt, Stalin replicase la început că s-ar mulţumi cu egalitatea, dar se corectase rapid pentru a lansa o cifră mult mai nefavorabilă 2*.

Comunicatul final credea că poate înregistra un *important* progres25 în convorbirile asupra Poloniei şi,

într-o conferinţă de presă, Churchill exprima *marea consideraţie, respectul şi deosebită încredere pentru marele conducător al armatei ruse*, cu care tocmai avusese o discuţie ca *între muncitori şi soldaţi* şi în care credea că poate saluta cu adevărat un *prieten 2 ti*.

Şase săptămâni mai târziu nu mai rămânea nimic din acest *important progres*. Neputând să-şi convingă colegii să se preteze la un compromis ale cărui linii principale le acceptase la Moscova, Mikołajczyk va demisiona la 23 noiembrie, cedând locul unui socialist cunoscut pentru antisovietismul său, Arciszewski.

Încă câteva zile şi de Gaulle sosea la Moscova, foarte hotărât să obţină din partea Kremlinului mijloacele de a întări poziţia sa faţă de Marea Britanie şi Statele Unite, care tocmai se hotărâseră să recunoască guvernul său provizoriu. În acest scop, el va căuta să-l convingă să permită Franţei să ocupe Renania şi să încheie un pact de asistenţă bilaterală contra Germaniei. La primul punct, Stalin îi va răspunde că era o chestiune care privea în egală măsură Londra şi Washingtonul. La cel de-al doilea punct, îi va propune ca Parisul să se alăture tratatului anglo-sovietic din 1942, care ar fi devenit astfel un pact tripartit. El îi va scrie lui Churchill în legătură cu această chestiune şi bineînţeles acesta îşi va manifesta preferinţa pentru o formulă în trei. Dar pre – Edintele guvernului provizoriu aprecia că aceasta ar pune Franţa într-o situaţie de inferioritate faţă de Anglia.

Nemulţumindu-se cu faptul că a reuşit fără dificultate să-l determine pe vizitatorul său să exprime un punct de vedere favorabil atât în legătură cu linia Curzon cât şi în legătură cu frontiera Oder-Neisse, Stalin se va strădui atunci să-l facă să stabilească contacte cu Comitetul de la Lublin, adresându-i-se în termenii următori: *Dacă amânăm acum pentru mai târziu pactul în trei, Churchill se va simţi*

ofensat, întrucât i-am scris pentru a-i face cunoscut acordul meu privind un tratat tripartit... Să ne facă francezii un serviciu şi le vom (face *şi noi un, serviciu*” *Polonia este un element al securităţii noastre... Să primească francezii un reprezentant al Comitetului de Eliberare Naţională la Paris şi noi vom semna tratatul bilateral. Churchill va fi jignit, clar ce să-i facem*? 27 De Gaulle va răspunde după un timp că regretă că nu se poate ajunge la un pact franco-sovietic şi că nu ştia exact ce reprezenta Comitetul de la Lublin.

A doua zi, el va accepta totuşi să-l întâlnească pe Bierut şi să-i permită lui Bidault – de câteva săptămâni ministrul său la Afacerile Străine – să studieze cu Molotov un proiect de tratat franco-sovietic. În cele din urmă, după opt zile de negocieri dificile, care vor ajunge la un rezultat doar pentru că ameninţase să se reîntoarcă la Paris fără a semna nimic, de Gaulle a scăpat doar cu o minimă concesie: trimiterea la Lublin a lui Christian Fouohet, care va fi astfel, timp de mai multe luni – înainte de a juca în timpul celei de a V-a Republici un rol discutabil –, singurul reprezentant occidental în Polonia eliberată. Era totuşi primul pas făcut de către o ţară necomunistă în direcţia unui *guvern* impus de Kremlin polonezilor.

La Ialta, Stalin avea să vorbească despre şeful guvernului provizoriu ca despre un om *nu prea complicat* şi care *nu avea simţul realităţilor,* atunci când insista să aibă tot atâtea drepturi ca şi cei Trei, deşi la începutul războiului Franţa *deschisese porţile inamicului şi nu se bătuse cine ştie ce* 28. Nimeni nu s-a gândit să-i amintească lui *Uncie Joe* la ce-şi folosise trupele în vara anului 1940.

În orice caz, refuzul lui de Gaulle de a recunoaşte Comitetul de la Lublin nu-l va tulbura pe Stalin mai mult decât apelurile la prudenţă din partea lui Churchill şi a lui

Roosevelt. La 27 decembrie 1944, el îi scrie preşedintelui Statelor Unite că cei aflaţi la ordinele polonezilor de la Londra se făcuseră vinovaţi de cele mai mari ticăloşii şi că, *în cazul în care* Comitetul *dorea să se transforme în guvern provizoriu, guvernul sovietic n-ar avea niciun motiv serios pentru a amâna ch*estiunea *recunoaşterii 29*.

În aceeaşi perioadă, Grecia cunoştea evenimente nu mai puţin dramatice, dar oare evoluau spre satisfacţia lui Churchill. Tocmai pentru a o păstra în zona de influenţă britanică, Churchill încheiase în luna octombrie 1944 ciudatul târg cu Stalin, de care nu a fost niciodată mândru. După ce a redactat o scrisoare interpretativă destinată Georgianului, scrisoare pe care nu i-a trimis-o, de altfel, niciodată, el va telegrafia cabinetului de război pentru a-l informa că procentajele avansate nu constir tuiau decât un indiciu (*a guide*) şi că ele nu se aplicau decât în viitorul imediat, pe timp de război, că ele nu angajau, în niciun caz, Statele Unite 30.

Stalin, în orice caz – Churchill este primul care o recunoaşte –, a respectat, cel puţin pentru un anumit timp, angajamentul luat în ceea ce priveşte Grecia. Adică – fără să ridice nici măcar un deget – i-a lăsat pe englezi să-i masacreze pe partizanii din E.L.A. S., care, conduşi de către comuniştii greci, îşi asiguraseră după retragerea germană controlul cvasitotalităţii ţării.

Dacă cineva a protestat, acela a fost Roosevelt, oare nu făcea decât să reflecte indignarea unei mari părţi a opiniei publice americane şi engleze, care vedea armatele aliate folosite nu contra naziştilor, ci contra patrioţilor care le combătuseră în mod curajos.

E.L.A.S. a fost la doi paşi de izbândă. După ce au refuzat să accepte dezarmarea trupelor lor, aşa cum le dăduse ordin generalul Scobie, comandantul-şef al grupului expediţionar britanic, şefii acesteia vor părăsi

guvernul. La 3 decembrie 1944 – „duminica sângeroasă” – extremă stângă va organiza o uriaşă manifestaţie de protest la Atena. Cine va trage primul? Comuniştii sau poliţia regalistă? După cum se întâmplă adesea în asemenea cazuri nu se va şti probabil niciodată. Timp de 33 de zile bătălia a făcut ravagii pe străzile capitalei. Dar Churchill era hotărât să câştige şi va câşt iga. *Trebuie să păstrăm şi să dominăm Atena* – i-a telegrafiat el lui Scobie. *Ar fi pentru dumneata un lucru deosebit să ajungi la acest rezultat fără. Vărsare de sânge, dacă este posibil, dar şi cu vărsare de sânge, dacă este inevitabil... Nu ezitaţi să acţionaţi ca şi cum v-aţi găsi într-un oraş cucerit, în care s-ar declanşa o revoltă locală* 31. Iar ambasadorului său îi va telegrafia că Papandreu, şeful guvernului regal, *trebuia să se conformeze instrucţiunilor lui Scobie în tot ceea ce privea ordinea şi securitatea publică32. Aceste lucruri* – comentează primul ministru în *Memoriile* sale – *nu trebuie să se facă pe jumătate 33*.

De Crăciun, debarca el însuşi la Atena, neştiind că astfel provoca eşecul insurecţiei E.L.A.S. Aceasta din urmă proiectase, într-adevăr, să arunce în aer în acea zi hotelul „Marea Britanie”, sediul statului major anglogrec şi sediul *guvernului* Papandreu, a cărui autoritate nu se extindea în afara a câteva sute de metri pătraţi. Profitând de confuzia creată de explozie, urma să se desfăşoare o ofensivă generală. E.L.A.S. va trebui să renunţe însă la această idee, având în vedere prezenţa lui Churchill, care acceptase să-i întâlnească emisarii.

Pe moment, nu va interveni niciun acord, dar primul ministru va lua decizia de a impune regelui să se dea în lături în favoarea arhiepiscopului Damaskinos, a cărui popularitate o putuse verifica. Ameninţat să-i vadă pe englezi creând – în condiţiile unui refuz din partea sa – un guvern provizoriu, pe care l-ar fi recunoscut imediat,

George al II-lea va sfârşi prin a se înclina. Numit regent, Damaskinos va desemna ca, prim-ministru pe un republican, convins, generalul Plastiras. Succesul militar va urma succesului politic. La 6 ianuarie 1944, E.L.A.S. va ordona retragerea generală, iar pe data de 13, va ordona încetarea focului. O lună mai târziu, la Varkiza, în apropierea Atenei, în prezenţa lui Harold Macmillan, pe atunci ministru rezident în Mediterana, care jucase în toate aceste treburi un rol capital, se încheia un acord.

Moralmente discutabil, acest succes fusese scump plătit, pentru că presupunea în schimb abandonarea restului Balcanilor influenţei sovietice. Nu se ştie că, în acea perioadă, opinia publică britanică să se fi indignat prea tare de procedeu. Să recitim „Times”: Ceea ce *vrea Rusia este securitatea la frontiera sa occidentală, scria acesta atunci. Marea Britanie s-a opus în mod* tradiţional *oricărei intervenţii\amarilor puteri în* Ţările) *le Jos sau în zona Suezidui şi Statele Unite au* făcut *la fel în America Centrală – regiuni pe care cele* două *puteri, şi le-au adjudecat drept vitale pentru securitatea lor. Ar fi deci nelalocul său să cerem astăzi Rusiei* să *renunţe ta un drept de securitate, în întregime asemănător şi ar fi stupid şi cam ipocrit să vedem*; *în\aplicarea acestui drept un simptom al unei politici de agresiune. Nici k ţară nu are mai multe*! *Motive să aplaude acest nou rol ¡al Rusiei în Europa* decât *partenerul său* de tratat *din mai 1942. Acest editorial provocând vii reacţii în presa americană, acelaşi ziar va reveni asupra chestiunii*: *Dacă aranjamentele regionale reprezintă* o politică de forţă, Statele Unite – la fel ca şi domnul Jourdain – o fac, fără măcar\să-şi dea seama, din 1823 (*data elaborării doctrinei Monroe*).

Ar fi putut oare Roosevelt să se opună acestui târg? Este un fapt că, în faţa refuzului său tenace de a subscrie, pe vreme de război, la orice modificare de frontiere, Stalin

renunţase, în momentul semnării tratatului anglo-sovietie de asistenţă mutuală din 1943, să facă să figureze în acesta clauzele teritoriale secrete pe care Churchill se lăsase convins să le adopte. În toamna anu-Lui 1944, el nu va fi informat decât într-un mod foarte vag de către primul ministru în legătură cu acordul încheiat la Moscova. El îi prevenise într-adevăr pe cei doi interesaţi că Marea Britanie nu avea calitatea să vorbească în numele său. Dar odată acordul încheiat, nu-şi va da prea multă silinţă să se informeze. Cordell Hull îi va reproşa cu tărie această atitudine în *Memoriile* sale. Nu declarase el, cu mai puţin de un an înainte, în faţa celor două camere ale Congresului, reunite în mod excepţional, că nu se va mai pune în viitor *chestiunea sferelor de influenţă, ia alianţelor, a echilibrului puterilor şi a nici unui alt aranjament asemănător acelora datorită cărora, în trecutul nefericit, ţările făceau eforturi, să-şi salvgardeze securitatea şi să-şi apere interesele* După părerea sa, *acordul ChurchilI-Stalin va avea iun efect dezastruos la Conferinţa de la Ialta... Dacă Statele Unite s-ar fi – opus, cu hotărâre... fir fi fost posibil... să se elimine unele dificultăţi ulterioare în Balcani 35*.

Departe, într-adevăr, de a fi ajuns – aşa cum afirmă o legendă încăpăţânată – la o înţelegere a celor Trei Mari asupra împărţirii Europei, Conferinţa de la Ialta va fi marcată de o încercare a occidentalilor de a repune în discuţie împărţirea pe care o configura pe teren înaintarea trupelor sovietice şi pe care o consacrase, anticipat, pe hârtie, acordul Stalin-Churchill.

Bibliografie şi note

1. Colonel PASSY, *Deuxième bureau*, Londres, Monte-Carlo Raoul Solar, 1917, p. 236.

2. Pierre II de Yougoslavie. La vie d'un roi, Paris,

Denoël 1955, p. 155.

3. DJILAS, op. cit., p. 85

4. DEDIJER, *Tito porale,* Paris Gallimard, 1953 p. 237.

5. McLEAN, op. cit., p. 281 – 282.

6. DEDIJER, op. cit., p. 244.

7. Correspondance secrète de Staline avec Churchill et Roose. Velt, op. cit., *tom I, p. 296.*

8. CHURCHILL, op. cit., tom VI, vol. 1, p. 48.

9. Général ANDERS, *Mémoires,* Paris, La Jeune Parque, 1948, p. 330.

10. FLEMING, op. cit., p. 233 – 234.

11. WOODWARD, op. cit., p. 300.

12. CHURCHILL, op. cit., tom VI, vol. 1, p. 135.

13. *Ibid.*, p. 136.

14. *Ibid.*, p. 137.

15. *Ibid.*, p. 139.

16. *Ibid.*, p. 143.

17. Ibid. p. 144.

18. *Ibid.*, p. 214.

19. *Ibid.*, p. 214.

20. *Ibid.*, p. 235.

21. MIKOŁAJCZYK, *Le viol de la Pologne,* Paris, Pion, 1949, p. 121.

22. W00DWARD, op. cit., p. 310.

23. CHURCHILL, op. cit., tom VI, vol. 1, p. 244.

24. *Ibid.*, p. 249.

25. *Keesing's*, 6779 A.

26. WERTH, op. cit., p. 915.

27. *Relatare sovietică a întâlnirilor* în „Recherches internationales à la lumière du marxisme”, Paris, nr. 12, martie-aprilie 1959, p. 68.

28. STETTINIUS, op. cit., p. 100.

29. CHURCHILL, op. cit., torn VI, vol. L. – p. 342.

30. *Ibid.*, p. 242 – 243.
31. *Ibid.*, p. 300.
32. *Ibid.*, p. 301.
33. *Ibid.*, p. 299.
34. MURPHY, op. cit., p. 232.
35. Cordell HULL, *Memoirs*, New York, Macmillan, torn II, p. 1 458.

11.

VISUL IMPOSIBIL

Singurele tratate care vor conta sunt cele care se vor încheia între gânduri ascunse.

PAUL VALÉRY (*Privire asupra lumii actuale*)

La mijlocul lui septembrie 1944, Roosevelt va începe să discute cu Stalin şi Churchill despre necesitatea unei noi conferinţe, de tipul aceleia care îi reunise la Teheran la sfârşitul anului 1943. Războiul se apropia de încheierea sa victorioasă, dar niciun acord nu intervenise între Aliaţi pe tema sorţii care urma să fie rezervată Germaniei, astfel încât există temerea, după părerea lui Hopkins că înfrângerea acesteia să nu intervină fără că niciun plan să nu fi fost stabilit. Cum mandatul preşedintelui era pe punctul de a expira, o mare parte a atenţiei sale era atunci absorbită de campania care va duce, în noiembrie, la cea de-a treia alegere a sa. Date fiind ceremoniile şi mesajele tradiţionale de la începutul lunii ia nu arie, el nu se putea elibera decât în primele zile ale lui februarie 1945. Astfel se explică momentul în care s-a ţinut – s-a deschis pe 4 februarie – Conferinţa de la Italia, «urnită şi din Crimeea, având ca nume de cod *Argonaut*. Cât priveşte alegerea acestei staţiuni balneare, foarte încercată sub ocupaţia nazistă, ea va fi rezultatul întâlnirii între dorinţa preşedintelui Statelor Unite că discuţiile să aibă loc în Mediterana – zonă unde voia să se întreţină cu diverşi alţi şefi de stat – şi voinţa neclintită a lui Stalin de a nu părăsi

teritoriul sovietic.

Un pasaj din discursul inaugural al lui Roosevelt, din 20 ianuarie 1945, este edificator pentru starea de spirit cu care se ducea la conferinţă: *Am devenit cetăţeni ai lumii, membrii ai comunităţii umane, am învăţat acest adevăr simplu, atât de bine exprimat de către Emerson*: *Singurul mijloc de a avea un prieten este de a fi tu însuţi un prieten*. *2 Churchill nu era cu siguranţă în aceeaşi stare de spirit*. *Făcându-i o vizită generalului de Gaulle la Paris, cu câteva săptămâni mai devreme, îi expusese în modul următor filosofia sa*: *Când va veni ora siestei, ruşii aţipiţi vor trăi momentul dificultăţilor*. *Sfântul Nicolae va putea, probabil, atunci, să-i învie pe bieţii copii pe care căpcăunul îi va fi pus la murat, între timp sunt prezent la toate afacerile, nu consimt la nimic în mod gratuit şi încasez ceva dividende*. *3*

Dar mai mult ca oricând, F.D.R. suspecta imperialismul vechiului său prieten. Felul în care acesta intervenise în Grecia îl scandalizase: *Cum îndrăznesc englezii să facă un asemenea lucru*? I-a spus el fiului său Eliott. *Cât de departe vor mai merge oare pentru a se cramponă de trecut*? 4 Aceeaşi reacţie i-o provocase o frază a discursului pronunţat de către primul ministru în Camera Comunelor, la 27 octombrie 1944, pentru a comenta discuţiile pe care le avusese cu Stalin la Moscova asupra Poloniei: *Numai la Conferinţa Păcii, după victorie* – avea să declare el –, *vor trebui să se facă modificările teritoriale*; *există însă o excepţie la acest principiu şi ea priveşte acele schimbări reciproc consimţite* 5. În ochii preşedintelui, aceasta apărea ca o abatere flagrantă de la principiile Cărţii Atlanticului o aplicare a politicii zonelor de influenţă, care era exact contrariul concepţiei sale privind o *lume unită* – *one world* – supusă unicei legi şi anume aceea a democraţiei universale. Organizaţia

Naţiunilor Unite – pentru a cărei creare era hotărât să obţină aprobarea – era menită, în viziunea sa, să traducă în viaţă această concepţie şi să-i asigure respectarea de către toţi.

Încă din februarie 1942, la două luni după Pearl Harbor, Cordell Hull, pe atunci secretar de stat, reunise un comitet consultativ, compus din eminente personalităţi, reprezentative pentru diversele sectoare ale Administraţiei şi pentru toate elitele americane, cu misiunea de a elabora o politică externă pentru perioada de după război. Una din primele sale concluzii a fost că trebuia să se substituie Societăţii Naţiunilor – în legătură cu care Roosevelt îşi pierduse toate iluziile sale de tinereţe – un nou sistem mondial de securitate. Ţările care ar fi urmat să elibereze planeta de ciumă nazistă trebuiau să constituie nucleul, de unde şi numele său de *Organizaţia Naţiunilor Unite*. America, renunţând la izolaţionismul său mortal, va juca în cadrul acesteia un rol esenţial, alături de alte puteri, care – a doua zi după victorie – vor merita calificativul de *mari.* În accepţia preşedintelui şi secretarului său de stat, acestea erau Uniunea Sovietică, Marea Britanie şi China.

Cu toate că la Washington nimeni nu se lipsea în acea vreme de plăcerea de a face tot felul de planuri pentru perioada de după război, croind şi recroind harta Europei, se dădea prioritate în mod deliberat proiectelor de organizare mondială, în numele ideii simple că dacă *Mării* erau hotărâţi să rămână uniţi ei nu vor avea dificultăţi să reglementeze problemele teritoriale. Molotov va fi pus la curent cu ocazia vizitei sale la Washington din iunie 1942. Britanicii vor redacta documente în acelaşi spirit, dar vor recomanda înlocuirea Chinei prin Franţa în sânul areopagului celor Patru, precum şi crearea de consilii regionale, unul pentru Europa, unul pentru Extremul Orient, unul pentru emisfera occidentală, în care cel puţin

unele din marile puteri să fie reprezentate.

La Moscova, în octombrie 1943, miniştrii afacerilor străine ai celor Trei şi al Chinei se vor pune de acord asupra *necesităţii de a stabili* cât *mai curând posibil o organizaţie internaţională fondată pe principiul suveranităţii egale a tuturor statelor* paşniceeei nu vor intra însă în detalii. În noiembrie, la Teheran, Roosevelt îşi va expune planul său. Stalin va face obiecţii, precum a fost aceea privind includerea Chinei. Se gândea că amorul propriu al europenilor va fi rănit. Era mai curând favorabil, în ceea ce îl priveşte, consiliilor regionale.

În cele din urmă, după luni de discuţii pe canal diplomatic, în august 1944, la Dumbarton Oaks, în apropiere de Washington, a avut loc o conferinţă pentru a pune la punct structura Organizaţiei Naţiunilor Unite. Ruşii refuzând să discute cu chinezii, englezii şi americanii vor fi obligaţi să negocieze succesiv atât cu unii, cât şi cu ceilalţi.

Se va decide ca în afara Curţii de Justiţie, a Consiliului Economic şi Social etc., O.N.U. să aibă două organisme principale, Consiliul de Securitate – cu cinci membri permanenţi, printre care Franţa şi China, şi şase membri nepermanenţi – şi Adunarea Generală, deschisă tuturor. Consiliul urma să primească *responsabilitatea principală pentru menţinerea păcii şi securităţii internaţionale* 7. De aici decurge importanţa capitală a procedurii de vot în sânul acestuia.

Încă de la început, cele trei puteri, U.R.S.S., Statele Unite şi Marea Britanie, se vor pune de acord asupra necesităţii unanimităţii membrilor permanenţi pentru orice acţiune împotriva unei agresiuni. Astfel fiind, ele vor institui acel drept de veto, de care Kremlinul avea să se folosească, ulterior, de mai multe de o sută de ori.

Ele au înlăturat deci orice idee de delegare a

suveranităţii unui adevărat guvern mondial.

Dar ce era de făcut dacă una din marile puteri se făcea ea însăşi vinovată de agresiune? La Teheran, Roosevelt luase în considerare această ipoteză. El a preconizat în acest caz să se procedeze automat la bombardarea sau invadarea de către o forţă de poliţie aflată la dispoziţia organizaţiei internaţionale. Fără a relua această poziţie radicală, Churchill era de acord cu preşedintele apreciind că era imposibil să dai dreptul de veto unui stat parte într-un conflict pe care Consiliul de Securitate avea misiunea să-l oprească. Ruşii susţineau un punct de vedere contrar.

De aceea occidentalii au fost plăcut surprinşi când, la Ialta, Stalin s-a raliat punctului lor de vedere, nu fără a insista asupra imposibilităţii de a da uneia din ţările mici, pentru care nu avea decât dispreţ – el va cita exemplul Albaniei, care continuă şi azi să-l venereze – un vot egal aceluia al celor trei mari. Desigur generos, el va accepta ca desfăşurarea Conferinţei pentru crearea O.N.U. să aibă loc la San Francisco, la 25 aprilie următor. Va renunţa în fine să ceară în continuare, aşa cum Grocrnko o făcuse la Dumbarton Oaks, un loc pentru fiecare dintre republicile U.R.S.S. – erau 15 – în Adunarea Generală. Chit că i-a propus acelaşi lucru şi lui Roosevelt, care l-a refuzat de altfel cu demnitate, el se va mulţumi cu trei locuri: unul pentru U.R.S.S. Însăşi, celelalte două pentru Ucraina şi Bielorusia, care accedau astfel pentru prima dată la suveranitate internaţională. O suveranitate pur teoretică – mai este oare ne Voie să o spunem? Ministerele afacerilor externe de la Kiev şi de la Minsk nu dispun decât de administraţii scheletice. Ele nu au practic alte contacte cu exteriorul decât cu ocazia sesiunilor O.N.U., în cursul cărora şefii lor se fac, într-un mod minor, ecoul fidel al discursurilor delegaţiei sovietice. Churchill va consimţi cu

atât mai uşor la acest aranjament, cu cât el va obţine, în schimb, un loc pentru India, căreia, în ciuda puternicei presiuni ame-Ljcane, nu era deloc dispusă în acel moment să-i acorde Independenţa.

Sistemul adoptat la Dumbarton Oaks şi completat la Ljta avea să fie ratificat la 26 iunie 1945 la San Fran Ljsco de către Adunarea constitutivă a O.N.U., la care L participat 49 de naţiuni care declaraseră război Ger-Ijjaniei sau Japoniei, cu excepţia foştilor lor sateliţi.

Cu acest uimitor amestec de idealism şi de orgoliu are îl caracteriza, Roosevelt nu se îndoia că America ebuia să fie coloana vertebrală a noii organizaţii. Antici – îi va spune el fiului său – este în declin. China le află încă în secolul al XVIII-lea, Rusia nu se încrede n noi şi ne face neîncrezători vizavi de ea. America este ingura mare putere care va putea să menţină pacea în urne... *Rolul nostru în viitoarea organizaţie a Naţiuilor Unite va fi acela de a concilia divergenţele de eden ale englezilor, care gândesc la Imperiu, şi ale ruşilor, care gândesc la comunism 9.*

Robert Sherwood a rezumat perfect ideea pe care ¡*acest om* şi-o *făcea despre rolul său atunci când scria că era contradictoriu până la punctul de a deveni derutant 10. Roosevelt, aşezat între cei doi, Stalin şi Churhill, era considerat, de comun acord, drept un moderator, arbitru şi autoritate finală. El intervenea destul de rar în discuţii şi cuvintele sale păreau să treacă în mod supărător pe* lângă *chestiune, deşi se poate presupune că la Ialta ultimul cuvânt i-a revenit lui il. Rămâi uimit în faţa unui asemenea amestec de ambiţie şi de naivitate a un om care a dat, de altfel, atâtea dovezi de inteligenţă şi de caracter.* Chateaubriand *a relevat la Napoleon lacunele geniului. Au existat oare vreodată pe acest Pământ genii fără lacune*?

În realitate, nefericitul preşedinte, atât de bolnav

încât Medicul său s-a gândit un moment să-l transporte cu un vas american ancorat în Marea Neagră, pentru a-l putea îngriji cu mai multă uşurinţă, i-a făcut lui Churchill ¡ presia că nu mai păstra decât *un contact foarte fragil cu viaţa* 12. Principalul său colaborator, Harry Hopkins, a trebuit să rămână la pat timp de luni, datorită cancerului care avea curând să-l răpună. Churchill, rând pe rând morocănos şi exaltat, traversa, potrivit părerii secretarului de stat american din acea epocă, Stettinius, o *criză de menopauză* (sic!) 13. În ceea ce-i priveşte pe Stalin, acesta era în deplinătatea capacităţilor sale şi el va conduce jocul cu o măiestrie facilitată de lipsa totală de scrupule.

S-a străduit să flateze vanitatea lui F.D.R., propunându-i încă din primul minut să i se încredinţeze preşedinţia, ceea ce-i *întărea în ideea pe care şi-o făcuse în legătură cu puterea sa arbitrală. Nelimitându-se să cedeze teren în privinţa puterilor şi componenţei Consiliului de Securitate, el îi va da un alt motiv de satisfacţie lui Roosevelt, subscriind dintr-odată declaraţiei privind Europa eliberată, pe care acesta dorea să o vadă adoptată de către conferinţă. Or, acest text prevedea în mod expres că cei Trei vor ajuta, de comun acord, popoarele statelor europene eliberate sau foştii sateliţi ai Axei acolo unde, potrivit aprecierii lor, situaţia ar fi cerut-o... să formeze guverne provizorii, larg reprezentative, Implicând toate elementele democratice, care se vor angaja să constituie,* cât *mai curând posibil, prin alegeri libere, guverne răspunzând dorinţei popoarelor; să faciliteze, acolo unde se va dovedi necesar, procesul unor asemenea alegeri. Textul dispunea de asemenea ca atunci când cei Trei vor aprecia că o asemenea acţiune se impunea, ei vor stabili imediat un mecanism corespunzător pentru ca să fie aplicat ansamblului obligaţiilor enunţate în această declaraţie.14*

Roosevelt ar fi putut să bănuiască că Stalin avea în chestiunea dreptului popoarelor de a dispune de ele înşela idei foarte diferite de ale sale. Generalisimul propusese, într-adevăr, să se adauge declaraţiei privind Europa eliberată o frază potrivit căreia cei Trei *vor susţine con-Ljucătorii politici care au luat parte activă la lupta contra invadatorilor germani* El a resimţt nevoia de a-i; spune lui Churchill – fără îndoială pentru a-i aminti Me acordul lor din luna octombrie 1944 privind zonele de influenţă – *că nu avea de ce să se teamă că acest amen-I dament s-ar aplica Greciei şi că ar fi foarte periculos ca primul ministru să permită altor forţe, decât cele brita*-*nice, să intre în această* ţară15. Dacă acceptă să facă o excepţie la principiile democratice în favoarea Angliei, era evident că o făcea întrucât conta în mod serios să fie răsplătit în ţările în care Churchill îi recunoscuse o influenţă predominantă.

Ce să mai spunem de maniera în care sovieticii vorbeau de drepturile acestor mici naţiuni, în legătură cu care Churchill cita proverbul: *Vulturul trebuie să lase păsărelele să cânte, fără să-şi bată capul de ce acestea cânta*! 1, 1 în cursul dineului oferit de către Roosevelt, după prima şedinţă a conferinţei, fostul procuror în procesele de la Moscova, devenit ministru adjunct al afacerilor externe, Vîşinski *, i-a afirmat vecinului său de masă, Charles Bohlen, că U.R.S.S. nu le va recunoaşte niciodată acestora dreptul de a judeca actele marilor puteri. Când viitorul ambasador al Statelor Unite la Paris i-a spus că poporul american nu va accepta niciodată să *

Note:

— Andrei Ianuarievici Vîşinski, om politic sovietic, avocat şi profesor de drept; a fost numit de către Stalin procuror general al U.R.S.S. (1936). A avut rolul de acuzator public pe vremea epurărilor şi a proceselor de la

Moscova (1936 – 1938). În calitate de adjunct al lui Molotov la Comisariatul pentru Afacerile Externe a fost trimis în România şi în Bulgaria, contribuind la instaurarea regimurilor comuniste în aceste ţări (1944 – 1946). În martie 1949, i-a succedat lui Molotov la Afacerile Externe, pentru a fi din nou înlocuit de către acesta din urmă după moartea lui Stalin (martie 1953). Delegat la O.N.U., s-a distins prin violenţă şi intransigenţă ca „acuzator” al ţărilor occidentale în anii războiului rece. După moartea sa, Vîşinski a fost denunţat de Hruşciov drept autor al operelor care „au constituit baza juridică a represiunilor ilegale de pe vremea cultului personalităţii lui Stalin”. (*n.tr.*) se aducă fie chiar şi cea mai mică atingere acestor mic naţiuni, el a replicat că poporul în cauză *va trebui să înveţe bine să-şi asculte şefii*. *Aţi face bine dacă uqtl spune-o*, replică Bohlen. *Cu cea mai mare plăcere, cori* chise Vîşinski.

Discuţia asupra Poloniei, cea mai lungă şi cea mai anevoioasă a conferinţei, nu a fost mai puţin edificatoare în luna iunie 1944, Roosevelt îi explicase lui Mikołajczyk că, dacă n-a putut să ia poziţie public în legătură eu problemele ţării sale, aceasta s-a datorat campaniei electorale, dar că ulterior *va acţiona ca mediator şi va obţine o reglementare 17*.

În mod evident, în speranţa de a ajunge la un compromis, el va începe prin a face un gest. La Teheran, după cum s-a văzut, preşedintele şi Ch. Urchill admiseseră principiul liniei Curfcon – care desparte populaţiile poloneză, pe de o parte, ucraineană şi bielorusă, pe de altă parte –, dar insistaseră ca oraşul Lvov, sub austrieci până la războiul din 1914, să rămână polonez. Ei se vor declara acum gata să-l sacrifice, insistând în acelaşi timp asupra bunei impresii pe care ar l’ace-o în Occident o concesie sovietică în această direcţie. Inutil să spunem că Stalin era

puţin accesibil unui asemenea gen de argumente.

Cât priveşte frontiera cu Germania, Stalin – care în conferinţele precedente nu păruse să bănuiască că ar exista două Neisse – va propune ca aceasta să se stabilească pe cel mai occidental dintre cele două râuri şi pe Oder. Churchill va considera că asta era prea de tot. *N-avea niciun rost* – după părerea sa – *să îndopi gâsca poloneză cu mălai german, într-atât încât să ajungă să crape de indigestie*, 8. Roosevelt îl va susţine. Nu se vor putea pune de acord.

Dar mai mult încă decât linia frontierelor, pe occidentali îi interesa să ştie cine va guverna Polonia. Este ceea ce va declara Churchill la 6 februarie 1945. Marea *Britanie* – va spune el – *n-are absolut niciun interes material. Noi am scos sabia doar pentru onoare, pentru a ajuta Polonia să reziste brutalei agresiuni a lui Hitler şi noi nu am putea accepta niciodată soluţii care nu ar lăsa-o liberă, independentă şi suverană. A cerut ca, în aşteptarea alegerilor generale şi libere, să fie creat un guvam sau un organism guvernamental care ar putea să fie recunoscut de către toţi în Polonia, 9. Stalin va răspunde că pentru Rusia nu era vorba doar de o chestiune de onoare, ci şi de una de securitate, că Comitetul de la Lublin era tot atâta de democratic ca şi de Gaulle şi că agenţii guvernului polonez de la Londra uciseseră 212 soldaţi ruşi. Este esenţial pentru Armata roşie să aibă în spatele sau zone perfect sigure – va conchide el – şi în calitatea mea de militar nu voi sprijini decât un guvern capabil să garanteze această securitate20.**

Toate acestea au fost spuse pe un asemenea ţopjncât Roosevelt, la sugestia lui Hopkins, a ceruf să se ridice şedinţa şi, în aceeaşi seară, şi-a luat până sa de zile mari pentru a-i scrie lui *Uncie Joe*. Îi va propune să fie invitate la Ialta diverse personalităţi poloneze – a căror listă o şi

dădea – în scopul de a discuta cu ele, şi cu doi reprezentanţi ai Comitetului de la Lublin, formarea unui guvern provizoriu *care ar cuprinde, fără niciun dubiu, câţiva dintre şefii polonezi aflaţi în exterior.* În cazul în care un asemenea guvern va fi constituit, continuă el, *Statele Unite şi, sunt sigur, şi guvernul britanic vor fi gata să examineze cu dumneavoastră în ce condiţii se vor desolidariza ele de guvernul de la Londra şi-şi vor da girul lor noului guvern provizoriu 21*.

Churchill va face puţine obiecţii la acest text. El ştia în mod cert că din moment ce Polonia era aproape în întregime ocupată de Armata roşie, era imposibil să se spere mult mai mult decât o lărgire a Comitetului de la Lublin. Era de altfel şi punctul de vedere al lui Mikołajczyk însuşi, care îl expusese, în ianuarie 1945, unor diplomaţi americani. Pentru englezi, problema era mai ales, aşa cum scrie atât de cinic sir Llewelyn Woodward, *de a transfera recunoaşterea unei echipe de la Lublin*, europajialtei şi a postumului (1945)

Modificată astfel încât că nu rănească opiniile britanică şi americană şi să nu descurajeze loialitatea polonezilor care luptau alături de noi.

Stalin va înţelege repede.

— La citirea scrisorii lui R0. Osevelt, că peştele muşcase cârligul. Îi va cere lui Molotov să pregătească pentru a doua zi dimineaţa un proiect de rezoluţie, potrivit căruia *se considera de dorit lărgirea guvernului provizoriu polonez* (acela de la Lublin, instalat de altfel la Varşovia, după eliberarea oraşului) *cu câţiva conducători democraţi aleşi din cercurile polonezilor emigraţi. Acest guvern trebuia să organizeze* cât *mai curând posibil alegeri generale din care urmau să rezulte organismele permanente ale guvernului polonez* Cât priveşte o discuţie la Ialta cu liderii polonezi, aceasta i se părea foarte

nesigură, dată fiind dificultatea de a-i aduna aşa de repede.

La 9 februarie, occidentalii vor propune o formulă respectând în mai mare măsură principiile pentru care intraseră în război. Ea prevedea că actualul guvern provizoriu polonez va fi reorganizat ca un guvern deplin reprezentativ, bazat pe toate forţele democratice ale Poloniei, inclusiv pe şefii democraţi polonezi aflaţi în exterior, acesta urmând să procedeze cât mai curând posibil la alegeri libere şi fără piedici, pe baza votului universal şi secret, toate partidele democratice având dreptul de a participa la alegeri şi de a prezenta candidaţi.

După o discuţie interminabilă s-a căzut de acord, în cele din urmă, asupra unui text potrivit căruia *guvernul provizoriu aflat în prezent în funcţiune în Polonia va fi reorganizat pe cele mai largi baze democratice, incluzând şi lideri democraţi aflaţi peste hotare* 25. S-a hotărât ca Molotov să se pună de acord cu ambasadorii Marii Britanii şi ai Statelor Unite la Moscova în legătură cu începerea unor consultări cu liderii polonezi de diverse i orientări.

— Guvernul de uniune naţională rezultat din aceste consultări va proceda la alegeri conform formulei propuse de occidentali. *Cât timp va fi necesar pentru ganizarea de alegeri*? *L-a întrebat Roosevelt pe Molotov*. *Mai puţin de o lună, i s-a răspuns*. *Şi preşedintele a adăugat eu fermitate*: *Vreau ca ele să fie precum soţia Cezarului, ca ele să nu poată fi suspectate*/

Încă din a doua zi a conferinţei, Stalin va cere să se la în discuţie viitorul Germaniei. În toamna anului 1944, Roosevelt îşi pusese în cap, la propunerea lui Morgenthau, secretarul său la Trezorerie, să *dezindu-stralizeze* Reich-ul, hărăzindu-l în principal agriculturii şi creşterii animalelor. *Siipă dimineaţa, supă la prânz, supă seara 27,* aceasta era soarta” pe care el voia s-o rezerve orgolioasei Germanii

potrivit mărturiei lui James Byrnes, pe atunci secretar de stat adjunct. La Québec, la 15 septembrie 1944, Churchill s-a raliat în mod uşuratic acestui program pe care preşedintele însuşi avea să-l abandoneze curând, în urma obiecţiilor celei mai mari părţi a colaboratorilor săi, printre care Cordell Hull. Un comitet interministerial a fost atunci însărcinat la Washington cu studiul tratamentului care urma să se aplice Germaniei, având ca unică misiune să se asigure că aceasta nu va mai putea să reprezinte un nou pericol.

La Ialta, Maiski va cere, pentru securitatea Europei şi a propriei sale ţări, ca industria grea germană să fie redusă cu 80 El va cere în afara unei părţi din prelevările făcute din capitalul german însuşi: uzine, maşini, terenuri, investiţii, pe de o parte, şi prelevări în natură din producţia curentă, pe timp de zece ani, pe de altă parte. El cred că că va fi posibil să-i facă pe germani să plătească 20 de miliarde de dolari, din care jumătate în beneficiul U.R.S.S. Churchill va răspunde că exista riscul, fără cel mai mic profit, să fie înfometate milioane de fiinţe umane. *Dacă vrei ca un cal să tragă la căruţă* – i-a spus el acestuia – *trebuie să-i dai animalului* fin28. Asta nu va face ca protocolul conferinţei să nu reţină cifrele avansate de către sovietici ca bază de discuţie pentru comisia de reparaţii, a cărei înfiinţare a fost decisă de către Conferinţa de la Ialta. S-a admis, de asemenea, că *folosirea mâinii de lucru* ar putea fi luată în considerare de către comisie drept contribuţie posibilă în contul reparaţii lor.

„V

Acest text, pe care ru. Râi se vor sprijini „pentru a proceda – încă de la intrarea lor în Germania – la *operaţiunea Trofee* (demontarea de uzine, de căi ferate, de instalaţii sanitare, rechiziţionarea de personal şi de bunuri

de toate felurile), avea să facă în continuare obiectul a nenumărate contestări.

«Se va vorbi, de asemenea, la Ialta, la cererea lui Stalin, de dezmembrarea Reich-ului. Generalisimul va reaminti că, la Teheran, Roosevelt sugerase să se împartă ţara în cinci state autonome, canalul Kiel, Hamburgul, Ruhrul şi Saarul urmând să fie plasate sub controlul O.N.U.; că, în principiu, se asociase şi el însuşi acestei propuneri, dar că nu fusese vorba decât de un schimb de păreri. Va aminti, de asemenea, că Churehill sugerase crearea unei mari federaţii austro-bavareze şi desprinderea Ruhrului şi Westfaliei de Prusia care îşi va vedea astfel sucombând visurile sale seculare de dominaţie. A venit vremea, a conchis el, să se ia o decizie.

Primul ministru va sublinia că traseul frontierelor noilor state germane ridica probleme mult prea complicate, imposibil de rezolvat în câteva zile. La propunerea lui Roosevelt, s-au pus de Acord să încredinţeze unui comitet – constituit sub preşedinţia lui Eden şi cuprinzând ambasadorii Statelor Unite şi U.R.S.S. la Londra – *studierea procesului de dezmembrare a Germaniei, convenindu-se ca acest comitet să aibă în vedere oportunitatea de a-şi asocia un reprezentant* francez2; l. Se va hotărî, pe de altă parte, ca o referire la dezmembrare să fie introdusă în actul de capitulare care va fi impus Germaniei.

Comitetul de dezmembrare avea curând să se piardă în chestiuni de procedură. Nu se ajunsese la niciun rezultat atunci când, a doua zi după Victorie, la 8 mai 1945, Stalin va anunţa, fără a consulta pe nimeni, într-o proclamaţie adresată poporului său, că *Uniunea Sovietică nu avea intenţia de a dezmembra sau de a distruge* Germanianu se va mai vorbi deci despre această chestiune. Orice aluzie la o eventuală dezmembrare a dispărut din

actul prin care, la 5 iunie 1945, comandanţii supremi, francez, american, britanic şi sovietic, constatând dispariţia oricărui guvern central, vor declara că *îşi asumă autoritatea supremă în privinţa Germaniei31*.

Generalisimul nu s-a explicat niciodată asupra neaşteptatei sale schimbări. Să fi crezut el că va fi posibil, graţie elementelor prosovietice germane –, să pună rapid mâna pe întreaga Germanie? Acesta a fost planul pe care – potrivit mărturiei lui Djilas – l-a expus în anul 1946 în faţa delegaţilor bulgari şi iugoslavi: î2. Roosevelt îi spusese la Ialta – ca răspuns la o întrebare pe care Stalin i-o adresase – că nu credea că trupele americane vor rămâne în Europa mai mult de doi ani. Este foarte posibil ca el să fi interpretat aceste cuvinte imprundente drept o invitaţie să – înainteze cu repeziciune.

Principiul ocupării comune şi totale a Reich-ului – consecinţă logică a ideii capitulării necondiţionate – fusese într-adevăr adoptat fără mare dificultate, în octombrie 1943, de către cei trei miniştri ai afacerilor străine, reuniţi la Moscova, care conveniseră că guvernele lor îşi vor asuma împreună, după capitularea Reich-ului, responsabilitatea puterii în Germania.

În ianuarie 1944, englezii propuseseră crearea a trei zone, Berlinul urmând să fie ocupat împreună de către cele trei puteri. În proiectul lor, zona atribuită U.R.S.S. (Mecklenburg, Pomerania, Brandenburg – Prusia se vedea ştearsă de pe hartă –, Saxonia-Anhalt şi Thuringia) reprezenta circa 40 din teritoriu, 38 din populaţie şi 33 din resursele economice ale Reich-ului. Marea Britanie va lua nordul părţii occidentale, sudul revenind americanilor. Aceştia din urmă declaraseră că ar fi preferat zona nord-vest, mai bogată şi accesibilă dinspre mare. În schimb, ei se vor declara de acord cu delimitarea propusă pentru zona sovietică, după ce s-a avut în vedere să se facă din

Berlin punctul de întâlnire al Itelor trei zone. Ideea de a prevedea un coridor până la ferlin – susţinută de către unul dintre experţii Departamentului de Stat. Philip Tvlosely, a fost respinsă de Ministerul de Război american, care considera că această chestiune ţine în primul rând de competenţa sa şi nu era dispus ca nenumăratele. Probleme tehnice ridicate de ocuparea unei mari părţi a Germaniei să se complice datorită unor considerente politice:) a.

Churchill şi Roosevelt nu vor ajunge să se înţeleagă asupra zonelor care le reveneau decât la Conferinţa de la Québec din septembrie 1944. La 14 noiembrie 1944, reprezentanţii lor în comisia consultativă europeană semnau împreună cu colegul lor sovietic un protocol prin* vând delimitarea celor trei. Zone şi ocuparea în comun a Berlinului. Acesta avea să fie confirmat la Ialta, după o discuţie care s-a referit în exclusivitate la atribuirea în beneficiul Franţei a unei părţi din zonele occidentale.:

Primul ministru va scoate în evidenţă că dacă americanii evacuau Europa, la sfârşitul celor doi ani, Marea Britanie nu ar mai fi fost capabilă să ocupe de una singură partea occidentală a Germaniei şi că se cttvenea – pentru a fi satisfăcător supravegheată – că Franţa să fie repusă în şa. Stalin era foarte” ostil unei asemenea idei: nu voia să-l admită pe generalul de Gaulle în clubul celor Mari, în care nu se intra, după el, decât cu *Cinci milioane de soldaţi*. Trei, avea să-l întrerupă Churchill.

După această scurtă relatare, reiese clar că dintre toate probleme dezbătute de-a lungul războiului de către aliaţii din Est şi cei din Vest aceea a demarcării sectoarelor lor de ocupaţie va fi una dintre cele mai uşor tranşate. Să nu se fi gândit oare nimeni la riscul ca această linie să devină aceea a împărţirii Germaniei între două bloc îi ostile? Nu, nici vorbă.

Încă de la 25 mai 1943, Eden supusese cabinetului de

război, tocmai pentru a preveni acest risc, un plan urmărind să plaseze în fiecare zonă contingente aparţinând celorlalte armate aliate, forţele de ocupaţie de toate naţionalităţile fiind plasate sub un comandament.com, un unic; i/.

Ideea fusese respinsă de către militarii americani în numele unor considerente tehnice, dar şi Departamentul de Stat a exprimat la rândul său, într-un amplu memorandum din iulie 1944 privind viitorul Germaniei, teamă sa de a vedea o divizare realizându-se, de fapt, pe baza desprinderii zonelor35. Iar şefii de stat-major britanici ar fi ajuns să ia în considerare încă în acest moment ipoteza în care, ruşii anexând practic zona lor, s-ar fi impus plasarea regiunilor de sub controlul occidental în slujba potenţialului de război al Vestului.

Este adevărat că la Ministerul de Război de la Washington, cu numai câteva luni mai devreme, se considera drept un lucru de necontestat faptul că ar fi imposibil ca ruşii să fie împiedicaţi să ajungă până la Rin. Se părea, de altfel, că se împăca destul de uşor cu această perspectivă 36.

Nu acelaşi lucru se putea spune despre Churchill care, nemulţumit doar cu susţinerea energică a unei acţiuni spre Viena, prin Istria şi Ljubljana, preconiza, de asemenea, un marş forţat al Aliaţilor în direcţia oraşelor Berlin şi Praga, pentru a contracara influenţa rusă.

Preocupările englezilor şi americanilor erau într-adevăr, în această perioadă, departe de a fi concordanţe, în timp ce primii căutau să pună mâna pe un număr cât mai mare de teritorii, pentru a fi în măsură se procedeze la un târg avantajos cu ruşii, ceilalţi înţelegeau să câştige cât mai repede şi cât mai puţin costisitor războiul contra nemţilor. *Nu văd niciun motiv* – îi spunea Roosevelt fiul său, Eliott, la Teheran – *să riscăm viaţa soldaţilor*

americani pentru a proteja interesele reale sau imaginare ale englezilor pe continentul european.

Suntem în război, iar ceea ce avem de făcut este să-l câştigăm cât *se poate mai repede, fără să ne expunem nici unei aventuri*:! 7. Alegătorii erau grăbiţi să-i revadă pe băieţi şi războiul contra Japoniei părea să fie departe de sfârşitul său.

Lui Churchill, pe care îl va întâlni la Malta, preşedintele îi spusese că, după opinia sa, războiul va dura până în 1947. Nu părea pe vremea aceea să gândească la folosirea bombei atomice pentru a-l face să se sfârşească mai devreme. Împărtăşindu-i lui Stettinius, cu câteva săptămâni în urmă, secretul acestei arme îngrozitoare, Roosevelt îi spusese că nu ştie cât va dura punerea ei la punct.

În această situaţie, nu e nimic de mirare că prima grijă a lui Roosevelt, de-abia ajuns în Crimeea, a fost să-l sondeze pe Stalin asupra condiţiilor în care acesta avea de gând să-şi ţină promisiunea făcută la Teheran şi anume de intra în război împotriva Japoniei, de îndată ce Reich-ul ar fi fost înfrânt. Forţele americane din Pacific întâmpinau atunci o rezistenţă sălbatică din partea soldaţilor Mikadoului şi cucerirea unei insule, cât de mică, antrena pierderi substanţiale. Intervenţia Armatei roşii ar fi fost în mod evident de natură să grăbească considerabil sfârşitul campaniei, Macarthur, comandantul şef al trupelor din Extremul Orient, fiind primul care să ceară cu insistenţă să se ia în considerare orice efort posibil pentru a obţine această intervenţie.

Încă de la Teheran, Roosevelt se declarase favorabil restituirii către Rusia a teritoriilor şi privilegiilor care îi fuseseră smulse ca urmare a agresiunii japoneze din 1904 Acordul s-a încheiat deci fără dificultăţi, la 11 februarie, pe baza unui text care prevedea, în afară de 4 recunoaşterea

statu-quo-ului în Mongolia exterioară, *restabilirea drepturilor Rusiei încălcate prin atacid mişelesc al* Japonieias. Cu alte cuvinte: restituirea către U.R.S.S. a părţii de sud a insulei Sahalin, reînchirierea Port-Arthurului, internaţionalizarea portului vecin, de la Dairen, sub rezerva salvgardării intereselor predominante ale U.R.S.S., exploatarea în comun, alături de China, a căilor ferate din Estul chinez şi din Manciuria, în plus, arhipelagul insulelor Kurile. Contrar părerii lui Eden, Churchill va contrasemna acest acord, la 11 februarie 1945, acord care, pentru a intra în vigoare, trebuia, de asemenea, să primească consimţământul Chinei.

Conferinţa din Crimeea va lua sfârşit în aceeaşi zi, încheindu-se cu o masă copioasă dar neprotocolară, în cursul căreia cei Trei şi-au depus semnăturile pe ceea ce istoria va numi de atunci încoace acordurile de la Ialta. Luându-şi rămas bun de la Stalin şi de la Churchill, pentru a merge să se întâlnească cu regii Arabiei şi Egiptului, cu împăratul Etiopiei şi, gândea el, şi cu de Gaulle, Roosevelt trăia, după expresia lui Robert Sherwood, o stare de *profundă satisfacţie39*. *Eram absolut siguri* – avea să spună mai târziu Hopkins – *că am câştigat prima victorie a păcii şi când spun noi, spun noi toţi, toate popoarele civilizate ale rasei umane* 40. Felicitările curgeau din toate părţile. John Foster Dulles, pe vremea aceea consilier diplomatic al lui Thomas Dewey, nefericitul rival al lui F.D.R. În cursa pentru preşedinţie, nu era printre cei din urmă care să le împartă cu largheţe. Presa americană în totalitatea ei îşi exprimă încrederea şi entuziasmul. *Orice urme de îndoială care ar fi putut exista în legătură cu posibilitatea celor Trei Mari de a colabora pe timp de pace, aşa cum o făcuseră pe timp de război* – scria revista „Times” –, *a fost înlăturată pentru vecie 41*.

Churchill nu va dori să rămână dator. *Impresia cu*

care m-am întors din Crimeea – declară el la 27 februarie în Camera Comunelor – este că mareşalul Stalin şi conducătorii sovietici doresc să trăiască în onorabile raporturi de prietenie şi de egalitate cu democraţiile occidentale. Cred, de asemenea, că se vor ţine de cuvânt. Nu cunosc vreun alt guvern în afara celui sovietic rus care să se ţină mai strict de proinisiunile făcute, chiar dacă ar fi în detrimentul propriilor sale interese.

Primul ministru nu ştia că, chiar în acel moment, Vîşinski debarca la Bucureşti[40]. Acesta s-a dus direct la Palatul Regal, în faţa căruia manevrau blindatele sovietice, în timp ce unităţile Armatei roşii procedau la ocuparea cartierului general al armatei şi la dezarmarea forţelor române din interior. L-a somat pe suveran să-l revoce pe primul ministru Rădescu, acuzat de complot împotriva U.R.S.S. Pentru a facilita lucrurile, i-a prezentat el însuşi lista guvernului pe care Kremi linul dorea să-l vadă instalat. Cum tânărul rege Mihai: dădea impresia că vrea să reziste, va insista din nou [41]„la 2 martie 1945, şi îi va lăsa răgaz doar până seara pentru ca să se decidă. A trântit uşa aşa de tare la plecare, de s-a desprins ipsosul jur-împrejurul canatului. Fireşte, a obţinut câştig de cauză. Noul prim-ministru, *tovarăşul de drum* Petru Caroza, s-a grăbit să dea unui comunist *Ministerul de Interne*[42]. La fel ca şi în Bulgaria vecină, un val de arestări s-a abătut curând împotriva oamenilor politici burghezi.

Demersurile repetate ale Londrei şi Washingtonului nu vor schimba nimic. Churchill mărturiseşte de altfel, în *Memoriile* sale, că era, împiedicat *să protesteze/, J,* în virtutea acordului asupra zonelor de influenţă pe i care îl

---

40N ote:
 26 februarie 1945. (n.tr.)

41 Vîşinski impune regelui Mihai I să-l primească de patru °ri. (n.tr.)

42 Teohari Georgescu. (n.tr.)

semnase în luna octombrie 1944. Roosevelt, care era departe de a fi legat prin acest acord, aprecia că Ialta l-a pus în cauză şi a cerut constituirea la Bucureşti a unei comisii tripartite, însărcinate cu aplicarea declaraţiei asupra Europei eliberate. La 17 martie, Kremli (nul a respins această sugestie în numele unor necesităţi militare.

În Polonia, în orice caz, nu exista niciun acord privind zonele de influenţă, ci numai un angajament al celor trei puteri de a ajuta la lărgirea Comitetului de la Lublin, pentru a-i permite să procedeze cât mai rapid posibil la alegeri libere. Or, foarte curând, Kremlinul va manifestă o extremă rea-voinţă în aplicarea acestui angajament. La Ialta, Stalin obţinuse esenţialul din ceea ce urmărea de luni întregi: să facă din grupul de la Lublin nucleul viitorului guvern. Nu era însă suficient pentru el. Abia s-au întors occidentalii acasă, că el va recuza numele conducătorilor pe care aceştia îi propuseseră să facă parte din noul guvern şi se va opune chiar trimiterii la Varşovia a unor observatori aliaţi, pentru că polonezii *ar vedea în aceasta o insultă adusă demnităţii lor naţionale*/, /.

Sâcâindu-l cu telegrame pe Roosevelt pentru a-l convinge să întreprindă fără întârziere o acţiune comună pe lângă Stalin, Churchill îi scria la 13 martie: *Polonia şi-a pierdut frontiera*. *Trebuie oare acum să-şi piardă şi libertatea*? *Aceasta este problema pe care va trebui, fără îndoială, să o dezbatem aici, în Parlament şi în public*. *Nu vreau să dezvălui o divergenţă între guvernul Marii Britanii şi guvernul Statelor Unite, dar voi fi în modul cel mai sigur silit să precizez că ne aflăm în prezenţa unui imens eşec, a unei prăbuşiri complete a ceea ce fusese convenit la Ialta, dar că noi britanicii nu dispunem de forţa dorită pentru a împinge lucrurile mai departe, că noi am atins limita posibilităţilor noastre de acţiune* în timp ce

avea loc acest schimb de telegrame între Londra şi Washington, Molotov arăta o totală intransigenţă în convorbirile sale cu ambasadorii occident m şi atunci când aceştia vor refuza să atribuie guvernului de la Lublin – înainte de a se semna un acord privind condiţiile lărgirii lui – locul rezervat Poloniei la Conferinţa constitutivă a O.N.U., care trebuia să se deschidă la 25 aprilie la San Francisco, Molotov va face cunoscut că el însuşi nu va participa la această conferinţă.

Roosevelt s-a lăsat convins până la urmă să se adreseze direct lui Stalim La 1 aprilie, el va trimite o telegramă în care îi scria că orice soluţie care va duce la perpetuarea abia deghizată a actualului regim de la Varşovia ar fi inacceptabilă şi ar deternima poporul Statelor Unite să considere acordul de la Ialta drept un eşec M.

Răspunsul generalisimului, şase zile mai târziu, era mai curând încurajator. El anunţa, într-adevăr, că îşi va retrage obiecţiile sale privind participarea lui Mikołajczyk la convorbirile de la Moscova, dacă acesta – care criticase deciziile de la Ialta – le aproba în mod expres şi se pronunţa în favoarea relaţiilor prieteneşti între Polonia şi U.R.S.S. La 11 aprilie 1945, Roosevelt îi telegrafia lui Churchill pentru a-l invita la realizarea unui studiu comun privind *primă măsură* ce trebuia să fie luată pentru a-i răspunde lui Stalin, 7. A doua zi, preşedintele va muri subit. Campionului înţelegerii cu U.R.S.S. Îi va succeda un om care avea să devină în curând simbolul rezistenţei faţă de ambiţiile acesteia.

Bibliografie şi note

1. SHERWOOD, op. cit., tom II, p. 385.

2. *Ibid.*, p. 388.

3. Ch. de GAULLE, *Mcmoires de guerre*, op. cit., tom III, p. 53.

4. Eliott ROOSEVELT, op. cit., p. 263.
5. SHERWOOD, op. cit., tom II, p. 383.
6. *Keesing's*, 6073 A.
7. Textul integral al planului de la Dunjbarton Oaks, în CERE-ROUSSEAU, *Chronologie du conflit viondial*, Paris, S.E.F.I., 1945, p. 589.
8. E. ROOSEVELT, op. cit., p. 162.
9. *Ibid.*, p. 245.
10. SHERWOOD, op. cit., tom I, p. 25.
11. *Ibid.*, tom II, p. 67.
12. CHURCHILL, op. cit., tom VI, vol. 2, p. 51.
13. Citat de FORRESTAL, *Journal*, Paris. Amiot-Dumont if\p. 221. V".
14. Text integral în STETTINIUS. *Yalta, Roosevelt et u, Russes*, Paris, 1951, *ibid.*, p. 228 – 229.
15. *Ibid.*, p. 230.
16. SHERWOOD, op. cit., tom II, p. 396.
17. Citat de Chester WILMOT, op. cit., p. 826.
18. CHURCHILL, op. cit., tom V, vol. 2, p. 28.
19. *Ibid.*, p. 23 – 24.
20. *Ibid.*, p. 24 – 25.
21. STETTINIUS, op. cit., p. 155 – 157.
22. WOODWARD, op. cit., p. 494.
23. CHURCHILL, op. cit., tom VI, vol. 2, p. 28.
24. STETTINIUS, op. cit., p. 210.
25. *Ibid.*, p. 233.
26. James BYRNES, *Cartes sur table*, Paris, Morgan, 1947

P. 72.
27. *Ibid.*, p. 351.
28. CHURCHILL, op. cit., tom VI, vol. 2, p. 6.
29. STETTINIUS, op. cit., p. 315.
30. „Pravda" din 10 mai 1945.
31. „Le Monde", din 7 iunie 1945.32. DJILAS, op. cit.,

p. 169.

33. Vezi în legătură eu acest subiect Philip Mosely, The Kremlin and World Polities, Vintage Books, New York, 1960, capitolul VI, The Occupation oi Germany: New Light on Hoiv the Zones Were Drawn.

34. WOODWARD, op. cit., p. 443 – 444.

35. MOSELY, op. cit., p. 139.

36. *Ibid.*, p. 167.

37. E. ROOSEVELT, op. cit... p. 222.

38. STETTINIUS, op. cit., p. 320.

39. SHERWOOD, op. cit., vol. 2, p. 413.

40. *Ibid.*, p. 414.

41. BYRNES, op. cit., p. 100.

42. CHURCHILL,» p. cit., tom VI, vol. 2, p. 55.

43. *Ibid.*, p. 74.

„Scrisoarea lui Stalin către Churchill, în CHURCHILL, op. cit., tom VI, vol. 2, p. 9 4.

45. *Ibid.*, p. 81.

46. *Ibid.*, p. 357.

47. *Ibid.*, p. 95.

12.

CORTINA DE FIER

Ajunsă la punctul la care a ajuns, s-ar putea oare imagina că această putere uriaşă se va opri din cursă ei?... Frontiera de vest a Imperiului rus este prost trasată şi nu coincide cu frontierele naturale... Va suferi modificări şi se va observa atunci că ea trebuie să meargă de la Danzig sau de la Stettin până la Triest.

KARL MARX

(*„New York Daily Tribune”, 12 aprilie 1853*)

La 12 aprilie 1945, la orele 17, un negustor de mărunţişuri din Missouri, din care hazardul politicii făcuse* câteva luni mai devreme, vicepreşedinte al Statelor Unite, Harry Truman, era convocat de extremă

urgenţă la Casa Albă. Pentru a afla, din gura doamnei Roosevelt, că soţul acesteia murise.

De săptămâni întregi – scrie în Memoriile sale – trăiam cu teamă în suflet că nu cumva să i se întâmple vreo nenorocire acestui mare şef. Dar în momentul în care avea să se producă cea mai mare catastrofă, nu eram pregătit să o înfrunt.

Era evidentă, nu doar din punct de vedere moral, lipsa de pregătire a acestui sexagenar, care nu avusese altă ambiţie în viaţă decât aceea de a fi senator. În această perioadă, vicepreşedintele, în afară de obligaţia de *speaker* al Senatului, nu era decât un moştenitor prezumtiv. El nu era asociat în niciun fel la marile decizii ale guvernului, nici măcar la elaborarea politicii sale generale. Or, el ajungea la putere într-un moment în care trebuiau luate, faţă de Germania, U.R.S.S., Japonia şi China, decizii chemate să marcheze, pentru decenii poate, faţa Planetei.

Om modest şi vesel, cu gusturi simple, cu o cultură foarte limitată, noul preşedinte, norocos jucător de poker, era atras mai mult de acţiune decât de ideile generale. Patriot, fost combatant, foarte convins de valoarea universală a civilizaţiei americane, el nu avea decât repulsie faţă de sistemele totalitare şi înţelegea să le ţină piept, dacă era necesar, fără a da înapoi.

La prima vedere, Stalin nu însemna pentru el mai mult decât Hitler. În 1941, într-un interviu din, Ne\v York Times” el nu ezitase să declare: *Dacă vedem că Germania este pe cale să câştige războiul, va trebui ca noi* să *ajutăm Rusia*. *Dacă vedem că Rusia este pe cale să câştige, va trebui ca noi să ajutăm Germania şi astfel să le lăsăm să se ucidă între ele* cât *mai mult posibil 2*. Oamenii care îl vor pune la curent cu diversele probleme» nu erau prea înclinaţi să-l facă să-şi schimbe părerile. La 4 aprilie 1945,

adică cu o săptămână înainte de moartea lui Roosevelt, Averell Harriman, ambasadorul Statelor Unite la Moscova, trimisese Departamentului de Stat o lungă telegramă în care, după ce constatase că *partidul comunist şi acoliţii săi se folosesc pretutindeni de dificultăţile economice pe care le încearcă ţările plasate sub responsabilitatea noastră, pentru a face reclamă concepţiilor şi politicii Sovietelor, subminând influenţa aliaţilor occidentali, el cerea să se manifeste grijă doar faţă de aliaţii noştri occidentali şi de regiunile plasate sub resposibilitatea noastră, alocând surplusul, dacă există, Rusiei, şi să se restabilească, graţie oricărui ajutor economic posibil... condiţii de viaţă decente pentru populaţiile ţărilor care au aceleaşi concepţii generale ca şi noi asupra vieţii şi asupra evoluţiei lumii.*

Stettinius, secretar de stat, scria în primul său raport pentru noul preşedinte: *De la Conferinţa de la Ialta, guvernul sovietic a adoptat o atitudine rigidă şi intransigentă aproape în toate problemele majore care au intervenit în relaţiile* noastre4. În fine, amiralul Leahy, preşedintele Comitetului şefilor de stat-major, căruia îi revenea obligaţia de a prezenta în fiecare dimineaţă şefului executivului rezumatul informaţiilor primite din cele patru colţuri ale lumii, era un antisovietic îndârjit, convins că, sub Roosevelt, Statele Unite îl menajaseră prea mult pe redutabilul *Uncie Joe*.

Acesta, în ceea ce îl priveşte, era foarte nemulţumit că fusese ţinut în afara conversaţiilor confidenţiale care avuseseră loc ca urmare a unei propuneri de capitulare a trupelor germane din Italia. El nu făcea mare lucru pentru a-şi atrage bunăvoinţa noului preşedinte. Desigur, prima sa mişcare, la aflarea ştirii despre moartea lui Roosevelt, a fost aceea de a-i spune lui Harriman că dorea *să dovedească fără întârziere poporului american dorinţa sa de a continua să colaboreze cu acesta* Acceptase imediat,

la sugestia ambasadorului, să revină asupra deciziei sale de a nu-l trimite pe Molotov să ia parte, la San Francisco, la sfârşitul lui aprilie, la conferinţa inaugurală a Naţiunilor Unite.

Dar speranţele trezite de acest gen de bunăvoinţă au fost rapid spulberate. Nici nu fusese bine instalat Truman la Casa Albă că s-a aflat despre dispariţia principalilor şefi ai armatei secrete şi ai partidelor politice necomuniste poloneze. Aceştia căzuseră într-o cursă analoagă celei care avea să coste viaţa – unsprezece ani mai târziu, cu ocazia insurecţiei de la Budapesta – generalului Maleter, ministrul de războiul lui Imre Nagy. Ruşii le propuseseră convorbiri *amicale* în vederea coordonării acţiunii lor cu aceea a Armatei roşii şi le eliberaseră, în consecinţă, permise de liberă trecei e pentru a se duce la întâlnirea de la periferia Varşoviei. A doua zi, aveau să se trezească în închisoare la Moscova. Lui Molotov îi vor trebui şase săptămâni să recunoască că fuseseră arestaţi, la 2 iunie 1945, 13 dintre ei vor fi condamnaţi la pedepse cu închisoare pentru activităţi antisovietice.

Încă de la 14 aprilie, adică la 48 de ore după moartea lui Roosevelt, Truman a luat totuşi o primă iniţiativă pentru a încerca un dezgheţ în afacerea poloneză. El i-a scris lui Stalin pentru a-i sugera să invite la Moscova un anumit număr de conducători polonezi, a căror listă o dădea, pentru a discuta constituirea unui nou guvern. Adăugase că Statele Unite nu s-au opus niciodată ca reprezentanţii Comitetului de la Lublin să joace în aceste convorbiri *un rol predominant*, dar susţinea că *nimic din acordurile de la Ialta nu dădea acestui comitet cel mai mic drept de veto în legătură cu numele personalităţilor care urmau să fie consultate 6*.

În ceea ce îl priveşte, Churchill îl va convinge pe Mikołajczyk să facă o declaraţie prin care recunoştea că o

prietenie strânsă şi durabilă cu Rusia trebuie să constituie piatra unghiulară a politicii poloneze şi că el acceptă toate deciziile de la Ialta 7.

Stalin voia într-adevăr să ridice interdicţia pe care o pronunţase până atunci contra lui Mikołajczyk. Această concesie va părea totuşi cu atât mai puţin semnificativă cu cât, în acelaşi moment, Vîşinski făcea cunoscut ambasadorilor aliaţi că *opinia publică* cerea cu *insistenţ*ă sun tratat de asistenţă mutuală între U.R.S.S. şi guvernul provizoriu polonez, fără a se mai aştepta lărgirea acestuia şi, în consecinţă, recunoaşterea sa de către occidentali.

Înainte de a-l primi pe Molotov, care îşi anunţase vizita la Washington, în preziua deschiderii conferinţei de la San Francisco, Truman va avea o lungă întrevedere cu ambasadorul său la Moscova. Harriman va exprima opinia că se confruntau cu o *invazie barbară a Europei şi că anumite elemente din anturajul lui Stalin* luau dorinţa de colaborare drept un semn de slăbiciune. Dar, după părerea sa, ruşii nu aveau intenţia să rupă cu Statele Unite şi se putea deci, *fără a fi confruntaţi cu riscuri serioase, să se manifeste fermitate faţă de ei de fiecare dată* când *era vorba de probleme importante 9*.

Truman îl va întrerupe pentru a-i spune că tocmai aceasta era şi intenţia lui. Înainte de a se despărţi, Harriman îi va spune ad litteram: *Vă spun foarte sincer, una din raţiunile care m-au făcut să revin precipitat la Washington a fost teamă că dumneavoastră nu veţi înţelege, aşa cum l-am văzut pe Roosevelt înţelegând, că Stalin este pe cale să nu-şi mai respecte angajamentele… Mă simt foarte uşurat să descopăr… că vedem situaţia exact cu aceiaşi ochi 10*.

Lui Molotov, după ce îi spusese că spera în posibilitatea menţinerii relaţiilor stabilite cu U.R.S.S. de către Roosevelt şi că avea intenţia de a respecta

angajamentele asumate de către predecesorul său, Truman îi va face cunoscut că problema poloneză devenise pentru poporul american *un simbol al dezvoltării viitoare a relaţiilor internaţionale* u. Rusul se va rezuma la generalităţi şi se va conveni să se revadă a doua zi.

Între timp, preşedintele îşi va reuni principalii săi consilieri diplomatici şi militari. Le va declara că avea impresia că acordul cu Uniunea Sovietică *avusese* până *în prezent un sens unic şi că această situaţie nu se mai putea* prelungi12. A urmat o lungă discuţie, în cursul căreia Stimson, ministrul de război, şi generalul Marshall, şeful statului major general, vor insista asupra gravităţii unei eventuale rupturi cu U.R.S.S., al cărei concurs ulterior contra Japoniei era de primă necesitate. Stimson va cere să se ţină cont că, în afara Statelor Unite şi a Marii Britanii, puţine ţări ştiau ce însemnau alegerile libere. Avusese el însuşi dovada, odinioară, în Nicaragua.

Pe moment, aceste argumente vor părea să aibă un efect minor asupra lui Tryman. Atunci când îl va revedea pe Molotov, câteva clipe mai târziu, el îi va vorbi *brutal*, potrivit propriilor sale cuvinte, şi îi va remite un mesaj pentru Stalin, în care prevenea guvernul sovietic că *dacă se dovedea imposibil… să se pună în aplicare hotărârea de la Ialta privind Polonia*, *încrederea în alianţa celor trei guverne… va primi o lovitură foarte dură 1*. *Nimeni nu mi-a vorbit încă pe acest ton*, îi va spune Molotov.

1 Onoraţi-vă angajamentele şi nimeni nu vă va mai vorbi astfel îi va răspunde Truman. Nu era vorbă încă de războiul rece; era însă deja limbajul său. În niciun caz nu mai era vorba de cel folosit de către Roosevelt.

Stalin va fi tot atât de puţin sensibil la această somaţie cât fusese cu o lună mai devreme sensibil la amabilităţi. În răspunsul său din 24 aprilie, el declară că nu încearcă să ştie dacă guvernele instalate în Belgia sau

în Grecia erau sau nu reprezentative şi cerea, în consecinţă, americanilor şi britanicilor să renunţe de a impune exigenţele lor Poloniei, ţară a cărei soartă interesa în primul rând securitatea U.R.S.S. În concluzie, el propunea *să se adopte exemplul iugoslav ca model pentru Polonia* în

În realitate, acest *exemplu* nu angaja cu nimic în mod special pe occidentali. În aplicarea acordului încheiat la 16 iunie 1944 între Tito şi primul ministru Ivan Subasic, care fusese impus regelui Petru al II-lea de către englezi, şi a cărui punere în aplicare imediată era cerută de către cei trei Mari de la Ialta, la 7 martie 1945, la Belgrad, fusese constituit un guvern de uniune naţională. Prezidat de către Tito, el cuprindea 28 de membri, din care 23 aparţineau mişcării de partizani şi doar 5 altor formaţiuni. Toate posturile cheie erau în mina comuniştilor. Conducerea statului era provizoriu încredinţată unui număr de trei regenţi, a căror desemnare regele nu o va confirma decât constrâns şi forţat. La 17 aprilie, tânărul suveran, care a încercat în zadar să-l convingă pe Churchill să suspende executarea acordurilor din iunie 1944 – în special prevederea care încredinţa parlamentului de partizani, A.V.N.O.J., grijă de elabora legea electorală – i-a adresat acestuia o scrisoare pentru a-i atrage atenţia asupra tratatului de asistenţă mutuală care tocmai fusese încheiat între Belgrad şi Moscova. *Iugoslavia* – scria el – nu *poate urma o politică de strânsă colaborare numai cu una din cele trei mqri naţiuni care doresc să-i stabilească şi să-i asigure rolul său în Europa de mâine* l (i. El denunţa, cu aceeaşi ocazie, dispariţia oricărei libertăţi a presei şi a celei de asociere.

Ne aflam evident departe de acea împărţire a zonelor de influenţă la egalitate pe care Churchill şi Stalin o conveniseră la Moscova în octombrie 1944. De fapt, primul

ministru britanic nu va încerca, în răspunsul său. Să fardeze realitatea. Noi am făcut tot ceea ce a fost în puterea noastră – scria el regelui, la 8 mai, chiar în ziua capitulării germane – pentru a influenţa evoluţia evenimentelor iugoslave, în sensul care ne părea preferabil. Dar nu pot ascunde Mdjestăţii Voastre că ¡ymă în prezent evenimentele mi-au dezamăgit speranţele cele mai scumpe şi că, în ciuda regretului meu, nu sunt în măsură să împiedic ceea ce se petrece astăzi în Iugoslavia 17.

Nu este nimic surprinzător că, în aceste Condiţii – într-un lung mesaj adresat lui Stalin, datat 29 aprilie 1945 şi redactat pe un ton deosebit de solemn –, Churchill a respins orice referire la Iugoslavia atunci când era vorba de soluţionarea problemei poloneze, continuând: *La urma urmei, noi am acceptat punctul dumneavoastră de vedere, la începutul anului 1944, în mare parte graţie iniţiativei mele personale, adoptând fi-ontiera ruso-poloneză pe care o doreaţi... Apreciem că dumneavoastră trebuie să faceţi acum primul pas pentru a apropia punctele noastre de vedere în ceea ce priveşte cealaltă jumătate a politicii pe care aţi adoptat-o în acelaşi timp cu noi*: *crearea unei Polonii suveranit independente şi libere, cu condiţia ca ea să aibă o atitudine prietenească faţă de Rusia... Vă rog, Stalin, prietene – conchidea el –* nu subestimaţi divergenţele de vederi care sunt pe cale să se nască în legătură cu probleme pe care le puteţi considera de interes minor pentru noi, dar care sunt simbolul modului în care democraţiile de limbă engleză concep existenţa *18. Generalisimul va răspunde, la 5 mai, afirmând că o* asemenea atitudine excludea posibilitatea de a ajunge la o înţelegere în problema poloneză m.

A doua zi, Churchill – care între timp sugerase lui Truman o nouă întâlnire în Trei – îi va telegrafia pentru a-i

cere ca trupele engleze şi americane să se menţină ferm pe poziţiile pe care le ocupaseră deja sau pe care erau în curs să le ocupe în Iugoslavia, în Austria, în Cehoslovacia, pe principalul front american în centru şi pe frontid britanic până la Lübeck, în Danemarca inclusiv, până ce vom fi arătat clar sovieticilor tot ceea ce ne stă în putere să le oferim sau să le refuzăm 20. Revenind în mod insistent asupra acestei chestiuni, într-o telegramă adresată lui Truman, datată 12 mai, el îi scria printre altele: *O cortină de fier s-a lăsat peste frontul lor* (*sovietic*). *Nu ştim nimic din ceea ce se petrece în spatele ei. Pare foarte probabil că ansamblul regiunilor situate la est de linia Lübeck – Triest – Corfu va fi în curând în mâinile lor. Trebuie adăugate aici vastele teritorii cucerite de către armatele americane între Eisenach şi Elba care, presupun, vor fi ocupate de către ruşi în câteva săptămâni, când trupele dumneavoastră se vor retrage... Din acest moment, curând, ruşilor le va fi posibil să avanseze, dacă o vor voi, până la ţărmurile Mării Nordului şi ale Atlanticului. Primul ministru conchidea*: *Este fără îndoială vital să se ajungă acum la o înţelegere cu Rusia sau să evaluăm care este stadiid relaţiilor cu ea, înainte de a slăbi de moarte armatele noastre sau de a le replia în zonele de ocupaţie. Numai o întâlnire personală ne poate permite să ajungem la aşa ceva. Churchill va adăuga în Memoriile sale că, dintre toate documentele publice pe care le-a elaborat în privinţa... cortinei de fier*”*, acesta este cel pe baza căruia i-ar plăcea să fie judecat 21.*

Această idee a obţinerij de garanţii nu era desigur un lucru nou în privinţa primului ministru. Îl văzusem deja la Teheran, şi apoi în vara anului 1944, pledând pentru o acţiune anglo-americană spre Viena, prin Istria şi prin breşa de la Ljubljana. Odată cu prăbuşirea frontului german în Franţa, el preconizase un marş forţat al Aliaţilor

spre Berlin şi Praga, pentru a contracara influenţa rusă. La 4 septembrie 1944, Montgomery, comandantul şef britanic, i-a cerut lui Eisenhower mijloacele necesare pentru efectuarea unei străpungeri în direcţia Berlin şi pentru a termina războiul. Proiectul nu s-a materializat, ca de altfel şi cel conceput puţin mai târziu, privind desantarea chiar asupra Berlinului a paraşutiştilor Diviziei 82 aeropurtate a generalului Gavin, viitorul ambasador al preşedintelui Kennedy la Paris. Contrar părerii primului ministru, care în telegrame pătimaşe cerea crearea unui *nou front* pentru *a opri înaintarea* Rusiei sovietice, *devenită un pericol mortal pentru lumea liberă* Eisenhower a hotărât, cu de la sine putere, la începutul anului 1945, să avanseze în sectorul central pentru a face joncţiunea cu ruşii şi a tăia astfel forţele qormane în două. Fireşte, Stalin s-a declarat încântat. El a adăugat, ipocritul, că Berlinul *îşi pierduse vechea sa importanţă strategică* şi că, în consecinţă, nu va trimite acolo decât forţe *secundare.*

La 25 aprilie 1945, fotografii au imortalizat strângerea de mână istorică a primilor soldaţi ruşi şi yankei, care tocmai se întâlniseră la Torgau pe Elba. Churchill va insista pe lângă Truman ca Armata a III-a, care trecuse frontiera cehoslovacă, să înainteze până la Praga. Niciun acord cu Moscova, îi va aminti el, nu preciza cine va avea onoarea de a elibera oraşul lui Jan Huss.

Şeful Casei Albe a dat curs avizului lui Ike[43], care dorea să se oprească pe linia Karlsbad – Plzeň – Budějovice. *De ce* – spunea comandantul şef – *să riscăm viaţa unui singur american sau a unui singur britanic pentru a ocupa o ţară pe care nu vom întârzia să o predăm ruşilor*? *2* Şi astfel, s-a întâmplat că la 9 mai 1945, la şase ani de la stabilirea *protectoratului* german asupra Boemiei, Armata roşie intra în Praga, răsculată de patru zile

43N ote: Dwight Eisenhower. (n.tr.)

împotriva nemţilor. Curând, preşedintele Beneš se va reinstala în capitală. În guvernul prezidat de către socialistul de stânga Fierlinger, comuniştii deţineau 8 portofolii din 25, printre care Internele, Agricultură şi Informaţiile. Procesul care avea să conducă, trei ani mai târziu, la luarea puterii de către comunişti, ar fi demarat el oare în acelaşi mod dacă oraşul ar fi fost eliberat de către americani în loc să fie eliberat de către ruşi? Nimic nu este mai puţin sigur.

În Austria, în schimb, Truman a înţeles să nici nu se sinchisească. Fără să-i consulte câtuşi de puţin pe Aliaţi, U.R.S.S. a recunoscut acolo un guvern provizoriu, prezidat de către fostul cancelar Renner, un socialist de 74 de ani, care nu ezitase în 1938 să se pronunţe în favoarea Anschlussului. Ministerul de Interne a fost atribuit, ca din întâmplare, unui comunist, ceea ce a provocat cu atât mai multă nelinişte la Londra şi Washington, cu cât Moscova se opunea, fără un motiv convingător, venirii la Viena, atunci doar în mâinile Armatei roşii, a misiunilor aliate însărcinate cu studierea delimitării zonelor de ocupaţie. Rând pe rând, Truman şi Churchill îi vor telegrafia lui Stalin pentru a-i cere ca reprezentanţii aliaţi să poată veni imediat. Acesta va sfârşi prin a se înclina.

Evenimentele din Iugoslavia reclamau şi ele, de asemenea, o netă luare de poziţie occidentală. Trupele lui Tito pătrunseseră în Triest în acelaşi timp cu neozeelandezii însărcinaţi cu eliberarea oraşului şi a portului şi cu organizarea unei baze, esenţială pentru aprovizionarea garnizoanelor occidentale din Austria. Ele vor schimba numele satelor din întreaga Veneţie iuliană, îl vor expulza din Gorizia pe arhiepiscopul italian, vor practica pur şi simplu o politică anexionistă, conformă, de altfel, cu revendicările adoptate încă din 1943 de către parlamentul partizanilor. În ianuarie 1945, Tito îi dăduse

comandantului suprem aliat pentru frontul de Sud, Alexander, acordul că guvernarea militară interaliată să fie singura competentă în materie de administraţie.

Truman va reacţiona prompt, va masa trupe, va adresa Belgradului un avertisment după toate regulile, anunţându-l de altfel confidenţial pe Churchill că nu va lua în niciun caz iniţiativa operaţiunilor militare împotriva iugoslavilor. Aceştia vor ceda la 9 iunie 1945, sub presiunea Kremlinului, şi se va semna un acord prin care se instituiau două zone de ocupaţie, oraşul Triest rămânând în mâna anglo-saxonilor. Stalin va protesta împotriva tonului *dispreţuitor*, *ameninţător*, *inadmisibil* ar folosit de Londra şi de Washington la adresa Belgradului. Churchill îi va răspunde cu atâta brutalitate, reamintindu-i termenii acordului de la Moscova referitor la zonele de influenţă, încât ruşii vor găsi de cuviinţă să facă pierdut acest document din corespondenţa secretă dintre cei Mari publicată de ei în 1959.

O problemă, cea mai gravă din ceea ce îi despărţise pe Aliaţi timp de trei ani, a fost în sfârşit rezolvată. La 7 iunie, Harry Hopkins părăsea Moscova, după ce încheiase cu Stalin un acord de principiu privind reorganizarea guvernului polonez.

Ideea călătoriei la Kremlin a eminenţei cenuşii a lui Roosevelt fusese lansată de către Charles Bohlen pe la mijlocul lunii mai, datorită întorsăturii luate la începuturile conferinţei de la San Francisco. Deschisă la 23 aprilie 1945, aceasta a fost marcată de mai multe confruntări între U.R.S.S. şi occidentali. Molotov încercase în zadar să se atribuie locul polonez Comitetului de la Lublin. N-a reuşit nici să împiedice admiterea Argentinei colonelului Peron – admitere cerută de Washington – deşi îndreptăţirea ei de a figura într-o coaliţie a naţiunilor antifasciste era mai mult decât contestabilă. A pretins, în

cele din urmă, că problema de a şti dacă o anumită chestiune era sau nu de competenţa Consiliului de Securitate ţinea de fond şi de procedură şi era în consecinţă justificabilă în cazul respectiv aplicarea dreptului de veto.

La 2 iunie, Stettinius făcuse cunoscut că Statele Unito nu vor semna în niciun caz o cartă care ar conţine o asemenea prevedere. În fine, senatorul republican Vandenberg – un fost izolaţionist, convertit cu vâlvă la internaţionalism, şi care avea să joace un rol capital, câţiva ani mai târziu, în crearea Pactului atlantic – a propus o serie de amendamente la acordurile încheiate între cei Mari la Dumbarton Oaks în octombrie 1944 privind organizarea Naţiunilor Unite. Unul dintre ele ar fi dat Consiliului de Securitate – dacă acesta considera că una din situaţiile pe care o cerceta *implica o injustiţie la adresa popoarelor interesate* – dreptul de *a recomanda măsuri corespunzătoare puţind implica revizuirea tratatelor şi a deciziilor internaţionale anterioare* 2*i.

Această iniţiativă, care s-a bucurat de un larg ecou în opinia publică americană, îşi va dobândi întreaga sa semnificaţie, dacă se va lua în consideraţie faptul că Vandenberg reprezenta statul Mâchigan, stat în care erau stabiliţi sute de mii de polonezi. Ea trebuia să fi avut neapărat efectul unei cârpe roşii asupra delegaţiei unei ţări al cărei prim obiectiv era acela de a răpi celorlalţi orice drept de supraveghere asupra sferei de influenţă care şi-o croise, în principal, e arma în mână.

Un element de ultimă oră a făcut ca atmosfera să devină şi mai tensionată. La 8 mai, la câteva ore după capitularea Reich-ului, Truman a semnat un decret prin care s-a hotărât reducerea considerabilă a volumului livrărilor pentru Aliaţi făcute cu titlul de împrumut-închiriere. Crouley, administrator al ajutorului pentru

exterior, a interpretat această decizie de o rmtnieră atât de rigidă, încât unele nave au făcut cale întoarsă imediat, iar conţinutul lor a fost descărcat în porturile americane.

Le era cu atât mai dificil sovieticilor să nu se alarmeze de această hotărâre, cu cât în numeroase rânduri şi, în special, la Ialta ei sondaseră posibilitatea de a obţine, după război, credite americane pe termen lung, pentru a-şi reconstrui ţara devastată, fără a fi fost vreodată descurajaţi. Într-o scrisoare adresată lui Roosevelt, la 1 ianuarie 1945, Morgenthau preconizase *un aranjament care avea să aducă avantaje clare şi pe termen lung atât Statelor Unite*, cât *şi Rusiei*. El se arăta convins că dacă americanii prezentau ruşilor *un plan concret privind ajutorul care urma să li se acorde acestora în perioada de reconstrucţie, acest plan va contribui substanţial la aplanarea unui mare număr de dificultăţi* pe care America le avusese cu ruşii *în legătură cu problemele lor politice 21*.

Harriman i! Lăsase pe Molotov să înţeleagă că s-ar putea deschide negocieri pe această problemă înainte de sfârşitul războiului. Or, iată că Truman suspenda brutal legea de împrumut-închiriere, fără a fi propus cea mai mică negociere asupra creditelor şi înainte chiar ca să se fi încheiat operaţiunile contra Japoniei, operaţiuni cărora U.R.S.S. promisese să li se alăture…

În aceste condiţii, nu este nimic surprinzător în faptul că problema aceasta a fost printre primele ridicate de către Stalin, atunci când acesta – primindu-l pe Harry Hopkins, în seara zilei de 27 mai – va inventaria semnele din care îşi formă impresia că atitudinea americană faţă de Uniunea Sovietică s-a răcit în mod sensibil odată ce înfrângerea Germaniei a părut sigură. S-ar zice – va adăuga el – că americanii apreciază acum că nu mai au nevoie de ruşi-… Dacă refuzul de a continua livrările în

*virtutea legii de împrum*ut-*închiriere a fost considerat ca un mijloc de presiune menit să-i facă pe ruşi mai maleabili – i-a spus el acestuia în continuare* – atunci s-a comis o eroare fundamentală 28.

Hopkins îi va da asigurări, afirmând că era vorba de o neînţelegere de ordin” tehnic, fără nici cel mai mic substrat politic. Ordinul de a debarca mărfurile a fost, de altfel, foarte repede revocat. În *Memoriile* sale, Truman afirmă chiar că a semnat, fără ca să-l fi citit, decretul privind suspendarea livrărilor. Stalin va încheia discuţia spunând că acordă încredere declaraţiilor lui Hopkins, dar că spera că acesta va înţelege emoţia pe care a încercat-o poporul rus. J

Fostul asistent special al lui Roosevelt era probabil, dintre toţi oamenii politici americani ai vremii, cel mai în măsură să restabilească un dialog cu generalisimul, înclinat să gândească că schimbarea administraţiei la Casa Albă era în mai mare măsură răspunzătoare pentru deteriorarea raporturilor sovieto-americane decât felul în care el însuşi aplicase angajamentele de la Ialta.

Hopkins îi va spune că, după părerea sa, poporul american, într-o zdrobitoare majoritate, aprecia că relaţiile între Statele Unite şi U.R.S.S. puteau *să fie stabilite într-un spirit de cooperare în ciuda diferenţelor de ideologie*. *Dar problema poloneză devenise un simbol, în sensul că, în funcţie de felul în care va fi reglementată, Statele Unite se vor arăta mai mult sau mai puţin dispuse să ia parte la chestiunile internaţionale în întreaga lume*.

Stalin se va lansa atunci într-o lungă pledoarie în legătură cu raţiunile ce făceau indispensabil pentru U.R.S.S. ca Polonia *să fie în acelaşi timp puternică şi binevoitoare la adresa sa*. El va jura pe toţi sfinţii că nu avea nicio intenţie de a *sovietiza* această ţară. Conducătorii acesteia, chiar comuniştii nu voiau acest

lucru, a spus el în esenţă, şi ţie altfel, *ei au dreptate, căci regimul sovietic nu estt exportabil*... Polonia va trăi deci *sub un regim parlamentar asemănător celui din Cehoslovacia, Belgia şi Olanda*, în consecinţă, va propune *ca*, în cadrul guvernului de la Varşovia, să fie atribuite patru portofolii unor personalităţi de pe lista înaintată de Londra şi Washington.

Hopkins a avut în total şase întâlniri cu Stalin. Aproape de fiecare dată a fost vorba despre Polonia şi în special despre conducătorii rezistenţei, arestaţi în momentul morţii lui Roosevelt. La cererile repetate de eliberare prezentate de către trimisul lui Truman, generalisimul va răspunde că ei s-au dedat la activităţi de subversiune şi că nu avea intenţia să-i lase pe britanici să conducă treburile Poloniei. Va promite numai că vor fi judecaţi.

Stalin dându-şi acordul ca toate libertăţile să fie recunoscute în Polonia, odată instaurată pacea şi sub rezerva că ele să nu fie extinse, fără restricţii, *la partidele fasciste care caută să răstoarne guvernul*, Hopkins îl va sfătui pe Truman să trateze pe bazele propuse de Kremlin. Preşedintele va considera că era un progres *foarte încurajator*, cu atât mai mult cu cât în cursul, conversaţiei Georgianul cedase cu uşurinţă în privinţa procedurii de vot în Consiliul de Securitate – fapt ce va permite semnarea, la 26 iunie 1945, la San Francisco, a Cartei Naţiunilor Unite – şi confirmase intenţia sa de a declara război Japoniei, de îndată-” – «? China ar fi acceptat termenii acordului sovieto-american de la Ialta privind Extremul Orient. F

Consultat, Churchill şi-a dat asentimentul, scriindu-i totuşi lui Truman că nu se putea *considera acest rezultat altceva decât un pas al drumidui pe un mare povâmş, care n-ar fi trebuit niciodată să ni se ceară să-l urcăm* Mikołajezvk se va lăsa convins fără L-ptrea. M; are

dificultate să accepte invitaţia lui Stalin de a se duce la Moscova. La 21 iunie, se va înţelege ni liderii Comitetului de la Lublin, devenind vicepreşedinte al guvernului şi ministru al agriculturii. Contrar celor ce vor face în privinţa României, Ungariei, Austriei şi Bulgariei, americanii nici măcar nu vor încerca să ceară noului guvern, drept preţ al recunoaşterii sale şi al intrării în O.N.U… să organizeze alegerile libere prevăzute prin acordurile de la Ialta. Optsprezece luni mai târziu, comuniştii erau singurii stăpâni ai Poloniei şi Mikołajezvk relua calea exilului.

În aceeaşi zi – 4 iunie 1945 – În care îi dădea lui Truman acordul său pentru compromisul negociat de către Hopkins, Churchill îi adresă o telegramă prin care insista încă o dată pentru amânarea retragerii forţelor americane şi britanice pe poziţiile prevăzute de acordurile interaliate privind delimitarea zonelor de ocupaţie până ce vor pune lucrurile la punct cu Stalin. Acesta îi făcuse cunoscut lui Hopkins că era gata să participe la o întâlnire în Trei în jurul lui 15 iulie la Berlin. Dar Truman nu dorea să aştepte această dată. *Poziţia Sovietelor era puternică* – scria el în *Memoriile* sale – şi ele ştiau asta. *În schimb, dacă ei erau fermi în privinţa principiilor lor, noi puteam să fim la fel de fermi în privinţa principiilor noastre. Or, principiul nostru era de a ne respecta angajamentele şi de a cere ca ei să facă la fel.*

După ce a primit avizul lui Churchill – *care simţea un dangăt de clopot vibrându-i în piept,* dar care se va declara *obligat să se încline* în măsura în care reuşea să obţină câteva modificări de redactare – Truman îi va propune deci lui Stalin, la 14 iunie, a retragerea americană să înceapă la 21. În schimb, occidentalii vor începe imediat să ocupe sectoarele lor de la Berlin şi Viena şi Comisia interaliată pentru Austria va intra în funcţie. Schimbul va avea loc în

cele din urmă la 1 iulie. Sute de mii de refugiaţi vor urma îndeaproape trupele americane, care evacuau Thuringia, Saxonia, Mecklenburg, abandonând ruşilor Leipzig, Erfurt şi până şi Weimarul lui Goethe şi al Constituţiei din 1919. Nu este sigur că Stalin să se fi aşteptat la replierea americană. Principalul său expert economic, Eugen Vargă, nu a luat în calcul Saxonia şi Thuringia în previziunile de producţie pe care le va prezenta, câteva săptămâni mai târziu, la Conferinţa de la Potsdam, pentru zona sovietică de ocupaţie.

Pe data de 3 iulie, englezii şi americanii, cărora li se vor alătura curând şi francezii, se vor instala în ruinele a ceea ce a fost Marele Berlin. În două luni de ocupaţie exclusivă, Armata roşie l-a făcut să plătească din greu preţul atrocităţilor comise de către Wehrmacht în Rusia: femei violate, oameni mobilizaţi pentru muncă, dacă nu deportaţi spre U.R.S.S., utilaje de toate felurile, până la instalaţii sanitare, cu grijă recuperate în cadrul *Mperaţiunii Trofee*. Legea talionului se aplică Germaniei în toată duritatea ei. Ea ar fi trebuit să se considere fericită că Stalin uitase intenţia sa, exprimată la Teheran, pe un ton despre care nu se va şti niciodată dacă era serios sau glumeţ – Churchill şi Roosevelt au păreri diferite asupra acestui subiect –, de a împuşca cincizeci de mii de ofiţeri sau tehnicieni, astfel încât să lichideze de-a binelea puterea militară germană.

La 11 iulie, un *Comandament* cvadripartit îşi asuma administrarea oraşului. Occidentalii nu şi-au luat fără dificultate în posesie sectoarele care le reveneau, sovieticii reîuzând să le transmită puterile lor. Generalul Clay, comandantul şef american, relatează că a fost obligat să rechiziţioneze clădiri pe care fusese înălţat steagul înstelat, exact când se crăpa de ziuă, în timp ce ruşii dormeau, pentru ca în fine ofiţerii mareşalului Jukov să se

încline în faţa faptului împlinit…

În acest climat se va deschide la Potsdam, la JJ iulie 1945, în fosta reşedinţă de vară a Kronprinzului, somptuos decorată şi împodobită cu flori prin grija ruşilor, cea de-a treia şi ultima conferinţă a celor Trei Mari. În ajun, intervenise un eveniment care avea să schimbe cursul politic îi mondiale. Prima bombă atomică fusese experimentat: „! Cu succes la Alamogordo, în deşertul din New Mexico; în aceeaşi zi, o altă bombă fusese plasată în magazia de muniţii a crucişătorului *Indianapolis* cu destinaţia insula Tinian, baza de plecare a raidurilor americane contra Japoniei.

Informaţia privind acest eveniment a fost ţinută în cel mai riguros secret. Pe data de 17, la începutul după-amiezii, Stimson i-a adus lui Churchill telegrama – *copiii născuţi bine* – care anunţa, de fapt, reuşita experienţei şi îl invită să vină să confere cu Truman. Primul ministru era la curent cu cercetările americane, la care, de altfel, savanţii britanici luaseră parte. El îşi dăduse, încă de la 4 iulie, acordul său pentru utilizarea eventuală a noii arme contra Japoniei. Nu va exista în legătură cu acest fapt niciun fel de divergenţă între cei doi conducători ai lumii de limbă engleză în legătură/cu problema dacă trebuia sau nu să se lanseze bomba. *Acordul realizat la masa tratativelor a fost unanim, automat, incontestabil* – scrie Churchill în *Memoriile* sale – *şi nu am auzit niciodată, pe nimeni, care să sugereze că ar fi trebuit să acţionăm altfel.32* Pentru primul ministru, care se aşteptase până atunci la o *rezistenţă disperată din partea japonezilor, în tradiţia samurailor, apariţia acestei arme cvasi-supranaturale era* pentru un popor *al cărui curaj îl admirase întotdeauna… o scuză care au şi salvat onoarea sa şi l-ar fi eliberat de obligaţia de a se sinucide până la ultimul om în stare să se lupte33*.

De azi pe mâine, americanii – care plătiseră scump ruşilor, la Teheran şi la Ialta, promisiunea acestora de a intra în război împotriva Japoniei în următoarele trei luni de după capitularea Reich-ului – încetau să mai aibă nevoie de concursul lor. Ei nu vor face deloc eforturi pentru a se-Jipsi de acesta.

Vorbindu-i lui Truman, pe care îl întâlnea pentru prima dată la Potsdam, înainte de deschiderea conferinţei, Stalin i-a spus că mai rămânea de reglementat o problemă: aceea a acceptării de către guvernul chinez a clauzelor acordului de la Ialta. Convorbirile pe care le avusese pe această temă, la Moscova, cu primul ministru T.V. Soong nu reuşiseră pe deplin. Chiang Kai-shek aprecia în consecinţă că pretenţiile ruse depăşeau ceea ce se convenise în Crimeea…

Noul secretar de stat, James Byrnes, un fost judecător la Curtea Supremă, care îi succedase lui Stettinius, după ce îi fusese adjunct, i-a trimis fără întârziere o telegramă lui Chiang pentru a-l sfătui să se ţină tare. Aceasta nu-l va împiedica pe Chiang să se încline, câteva săptămâni mai târziu, din frica de a nu vedea Moscova sprijinindu-i pe comuniştii chinezi.

La 17 iulie, Truman nu i-a spus un singur cuvânt lui Stalin despre bombă. El se întreba, pe bună dreptate, cum să-i anunţe ştirea. De altfel, numai pe data de 20, el va primi raportul tehnic confirmând deplinul succes al experienţei şi posibilităţile fantastice pe care ea le deschidea. În cele din urmă, la sfatul lui Churchill, el îl va preveni în treacăt pe *Uncie Joe*, pe data de 24, că Statele Unite dispuneau de o armă de o forţă excepţională. Generalisimul nu va arăta, după câte se pare, un entuziasm deosebit faţă de această dezvăluire, pe care s-a declarat fericit să o afle, urând să se facă *uz cum trebuie de ea contra japonezilor M.* Într-adevăr, totul ne permite

astăzi să credem că el era la curent, în mare măsură, prin intermediul spionilor săi şi în special al savantului Klaus Fuchs, cu fabricarea bombei atomice.

Între timp, Stalin îl informase pe Churchill despre o comunicare a ambasadorului Japoniei la Moscova, indicând că împăratul, deşi respingea o capitulare fără condiţii, s-ar fi putut să ia în considerare un compromis. Prinul ministru înclina pentru studierea unei formule lăsând adversarului *un mijloc oarecare de a-şi salva onoarea sa* militară35. Dar Truman îi va răspunde că, după Pearl Harbor, nu mai credea în onoarea militară japoneză.

Şi astfel, după le s-a obţinut acordul lui Chiang, la 26 iulie, s-a trimis un ultimatum Japoniei, asigurând-o că nu va fi distrusă ca naţiune, nici redusă la sclavie, nici privată de libertăţile esenţiale, dar că forţele sale armate trebuie să capituleze fără condiţii, altfel urmând să se expună unei *distrugeri complete şi absolute*”. Când Tokio va respinge acest ultimatum, ordinul fusese dat deja aviaţiei americane de a lansa bomba atomică asupra Hiroshiipei cât mai curând posibil, după 3 august, în funcţie de condiţiile meteorologice.

Mai rămânea de reglementat o chestiune. U.R.S.S. era legată de Japonia printr-un pact de neagresiune din 1941. Ea căuta un pretext juridic pentru a-l rupe şi pentru a declara război. La 29 iulie, Molotov va cere americanilor să-i furnizeze o idee. După ore de perplexitate, unul din asistenţii secretarului de stat, Benjamin Cohen, va descoperi, oul lui Columb. Truman îi va scrie lui Stalin o magistrală scrisoare, prin care invită U.R.S.S., în numele articolului 103 al Cartei Naţiunilor Unite, care, de fapt, nu fusese încă ratificată, *să confere şi să coopereze cu celelalte mari puteri, actualmente în război cu Japonia, în vederea ducerii unei acţiuni concertate pentru menţinerea păcii şi securităţii în numele comunităţii Naţiunilor*”.

La 9 august 1945, fără a aştepta rezultatul consultărilor întreprinse cu chinezii, Stalin va declara război Japoniei. El îşi respectă riguros angajamentul luat la Ialta, pentru că erau exact trei luni şi o zi de când Reich-ul capitulase. Dar trecuseră, de asemenea, şi patru zile de când Hiroshima primise botezul atomic. La 10 august, a doua zi după un al doilea bombardament atomic, care a râs, de data aceasta, oraşul Nagasaki, guvernul japonez a acceptat condiţiile de capitulare aliate. Pe data de 14 august, cel de-al doilea război mondial lua sfârşit. După numai cinci zile de lupte, trupele sovietice erau desemnate să primească capitularea japonezilor, nu numai pe teritoriile a căror cedare era prevăzută de acordurile de la Ialta, ci şi în întreaga Manciurie şi în Coreea, până la paralela-38. Erau create condiţiile pentru cea mai sângeroasă încercare de forţă a războiului zis rece.

Statele Unite mai pot spune că nu aveau nevoie de intervenţia sovietică. Kremlinul posedă o scrisoare, semnată de preşedintele acestora, care demonstrează contrariul. După cum scrie Byrnes: *Istoricii sovietici ar putea afirma că Rusia a declarat război Japoniei determinată de respectarea scrupuloasă a obligaţiilor internaţionale... Un acord fusese semnat – va scrie el de altfel – şi noi trebuia să facem faţă obligaţiilor noastre...”*

Apariţia bombei atomice va modifica nu doar datele războiului în Extremul Orient. Perspective mult mai îmbucurătoare – va scrie cu seninătate Churchill – se deschideau în Europa. Ansamblul impresionant al problemelor europene, putea fi judecat pe fonclid şi în conformitate cu principiile Naţiunilor Unite/ O

Chiar înaintea deschiderii conferinţei de la Potsdam, primul ministru trecuse în revistă impreilnă cu Stalin situaţia din Europa răsăriteană. El îşi manifestase neliniştea faţă de intenţiile U.R.S.S., care părea să

dorească să se extindă spre Vest, şi a protestat împotriva felului în care a fost aplicat acordul jumătate-jumătate din octombrie 1944 privind Iugoslavia. Generalisimul a răspuns că nu va avea nicio dorinţă de expansiune şi că, din contră, începuse să-şi repatrieze trupele. Cât priveşte Iugoslavia, dacă procentul privind zonele de influenţă fusese modificat, aceasta s-a făcut, după părerea sa, în beneficiul Mării Britanii, care dispunea, în fapt, de 90 la sută faţă de 10 la sută pentru iugoslavi şi zero pentru ruşi. Era multă îndrăzneală în această afirmaţie, dar este un fapt, care nu se va revela decât mult mai târziu, că Tito era foarte departe de a fi un satelit ascultător al Kremlinului, aşa cum părea atunci, şi că Stalin ave i multă bătaie de cap pentru a-i frâna spiritul său întreprinzător.41

Încă de la prima şedinţă, Truman va ridica cu o oarecare ardoare problema neaplicării, în România şi în Bulgaria, a declaraţiei de la Ialta privind Europa eliberată. El va propune să se studieze cel mai bun mijloc de a ajuta guvernele ¿acestor două ţări, şi în acelaşi timp pe cel al Greciei, în organizarea de alegeri libere... Stalin a respins ca simple *basme* „lista-alcătuită de către Churchill privind dificultăţile întâlnite la Bucureşti şi Sofia de către reprezentanţii britanici şi americani, care se vedeau înconjuraţi de o *cortină de fier*. Neîndoielnic, expresia îi plăcea primului ministru. Nu s-a obţinut niciun acord precis în vreuna sau alta dintre probleme, în afară de acela privind necesitatea de a încheia cât mai repede posibil tratatele de pace cu foştii sateliţi ai Reichului şi de a acorda reprezentanţilor presei aliate o *libertate* completă43 pentru a informa asupra evenimentelor care se derulau în aceste ţări.

Problema poloneză va fi o dată în plus discutată pe larg cu această ocazie. Încă de la a doua şedinţă, Stalin va cere să se transfere guvernului de la Varşovia, recunoscut

acum de către aliaţii occidentali, toate bunurile – 20 de milioane de lire sterline, blocate în băncile engleze – deţinute de guvernul în exil de la Londra, care continua să subziste, şi trecerea sub autoritatea guvernului de la Varşovia a trupelor poloneze – în jur de 180.000 de oameni – care nu recunoşteau decât guvernul în exil. Churchill va obţine un *răgaz rezonabil* şi întreaga problemă va fi încredinţată miniştrilor afacerilor străine.

La 21 iulie, va fi abordată problema «frontierei orientale, lăsată în suspensie la Ialta. Sovieticii cereau ca ea să urmeze linia fluviului Oder şi a râului Neisse occidental, de la Stettin la frontiera cehoslovacă. La Teheran, Roosevelt, sprijinit de Churchill. Se pronunţase pentru Neisse oriental, la o depărtare de ¿circa 200 de kilometri. Dar situaţia pe teren se modificase. U.R.S.S. Încredinţase administraţiei guvernului de la Varşovia partea din zona sa de ocupaţie aflată la est de linia Oder-Neisse occidental, aproape opt milioane de germani fugind său fiind expulzaţi.

Churchill va sublinia că aceste teritorii constituiau grânarul tradiţional al Germaniei şi că ara imposibil să-i fie smulse fără a arunca în braţele Araţilor o masă enormă de înfometaţi care trebuiau hrăniţi. *Germania a avut întotdeauna nevoie să importe alimente*”, va spune generalisimul. El va pretinde că polonezii s-au instalat în această zonă fără ca autorităţile sovietice să-i poată opri şi că nu se mai găsea niciun german dincolo de linia Oder-Neisse. În aceste condiţii, era imposibil – după părerea sa – să se revină asupra situaţiei existente. Toate argumentele occidentalilor au fost în zadar, ca şi apelurile adresate de către Churchill lui Bierut, care îl va asigura că Polonia se va dezvolta *după principiile democraţiei occidentale.*

Lucrurile se găseau în acest stadiu când, la 25 iulie, primul ministru a luat avionul pentru Londra, unde, a doua

zi, urma să se anunţe rezultatul alegerilor generale, ce se desfăşurau potrivit unui angajament pe care şi-l luase în toamna anului 1944. La Ialta, Stalin se declarase convins de succesul conservatorilor, *căci oamenii vor înţelege necesitatea de a* avea un *conducător, şi cine ar putea fi. Un mai bun conducător decât cel care a câştigat vţetoria*? /, îl în preziua deschiderii conferinţei de la Potsdam el îi prezisese o majoritate de 80 de mandate.

Bătrânul leu era însă mult mai puţin sigtir pe sine. Dar era departe de a bănui amploarea derutei oare îl aştepta; mai mult de 200 de locuri. Şi de 5 milioane de voturi pentru laburişti. Descurajat, dar ferindu-se să o arate, el va ceda fără întârziere locul aceluia care, de-a lungul tuturor anilor de război, fusese braţul său drept, înainte de a deveni după câteva săptămâni de campanie electorală, liderul opoziţiei. De la 27 iulie, maiorul Attlee se aşeza la Potsdam în scaunul care nu apucase să se răcească ţii şefului delegaţiei britanice. Ales de către o majoritate care prefera seducţiile liniştite ale statului providenţial exigenţelor exaltante, dar aspj-fe, ale epopeii churchilliene, noul prim-ministru era un om de bine, dar care, nu putea să nu pară – ştefs-seilâtuni de exuberantul geniu a cărui succesiune o prelua. Churchill nu şi-a disimulat, de altfel, dispreţul faţă de acesta, care s-a vrut zdrobitor, afirmând că el nu era decât un *miel într-o blană de miel*.

Ar fi fost diferită soarta Poloniei dacă ar fi câştigat conservatorii alegerile din 26 iulie? Foarte puţin probabil. Dar este un fapt că Stalin a pierdut în Churehill – până avea să descopere în succesorul lui Anthony Eden, fostul docher Ernest Bevin, un nou rival – pe adversarul său cel mai tăios.

Truman, în ceea ce îl priveşte, aştepta soluţionarea problemei frontierei odată cu încheierea tratatului de pace

cu Germania, de care era foarte departe de a se îndoi că, douăzeci de ani mai târziu, nici; o persoană nu va mai îndrăzni să facă un pariu asupra datei la care se va semna. Şi astfel, în actul final al conferinţei, cele Trei puteri, după ce au specificat că *guvernul polonez provizoriii… acceptă ca alegeri libere să fie organizate* cât *mai curând posibil pe baza votului universal secret*… reafirmau părerea că delimitarea finală a frontierei occidentale a Poloniei trebuia să fie făcută cu ocazia tratatului de pace, dar *erau ele acord* ca acea parte a Germaniei deja administrată de autorităţile poloneze să fie *remisă spre administrare statului polonez şi, în acest scop, să nu fie considerată* ca *aparţinând zonei sovietice de ocupaţie din Germania*, 7. De astă dată, Stalin a obţinut practic tot cp voia.

Numai dacă intrau în război cu U.R.S.S., occidentalii ar mai fi avut unele mijloace de a împiedica acest deznodământ. Dar ar fi fost fără îndoială mai bine inspiraţi dacă nu multiplicau încă de la început acele *non possumus* pentru a abandona apoi totul? Pe parcurs. Adopt” nd de la bun început o poziţie intransigentă, Roosevelt şi Churehill s-au condamnat la dări înapoi Ei vor completă. Această eroare iniţială prin altele şi mai serioase; vor ceda întotdeauna fără a primi altoeva în schimb decât cuvintele frumoase, care în mod vădit, după toate precedentele, dacă aveau un sens, apoi acesta nu era cel pt1 care li-l dădeau ei.

Şi mai grav încă: În timp ce Stalin, ori de câte ori se plângea de occidentali, îşi expunea nemulţumirile cu o brutalitate care mergea până la grosolănie, Roosevelt şi, într-o mai mică măsură, Churehill şi „locotenenţii” lor se credeau obligaţi să-i vorbească cu menajamente, fără a-şi duce vreodată gândul până la capăt. Dictatorul s-a simţit întărit în convingerea sa că avea a face cu nişte ipocriţi şi nişte nevolnici, totdeauna gata să se încline în faţa forţei şi

să se lase liniştiţi de promisiuni făcute în vânt. Această experienţă ajută, fără îndoială, la explicarea comportamentului său de după război. De cealaltă parte, modul pe care el l-a folosit pentru a-şi atinge scopurile a contribuit într-o largă măsură să-i facă pe conducătorii din Vest să se îndoiască, în consecinţă, de utilitatea de a negocia cu un partener de o reacredinţă strigătoare la cer.

Ca şi la Ialta, la Potsdam au fost evocate multe alte subiecte. S-a ajuns, fără prea multă! Dificultate, la o înţelegere privind demarcarea zonelor de ocupaţie în Austria, lărgirea bazelor guvernului Renner şi organizarea alegerilor libere; acestea vor avea loc la 25 noiembrie 1945 şi vor provoca deruta comuniştilor, care vor fi obligaţi să se mulţumească în guvern doar cu portofoliul Energiei. A¡*oi suntem democraţi* – scria ziarul lor „Volkstimme”. *Noi acceptăm deci* hotărârea *poporului*, *lupta continuă*/8. Ea n-a dat, până în prezent, mari rezultate.

S-a decis ca Iranul să fie evacuat, într-un termen care urma să fie fixat ulterior de către miniştrii afacerilor străine şi să se restabilească la Tanger situaţia pe care, în 1940, Spania a modificat-o în mod unilateral. Stal îi va încerca în zadar să-şi convingă partenerii să condamne oficial regimul franchist. Churchill va recunoaşte legitimitatea dorinţei U.llS.S. de a ajunge la marea liberă, ceea ce va determina conferinţa să se pronunţe pentru o revizuire a Convenţiei de la Montreux privind strâmtorile şi pe Truman să preconizeze libertatea de navigaţie pe toate marile căi maritime internaţionale. Era un lucru la care ţinea în cel mai înalt grad. Dar Stalin s-a opus categoric, refuzând până şi trimiterea chestiunii în faţa miniştrilor afacerilor străine. *No,* /*say* n-o va exclamă el atunci când preşedintele va insista asupra chestiunii. Era pentru prima şi ultima dată când avea să fie auzit vorbind englezeşte. Truman va fi ulcerat; atunci, după cum

relatează Murphy, el va decide să nu mai participe niciodată personal la reuniuni de acest gen.

Se va discuta, de asemenea, despre punerea sub mandat (*trustee ship*) a coloniilor italiene, din care Molotov – care nu se sinchisea peste măsură de anticolonialism în acea perioadă – şi-a revendicat liniştit partea; va cere în schimb cu multă insistenţă încetarea intervenţiei trupelor britanice în Levant. Dar nu s-a mai vorbit atât de soarta Germaniei. Cei Trei vor adopta, fără prea multe dezbateri, la 19 iulie, un document redactat de către delegaţia americană, pe baza unui proiect elaborat de către cei trei miniştri ai afacerilor străine, referitor” la *principiile politice şi economice care vor guverna tratamentul Germaniei în perioadă iniţială a controlului*. Acest text confirma că autoritatea supremă va fi exercitată de către cei patru comandanţi şefi, reuniţi într-un *consiliu de control*. Urmau o serie de dispoziţii prevăzând dezarmarea completă şi demilitarizarea Germaniei; *eliminarea sau controlul oricărei industrii germane ce ar fi putut fi utilizată în scopiiri militare*; judecarea criminalilor de război; *eventuala* refacere a vieţii politice germane, după denazificare, pe o bază democratică, în vederea unei tot atât de *eventuale* colaborări paşnice cu Germania în domeniul internaţional; repartizarea între Aliaţi a flotei de război şi a marinei comerciale; controlul şi limitarea prodifeţiei etc. R °.

Nu va trece mult şi se va vedea că frumoasele principii aşternute pe hârtie contează puţin, din momentul în care cei care se înţeleseseră asupra conţinutului lor erau animaţi de intenţii contradictorii. În asemenea împrejurări, numai acordurile referitoare la probleme concrete au valoare reală. Or, scrie Churchill, *cei Trei nu erau gata să discute nici puterile precise ale Consiliului de control, nici chestiunile economice, nici împărţirea flotei*

germane[51]. Aceste chestiuni de amănunt şi alte câteva au fost trimise Consiliului miniştrilor afacerilor străine, a cărei creare fusese preconizată de către Truman încă de la prima şedinţă, în vederea elaborării tratatelor de pace cu sateliţii Reich-ului mai întâi, cu Austria şi Germania, după aceea. Preşedintele a sugerat că în afara celor Trei Mari din acesta să fagă parte Franţa şi China, membre, de asemenea, ale Consiliului de Securitate. Dar Stalin, ostil ca întotdeauna faţă de cei mici, a obiectat împotriva amestecului acestor două ţări în treburi care nu le priveau în mod direct. Franţa a fost exclusă deci, în principiu, de la discutarea tratatelor cu ţările Europei răsăritene, iar China de la tot ceea ce avea legătură cu Europa. Consiliul urma să-şi aibă sediul la Londra, să-şi ţină prima sa şedinţă la 1 septembrie 1945 şi să-şi creeze un secretariat permanent.

Truman era mai curând satisfăcut de rezultatele întâlnirii, care se derulase într-o atmosferă cordială, punctată de diverse momente de relaxare, în cursul cărora nu s-a dat în lături să-şi arate talentele de pianist. Faţă de Forrestal, ministrul marinei, el va declara, la 28 iulie, *că adoptase o atitudine foarte realistă faţă de ruşi şi că* nu găsea *dificil să se înţeleagă cu Stalin* [52]

Înainte de a ridica, la 1 august 1945, şedinţa de încheiere a conferinţei, pe care *ciondăneli* meschine[53] în legătură cu protocolul final – Truman *dixit* – o vor prelungi în mod abuziv, preşedintele Statelor Unite va exprima speranţa că viitoarea întâlnire a celor Mari va putea avea loc la Washington. *Cineva* – povesteşte el – *va spune*: *Dacă vrea* Dumnezeu[54]. Era Stalin. Avea să moară şapte ani şi jumătate mai târziu, fără a-i mai revedea pe cei care, la Washington şi Londra, preluaseră ştafeta prestigioşilor

şi efemerilor săi aliaţi burghezi.

Se încheia o epecă. Dispariţia inamicilor comuni, a căror agresivitate îi scosese din izolaţionism, va revela dintr-odată Americii capitaliste şi Rusiei sovietice atât amploarea forţelor cât şi incompatibilitatea ambiţiilor lor. Arareori o alianţă supravieţuieşte victoriei.

BIBLIOGRAFIE ŞI NOTE

1. TRUMAN. *Mémoires*, Paris, Pion, 1955, tom I, vol. 1, p. 6.

2. „New York Times” din 24 iulie 1941.

3. FORRESTAL, *Journal*, p. 56 – 57.6. TRUMAN, op. cit., p. 50 – 52.

5. SHERWOOD, op. cit., tom II, p. 429.

6. TURMAN, op. cit., p. 50 – 52.

7. CHURCHILL, op. cit., tom VI, vol. 2, p. 142.

8. TRUMAN, op. cit., p. 64.

9. *Ibid.*, p. 92.

10. *Ibid.*, p. 94.

11. *Ibid.*, p. 99.

12. *Ibid.*, p. 100.

13. *Ibid.*, p. 105.

14. *Ibid.*, p. 106.

15. *Ibid.*, p. 111.

16. PIERRE ÎI DE YOUGOSLAVIE, op. cit., p. 197.

17. *Ibid.*, p. 199.

18. CHURCHILL, op. cit., tom VI, vol. 2, p. 147 – 150.

19. *Ibid.*, p. 154.

20. *Ibid.*, p. 154.

21. *Ibid.*, p. 230 – 231.

22. *Ibid.*, p. 112?

23. *Ibid.*, p. 115.

24. MURPHY, op. cit., p. 277.

25. CHURCHILL, op. cit., tom VI, vol. 2, p. 217.

26. FLEMING, op. cit., p. 277.
27. STETTINIUS, op. cit., p. 25.
28. Raportul lui. HOPKINS asupra întâlnirilor sale eu Stalin este publicat în SHERWOOD, op. cit., vol. 2, p. 439 şi urm.
29. CHURCHILL, op. cit., tom VI, vol. 2, p. 239.
30. TRUMAN, op. cit., p. 169.
31. CHURCHILL, op. cit., tom VI, vol. 2, p. 263.
32. /*bid.*, p. 296.
33. *Ibid.*, p. 295.
34. TRUMAN, op. cit., tom I, vol. 2, p. 98.
35. CHURCHILL, op. cit., tom VI, vol. 2, p. – 298.
36. Textul ultimatumului lui Truman, op. cit., teyn I, vol. 2, p. 64 – 66.
37. *Ibid.*, p. 82.
38. BYRNES, *Cartes sur tables*, p. 392.
39. *Ibid.*, p. 390.
40. CHURCHILL, op. cit., tom VI, vol. 2, p. 295.
41. *Ibid.*, p. 292.
42. BYRNES, op. cit., p. 151.
43. STETTINIUS, op. cit., p. 337.
„CHURCHILL, op. cit., tom VI, vol. 2, p. 315.
45. *Ibid.*, p. 322.
46. *Ibid.*, p. 46.
47. STETTINIUS, op. cit., p. 335.
48. *Keesing's*, 7 749 A.
49. MURPHY, op. cit., p. 300 – 303.
50. STETTINIUS, op. cit., p. 325 şi urm.
51. CHURCHILL, op. cit., VI, vol. 2, p. 308.
52. FORRESTAL, op. cit., p. 87.
53. TRUMAN, op. cit., tom I, vol. 2, p. 89.
54. Ibid., p. 90.
54.
Hărţi

** Maquisard – luptător în mişcarea de Rezistenţă din Franţa n cel de-al doilea război mondial, (*n.tr.*)